

TC
İSTANBUL KÜLTÜR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK ROMANINDA DİJİTALLEŞME: E-KİTAP

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Derya Aydoğan

NO: 1210060002

Ana Bilim Dalı: İletişim Tasarımı

Programı: İletişim Tasarımı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Bülent Küçükerdoğan

EYLÜL, 2014

ÖNSÖZ

Çalışmanın her aşamasında çok büyük yardımları olan, değerli fikir ve bilgileriyle çalışmanın zenginleşmesi ve biçimlenmesini sağlayan ama en önemlisi de her modum düştüğünde yükseltip çalışmama devam edebilme gücü veren çok değerli ve saygıdeğer hocam Prof. Dr. Bülent Küçükdoğan'a çok teşekkür ederim.

Yüksek Lisans derslerinde kuramlar konusunu hiç bilmeyen bir öğrencinin bile anlayabileceği açıklıkta anlatarak verdiği bilgilerle konuya ısınmamı sağlayan ve kitap önerileriyle yardımcı olan sevgili hocam Yrd. Doç. Dr. Deniz Yengin'e teşekkür ederim.

Çalışmamda bazı günler sabahlara kadar süren araştırmalarımda yardım eden ve kaprislerime katlanan kardeşim Ezgi Aydoğan ile dostum Asiye Köroğlu'na, çalışmama destek ve uzun uzun sorularıma cevap veren arkadaşım Ar. Gör. Bahadır Uçan'a teşekkür ederim.

Çalışmadaki röportajlar için ısrarlı aramalarım ve röportaj esnasındaki bitmek bilmeyen sorularıma alçakgönüllülikle verdikleri derin bilgi ve fikirlerinden ötürü de Can Öz, Bora Ekmekçi, İlbay Kahraman, Ahmet Ümit, Hakan Günday ve Ayşe Kulin'e de teşekkürü borç bilirim.

Son olarak değerli aileme eğitimim süresince verdikleri maddi ve manevi destekleri için teşekkür ederim.

Her zaman yanımda hissettiğim rahmetli babaannem Elif Aydoğan'a ithaf ederim.

Çalışmanın konuyla ilgili kişilere yarar sağlaması dileğiyle...

ÖZET

Gelişen teknolojik olanaklar yeni bir medya ortamı ile birlikte yeni medya araçlarını da beraberinde getiriyor. Bu yeni medya araçları iletişim konusunda sağladığı kolaylıkla beraber hayatın içine nüfuz ederek yaşamdaki birçok öğenin değişimine, gelişimine ve dönüşümüne ortam sağlıyor. Bu bağlamda bir edebiyat ürünü olan roman türü de teknolojik gelişmeler çerçevesinde yeniliklere doğru gidiyor. Dijitalleşme ile birlikte ortaya elektronik kitap kavramı da çıktı. Bu çalışmada; multimedya öğelerini de içinde harmanlayabilen elektronik kitapların geleneksel roman türüne göre olan farkları incelenmiş ve post-roman olarak adlandırabileceğimiz yeni bir roman türünün yakın gelecekte ortaya çıkabileceğine dair öngöründe bulunulmuştur. İncelemeler için iletişim kuramcıları Marshall McLuhan, Harold A. Innis ve Manuel Castells'in kuramlarından yararlanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: roman, e-kitap, post-roman, dijitalleşme, yeni medya,

ABSTRACT

Emerging technological possibilities on new media environment are resulted with new media tools. The new media tools easily penetrate into life as changing life and many elements of life by development and transforming. As a result, novel as a product of literature is being updated due to technological development. The concept of electronic book digitalization is being occurred with new approaches. In this study, by using the elements of multimedia electronic books and comparing them with examined traditional, the differences are analyzed and predictions are made as post-novel style in literature will be popular in near future. Communication theorist Marshall McLuhan, Harold A. Innis and Manuel Castells' theories are utilized and evaluated.

Keywords: novel, e-book, post-novel, digitalization, new media

İÇİNDEKİLER

| | |
|---|-----|
| GİRİŞ | 1 |
| 1. YAZIN SANATININ ORTAYA ÇIKIŞI VE GELİŞİMİ | 8 |
| 1.1 Edebi Bir Tür Olarak Roman..... | 13 |
| 1.1.1 Romanın Diğer Edebi Türlerle İlişkisi..... | 17 |
| 1.1.2 Doğu ve Batı Romanı Farkı | 20 |
| 1.2 Tanzimat Dönemi Romanı..... | 23 |
| 1.2.1 Klasik, Romantik ve Realist Roman | 29 |
| 1.3 Cumhuriyet Dönemi Romanı..... | 35 |
| 1.3.1 Modern Roman | 37 |
| 1.4 Yeni Dönem Romanı | 39 |
| 1.4.1 Postmodern Roman..... | 43 |
| 2. TÜRKİYE’DE DİJİTALLEŞME OLGUSU | 48 |
| 2.1 Dijitalleşme Kavramı..... | 48 |
| 2.2 Dijitalleşme ile oluşan Yeni Medya | 54 |
| 2.3 Dijitalleşmenin Edebiyata Etkisi | 61 |
| 2.3.1 Postmodernizmle İç İç Geçen Sanatların Romanı..... | 66 |
| 2.3.2 Dijitalleşme ile Gelişen Anlatı Teknikleri | 69 |
| 3. TÜRK ROMANINDA DİJİTALLEŞME: E-KİTAP | 74 |
| 3.1 Elektronik Kitap Kavramı ve Ortaya Çıkışı | 74 |
| 3.2 Elektronik Kitabın Donanım ve Özellikleri..... | 81 |
| 3.3 E-kitabın Basılı Kitaba Göre Olumsuzlukları | 83 |
| 3.4 E-kitabın Basılı Kitaba göre Avantajları | 87 |
| SONUÇ | 92 |
| EK 1 | 108 |
| Röportaj Can Öz | 108 |
| Röportaj Bora Ekmekçi | 117 |
| Röportaj İlbay Kahraman | 124 |
| EK 2 | 133 |
| Röportaj Hakan Günday | 133 |
| Röportaj Ayşe Kulin..... | 139 |
| Röportaj Ahmet Ümit | 143 |
| KAYNAKÇA | 154 |

GİRİŞ

Günümüzde gelişen teknoloji ile anlamı ve içeriği oldukça genişlese de iletişim eski anlamı ile haberleşme olarak tanımlanır. Buradan hareketle haberleşme ilk olarak dil ile sağlandı. Dil, insanların duygu ve düşüncelerini yansıtan kalıcılığı kesin olmayan soyut bir haberleşme aracıdır.

İnsanlar öteden beri kahramanlık öykülerini, savaşlarını, yaşamlarını aktarma gereksinimi içinde olmuşlardır. Edebiyat yapıtlarının ilk örneklerinden olan destanlar, mitolojik öyküler ve halk öyküleri buradan kaynaklanarak dönemlerinin en rahat ve tek haberleşme aracı olan dil ile sağlanmıştır. Ancak sözlü edebiyat adı altında nitelendirilen bu anlatıların günümüze olduğu gibi geldikleri kuşkuludur. Dilden dile dolaşarak hiç şüphesiz ki değişime uğramışlardır.

Diğer yandan insanlar en belirgin özellikleri olan düşünce ve duygularını kalıcı hale getirmek ve kendinden sonrakilere aktarmak için soyut olan dili somutlaştırarak uzun zaman ve uğraşlar sonucu yazıyı keşfetmişlerdir. Dil, salt bir haberleşme aracından çıkarak yazı sayesinde gelişen icatlar ve teknolojinin de etkisi ile anlamı ve kullanım alanı oldukça geniş bir iletişim aracına dönüşmüştür.

İnsan yaşamında önemli rol oynayan iletişim, yol açtığı birçok unsurun yanı sıra edebiyatın ortaya çıkışına da olanak sağlamıştır. Yazının tarihsel sürecine biraz daha eğilmek gerekirse; şu şekilde özetlenebilir:

Mağara dönemine kadar uzanan anlatı sanatı, toplulukların eşya, erzak gibi malvarlıklarını kayıt altında tutma sebebiyle başladı ve mitolojik öyküleri, kahramanlık öykülerini, günlük uğraşları resmetme sanatı ile devam etti. Zamanla uzun uzun resimler çizmek yerine simgelere ve daha sonra da kavram alfabesine geçildi. Kavram alfabesi ise yerini farklı dillerin ve kültürlerin etkisiyle oluşturulan çeşitli alfabe ve dillere bıraktı. İnsanlar artık öykülerini resmin yanı sıra yazı ile anlatmaya başladılar. Yazın sanatı gelişerek çeşitli edebi türlerin ortaya çıkmasına önderlik etti. Önceleri gerçek olayları anlatma isteğine zamanla efsanevi veya doğüstü olayların anlatımı eklendi. Daha sonra bunlar bütünleşerek gerçek veya gerçeğe benzer olaylar, efsaneler, doğüstü durumlar roman adlı anlatı sanatında kendine yer edindi.

İÖ 2000'lere tarihlenen Gılgamış Destanı, kil tabletlere yazılı olarak günümüze ulaşan en eski "kitap" niteliğindedir.¹ Gılgamış Destanı, her ne kadar roman biçiminin özelliklerini de barındırsa tam anlamıyla roman, batı edebiyatına Türk edebiyatından çok daha önce girmiştir. Batı edebiyatının kaynağı ise milattan önceki 2. ve 5. yüzyıllarda Roma İmparatorluğunun egemenliğinde olan Yunan edebiyatıdır. Ancak 5. Yüzyılda Roma İmparatorluğunun yıkılması ile Avrupa'da edebiyat ve sanatın da dahil olduğu 11. Yüzyıla dek uzanan kilise ve dinin her şeyin üstünde tutulduğu Orta Çağ dönemi başlar. Bu dönemde her alan gibi edebiyat da kilisenin tekelindedir. Yapıtlarda dini içerik hakimdir. Bu dönemde sanatçı özgürlüğünü oldukça kısıtlayan sığ bir edebiyat olduğu söylenebilir. Ancak yeni ticaret yollarının bulunuşu, keşifler ve icatlar bu dönemin sonunu getirir. Böylece 14. yüzyılın sonlarına doğru olan değişimlerle sanatçılar, akıl ve dini birbirinden ayırmaya başlarlar. Bu sürecin edebiyata yansması ise 15. ve 16. yüzyıllar arası hüküm süren Rönesans döneminde görülür. Ayrıca bu dönem yeniden doğuş anlamına gelir ve bir anlamda batıdaki aydınlanmanın temelini oluşturur.

Ayrıca belirtmek gerekir ki; Rönesans ile birlikte kilise dili olan Latince'yi kullanma zorunluluğu da ortadan kalmış ve her ulus kendi dilinde eser vermeye başlamıştır. Bu da edebiyatın gelişmesine ve çok sesli bir hal almasına en önemlisi de her ulusun kendi edebiyatını yaratmasına olanak sağlamıştır. Böylece edebiyat, çoksesliliğe katılan yorumlar ve kurallarla gerçek bir sanat haline gelmiştir. Her dönemde yaşanan siyasi, sosyal, toplumsal durumların değiştirdiği değerler de edebiyata bakış açıları getirmiş, bunlar da gelişip çeşitlenmiş ve akımlar ortaya çıkmıştır.

Oldukça geniş bir dönemden bahsettiğimize göre elbette ki sanat ve edebiyat akımları da hayli çeşitli ve fazladır. Yaşamdaki etkilere paralel olarak filizlenen ve gelişen tüm akımları ele almak başlı başına bir çalışma konusu olacağından burada incelenecek olan Rönesans ile birlikte ortaya çıkmaya başlayan ve önemli yer eden aynı zamanda da tüm dünya edebiyatını da etkisi altına alan temel Batı edebiyatı akımlarından –romana özgü olan- kabaca bahsedilecektir. Bunlar klasizm, romantizm, realizm, modernizm ve postmodernizmdir.

Bu doğrultuda bahsedeceğimiz ilk edebiyat akımı 17. yüzyılın ortalarına doğru Fransa'da ortaya çıkan klasizmdir. O dönemlerde Fransa karmaşık bir dönemden geçiyordu. Skolastik baskı altında 'ilk günah fikrinin' şekillendirdiği bir hayat yaşayan, ruhban sınıfın baskısı hatta sömürüsü altında yaşamak zorunda kalan insanlar keşifler, icatlar ve diğer

¹ Zeki Tez, Kağıdın ve Matbaanın Kültürel Tarihi, İstanbul: Doruk Yayıncılık, 2008, s. 113

değişimlerden etkilenecek uyanmaya ve kendilerine sunulan doğrulara başkaldırmaya başladılar. Bu başkaldırı Antik kültürü yani Yunan ve Latin edebiyatının insanı merkez alan eserlerinin tekrar gündeme gelmesine neden olur.² Bu görüş sanatçılar için de etkili oldu ve eserleri bu doğrultuda vermeye çalıştılar. Aklın egemenliğine dayanan bu akımda eserlerde mükemmelliyet aranmaktaydı. Üslupta zor anlaşılabilirlik hakimdi. Konu ve karakterler soylular ve çevresinden alınırdı. Bu nedenlerle, klasizmin, halka inen bir edebiyat akımı olduğunu söyleyemeyiz. Türk edebiyatından söz etmek gerekirse; o dönemlerde Divan edebiyatı varlığını koruyordu. Türk edebiyatının batı tesirinde ürünler vermeye başladığı 1880'li yıllarda Fransa'da klasik akım, yerini romantik ve realist akımlara bırakmıştı. Bu yüzden Tanzimat yazarlarımız bu akımı gereğince tanıyıp benimseyemediler. Zaten Klasikler, daha çok Yunan ve Latin kaynaklarına dayanıyorlardı. Biz ise bu kültürleri ancak İslam medeniyet ve felsefesi yoluyla tanımıştık. Batı'da hazır bulduğumuzu almıştık. Çünkü onların Yunan-Latin-Hristiyan temellerine gitmek, kültürümüze aykırı gelmişti.³ Batılı anlamda roman, Türk edebiyatına girdiğinde Avrupa'da klasizm çoktan sona ermişti ve bu nedenle Türk edebiyatında klasizm etkisinden tam olarak söz etmek olası değildir.

Fransız devriminin edebiyata yansımaları ise romantizm akımını doğurmuştur. 18. yüzyılda İngiltere'de başlamış, 19. yüzyılın ilk yarısında ise Fransa'yı etkisi altına almıştır. Bu akımda sanatçının kurallardan kurtulup, duygu ve düşüncelerini rahatça anlatması amaçlanmış, halkın kullandığı dile yakın bir dil kullanılmıştır. Türk edebiyatında romantizm etkisi Tanzimat döneminde görülür. Tanzimat öncesi Türk edebiyatında destanlar, mesneviler, halk hikayeleri gibi sözlü veya şiirsel edebiyat ürünleri egemendi. Roman, Türk edebiyatına Tanzimat döneminde girmiştir.

Osmanlı sıkıntılı bir süreçten geçiyordu ve sanatçılar da -bunlar Batıyla temas halinde olan, dil bilen, uzun süreler yurt dışında bulunmuş sanatçılardı- ancak halkın eğitilmesi ile iyi bir noktaya ulaşılabilceğini düşünüyorlardı. Halkı eğitmek için ilk olarak bilim, tarih, coğrafya, sanat gibi çeşitli konuları içeren gazeteler çıkarmaya başladılar. Daha sonra batıdan gördükleri romanların ve öykülerin Türk halkına da tanıtılması gerektiğini düşünerek çeviriler yaptılar. Çevirilerden sonra ise zamanla telif eserlere geçildi. O dönem romanları, halka hoşça vakit geçirtmenin yanı sıra bilgilendirmek için de yazılıyordu. Dolayısıyla romanlarda olayın dışında, çeşitli dallardan bilgiler de veriliyordu. Yani yazarlar bir bakıma toplum için sanat yapıyorlardı. Eserler romantizm akımına uygun olarak, halk dilinde yazılıyordu ama edebi

² Emel Kefeli, Metinlerle Batı Edebiyatı Akımları, İstanbul: Akademik Kitaplar, 2010, s. 21

³ Ahmet Kabaklı, Türk Edebiyatı I, İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, 14. Baskı 2008. S. 328

estetik de korunmaya çalışılıyordu. Ayrıca sanatçılar kendi duygu ve düşüncelerine de eserlerinde yer veriyordu. Türk halkının ahlak ve göreneklerine uygun olması halkı yanlış yönlendirmemesi adına da Batıdan her eser çevrilmiyordu. Kısacası romanlar edebi estetiği kaybetmeden, halk dilinde ve halkın ahlakını bozmayacak nitelikte olmalıydı. Çeşitli sebeplerle batıya öykünen Türk edebiyatçıları, batıdan aldıkları romanı Türk edebiyatında hızla ilerlettiler.

Gerçek yazarların toplumsal ahlak sorumlusu olmadığı ve toplumu eğitmek gibi bir görev edinmemeleri gerektiği düşüncesiyle ise 19. yüzyılın ikinci yarısında realizm akımı meydana gelmiştir. Bu akım, romantizme tepki olarak doğmuştur ama Klasizm'e bir dönüş değildir. Romantizmin ahlakçı, lirik ve hayalci görüşlerini reddetmiştir.⁴ 19. yüzyıl, yeniden gerçekçiliğe ve akılcılığa dönmekle birlikte, Romantik Akım'ın izlerini de taşır. 19. Yüzyıl, genellemeleri ve tip yaratmayı tümüyle bir yana bırakır ve romantiklerden kaynaklanan sanatçının öznelliği düşüncesini devam ettirir. 19. Yüzyıl romanı, dünyayı olduğu gibi, yani şimdi burada nasılsa öyle gösterme yolunu seçer. Bir yandan da tarihsel gerçeklikleri de ele alarak romanlarına yerleştirir.⁵ Bu akımda gerçekler olduğu gibi yansıtılır. Sanatçı olabildiğince belgelere dayalı yazmalı ve nesnel olmalıdır. Realizmin daha ileri boyutu ise 19. Yüzyılın sonlarına doğru ortaya çıkan Naturalizmdir. Bu akımda deneyler de eserlere yansıtılmış, gerçeklik abartılmış, sanatçı bilim adamı gibi görülmüştür. Natüralizmin etkisi Türk edebiyatında pek görülmez.

Türk edebiyatında realizm etkisi ise Servet-i Fünun döneminden başlayarak Milli Edebiyat ve Cumhuriyet Dönemi Edebiyatına değin etkisini sürdürür. Ancak realizmdeki gerçeklik unsuru Türk Edebiyatında daha çok gördüklerini ve gözlemlediklerini yansıtmak çizgisinde kalmış sonra da Toplumcu Gerçekçiliğe dönmüştür.

Edebiyatta oldukça önemli olan ve geniş yankı bulan diğer edebiyat akımı ise modernizmdir. Modernizmde geleneksel olan reddedilir ve tamamıyla yeni odaklı yaklaşım sergilenir. Modernist yazar ise ne toplumu eğitmeye çalışır, ne de bilim adamı kimliğine bürünür. Romana dair bu eski kurallar da yıkılır. Modernist yazar, bireye döner. Bireyin dünyasını sunmaya çalışır. Çünkü iyileşme toplumun değil bireyin eğitilmesi ile sağlanır. Öze ulaşmak esastır. Bu bağlamda bilinç akışı, iç konuşma gibi teknikler denir. Diğer bir kural

⁴ Kabaklı I, s. 346

⁵ Fatma Erkman, Edebiyat ve Kuramlar, İstanbul: İthaki Yayınları, 2010, s. 137

olan giriş gelişme sonuç üçlemi yıkılır. Nasıl başlayacağı ve nasıl sonuçlandıracağı kuralla değil yazara bağlanır.

Postmodernizm ise modernizm sonrası bir akımdır. Ancak diğerleri gibi kendinden öncekini reddeden değil modernizmin ileri boyutu, sonrası gibi algılanır. Postmodernizmde tüm kurallar yıkılmıştır. Genel olarak “her şey gider” algısı hakimdir. Her şeye açık, hatta tüm akımları da bünyesinde barındırabilir. Çok seslilik ve karnaval havası vardır. Metinlerarasılık çok önemli bir unsurdur. Disiplinlerarasılık baskındır. Bir yapıt yeniden yorumlanıp defalarca yeniden üretilebilir.

Diğer bir konu olarak da bilindiği gibi ilk başlarda oldukça zahmetli olan el yazması kitaplar vardı. Bunlar da matbaanın keşfiyle yerini basılı kitaba bıraktı. Böylece daha kolay şekilde eser yayınlanır ve halka ulaşır oldu. Zamanla edebi eser olan roman konusunda batıya yaklaşıldı ve onların eserlerini de rahatlıkla takip edebilir ve kendi eserlerimizi tanıtabilir hale geldik.

Yazı ve basım oldukça güç yollardan geçti ama teknoloji ile birlikte bu durum gelişerek kolaylaştı. Bugün ise dijitalleşmeden söz ediyoruz. Teknolojik gelişmelerle birlikte el yazması kitapların yerini basılı kitaplar aldı ve basılı kitapların yerini de dijital kitaplar alacak gibi gözüküyor. Dünya’da hızla ilerleyen e-kitap sektörü yavaş yavaş da olsa Türkiye’de de varlığını kabul ettirmiş durumda. Dijitalleşme, romana da farklı bir boyut getirdi. Belki yeni akımların doğması veya postmodernizmin de ötesi bir akımın oluşması ile roman yeni bir boyut kazanacak. Postmodernizmin disiplinlerarası olduğunu ve karnaval havası taşıdığını söylemiştik. Ancak dijitalleşme ile ortaya çıkan e-kitaplar da video, müzik, ses, grafik, animasyon gibi görsel ve işitsel unsurların da kitaba eklenmesi olası. Böylece karnaval daha geniş bir ivme kazanacak.

Burada çok geniş olan internet havuzundan da söz etmek gerekir. E-kitaplar gerek maliyet açısından gerekse kolay ulaşılabilirlik açısından fiziksel kitaba göre daha avantajlı. Ayrıca e-kitap ile baskısı bitmiş kitaplara da ulaşmak olası birçok kitabı küçük bir tablette saklama açısından ve her bilgiyi el altında bulundurmak açısından da rahatlık söz konusu. Ancak bugün dijital kitaplar hakkında tartışılan önemli bir konu var. Eskiden bir kitabın bastırılması yazılmasından daha zordu. Bu da rekabet ortamında en iyiyi verme güdüsünü tetikliyordu. Ayrıca daha önce de söz ettiğimiz gibi eski edebiyatçılarımız bu konuda oldukça titiz davranıp, edebi estetik ve halkın yararına olanı korumaya ve vermeye gayret ediyorlardı. Şimdi bilgi kirliliğinin üst noktada olduğu internet ortamı kitapların edebi değerini öldürür

mü? Kitaba yaratıcısı veya konuyla ilgili kişi tarafından eklenen görsel işitsel unsurlar okuyucu üzerinde farklı etki yaratarak hayal gücü kösteklenir mi? Dijitalleşme haddinden fazla üretime yol açarak edebilik ölçütlerinin yok olmasına neden olur mu? Bu gibi soruların cevabını gelişimini tam olarak tamamlayamamış e-kitaplarda bulamayız. Ancak ilerleyen dönemlerde cevapları ortaya çıkacak sorular olsa da şimdiden konu üzerinde düşünmekte yarar var.

Yazının başında belirtildiği gibi edebiyat ve onun alt türü olan roman da bir bakıma iletişim gereksiniminden doğmuştur. Bu noktadan hareketle iletişimin gelişmesi, teknolojinin ilerlemesi ile edebiyatın gelişmesi ve ilerlemesi doğru orantılıdır. Romanın gelişimi ve dijitalleşmesinden bahsetmek için de iletişim kuramlarına başvurmak gerekir. Çünkü iletişim araçlarının gelişmesi ile toplum değişime uğrar bu değişim de edebiyata yansır.

İletişim kuramcısı Harold Innis, bilgi tekelinden söz eder. Burada medyayı zamana bağlı medya ve mekana bağlı medya olarak ikiye ayırır. Zamana bağlı medya, kil tabletler, yazıtlar, sözlü iletişim gibi belli bir kitleye yönelirken mekana bağlı medya televizyon ve basım teknolojisi ile daha geniş kitleleri hedefler. Böylece her iki kavram da toplumu kendince değişime uğratar. Zaman dünyası, hatırlanan nesnelere dizisinin; mekana bağlı medya ise bilinen yerler dizisinin ötesine uzanmıştı. Yazı, sözel gelenekte dilin gelişmesinin kanıtı niteliğindeki soyut düşünce için eşi görülmemiş bir kapasiteye erişti. İsimlerin kendileri soyut kavramlardı. İnsanın eylemleri ve gücü, yazılı kayıtların mükemmelleşmesi ve kullanımının artmasıyla orantılı olarak arttı.⁶ Ayrıca Marshall McLuhan, “Araç Mesajdır” der. Bununla da iletişim araçlarının kendine özgü mesajlarının olduğunu ve toplumu ona göre şekillendirdiğini söyler. İnsan eliyle oluşturulmuş, yeterince gelişmiş her yapı, dönüp kullanıcıyı kendi içine alma eğilimi gösterir.⁷ Edebiyat tarihinde de araç, önce dil sonra kil tablet, papirüs, kağıt vs. iken bugün bilgisayarlar, e-kitap okuyucular olmuştur. McLuhan, “Global Köy” kuramında da elektronik medyanın bir anlamda eskiye dönüş olduğunu söyler. Nasıl ki eskiden kitaplar toplu olarak okunmaktayken basımla birlikte bireyciliğe dönüldüyse, elektronik kitaplarla tekrar aynı anda kitap okunabileceği ve böylelikle küresel bir köy oluşabileceğini belirtir. Bu noktada Manuel Castells’in Ağ Toplumu kuramına da eğilmek gerekebilir. Çünkü Castells’e göre; ‘Küresel erişime sahip, bütün iletişim araçlarını birleştiren, karşılıklı etkileşim potansiyeline sahip yeni bir elektronik iletişim sisteminin ortaya çıkışı kültürümüzü ebediyen

⁶ Harold A. Innis, İmparatorluk ve İletişim Araçları, (Ütopya yayınları,2006), s.31

⁷ Marshall McLuhan ve Bruce R. Povers, Global Köy, çev: Bahar Öcal Düzgören, (Scala yayıncılık, 2001), s. 25

değiştiriyor değiştirecek.⁸ Günüümüzde de ağ toplumu geniş bir alana yayılarak e-kitapların yolunu açacak belki de zamanla basılı kitabın yerini alacaktır.

Bu çalışmada iletişimin sonucu bir edebiyat ürünü olan romanın doğuğu, gelişimi ve romanda dijitalleşme (ağırlıklı olarak e-kitaplar) irdelenmeye çalışılacaktır. Önce yazının gelişim evrelerinden kısaca söz edilecek, ardından roman kavramına değinilecek, son olarak da dijitalleşme konusu açıklanmaya çalışılarak roman türünün teknoloji ile gelişim ve dönüşümü aktararak oluşturduğu yeni formla çalışma sonlandırılacaktır.

⁸ Manuel Castells, Ağ Toplumunun Yükselişi, (İstanbul Bilgi Üniversitesi yayınları, 2008), s. 441

1. YAZIN SANATININ ORTAYA ÇIKIŞI VE GELİŞİMİ

İletişimin en önemli aracı dil iken yazı ise iletinin değişmeden kalmasını, ileriye aktarılmasını ve geniş kitlelere ulaşmasını sağlayan en önemli araçtır. İletişimin amacı haberleşmedir ve bu da ilk olarak dil ile sağlanmıştır. Ancak söz kalıcılığı olmayan ve sadece yakınına hizmet eden bir iletişim biçimidir. Geniş kitlelere ve daha uzağa ulaşması zor olmakla birlikte ilk ifade edildiği gibi kalması da mümkün değildir.

Yazı, dilin tersine kalıcılığı kesin olan değişmeden geleceğe kalan ve geniş kitlelere hizmet eden bir iletişim aracıdır. İnsanların yaşam şartlarındaki gereksinimlere paralel olarak soyut olan dili somutlaştırma gereksinimi doğmuştur. Mal varlıklarının listesini tutmak için atılan çentikler buna örnek olarak verilebilir. Sümer Ülkesi'nde, Uruk kentinin büyük tapınağının bulunduğu yerde keşfedilen ilk kil tabletlerin üzerindeki yazılar bu şekilde açıklanır. "Uruk tabletleri" tahıl çuvalları ve büyükbaş hayvan listelerinden oluşup tapınağın bir tür muhasebesini sunmaktadır. Dolayısıyla ilk yazılı göstergeler ziraat hesaplarından oluşmaktadır.⁹ Bu gereksinimler yazının doğuşuna zemin hazırlamıştır. Ancak yazının arka planı için başka birçok sebep sıralanabilir. İlkel topluluklar, zamanla hayvan, erzak ve eşya listelerinin yanına bunları ifade eden şekiller çizmeye başlarlar. Piktogram denilen bu resimyazı zamanla yaşayış tarzlarını, toplumlarını, savaşlarını, kahramanlık öykülerini, günlük uğraşlarını anlatma gereksinimi ile gelişir. Daha sonra İlkel piktogramlar ortadan kalkar, bunun yerine daha basit çizgilerle, nesnelere gönderme yapılır. Hiyeraktik yazı denilen bu ilkel çizimlerden, iç içe geçen göstergelere geçilir. Ardından daha açık seçik anlaşılır olan ve harflerin birbirine yakın olduğu Demotik yazı denilen yazı türü ortaya çıkar. Nesnelere, varlıkları ifade eden piktogramlardan, dilin sözcüklerine gönderme yapılmaya başlanmasıyla artık yazı gerçek anlamıyla doğmuş olur.

Sözlü iletişimdeki tekel dil iken yazının ortaya çıkışıyla birlikte bu durum değişir. Söz, artık düşünceden dile, dilden de çeşitli nesnelere (kil tablet, papirüs, parşömen, kağıt gibi tarihe göre zamanla değişen nesnelere) yazı sayesinde aktarılmış ve teknolojinin etkisi ile gelişen icatlarla anlamı ve kullanım alanı oldukça geniş bir iletişim aracına dönmüştür. Ancak yazının icadı oldukça uzun bir sürece dayanır. On binlerce yıldan beri resimler, göstergeler ve tasvirler aracılığıyla mesaj iletmenin sayısız yolu bulunmuştur. Ama yazının kendisi ancak, kullanıcıların düşündükleri ve hissettikleri şeyi somutlaştırıp açıkça belirleyebilecekleri

⁹ Georges Jean, Yazı İnsanlığın Belleği, İstanbul: YKY, s. 13

düzenli bir gösterge ya da simgeler bütünü oluşturulduktan sonra ortaya çıkmıştır. Böyle bir sistem bir günde oluşmamıştır. Yazının tarihi uzun yavaş ve karmaşık bir tarihtir.¹⁰

Yazının icadı insanlık tarihi için oldukça önemli bir yer tutar. Öyle ki tarih de yazının icadıyla başlatılır. Tarih günümüzden beş bin yıl kadar önce yazının icadı ile başlatılır ve ondan önceki dönem ‘tarih-öncesi’ (‘prehistoria’) diye adlandırılır. Yazının icadı İÖ 3500’lerde Sümer uygarlığında gerçekleşmiştir.¹¹ Yazının, düşünceyi saptamada, zenginleştirip boyutlandırmada büyük payı vardır. Bunun için de kimi tarihçiler uygarlığın başlangıcını yazının bulunuşuna bağlamışlardır. Gerçekten de insanoğlunun deneyimleri, kendini ve yaşamı değiştirme yolundaki atılımları yazının bulunuşuyla birlikte saptanmaya başlanmıştır. Bu da uygarlığın oluşum ve gelişiminde önemli bir adımdır. Çünkü bilimsel alanda olsun, sanatsal alanda olsun her yeni atılım, her yeni arayış kendinden öncekilerle beslenerek ortaya çıkmıştır.¹²

Resimyazı, bilindiği gibi yazıdan çok iletiyi resmetme yöntemi ile anlatımdı. Çiviyazısı resim-yazı gibi başladı. Her işaret bir ya da daha fazla somut nesnenin resmiydi ve resimlenen nesneyle özdeş ya da yakın ilişkili bir sözcüğü temsil ediyordu. Bu tip bir dizgenin eksikleri iki türdür; işaretlerin karışık biçimleri ve çok fazla sayıda işaret gerektirmesi günlük kullanımını fazlasıyla güçleştirir. Sümerli yazmanlar, işaretlerin biçimlerini giderek resim-yazılı kökenleri görünmez hale gelene değin basitleştirerek ve gelenekselleştirerek ilk güçlüğü üstesinden gelmişlerdi. İkinci güçlüğü gelince, işaretlerin sayısını azalttılar ve çeşitli yardımcı düzenlemelere başvurarak etkin bir sınırlama getirdiler. Bunların en önemlisi ideografik değerlerin yerine fonetik değerlerin geçirilmesiydi.¹³ Böylece anlatıma gönderme yapmak için doğrudan resim yerine semboller kullanılmaya başlanmış ve dolayısıyla şekiller küçülmüştür. Alfabeye yaklaşan bir durum meydana gelmiştir. Resim dilinden yazı diline geçiş, büyük bir ilerleme anlamına gelmektedir. Bu konuda İÖ 2800’lerde ortaya çıkan yenilik, tek heceli Sümer dili olmuştur (hece yazısı). Sümer çiviyazısı, her bir hece için belirli bir işaretin kullanılması şeklinde düzenlenmiş, böylelikle de resimler sözler haline dönüşmüştür.¹⁴ Çiviyazısı da diğer birçok buluş gibi ticaret yolları ile yayılmış ve gelişim göstermiştir. İhtiyaçlarla paralel olarak resimyazıdan çiviyazısına geçiş ve yine zamanla alfabe oluşmuştur. Ancak burada ifade edilen zaman binyıllardır. Resimler daha küçük

¹⁰ Jean, s. 12

¹¹ Tez, s. 105

¹² Emin Özdemir, Yazınsal Türler, Ankara: Bilgi Yayınevi, 2008, s. 16

¹³ Samuel Noah Kramer, Tarih Sümer’de Başlar, İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2002, s. 445-446

¹⁴ Tez, s. 109

simgeleri, simgeler sembolleri, sembollerin de her bir işaretin kelimeyi veya heceyi değil de sesi ifade etmesi sonucu bugünkü anlamda yazı doğmuştur. İsa'dan bin yıl önce köklü bir değişim yaşanır: Alfabe bulunmuştur. Beklenmedik bir olay değildir bu, uzun bir geçmişe dayanır. Kökeninde Akdeniz'in batı kıyılarına, Kuzey Afrika, Güney İspanya, Sicilya, Sardunya, Kıbrıs, hatta Yunanistan ve İtalya'ya yayılmış bir halk olan Fenikeliler vardır. (...) Büyük çoğunluğu tüccar ve denizci olan Fenikeliler, Doğu Akdeniz çevresindeki halklarla ticaret yapıyor ve bu yolla alfabelerini dünyanın bu bölgesine tanıtmaya olanağı buluyorlardı.¹⁵ Yunanlılar İÖ 825-750 yılları arasındaki Fenike alfabetesini kendilerine uyarlamış, Romalılar ve İtalya halkları, öncelikle de Etrüskler ise, Fenike yazısını Yunanlılar üzerinden dolaylı olarak İÖ 600'lerde almışlar ve bundan Latince yazı geliştirilmiştir.¹⁶

Yazının şekillenip değişmesi gibi yazı yazılan nesnelere de değişime uğramıştır. Çivi yazısının en önemli özelliği kil tabletlere yazıldığından kendisinden yüzyıllar sonrasına bile aktarılmış olmasıdır. Bu sayede geçmiş hakkında çok önemli bilgiler günümüze taşınmıştır. Fakat daha sonra papirüs bulunmuştur. Papirüs sayesinde yazı yazmak kolaylaştırmıştır ama papirüs tablet kadar dayanıklı bir yazı aracı değildir. Bu nedenle bugün elimizde kil tablet dönemine oranla papirüs dönemine ait daha az bilgi vardır. Papirüs, Nil delta ve vadisinin bataklıklarında bol bol yetişen bir bitkidir. Halat, örgü, sandalet ve yelken gibi gündelik nesnelere üretmek için kullanılırdı. Lifli sapsarı, yazı dünyasında devrim yaratacak bir aracı hazırlayıp 'kağıdın' ortaya çıkmasını sağlamıştır.¹⁷ Papirüsün yerini zamanla parşömen alır. Bu buluşun kaynağı Anadolu'daki Bergama'dır. "Parşömen" sözcüğü Yunancada "Bergama derisi" anlamına gelen "pergamene" sözcüğünden türemiştir. İ.Ö. II. yüzyılda, Mısır, rakibi Bergama'ya yazı için gerekli papirüsleri vermeyi reddedince, Anadolu'daki yazıcılar başka madde bulup kullanmak zorunda kaldılar: Deri.¹⁸ Papirüsün kullanımı parşömene kıyasla daha zordu. Ayrıca bulunması da zor olduğu için oldukça pahalıydı. Bu nedenle az kullanılıyordu. Parşömen, kitabın oluşumu için devrim niteliğindedir, kitap için oldukça büyük bir zemin hazırlamıştır. Parşömenin ardından daha ucuz olan kağıt üretimi başlar. Hareketli harflerle basım tekniğinin gelişmesi ve daha ucuz olan kağıt üretimi ile çok sayıda kitap basılması olanaklı hale gelmiştir. Her okuyucu, kitap basım tekniğinin Gutenberg adıyla bağlantılı olduğunu bilir. Gerçekte ise ondan çok önceleri, Çinliler ve Koreliler, harflerle değil de yazı simgeleriyle (hareketli simgeler) basım tekniğini biliyorlardı. Hareketli hurufat tekniği

¹⁵ Jean, s. 51 ve 53

¹⁶ Tez, s. 137

¹⁷ Jean, s. 40

¹⁸ A.G.E, s 74

(aynı harflerin yerlerinin değiştirilmesi) ilk kez Çin’de 1040’lı yıllarda kullanılmış; ancak Çin yazı dilinin karmaşıklığı, bu tekniğin tüm dünyaya yayılmasını engellemişti. (...) Gutenberg’in çığır açıcı başarısı, ayrı ayrı harfleri sınırsız miktarda dökmesi ya da -ağdaş anlatımla- onları belirli normlarda seri olarak üretebilmesiydi.¹⁹

Tüm bu yenilikler olurken halk için de önemli durumlar oluşmuştur. Daha önce de bahsedildiği gibi yazı yazılacak nesnelere pahalı olması çoğaltma işleminin de el yordamıyla yapılmasından dolayı az sayıda kitap üretilabiliyordu. Bu nedenler kitabın pahalı bir nesne olmasını sağladığı için kitap sadece üst kesimin sahip olabileceği bir şeydi. Kağıdın ve matbaanın bulunuşu hem zorlukları kaldırdı hem seri üretimi sağladı. Böylece kitap, daha ucuz bir nesne oldu. Bu da kitabı üst kesimin elinden halka indirdi. Ek olarak kitap üretimi önceleri ruhban sınıfın elindeyken sadece dini içerikli kitaplar üretiliyordu. Fakat halka indikten sonra çok daha farklı içeriklerde kitaplar da basılmaya başlandı.

Böylece kilisenin ve ruhban sınıfının tekeli yıkılmaya başladı. Kitapların üst kesimden halka inmesiyle bilgi de halkın eline ulaştı ve modernite kendini göstermeye başladı. Çünkü artık sadece dine dayalı eğitim yerine bireysellikle birlikte akılcılık ön plana ıktı. Bu nedenle başlarda kilise basılı kitaba karşı çıkmıştır. Ancak basılı kitap tüm dirençlere rağmen gelişimini sürdürür. Matbaanın icadı, yalnızca fikirlerin daha önce mümkün olandan çok daha yetkin bir şekilde yayılması anlamına gelmez, aynı zamanda standart metinlerin ve kısa bir süre sonra da standart resimlerin üretilmesi anlamına gelir. Matbaanın icadı Rönesans döneminin (yakl. 1450-1600 yılları arası) başlangıcı olarak kabul edilir.²⁰

Batı’da tüm bu gelişmeler olurken Doğu’da durum farklıdır. Çünkü bir yenilik veya bir konudaki ilerleme her toplumda ve toprakta aynı hızda ilerlemez. Bir yenilikte veya ilerlemede etken rol gereksinimler, toplumsal durumlar ve yaklaşımlar olduğu için her yerde paralel bir gelişme söz konusu değildir. Nitekim Avrupa’da yazın sanatı ve basım hızla ilerlerken Osmanlı’da durum farklıdır. Bunda dini güçlerin yanı sıra kitap kopya edenlerin başlattığı isyanlar da rol oynar. Müslüman olmayan diğer azınlıklardan Ermeniler 1567’de İstanbul/Karagümrük’te; Rumlar 1627’de İstanbul’da; Hıristiyan Araplar ise Halep’te ilk matbaalarını kurdukları halde, Türk ve Müslüman kitle matbaayı ‘şeriata aykırı’ sayan akıldışı bağnaz düşüncenin kurbanı olmuştur. Rusya’da hareketli harflerle basılı ilk kitap 1563 yılında, İstanbul’da 1729’da ve Yunanistan’da 1821’de ortaya çıkmışken Uzak Doğu’da ilk

¹⁹ Tez s. 220 ve 227

²⁰ A.G.E s. 240

matbaalar daha erken tarihlerde (örneğin Nagasaki'de 1590'da) açılmıştır. Yaklaşık aynı büyüklükte nüfus ve toprağa sahip Avrupa'da 15. Yüzyıl ikinci yarısında 40 bin kitap yayımlanırken, Osmanlı'da matbaanın kurulmasından itibaren yüz yıl içinde yalnızca 180 kitap yayımlanmıştır.²¹

Diğer bir konu olarak da yazının gelişmesi ve kitap basımının artmasından sonra çeşitli yazın türleri ortaya çıkar. Bunlardan bir tanesi de yazın dünyasında oldukça büyük bir çığır açmış olan ve gelişimini durmadan sürdüren romandır. Yazınsal türlerin artması basım alanında yeni gereksinimler doğurmuştur. Son dönemde kullanılan bilgisayar teknolojisi ile artık her yerde sayısız kitaba ulaşmak oldukça kolay olmuştur. Bunun dışında eskiden yazın sanatı çok başka şekilde ele alınıyordu. Kitap yazabilmek için oldukça yetkin ve gerçekten sanatçı ruhlu olmak gerekirdi. Tüm bu değişimler bu kesin görüşün de değişimini sağladı. Sanat yapıtını, olağanüstü yetenekte bir insanın yarattığı uyumlu-düzen olarak ele alan on dokuzuncu yüzyıl kökenli görüş ile bu görüşe dayalı eleştiri, günümüzdeki yazınbilimsel araştırmanın doğrudan doğruya benimsediği bir ilke olmaktan çıkmıştır. Bu görüşün temelinde, her sanat yapıtının tanrısal nitelikli bir yaratma, her sanatçının da bir dahi olduğu inancı yatar. Bin dokuz yüz altmışlara değin, sanat eleştirisinde örtük bir biçimde de olsa süregelen bu inanç, günümüzde bir sınav geçirmektedir. Çağdaş sanat kuramının, bu arada yazınbilimsel araştırmanın temel savlarından biri, sanat ürünlerini bu tür sınırlayıcı kesinlemelerden uzak olarak ele almak, insanın sanat etkinliğini bir bakıma gökten yere indirmektir.²² Bu durumun en belirgin özelliği bilgisayar teknolojisinin bir getirisi olan sosyal medya yazarlarında görülür. Yazıdaki kesin kurallar büyük ölçüde yıkılmıştır. Böylece yazın sanatıyla birlikte roman anlayışı da değişim içindedir.

Görüldüğü gibi yazı oldukça büyük bir dönüşümden geçtiği gibi yazı araçları ve yazınsal türler de dönüşüm geçirmiş ve geçirmektedirler. Çünkü sık sık yinelediğimiz gibi gelişme ve değişme sanatın, yazının başat niteliğidir. Bir dönemde egemen olan, geçerlik kazanmış olan bir roman anlayışı bir başka dönemde eskiyor, yeni ilkeler geliştiriliyor. Yazılan romanlar bunlara bir dönem için uysa da, bir sonraki dönemde yitiriyor geçerliliğini.²³

Sonuç olarak düşünce insanın en önemli ve en büyük özelliğidir. Bunun yanında insanın gereksinimlerinden biri de düşünceyi paylaşmaktır. Bu paylaşım söz ile yapıldığında

²¹ Tez s. 282, 254 ve 287

²² Akşit Göktürk, Okuma Uğraşı, İstanbul: YKY: 5. Baskı, s. 22

²³ Özdemir, Yazınsal Türler, s. 248

hem dar bir çevrede kalır hem de değişime uğrar. Ancak insanoğlunun yaşam şartlarının getirdiği gereksinimlerden ötürü doğan yazı bu durumu yıkmış ve tarih sınırlarını zorlayan bir kalıcılıkla, ilk haliyle değişmeden ayrıca oldukça geniş bir kitleye düşüncenin veya bilginin ulaşmasını sağlamıştır. Sözlü iletişimde sadece şiir, efsane masal gibi söyleyiş tarzından dolayı akılda kalıcılığı kolay olan anlatım türleri varken yazı sayesinde oldukça farklı ve fazla anlatım tarzları meydana gelmiştir. Öykü, roman, deneme, makale gibi çeşitli türler ortaya çıkmış bunların da kendi içinde alt türleri veya çeşitleri oluşmuştur. Okuma oranını en çok arttıran ve gündemde en çok yer eden tür ise roman olmuştur.

1.1 Edebi Bir Tür Olarak Roman

Roman, kesin bir tanımının yapılması güç, belli bir biçime veya kurallar bütününe bağlı olmayan sürekli değişim ve gelişim halinde olan edebi bir türdür. Mikhail Bakhtin'in *The Dialogic Imagination* adlı eserinin İngilizce çevirisini yapan Michael Holquist, kitabın önsözünde romanın son derece militanca biçim değiştiren (Protean) bir edebi tür olarak tarihi düzçizgisel (kronolojik) biçimde ele almak isteyenlerin yapmak istediği sınırlamalara sürekli direndiğini hatırlatır. Zira roman, doğası gereği kategorize edilmeye, sınırlandırılmaya, türlere ayrılmaya direnir.²⁴ Ancak yine de bir tanım yapılması gerekiyorsa; uzun anlatıma dayalı, gerçek ya da gerçeğe benzer olayların yanı sıra düş gücünden yola çıkarak olağanüstü durumların da eklenebildiği; kişi, yer ve zaman üçlemine olduğu; birbirleriyle bağlantılı olaylar zincirini anlatan bir tür olduğu söylenebilir. Günümüzün en yaygın yazın türü olan roman, doğuşu kadar varoluşunu da tür mutasyonlarına borçlu olan bir yazın biçimidir. Tür ötesi bir tür olan roman hiçbir türe giremez ama hepsinden yararlanır.²⁵ Ahlak, siyaset, sosyal meseleler, felsefe, psikoloji gibi oldukça çeşitli konulara yer verilen roman türü kendi içinde deneme, mektup, fıkra, makale gibi diğer türleri de barındırabilir.

Romanın doğuşu için yazıyla eşzamanlıdır demek mümkündür çünkü romandan önce akılda kalıcılığı daha kolay olan şiir, destan, masal gibi sözlü edebiyat türleri varlığını sürdürüyordu. Ancak yazı sayesinde anlatılar daha uzun ve geniş kapsamlı olmaya başladı çünkü yazı ile somutlaştı ve ezberlemeye çalışmaya gerek kalmadı. Kısaca bu türlerin evrimleşmesi sonucu roman türü ortaya çıkmıştır ancak bu türler de hala varlığını korumaktadır. Ek olarak bazı Avrupa ülkelerinde Latince dışında halkın kullandığı dile roman bu dille yapılan anlatılara ise romans deniliyordu. Zamanla roman bir tür olarak varlığını daha net bir şekilde ortaya koymaya başlayınca isim olarak varlığını da bu şekilde kazandı. Roma

²⁴ Zekiye Antakyalıoğlu, *Roman Kuramına Giriş*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2013, s. 20

²⁵ Jale Parla, *Don Kişot'tan Bugüne Roman*, İstanbul: İletişim Yayınları, 12. Baskı 2013, s. 33

imparatorluğu altında olan Yunan edebiyatı sayesinde ortaya çıktığını söyleyebileceğimiz roman, Roma imparatorluğu yıkıldıktan sonra uzunca bir süre sadece dini metinlere yönelen kilisenin tekelinde kaldı. Ortaçağ dönemi olarak adlandırılan bu dönemde eserlerde dini içerik aranıyordu. Bu romanlar, iletmek istedikleri ne olursa olsun, çağlarının gerçek yaşamını ciddiye alarak yansıtmazlar, gelenekten kopup yeni bir biçim aramazlar, belli bir görüşü, bir felsefe akımını savunurlar, didaktiktirler, ama kişi ile ortamın uyuşmamasından doğan bireysel durumlara eğilmezler.²⁶

Sanatçıların akli ve dini birbirinden ayırmaya çalışması, yeni ticaret yollarının bulunuşu gibi sebeplerle yapıtlardaki dini içerik kuralı yıkılmaya başlar. Rönesans döneminde iyiden iyiye kendini hissettiren bu durum romanın gelişmesini kaldığı yerden sürdürmesini sağlar. Rönesans, Antik felsefenin bıraktığı yerden başlar. Eski düşüncenin yerine yeni düşüncelerin doğduğu bir arayış dönemi olan Rönesans'ın toplumda, kültür dünyasında neden olduğu kaynaşma ancak 17. Yüzyılda durulacaktır. Antik kültür ile tanıştıktan sonradır ki Rönesans kendine ait olan yeniyi ortaya koymaya başlayacaktır.²⁷

Rönesans'la birlikte değişim gösteren roman, sanatçıların artık kendi yetkinliğinde daha özgür ve kalıplardan biraz daha soyutlanmış şekilde gelişmeye başlar. Roman sanatının tam anlamıyla doğuşu, sanayi devriminden sonra kültür ırmağının Kitab-Mukaddes ve pozitif ilim boyasıyla renklenmesinden sonra olmuştur. 'Roman bir itiraftır,' tanımı, bu sanat üzerinde Hristiyanlığın ne denli etkili olduğunu gösterir.²⁸ İnsanlar ruhban sınıfı egemenliğinden kurtulup kendi doğrularına ve bireyselciliğe dönmeye başlarlar. Bireyselcilikle artık merkezde din değil, insan ve onun eylemleri vardır böylece roman geniş bir kapsama kavuşmuştur.

Milan Kundera, roman tarihinin modern çağa paralel çizildiğini söyler. Bugünkü romana en yakın verilebilecek örnek 16. Yüzyılda Giovanni Boccaccio'nun Dekameron adlı eseridir ve roman türünün ilk başarılı örneği ve modern anlamdaki romanın ilk simgesi olan eser ise Miguel de Cervantes'in Don Kişot'udur. Bu eserle birlikte romanda gerçek anlamda bir devrim yaşandığı söylenebilir. Tanrı kainatı ve değerler düzenini yönettiği, iyiyi kötüden ayırdığı ve her şeye bir anlam verdiği yeri yavaş yavaş terk ederken, Don Kişot evinden çıktı ve artık dünya tanınmayacak hale geldi. Dünya ilahi bir yargıcın yokluğunda birden kuşku verici bulanıklığın içinde kaldı; tek ilahi gerçek insanların paylaştığı yüzlerce görece değer halinde parçalandı. Böylece Modern Çağ'ın dünyası, onunla birlikte de yansıması ve modeli

²⁶ Erkman, s. 126

²⁷ Kefeli, s. 22

²⁸ Prof. Dr. Durali Yılmaz, Roman Sanatı ve Toplum, İstanbul: Kesit Yayınları, 2011, s. 41

olan roman doğdu.²⁹ Eski Yunan'dan Donkişot'un yazıldığı 17. Yüzyıla kadar romanın gelişimi yavaş olmuştur. Bu tarihten sonra ise gelişim öylesine hızlanmıştır ki, zaman zaman iç içe değişimlere dönüşmüştür. Bırakalım nesilleri, yetişen her romancı, bu değişime gözle görülür bir hız vermiştir.³⁰

Türk edebiyatına roman, Tanzimat döneminde 19. yüzyılın sonlarına doğru girmiştir. Türk edebiyatında roman türünün ortaya çıkışı ile Batıda ortaya çıkışı arasında uzun bir süre farkı olduğu gibi sebepler ve koşullar da oldukça farklıdır. Roman Türk edebiyatına yenileşmenin bir sonucu olarak halkı eğitmek amacıyla girmiştir. Zor bir dönemden geçen Osmanlı, birçok alanda olduğu gibi edebiyat alanında da Batıya öykündü ve romanı halkı eğitmenin bir aracı olarak gördü. Türk romanı, camiacı bir kültür içinde beslenen idealist bir dünya görüşünün ve bilgi kuramının ürünü olarak doğdu. Batılılaşma süreci içinde benimsenen diğer kurumlar gibi, roman da tedbirli bir öykünmeyle, Batı modellerine göre yazıldı. Roman yazarı bir yenilikçi ve reformcu olarak tavrı aldı, ama vesayetçiliği her zaman yenilikçiliğinin önüne geçti. Çünkü roman yazarına göre ortada eğitilecek bir halk ile siyasi vasisini kaybetmiş bir kültürün acil bir vasi gereksinimi vardı.³¹ Osmanlı'da roman yazarı, kendine has kurduğu dünyayı çeşitli öğelerle süsleyerek okuyucusuna hoş vakit geçirtir ayrıca yazar, metinlerin arasına yerleştirdiği bilgilerle okuyucunun eğitilmesini de sağlayarak okurun kültür seviyesini yükseltebilir anlayışı vardır. Çünkü halkın eğitilmesi ile toplumun daha üst seviyeye yükselmesi paralel olgulardır, halkı eğitmenin en kolay şekli de romanı araç olarak kullanmaktır. Romancıya o dönemde böyle bir misyon yüklenerek divan edebiyatından gelen sanat sadece üst tabakaya mensuptur ilkesi yıkılmış halka indirilmiştir. Ancak her ne kadar romancıya eğitmen gözüyle bakılsa da romancının da içinden çıktığı halktan izler taşımaması düşünülemez, o ancak kendi çerçevesi ölçüsünde yapıtlar üretir bu da toplumundan çok kopuk olamaz. Romancı, kendi milletinin zübbesidir, özüdür. Bir milletin bütün özellikleri romancısında yoğunlaşmıştır. Bunun içindir ki romanlar, milletlerin aynalarıdır. Roman caddede değil millet üzerinde gezdirilen ve milletin bütün fertlerini yansıtan bir aynadır³². Dil gerçeğine bu bağlılığıyla edebi eserin, ister istemez, toplumsal, dahası milli bir karakter taşıması kaçınılmazdır. Eser, bir tarafıyla, mutlaka, onu meydana getiren sanatçıyla, dolayısıyla da içinden çıktığı toplumla ilişkilidir. Değişik oranlarda da olsa hiçbir edebi eserin onu meydana getiren sanatkardan, çağının olaylarından ve özelliklerinden, meydana geldiği

²⁹ Milan Kundera, Roman Sanatı, çev. Aysel Bora, İstanbul: Can Yayınları, 3. Basım 2009, s. 18

³⁰ Prof. Dr. Durali Yılmaz, Roman Kavramı ve Türk Romanının Doğuşu, İstanbul: Ozan Yayıncılık, 2002, s. 89

³¹ Jale Parla, Babalar ve Oğullar, İstanbul: İletişim Yayınları, 5. Basım, 2006, s. 13-14

³² Yılmaz, Roman Sanatı ve Toplum, s. 29

toplumun meselelerinden, nihayet insanlığın ezeli ve ebedi duygu ve davranışlarından izler taşımaması düşünülemez.³³

Nasıl ki sanatçılar romanla halkı etkilemeye çalıştıysa halk da bir şekilde romanın varoluş sürecini etkilemiştir. Daha geniş bir ifadeyle; din bir tekel olarak din adamları tarafından korunmaya çalışılmış bu nedenle halkın bilinçlenmesini önlemek için bir takım önlemler alınmıştır. Bunun dışında Batıda matbaa ile kitap sektörü daha geniş kitlelere yayılıp daha çok sayıda kitap basılabilirken Osmanlı'da hattatlık mesleğini sürdürenler elyazma kitapların ölmemesi için yoğun girişimlerde bulunmuşlardır bu da matbaanın ülkemize gelme sürecini oldukça uzatmıştır. Çok sayıda yazarı, en önemli Türk yazar ve şairlerinin eserlerini çoğaltmaya çalışarak hayatlarını kazanmışlardır. Evliya Çelebi'nin bildirdiğine göre bu 'müstensihler', kendi loncalarını kurmuşlar ve ekmeklerinden olmak korkusuyla, matbaanın kendi ülkelerine gelmesini önlemek için ellerinden geleni artlarına koymamışlardır. Okuyucu tarafından bakılınca da, denilebilir ki; güzel elyazmalarının Osmanlılarda yarattığı keyif, matbaaya duyulacak isteği geciktirmiştir. Ayrıca o zamanlarda Alman, İtalyan, İngiliz, Hollanda, Fransız matbaalarında kullanılan Arap harfleri de onların güzellik anlayışına uymamıştır.³⁴ Bu gibi sebeplerden dolayı Türk edebiyatına roman Batıya oranla çok daha geç girmiştir. Matbaanın tam olarak yerleşmesinde ise neredeyse iki asırlık bir zaman dilimi vardır.

Halbuki matbaa sayesinde çok daha fazla kitap basılabilir ve elyazmasına göre daha ucuza mal edilebilir olduğundan dolayı bilgi de hızla yayılabilir. Ancak ne var ki halkın seviyesini yükseltmek isteyen Osmanlı aydınları bu gerçeği tam olarak kavrayamamış ve matbaanın ülkemize yerleşmesi ve yayılması için çalışmalarını hızlandırmamışlardır. Zaten roman oluşumu itibarıyla Batıda farklı tarihsel koşullar altında yavaş ve dolayısıyla sindirilerek ilerlerken bizim edebiyatımıza bir anda girmiş hızla yayılma çalışılmış böylece Batı romanıyla araya uçurumlar girmiştir. Uzunca bir süre özgün eserler yerine kendi ahlak ve görenek anlayışımıza uygun olduğu düşünülen eserler çoğu zaman değiştirilerek çevrilmiştir. Ayrıca bunun sebep olduğu sonuçlardan biri de Batı kültürünü tam olarak anlayamadan yüzeysel –çoğunlukla yanlış- bir öykünmeye neden oluşudur.

Osmanlı'da da bir takım teknolojik gelişmeler ve Batıya gönderilen elçiler sayesinde matbaa -geç de olsa- kurulmuştur. Önceleri sadece azınlıklara hitap eden onların kendi

³³ Ali Budak, Batılılaşma ve Türk Edebiyatı, İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2008, s. 570

³⁴ A.G.E. s. 42

dillerindeki harfleri basan matbaalar varken artık Osmanlıca harflerle eser basan matbaalar da kurulmaya başlar. İlk Türk matbaası, İstanbul'da, Sultan Selim civarında Müteferrika İbrahim Efendi'nin evinde faaliyete geçmiştir.³⁵ Ancak yine de Batıya oranla Osmanlı'da kitap basım adeti oldukça uzun bir süre gerilerde kalmıştır. Bu açığın kapanması diyemeyiz ama azalması ise yakın zamana dek uzanır.

Aklın önderliğine dayanan Aydınlanma ile herkesin fikirlerini eskisine oranla daha özgür ifade edebilmesi ile sanatçılar için geniş bir yaratım alanı oluşmuştur. Böylece eserler hakkında da daha detaylı düşünüp inceleme fırsatı bulmuşlardır. Roman sanatının incelenmesi ise bir takım kuramların doğmasına olanak sağlamıştır. Klasizm akımından sonra gelen romantizm ve realizm akımları roman türünde daha yetkin eserlerin verildiği dönemdir. Modernizm ile roman artık kendi özgünlüğüne daha çok yaklaşmış ve belli kalıplardan sıyrılmaya başlamıştır. Postmodernizm ise romanı türlerin de ötesine taşıyarak hemen hemen tüm kalıp ve kurallarını yıkmış ilk çıkış noktasından çok daha farklı bir form kazanmıştır.

1.1.1 Romanın Diğer Edebi Türlerle İlişkisi

Edebiyatın tam olarak nerede ve nasıl başladığı bilinmemekle birlikte iletişimden kaynaklanan insan ilişkileri doğrultusunda ortaya çıktığı düşünülmektedir. Şiir, destan, masal, halk hikayeleri gibi sözlü edebiyata dayalı türlerin geçmişi de oldukça eskiye dayanır. Akılda kalıcılığı bakımından şiirsel söyleyişe önem veren o dönem insanları bunun yanı sıra yaşadıkları çeşitli olayları zaman zaman mitoloji ile de süsleyerek bu türlerin aracılığıyla dile getirmişlerdir. Ahmet Mithat, eski Yunan'ın mitolojik destanlarını Avrupa romanının başlangıcı kabul ettiği gibi, eski halk hikayelerini de Türk romanının başlangıcı olarak görür.³⁶ Ayrıca roman daha sonra doğan bir tür olarak yazıya bağımlılığı bakımından diğerlerinden ayrılır.

İletişimin önemli bir parçası olarak meydana gelen şiir ve şiirsel söyleyiş yazının olmadığı dönemlerde insanların kahramanlık öyküleri, acıları, savaşları, sevinçleri gibi yaşadıkları olayları geniş topluluklara ve kendinden sonrakilere aktarmak için oldukça etkin bir rol oynamıştır. Birçok bilim adamı söylemek istediklerini şiirle söyleme yolunu seçmişlerdir. Ahlak, felsefe, din, sanat, zanaat gibi alanlarla ilgili bilgileri şiir biçiminde söyleyişlerinin nedeni de şiirin ölçülü, uyaklı oluşu, kolay belenmeye elverişli sayılıydı. Oysa basımevlerinin artışı bu düşünüşü yıkmıştır. Çünkü basılı kitap, sözü uçuculuktan

³⁵ A.G.E. s. 45

³⁶ Yılmaz, Roman Kavramı ve Türk Romanının Doğuşu, s. 90

kurtarıp kalıcı kılmıştır. Öyleyse bilgiyi kolayca belletmek, bellek yoluyla bunların kalıcılığını sağlamak için şiire başvurmak gereksiz sayılmıştır artık.³⁷

Destanlar da şiirler kadar toplumların birbirlerine bilgi aktarmaları açısından oldukça önem taşımıştır. Destanda da akılda kalıcılık başat niteliktir bu nedenle dizeler halinde oluşturulmuştur. Ayrıca destanlar tek seslidir belirli bir olaya dayanarak yazılır. Oysa roman art arda sıralanmış düzyazılar bütünü olmanın ötesinde, içinden çıktığı dünyanın bir yansıması olması bakımından önemlidir. Roman yaşamın anlamını aramaya, ortaya çıkarmaya ya da kurmaya çalışır. Anlamın arandığı bir dünyanın sesleri de elbette birden fazla olacaktır. (...) Destanlardaki apaçık netlik ve kök salış romanda yerini, belirsizlik, arayış ve bu arayışı gerçekleştiren kişilerin üstünlüğüne bırakır.³⁸ Destanlar konularını tarihi ve toplumsal olaylardan alırken, romanlarda konu itibarıyla bir sınır yoktur. Ayrıca destanlardaki konunun ana teması gerçektir ama anlatıcı ve halk tarafından ağızdan ağıza yayılarak benzetmelerle süslenir ve abartılarla değiştirilir. Oysa romanda gerçeklik olgusu kesin değildir, gerçeğe benzer veya olması muhtemel durumlar da romanda yerini alabilir.

Hikaye için romanın minyatürü demek mümkündür ve hikayeler de sözlü geleneğe bağlı halk hikayeleriyle başlamıştır. Romana göre oldukça kısa olan hikaye türü, romandaki gibi çok sayıda olay ve durumdan değil belirli küçük olaylardan oluşur. Daha az sayıda kişi vardır ve bu kişiler romanlardaki gibi tüm özellikleri yansıtan karakterler kadar kapsamlı değildir. Hikayenin de roman gibi tanımı net olarak yapılamaz çünkü o da henüz oluşumunu tam olarak tamamlamamıştır. İnsanın yaşadıklarını veya başkalarının yaşanmış olayları orada olmayanlara aktarması ihtiyacından doğmuştur hikayecilik. Yani hikaye, dilin kullanıldığı ilk zamanlara kadar giden, insanlık tarihi kadar eski bir iletişim aracıdır. Bu bağlamda hikayeciliğin ortaya çıkışını haberciliğin arketipi gibi görebiliriz. (...) İnsanın şahit olduğu olayları anlamak için ‘nasıl’ ve ‘niçin’ sorularını bir kez sorup bunlara verdiği cevaplarla hikayecilik başlamıştır diyebiliriz.³⁹ Hikayeler bir takım olayları insanların başkalarına anlatması ile –bugün yazılı ve basılı olsa da- sözlü geleneğe dayanır. Ancak roman başkalarına tam anlamıyla aktarılamayacak kadar uzun ve kapsamlıdır bu nedenle de yazıya bağımlıdır.

Gazete, günümüzde edebi bir tür olarak algılanmaz, iletişimin bir parçasıdır ve sadece haber vermekle yükümlüdür. Ancak ilk ortaya çıktığı dönemlerde edebiyata ve yayılmasına

³⁷ Özdemir, Yazınsal Türler, s.114-115

³⁸ Erkman, s. 213-214

³⁹ Antakyalıoğlu, s. 62-63

aracılık etmiş hikaye, roman, tiyatro, gibi türleri bünyesinde barındırarak halka tanıtmıştır. Özellikle Türk edebiyatında Tanzimat döneminde çok büyük yere sahiptir. Filhakika gazete yalnız bir efkârı umumiye ve umuma mahsus yazı dili vücuda getirmekle kalmaz, ayrıca yeni nev'ilerin girmesine ve yayılmasına yardım ederek yeni edebiyatın kurulmasını sağlar. Dilimizde tiyatro, tercüme ve telif ilk numunelerini gazete vasıtasıyla verir. Roman nev'inin ilk numunelerini o tanıtır. Bu karşılaşmalar hakiki ihtilallerdir. Bunların yanı başında makale, tenkit ve deneme gibi az çok gazetenin bünyesine dahil nev'iler girer. Makale ile politika ve hayat meseleleri, tenkit ve deneme ile edebiyat ve fikir meseleleri günün hadisesi olmağa başlar. Böylece toplumun düşünce sahası genişler.⁴⁰ Gazetelere böyle bir misyon yüklemekteki amaç ise halkın kültür seviyesini yükseltmek ve böylece toplumun da yükselmesini sağlamaktır. Böylece gazete Tanzimat dönemi Türkiye'sinde edebi bilgilerin yanı sıra tarih, coğrafya, bilim gibi haberleri de bünyesine katarak adeta bir öğretmen görevi üstlenmiştir. Ahmet Hamdi Tanpınar da gazete için "mekteplerin uzak bir gelecek için hazırlandığı ocağı o tutuşturur" demiştir.

Tanzimat dönemi Türk edebiyatçıları Batı'dan ihraç ettikleri romanı öncelikle çeviriler yaparak Türk halkına tanıtmış, sonra kendi özgün eserlerini de tefrika yoluyla gazetelerde yayınlamışlardır. Gazeteler aracılığı ile halk bir bakıma okuma alışkanlığı edinmiştir. Teknolojinin gelişmesi ile Türkiye'ye de gelen matbaa ise kitap alanında çığır açmış ve matbaa sayesinde çok sayıda eser el yazmasına oranla çok daha ucuza mal edilmiş ve neredeyse herkesin evine kitabın girmesi sağlanmıştır. Böylece düşünceler hızla yayılmış halkın kültür düzeyi artmıştır.

Günümüzde de romanın kesin bir çerçevesi çizilemez ve diğer türler birbirlerinden belli sınırlarla ayrılırken roman, her birini içinde barındırabilir. Örneğin bir röportaj, fıkra, deneme, mektup gibi yazı türlerinin içinde romana ait unsur bulamayız belki ama bir romanda çeşitli türlere rastlayabiliriz. Roman sonradan popülerleşmiş ve ortaya çıkarken diğer tüm edebi tarzlardan beslenmiş ve hala beslenmekte olan parazit ve melez bir sanat biçimi olarak, kurallar bütünü kavramını kusmaktadır. Bir roman, aynı anda hem psikolojik hem postmodern hem epik hem parodik hem dedektif romanı hem romans hem de mektup veya gazetecilik diliyle yazılmış olabilir. Ama şiir hem sone hem de dramatik olamaz. Bir esere roman dediğimizde onun çoğul ve kural karşıtı yapısını önceden kabul ediyoruz demektir.⁴¹ Benzer

⁴⁰ Prof. Ahmet Hamdi Tanpınar, 19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi, İstanbul: Çağlayan Kitapevi, 10. Baskı, 2003, s.

251

⁴¹ Antakyalıoğlu, s. 27

şekilde Türk Edebiyatı yazarları da çeşitli türlerden yararlanmış kendi romanlarını oluştururken geçmişten ilham almışlardır. Şemsettin Sami, Ahmet Mithat, Namık Kemal ve Samipaşazade Sezai gibi yazarlarımız Batı'dakileri örnek alarak roman yazmayı denediklerinde, doğal olarak çocukluklarından beri dinledikleri ve okudukları masalların, halk hikayelerinin, meddah taklitlerinin oluşturdukları bir birikimden yararlanmışlardır.⁴²

Kısacası roman birçok türden sonra oluşmuş bir anlatı türüdür ama hepsini kapsayacak niteliğe sahiptir. Diğer yazın türleri belli kalıplara sığdırılabilse de roman için bunu yapmak olası değildir. İlerleyen dönemde teknolojik gelişmelerin ve edebiyat alanındaki yeni kuramların, buluşların da etkisiyle romanın gelişimini devam ettireceği açıktır çünkü roman yeniliğe açık ve aç bir edebi türdür.

1.1.2 Doğu ve Batı Romanı Farkı

Batı Romanının en büyük kaynağı Antik Yunan edebiyatıdır. Batıda uzun bir süre kilisenin etkisiyle din ön plandaydı ve dolayısıyla sadece dini içerikli metinlerin yayınlanmasına izin veriliyordu. Ancak Rönesans bu durumu değiştirdi ve akılcılığa yönelim oldu. Böylece din yerine aklın egemenliğiyle birlikte eski Yunan metinlerinden alınan ilhamla yeni ve daha modern metinler üretilmeye başlandı. İnsana ve onun erdem ve değerlerine, özgür düşünceye saygı duyan Antik kültürün Batı uygarlığının dolayısıyla da Batı edebiyatının şekillenmesinde önemli bir rol vardır. Ortaçağ'dan itibaren bu kültürü keşfeden Batı dünyası, Rönesansla birlikte bu kültürün temel öğelerini geliştirmekte olan milli kültürleri için temel olarak benimsemişlerdir. Antik kültürün yarattığı edebiyatın temel eserleri uzun yıllar çeşitli Avrupa dillerine çevrilmiş, bu edebiyatları besleyen önemli kaynaklar olmuşlardır.⁴³

Batı romanı birdenbire ortaya çıkmamıştır kendisine kaynaklık eden ve derinden etkileyen birçok unsurla birlikte yavaş yavaş gelişmiştir. Felsefi, sosyal, teknoloji, bilim gibi çeşitli etkiler söz konusudur ve dolayısıyla bir anda değil birçok anlamda sindirilerek ilerlemiştir. Batıda roman, Gülün Romanı, Tilkinin Romanı, derken şövalye hikayelerine, ardından da Don Kişot'a ulaşmıştır. Batının kültür birikimi oluşup ansiklopedi devrinin tamamlanmasından, buna paralel olarak felsefenin şahsiyet kazanmasından sonra roman, Balzac ve Dostoyevski'lere gelmiştir.⁴⁴ Felsefenin etkisi sorgulama özelliğine sahip

⁴² Berna Moran, Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış, İstanbul: İletişim Yayınları, 19. Baskı 2007, s. 25

⁴³ Kefeli, s. 17

⁴⁴ Yılmaz, Roman Sanatı ve Toplum, s. 148

olmasından gelir ve daha önce de belirtildiği gibi insanlar dini öğelere körü körüne inanmak ve boyun eğmek yerine akli ve bireyi sorgulamaya başlarlar. Dolayısıyla bu sorgulama romanın daha karakterize hale gelmesine yardım eder. Doğuya baktığımızda ise masallar, destanlar, halk hikayeleri ön plandadır ve romana ulaşmaları kendi çabaları veya sosyolojik ve teknolojik etkileri ile değil, Batı edebiyatı sayesinde olmuştur. Uzunca bir süre de taklitten öteye gidemediği için özgünlük konusunda da Batıdan geri kalmıştır. Biliyoruz ki bizde roman, Batı'da olduğu gibi feodaliteden kapitalizme geçiş döneminde burjuva sınıfının doğuşu ve bireyciliğin gelişimi sırasında tarihsel, toplumsal ve ekonomik koşulların etkisi altında yavaş yavaş gelişen bir anlatı türü olarak çıkmadı ortaya. Batı romanından çeviriler ve taklitlerle başladı; yani Batılılaşmanın bir parçası olarak (...) ⁴⁵ Buradaki asıl sebep Osmanlı toplumunun çöküşünü önlemek için her alanda yeniliğe gitme ihtiyacıdır. Böyle birdenbire yeni bir olguyu taşımaya kalkmak da onun arkasında yatan gelişim çizgisini tam olarak özümseyemeyerek özgünlük sağlayamamak olmuştur. Ama yine de kendi eksenini doğrultusunda kültür odaklı bir çağa adım atılmıştır. Başlangıçtaki başarısı tartışılır olsa da sonradan gelişim gösterdiği açıktır.

Türk edebiyatına Fransız edebiyatından yapılan çevirilerle giren roman türü bir süre sonra sanatçıların kendilerini yetiştirmesiyle kendi dilinde eserler vermeye başladı. Ancak batı romanı tekniği ile eser veren yerli yazarlarımız yakın zamana kadar dünyaya açılmadı. Bunun nedeni ise Tanzimat yazarlarının kendilerini kendi toplumunun birer öğretmeni gibi görmesi olabilir. Hal böyle olunca daha evrensel değerleri sunmak yerine kendi toplumlarına ışık tutmak istediler. Sanatı toplumu eğitmek için bir araç olarak gördüklerinden kendi toplumlarını kapsayan yerel bir edebiyatla sınırlı kaldılar. Yerel olmasının nedeni de toplumsal olguların değişime ve gelişime açık olduğudur yani bir dönem önemli olan bir durum sonra sıradan hale gelebiliyor. Fakat tabii ki zamanla bu durum –batıya göre geç de olsa- değişti. Artık bizim romanlarımızda da evrensel ölçülerde eserler veriliyor ve Türk romanı da dünyada yer edinmiş durumda.

Doğunun romanı geç öğrenmesinin diğer bir handikabı da akımlar konusunu başlangıçta tam olarak kavrayamamasıdır. Batıdaki değişimler edebiyata akımları getirmiş ve her değişim ve gelişimle de bir akım yerini başka bir akıma terketmiştir. Ancak Doğuda bu konudaki sıralama batıdaki gibi gelişmemiştir. Batı medeniyetinde arkasındaki yüzyılların tecrübesi ile oluşan fikir ve edebiyat akımlarını Türk edebiyatı bazen şekillenerek

⁴⁵ Moran, s. 9

benimsemektedir. Ancak bu benimseme doğal olarak batıda olduğu gibi klasik, romantik, realist vd. yazarların okunması ile değil de tümünü birden kavramaya çalışma şeklinde kendini gösterecektir.⁴⁶ Böylece akımların geliştiği ortamlar net olarak kavranamamış arada karışıklığa neden olmuştur. Hem edebi bir tür olan roman hem de ondan doğan akımlar sırayla değil de hepsi birden anlaşılmaya ve uygulanmaya çalışılınca doğal olarak içi tam olarak doldurulamamıştır.

Tüm olumsuzluklara rağmen Türk edebiyatçılarının yoğun çalışmaları ve bu konudaki derin araştırmaları sayesinde günümüzde roman, neredeyse o büyük uçurumu kapatmış gibi gözüküyor. Bunda yurt dışına gönderilen araştırmacıların ve sanatçıların da etkisi azımsanamaz. Tanzimatçılar nasıl ki Batı edebiyatıyla geç de olsa çeviriler yoluyla temas kurup kendi eserlerini oluşturmaya çalıştıysa, yine o dönemden başlayarak yeni sanatçılar eğitmek için başarılı buldukları gençleri yurt dışına gönderdiler. Böylece Batı romanıyla kurulan ilişki çeviriden çıktı ve bizzat içinde yaşayarak öğrenmeye döndü. Ahmet Mithat, Avrupa'da elli altmış senede görülen gelişim ve değişikliğin bizde on beş yirmi sene içinde tamamıyla gerçekleştiğini söyler. Çünkü biz Avrupa'nın elli altmış senelik birikimini ve çalışmasını, gerek çeviri ve iktibas, gerek nazire ve telif yoluyla kısa zamanda aktarmak zorundaydık. Başka türlü onlara yetişmemiz mümkün değildi. Nitekim bunu başardık ve Avrupa romanını günü gününe takip edebilir duruma geldik.⁴⁷

Batı romanına hızla yaklaşmamızı sağlayan etken ise teknoloji sayesinde daha rahat ilişki kurabiliyor ve iletişim sağlayabiliyor olmamızdan kaynaklanıyor. Teknoloji ile dünya eskiden olduğu gibi toplum değil bir bütün olarak -ama az ama çok- değişiyor ve gelişiyor. Bu durum da her alan gibi edebiyata da yansıyor. Zaten artık bu şekilde Batıdan tek taraflı etkilenme yerine dönüşümlü bir etki söz konusu. Batı Edebiyatının, coğrafi komşularının, (Tanzimat Edebiyatı da bu kapsamda ele alınabilir) gelişmekte olan ülkelerin ve eskiden sömürge olan ülkelerin edebiyatları üzerindeki etkisi sıkça tartışılmaktadır. Bu ülkelerdeki edebiyatların yakın geçmişe kadar tek yönlü etkilendikleri, Batı'nın bu edebiyatlardan pek de etkilenmediği söylenmektedir. Ancak, son zamanlardaki yoğun çeviri etkinlikleriyle, bu durum değişmekte, herkes herkesin edebiyatı hakkında bilgi sahibi olabilmektedir.⁴⁸

⁴⁶ Kefeli, s. 88

⁴⁷ Yılmaz, Roman Kavramı ve Türk Romanının Doğuşu, s. 90

⁴⁸ Erkman, s. 40

1.2 Tanzimat Dönemi Romanı

Düzenleme ve reform anlamına gelen Tanzimat, Osmanlı Döneminde 1839'da Tanzimat fermanının okunması ile başlayan, toplumun her alanında yenileşme ve modernleşme hareketidir. Buradaki asıl amaç Batıdan teknik, askeri ve ekonomik anlamdaki ilerlemeleri takip etmek ve Osmanlı'ya uydurarak uygulama esasıydı. Osmanlı İmparatorluğundaki gerilemenin Batıdan alınacak bu yeniliklerle önlenebileceği düşünülüyordu. Ancak bunlarla sınırlı kalınmayarak kültür, sanat ve edebiyat gibi birçok alana da modernleşmenin yayılması için çalışmalarda bulunuldu. Çünkü ancak toplumsal altyapının onarılması ile modernleşmenin tam olarak yerleşeceği düşünülüyordu. Bir bakıma, ülkenin hayatına zihnen değil, fiilen ve zarureten girmiş olan modernleşme, bütüncül bir projeye dönüşmüş, fikri, hatta dini yaşantıyı bile çerçevesi içine almıştır. Bu özelliğiyle Türk modernleşmesi özgün bir nitelik arz etmektedir. Osmanlı yöneticileri için modernleşmek, bir hayat-memat meselesi olarak algılanmış; devletin varlığını ve misyonunu devam ettirebilmesi tamamen buna bağlanmıştır.⁴⁹

Modernleşme hareketi için atılan adımların başında Batıdan edinilen bilgiler doğrultusunda askeri düzenleme ve son teknolojiye uygun askeri araç gereçleri edinme gelir. Yenileşme daha sonra diğer alanlara yayılır. Buradaki önemli nokta savaşta hastalanan veya yaralanan askerleri kaybetmemek için atılan adımlardır. Çünkü bunun için batının tıp ve bilim kitaplarından yararlanılır ki bu da yabancı dil öğrenmek, yabancı dildeki kitapları çevirmek anlamına gelir. Böylece Batı ile ciddi anlamda bir temas kurulmuş olur. Tanzimat'la beraber yeni bir hayat başlamıştır. Kıyafetlerle birlikte, yaşayış tarzı, adetler, itiyatlar ve telakkiler de değişmeye yüz tutmuştur. Bütün sosyal kurumlarda kendini hissettiren Avrupalı yeniliklerin, yine bir sosyal kurum olan edebiyata da yansması kaçınılmazdır. Edebiyat toplumun bir aynası olduğuna göre, elbette yeni devrin duygularına ve yaşantılarına kayıtsız kalmayacaktır. Ancak, yeni hayatlar, yeni görüşler, yeni düşünceler, tabii olarak yeni bir edebiyat isteyecektir. Eski edebiyatın, dili, yapısı ve özellikleriyle bu yeni çağı hiçbir şekilde ifade edemeyeceği açıktır.⁵⁰

Osmanlı aydınları halkı eğitmek için ilk olarak gazeteyi araç olarak kullandılar. Çünkü halka yenileşme fikirlerini aşılardan önce toplumsal altyapıyı oluşturmak için alıştırmaları

⁴⁹ Budak, s. 389

⁵⁰ A.G.E. s. 549

evresi gerekliydi. Böylece gazeteler içerisinde yer alan belli gazete haberlerinin yanı sıra bilim, edebiyat, kültür, sanat hatta coğrafya, felsefe gibi çok çeşitli bilgilerin yer aldığı bir nevi ders kitabı niteliğine büründü. Gazete, Fransa'dan Doğu kültürüne geçen bir türdür. Fransızlar, öncelikle kendi fikirlerini yaymak amacıyla gazeteyi kullanmışlardır. Daha sonra azınlıkların kendi ülkelerinden haber alma aracına dönüşmüştür. Zamanla da ilk Türkçe gazete olan Takvim-i Vekayi ve ardından Ceride-i Havadis doğmuştur. Gazete çok çeşitli yönüyle Batılılaşma için oldukça etkin bir rol oynamıştır. Yeni Osmanlılar halka seslerini duyurmak için, doğal olarak iki yola başvurabilirlerdi: Gazete ve edebiyat.⁵¹ Onlara göre bütün bu yenilikleri halka anlatıp kabul ettirmenin en kestirme yolu, gazeteden sonra tiyatro ve romandı.⁵² Böylece gazete, Osmanlı İmparatorluğu'nda, başka hiçbir yerde bir benzeri bulunmayan çok önemli bir rolün tek başına sahibi olmuştur. Tanpınar'ın önemle vurguladığı gibi; diğer toplumlarda gazete, düşüncenin ya da icraatın kitlelere daha geniş surette ve daha hızlı bir şekilde yayılması için kullanılan unsurlardan biridir. Arkasında, müesseseleri, insanları, adetleri, alışkanlıkları ve yaşantılarıyla bütün bir toplum; 'devam halinde olan hayatla daima münasebettar bir düşünce dünyası' vardır. Osmanlı'da ise; bütün işaretler ondan gelmiş, kalabalık, onun etrafında kurulmuştur. Okumayı gazete yaymış; 'mekteplerin uzak bir gelecek için hazırladığı ocağı o tutuşturmuştur.'⁵³ Ayrıca Tanpınar'a göre gazete "okumayı zaman geçirme şekillerinden biri yapan bir vasıta olmaktan çıkar. Hakiki manada bir kürsü olur. Fikir onun sayesinde yavaş yavaş yapıcı bir unsur olarak hayata girer."⁵⁴ Romanlar bütün halinde yayınlanmadan evvel gazetelerde tefrika edildi ve böylece halk, dizi formatında gibi verilen bu türe ilgi duymaya başladı. Gazetede takip ettikleri parça parça verilen romanların devamına dair duyulan merak bu ilgiyi tetikledi. Hikayeye göre daha kalın bir ciltten oluşan roman tefrika edilmeden direk yayınlansaydı belki de okuma alışkanlığı olmayan halkın gözünün korkmasına ve bu türden uzak durulmasına neden olacaktı. Tiyatro da roman gibi gazeteler aracılığı ile Türk toplumunda yayılma imkanı bulmuş ve o da eğitici-öğretici bir misyon edinmiştir. Kısacası gazete, sadece hükümet ve toplum olaylarını veren bir iletişim aracı olmaktan çıkıp hem edebi türlerin hem yeni fikirlerin yayılmasını kolaylaştırıcı ve sağlayıcı önemli bir iletişim aracı konumuna yükseldi.

Tüm bu düşünce ve çalışmaların hayata tam olarak geçmesini sağlayacak olan unsur ise dildi. Osmanlı dili çeşitli dillerin etkisi altında gelişmiş ve kendi özel diline ve dilbilgisine

⁵¹ Moran, s. 17

⁵² Yılmaz, Roman Kavramı ve Türk Romanının Doğuşu, s. 10

⁵³ Budak, s. 385

⁵⁴ Tanpınar, s. 249

sahip olmayan bir dildi. Arapça ve Farsça başta olmak üzere çok sayıda yabancı sözcük Osmanlı dilinde mevcuttu. Hal böyle olunca gazetede istendiği kadar faydalı bilgiler yayınlasın halk okuyup anlayamadıktan sonra pek bir işe yaramazdı. Her şeyden önce halkı eğitmek ve bunun için de dili sadeleştirmek gereğini duyan Şinasi, 1862’de çıkarmaya başladığı Tavsir-i Efkâr ile hem gazeteyi bir okul olarak kullanma yolunu açmış hem de yeni bir edebiyat anlayışını ortaya atarken edebiyatın da halkı eğitmek amacı ile kullanılması gerektiği düşüncesini savunmuştu.⁵⁵ Hem artık Batılılaşma adına atılan adımların halka da anlatılması gerekmektedir. Hükümet sık sık beyannameler ve fermanlarla halka müracat etmekte, bunun için de kolay anlaşılır bir yazı biçimine gittikçe daha fazla ihtiyaç duymaktadır.⁵⁶ Dolayısıyla dildeki arınma halkın gazete yazılarını okuyup anlamasının böylece de hem okuma alışkanlığı kazanmasının hem de bilgilenmesinin yolunu açtı. Halk artık üst kesimden gelen her türlü bilgiyi, kuralı vs. koşulsuz şartsız kabul eden bir topluluk değil düşünmeyi, sorgulamayı, üretmeyi bilen topluluk olma yolunda ilerleyecekti.

Ayrıca Divan edebiyatında da görüldüğü gibi edebiyat için de daha karmaşık ve ağırlı bir dil tercih ediliyordu. Böylece edebiyat üst zümrenin tekelinde kalıyor halka inemiyordu çünkü bu zor dili aydınlar bile zorlukla kavrarken halkın anlaması beklenemezdi. Bu şekliyle Osmanlıca okumuş aydın kesiminin bilim, sanat, kültür ve edebiyat dili idi. Ancak edebiyatın sözcük anlamı onun eğitici ve öğretici olduğunu doğrular. Burada da sosyal veya toplumsal gibi ayrımlar, belirli çemberler olmamalıdır, her kesimden herkese hitap etmelidir. Tanzimat devri yazarları, eski edebiyatın kalıplarıyla öğretici ve eğitici bir edebiyat olamayacağını biliyorlar ve her şeye yeniden başlamak gerektiğine inanıyorlardı. Karşılarında bir model vardı: Avrupa Edebiyatı... Kendi yaptıklarını ve yapmak istediklerini, bu edebiyata bakarak değerlendiriyorlardı.⁵⁷ Öyleyse halkı bilinçlendirme adına gazete ve edebiyat araç olarak kullanılacaksa öncelikle dil sorunu çözülmeliydi. Tanzimat hareketi –bir anlamda- bir “halka iniş” hareketi olduğu için, edebiyatta “halkın anlayabileceği bir dil” üzerinde direnilmesini de tabii karşılamak gerekir. Konuşma diline yaklaştırılacak yeni bir yazı dili yani yeni bir nesir, halka kültür yolu ile sağlanmak istenen “sosyal fayda”nın da en güçlü aracı idi.⁵⁸ Böylece gazete ve roman gittikçe sadeleşen dil yapısıyla halkın öğretmeni haline geldi ve batılılaşmaya yardım etti.

⁵⁵ Moran, s. 17

⁵⁶ Budak, s. 549

⁵⁷ Yılmaz, Roman Kavramı ve Türk Romanının Doğuşu, s. 31

⁵⁸ Kenan Akyüz, Türk Edebiyatının Ana Çizgileri, İstanbul: İnkılap Kitapevi, 1995, s. 39

Tanzimat dönemi sanatçıları dilde sadeleşmeye giderek Batıcı bir anlayış oluşturmaya çalıştılar ancak aynı şeyi içerik için düşünmediler. Çünkü onlara göre her ne kadar modernlik unsurlarının takip edilmesi ve uygulanması gerekiyorsa da kendi değerlerimizi de o kadar korumak gerekiyordu. Aksi halde hem kendi kültürümüzden kopuk bir edebiyat meydana gelir hem de yoğun tepki görülebilirdi. Onun için yazarlarımız, ne dereceye kadar ‘biz’ olarak kalacağız, ne dereceye kadar Batılılaşacağız sorusu karşısında duyarlıydı. Bu soruya cevap ararken Batılılaşmadan ne anladıklarını belirtmeye, köksüzleşme tehlikesi karşısında kaygılarını dile getirmeye ya da Doğu ile Batı değerleri arasında bir bileşim kurmaya çalışmışlardır.⁵⁹ Bu nedenle eserlerin içeriğinde kendi halkına uygun buldukları konuları işlemeye gayret ettiler. Çünkü modernleşim derken yozlaşmayı, kendi ahlak ve değer ölçütlerinden uzaklaşmayı istemiyorlardı. Tanzimat yazarlarının önceliği her ne kadar dilde sadeleşerek faydalı ve yararlı bilgilerle halkı eğitmek olsa da toplumu baştan aşağıya dönüştürmek değildi. Yenileşme hareketinin temelini Doğu’nun ahlaki ve kültürel boyutlarıyla Doğu’nun dünya görüşü oluşturmalıdır; bu dünya görüşünün bekçisi toplum düzeyinde padişah, aile düzeyinde baba, edebiyat düzeyinde yazardır. Tanzimat gibi, mutlak otoritelerin zaafa düştüğü süreçlerde, dünya görüşü hala mutlakçı olmaya devam ediyorsa, yazara babalık görevi düşer.⁶⁰ Tanzimat yazarları kendilerini toplumun eğitici misyon üstlenmiş babası olarak gördüklerinden halk için gerekli olan bilgileri mümkün olduğunca telkin edici boyutta milli ahlaka uygun düşecek şekilde iletmeye çabalıyorlardı. Bu nedenle çeviri için de uygun gördükleri eserleri seçiyor hatta onları kısaltıyor ve değiştiriyorlardı. Oysa, yeni topluma meşale tutmak iddiasında olan Tanzimat yazarı bir anlamda dev aynasında görüyordu. Eski değerlerin bekçisi, yeni değerlerin yargıçtı. Toplumun yazgısının onun kuracağı değişim-denge eksenini üzerinde belirleneceğini umuyordu. Sanata da bu misyonu yüklüyordu. Her türlü sanat dalına bu gözle bakılmalı, “cihan-ı edep”e bir katkısı varsa desteklenmeli, yoksa eleştirilmeliydi.⁶¹ Yani önem verilen nokta mümkün olduğunca halk dilinde yazmak, içerikte genel ahlaka uygun hareket etmek ve bu şekilde yeni fikirleri türün içine, halkın kafasına yerleştirmekti.

Aslında roman türü olarak her ne kadar birdenbire Türk edebiyatına düşmüş gibi gözükse de uzun bir alıştırma evresinden geçmiştir. Eski hikayelerin bir nevi içerikteki kapsamı genişlemiş ve daha uzun bir hale gelmiş şekli olarak görülebilir. Osmanlı toplumu halk hikayelerine alışık bir millettir. Üst tabaka da aynı şekilde bu alışkınlığı Divan edebiyatı

⁵⁹ Moran, s. 323-324

⁶⁰ Parla, Babalar ve Oğullar, s. 19

⁶¹ A.G.E. s. 61

tasavvuf hikayelerinden alıyordu. Hikaye şeklinde verilen olaylar ve durumlar kültür seviyesi düşük olan halkın kolay öğrenmesi ve benimsemesinin önemli bir yoluydu. Dolayısıyla bu alışkanlık romanın yadırganmasını da önlemiştir. Öyle olmasaydı belki de romanın yayılması daha uzun bir dönemden geçecekti. Zaten eski halk hikayelerine alışık olan ve bu türü seven halkın şimdi de romana ilgi duyması sağlanmalıydı. Şimdi bize düşen, bu hikayelerin yerine toplumsal ahlakı telkin edici, bilgi öğretici romanlar koymaktır. Böylece eski hikayeleri okumaktan hoşlananları daha kolay eğitebiliriz. Bu bakımdan Namık Kemal, eski hikayelerin varlığını bir avantaj olarak görmektedir. Çünkü yıllar yılı bunlarla içli dışlı olmuş okuyucu, romana karşı yabancılaşmıyacak, hatta onu tanıdık bir tür olarak karşılayacaktır.⁶² Yazarlarımıza göre eski hikaye türünden romana geçiş, hayalcilikten akılcılığa, çocukluktan olgunluğa, kısacası ilkelikten uygarlığa geçiştir.⁶³

Halkın özellikle ilgisini çeken konular ise macera ile süslenmiş aşk hikayeleriydi. Bu nedenle onların beğenisine uygun hareket etmek daha uygun görülüyordu. Daha sonra zamanla farklı konulara gidilebilirdi. Paul ve Virginie ya da Atala gibi yapıtlar, fırtınaları, gemi batmaları ve dokunaklı bitirişleriyle Leyla ile Mecnun ya da Kerem ile Aslı gibi geleneksel sevda hikayelerinin bol ve devimli olaylarına alışık okuyucuların beğenisine uygundu. Ama asıl, us dışı, olağanüstü ve tılsımlı öğelerden kopmaya başlayan yeni bir beğenin gelişmesine bu çevirilerin katkıları olmuştur. Çevrilen romanlarda, yeni bir çevre, olgular ve durumlardaki tutarlılıkla usa bağlılık, daha gerçek bir evren imgesini arayan okuyucunun dünya görüşlerine yön veriyor ve onu zenginleştiriyordu.⁶⁴ Böylece halka hoşlandığı konularla yaklaşarak okuma alışkanlığı kazandırılmış ve gelecekteki farklı konuları sunmak için geleceğe yatırım yapılmış olunuyordu. İlk romanlarda sanatsal ve edebi anlamda eksiklikler olmasına rağmen ilerdeki daha güçlü eserlere geçiş için zemin hazırlamak önemliydi. Çevirilerde de bir bakıma aynı yol izlendi. Aslında ilk çeviriler aslına pek uygun değildi. Birçok bölüm çıkarılıyor veya değiştiriliyordu. Çevirinin de sanatçılara roman türünü anlamaları bakımından oldukça yararı oldu. Yazı hayatına giren gençler Fransızca öğrenmelerine yardım eden kitabı –çünkü çoğu tercüme yoluyla Fransızca'yı öğreniyor yahut ilerletiyordu- neşretmekle işe başlıyor ve ondan sonra da halkın en çok okuyacağı eseri naklediyordu. Daha sonra muayyen bir okuyucu seviyesi teşekkül edince, günün veya yakın zamanın garptaki şöhretlerine geçiliyordu. (...) Tefrika romanlar ile işe başlayan bu muharrirler, yavaş yavaş etraflarında bir okuyucu seviyesi teşekkül ettiğine inandıkça asıl

⁶² Yılmaz, Roman Kavramı ve Türk Romanının Doğuşu, s. 44

⁶³ Moran, s. 11

⁶⁴ Güzin Dino, Türk Romanının Doğuşu, İstanbul: Agora Kitaplığı, 2. Basım, 2008, s. 42

edebiyata yaklaşırlar.⁶⁵ Batıdan çevrilen ilk eser ise Fransız yazar Fenelon'a ait olan Telemaque adlı eserdir ve 1859'da Yusuf Kamil Paşa tarafından çevrilmiştir. İkinci ve günümüzde hala çok önemli olan eser ise Victor Hugo'nun Les Miserables romanıdır. 1862 yılında Ceride-i Havadis gazetesinde tefrika edilen roman, önce Mağdurin Hikayesi olarak yayınlansa da sonra Sefiller olarak anılır.

Bu şekilde Türk edebiyatına ve halkına sızdırılan roman, sanatçıların yoğun çalışmaları ile hız kazandı. Daha önce de bahsettiğimiz gibi birbirinin aynısı olan aşk hikayelerinden romana geçmek ve bir süre romanda da bu konuları sürdürmek elbette ki bu türün hayatın içine yadırganmadan girmesi için oldukça önemliydi. Ardından sosyal veya toplumsal meseleler, şahsi fikirler, yeni ve farklı bilgiler romana rahatlıkla giydirilebilirdi. Eski edebiyat, bilindiği gibi, kaideler ve klişeler edebiyatı idi. Bütün bu klişelerden kurtulup hayatın karşısında aracısız ve eli kolu bağlı olmadan çıkan Tanzimat devri sanatçısı, her şeyden evvel, hürriyetini duyar ve tek başına bir "şahsiyet" olduğunu anlar. Bu anlayışı yeni bir tabiat görüşü, yeni bir estetik, doğrudan doğruya hayattan alınan yeni konular takip eder. Tanzimat'ın "ferdin hürriyeti" uygunluk halinde bulunan "sanatçının hürriyeti" prensibi, ona tamamıyla "şahsi sentezler" in yani yaratıcılığın kapılarını açmıştır.⁶⁶ Böylelikle roman sanatı dahat somut ve gerçek hayata uygun aynı zamanda daha yararlı bir kimlik kazanmış olur. Ayrıca çeviriler ve eski hikayeleri roman formatına uyduran çalışmalar o dönemde roman konusunda hızla ilerlemenin etkili bir yolu olduğu için Batı tarzına da yaklaşmak ve zamanla yakalamak kolaylaşmıştır.

Batıda oldukça uzun bir geçmişi bulunan roman, iki asıra yakın bir süre Türk edebiyatına girse de ilerlemesi hızlı olmuştur. Osmanlı Devleti'nin çöküşten kurtulma adına başlattığı Batıdan birtakım kurumların, bilgilerin, tekniklerin alınması ve uygulanması esasına dayanan bir yenileşme hareketi olan Tanzimat, bazı konularda umduğu başarıya ulaşmasa da edebiyat ve roman için aynı şeyi söylemek mümkün değil. Her ne kadar roman, Batının sindirilmiş ve özümsemiş bir sanat türü olsa da Osmanlı bu türü benimsemek ve benimsetmek için büyük çaba harcadı. O dönemde başarısı tartışılır olsa da günümüz için oldukça önem taşıyor. Çünkü neredeyse iki asırlık olan geç kalınlığına rağmen kısa sürede dünya edebiyatına yaklaşıldı, sadece takip edenken aynı zamanda takip edilen noktaya gelindi.

⁶⁵ Tanpınar, s. 287

⁶⁶ Akyüz, s. 40

1.2.1 Klasik, Romantik ve Realist Roman

Latin edebiyatına ve Antik Yunan edebiyatına yeniden dönüş aslında eskiye gidiş değil aksine yeni düşünelere yeni ortam ve düzenlemelere yönelişin kapsını açmaktı. Nitekim böyle de oldu. İnsanlar dini merkezde tutan ruhban sınıfının oluşturduğu baskıya bir takım değışiklik ve değışimlerden de etkilenerak karşı çıkmaya başladılar. Aynı zamanda Antik dönem tekrar gündeme geldi ve o dönemin eserleri yeniden insanlar ve sanatçılar arasında ön plana çıktı. Rönesansla birlikte Antik kültür edebiyatına dair bir özlem başladı. Sanatçılar baskı ortamından koparak daha özgürce eserler vermek istiyorlardı. Böylece yeni bir edebiyat ortamı baş gösterecekti.

Kilisenin uzun süren her şeyi dine ve onun üstünlüğüne bağlayan tekelinin sarsılması ve insanın kendisine dönüşü Hümanizm olarak ifade edilir. Hümanistler, akli dinin egemenliğinden kurtardılar. Her şeyin din yoluyla değil akıl yoluyla çözülebileceğini, aklın üstünlüğünün esas alınması ile ancak güzel bir toplum oluşabileceğini savundular. Böylece belirli kalıpsal bir dünya görüşünde olan insan tipi yerine, düşünmeyi ve farklı fikirler geliştirmeyi öğrenen insanla aydın insana doğru dönüşüm de başlamış oldu diyebiliriz. Hümanist düşünüş ve bu düşünüşün sanata, edebiyata yansması olan Rönesans, insana dönüşün yollarını açmıştı. Kısaca özetlediğimiz gibi şairler, yazarlar, oyun yazarları insana dönmüş: onu bütün yönleriyle algılamaya, anlatmaya yönelmişlerdi. Eski Yunan ve Latin kaynaklarına bağlı kalınmış, bu kaynaklardan esinlenerek yeni yaratımlara gidilmişti. Böylece Rönesans döneminin edebiyatında çeşitli ülkelerde halk dili, yazı dili kimliğini kazanmış, ulusal edebiyatlar doğmuştu.⁶⁷

Rönesans'ta en önemli kavram her alanda olduğu gibi edebiyatta da güzel görünüş estetik bir yapıdır. Eserlerde mükemmelliyet ve kurallar oldukça önemlidir. Daha önceki geliş güzel yapılan edebiyat yerini belirli kurallara, ilkelere bırakarak denge ve uyuma önem vererek yeni bir şekle bürünür. Akla dayanan bu yeni dönem, halka pek dönük olmayan sadece güzel olanı, soyluyu, iyi bir yazı üslubunu benimsiyordu. 14 ve 17. yüzyıllar arasında hüküm sürerek uzun bir döneme yayılan Rönesans, değışerek ve gelişerek ilk halinden farklı bir görünüm kazanır. Rönesans, Doğu Roma İmparatorluğunun yıkılması ve İstanbul'un Fatih Sultan Mehmet tarafından keşfi ile Batı'ya giden sanatçı ve ilim adamları tarafından geliştirilerek İtalya'da başlar ve tüm Avrupa'ya yayılır. Rönesans döneminde sanatçılar, Antik Yunan ve Latin sanat ve edebiyatlarını dil, üslup ve konu itibariyle örnek alan, akıl ve

⁶⁷ Emin Özdemir, Türk ve Dünya Edebiyatında Dönemler-Yönelimler, Ankara: Bilgi Yayınları, 2013, s. 332

dengeye önem veren, dil ve üslup endişesi taşıyan ve insanı merkez aldığı için milli olmaktan çok tüm insanlığı kucaklamayı hedefleyerek beşeri olmayı tercih eden bir anlayış ortaya koyarlar. Bu anlayış klasik akımı müjdelemektedir.⁶⁸ Böylece edebiyatta da akımlar devri başlar ve edebiyat öncesine göre oldukça gelişerek öngörülemez bir sanat haline gelir.

Latineden gelen Klasizm'in kelime anlamı çok zengindir ama genel anlamda mükemmelliyet anlamı taşır. Klasik eserler bu özelliği ile her çağa damgasını vuracak yaratım tarihi eski de olsa güncelliğini, beğeni düzeyini, evrenselliğini her dönemde korur. Çünkü klasik tarzda eser veren sanatçılar kişi, toplum, yaşam, din, sosyal durumlar gibi belirli bir konuyu işlemek yerine insanlığa yönelerek evrenselliği yakalamışlardır ve insanlığı ilgilendiren konular da hiçbir zaman eskimez. Klasizmin temel ilkesi "aklın egemenliği"dir. Bu ilke 18. Yüzyılda alabildiğine işlerlik kazanır. Akıl tek klavuz olarak seçilir. Bilimsel yöntem her alanda saygınlık ve geçerlik kazanır. Eleştirel düşünüş genişler. Monarşi ve merkezi otorite sürekli olarak eleştirilir. Bilimsel buluşlar usa güveni artırır. Düşünürler usun klavuzluğunda doğayı inceler, onu yöneten yasaları bulmaya çalışırlar. Önyargılar; usa gözleme dayanmayan düşünceler, dogmalar inceden inceye didiklenir. Düşünürler insanoğlunu mutlu kılabilen yeni bir toplum düzeninin özlemini dile getirirler. Böyle bir düzende kişiler ezilmeyecek, özgür ve eşit olacak, hakları yasaların güvencesi altında bulunacaktır. Böyle bir özlemlerle mutlak yönetim, zorbalık eleştirilir.⁶⁹ Aslında Klasikçiler, aklın önderliğinde ve şahsi bir edebiyattan çok insanlığın temeline dayanan edebiyat tarzlarıyla bir bakıma hümanizmin devamı niteliğindedir.

"Sanat bir fantezi değildir, sanatta mutlaka uyulması gereken kurallar ve ahlaki değerler vardır" diyen klasik sanatçılar, üstün zevke önem verirler. Ama bunun için toplumdan herhangi biri, herhangi bir olay gibi durumları konu edinmek yerine seçkin kişiler ve olaylara yer verip alt tabaka ve kültüre biraz da küçümseyici baktılar. Ayrıca klasik dönem sanatçıları, kahramanlarda şahsi özelliklere değil, her zaman diliminde ve her insanda olması muhtemel cimrilik, aşk, kıskançlık, öfke, nefret gibi daha psikolojik özelliklere yöneldiler.

Türk edebiyatına baktığımızda ise Klasizmden söz etmek pek mümkün değildir. Çünkü daha önce de bahsettiğimiz gibi roman türü Doğuya Batıya oranla çok daha geç girmiştir bu nedenle de elbette ki kaçırdıkları olmuştur. Ayrıca Doğu, roman türüne ilgi duymaya başladığında Klasik akım etkini kaybetmiş, Romantik akıma geçilmiştir. Bununla

⁶⁸ Kefeli, s. 22

⁶⁹ Özdemir, Türk ve Dünya Edebiyatında Dönemler-Yönelimler, s. 342

birlikte Klasizmin Türk yapısına uymayan bir tarzı da vardır. Klasizm, Türk edebiyatında bir akım olarak bilhassa Yunan ve Latin kaynaklarına bağlılığı ve bizim o kültürlerden uzaklığımız dolayısıyla benimsenmemiştir. Ayrıca akla dayanışı, sosyal problemlerden, milliyetçilikten, hürriyet fikirlerinden uzak oluşu da, Tanzimatçıların inkılapçı, memleketçi ve heyecanlı tutumlarına uymamıştır. Bununla birlikte Klasizmin bazı büyük şair ve yazarları Tanzimat'tan bugüne kadar bizde, çok tutulmuş ve sevilmişlerdir.⁷⁰ Ek olarak Türk edebiyatının geriden gelmesi klasizm ve romantik akımı Batıdaki gibi zamanla geçiş olarak değil aynı anda tanımlarına ve her ikisi hakkında –tam olarak kavrayamadıkları- fikirler geliştirmeye çalışmışlardır. Tanzimat yazarlarına göre edebi eserde mutlaka hikmet bulunmalı ve onu okuyan bir ibret dersi almalıdır. Bunun içindir ki onlar, klasik bir eser olan Telemaque'da nasıl bir ibret bulmaya çalışıyorlarsa, romantik bir eser olan 'Sefiller'de de aynı şeyleri arıyorlardı.⁷¹

Fransız İhtilali'nin etkileri edebiyat alanında da görüldü ve kabul görmüş değişmez denilen birçok kavram ve kural yıkıldı. Bunlardan en önemlisi ise saraya verilen önem, sarayın üstünlüğü ve klasizmin içerdiği saray edebiyatı idi. Kralın otoritesi de sarsıldı, kilisenin değişmez sorgulanmaz yapısı da. Artık aydınlanmaya daha yakın, akli daha ön plana çıkaran bir anlayış geliyordu. Ayrıca klasik edebiyatın seçkin çevreye dayalı edebiyatı da romantizmle çöküşe geçti böylece toplumun her tabakasından insana ve olaylara yer verilmesi gerektiği savunuldu. Cemiyetlerin eski nizamı yıkılıp değişirken, edebiyat kuralları da yıkıldı. Eski Grek-Latin örneklerine hiç benzemeyen, efendi-köle uzlaşmasını reddeden yeni edebiyat çığırıları doğdu. Hepsi de Büyük İhtilal'in sonucu ve edebiyatta birer isyan demek olan bu çığırılara toplu olarak Romantizm adı verildi.⁷² İngiltere, Almanya ve Fransa'da başlayan bu akım, daha sonra büyük bir hızla tüm Avrupa'ya yayılmıştır.

Dinin, sarayın ve kralın otoritesinden çıkıp akla yönelmek "aydınlanma çağı"nı getirmiştir. Akılın esas alınarak yapıldığı bu büyük değişiklik ve bir şeylerin sorgulanması ile felsefe de ön plana çıkmış, gelişmiştir. Hatta edebiyatın içine de felsefenin katıldığını söylemek mümkündür. Yaşanan toplumsal ve siyasal bir takım olaylar sanatçıları, daha iyi bir toplum düzenini oluşturmak için yapılması gereken bazı düşüncelere yöneltmiştir. Seçkinler çevresini yükseltip halkı daha aşağı çekerek iyi bir toplum düzeni oluşturmak mümkün değildir. Bu düşünceler sanatta ve edebiyatta da yankı buldu. Aydınlanma çağı dediğimiz 18.

⁷⁰ Kabaklı I, s. 328

⁷¹ Yılmaz, Roman Kavramı ve Türk Romanının Doğuşu s. 27

⁷² Kabaklı I, s. 333-334

Yüzyılın en belirleyici özelliği feodal ve monarşik düzenin yapısını değiştirmek, toplumda özgürlüğü, eşitlik ve kardeşliği egemen kılmak diye özetlenebilir. Nitekim bu yüzyılın sonlarına doğru gerçekleşen Fransız İhtilali bu ana düşünceden kaynaklanmıştır temelde. Bu ihtilalle birlikte Dünya Edebiyatında yeni bir evre başlamıştır: Coşumculuk (romantizm).⁷³ Romantizm, maddesel olanla değil insanların duygularını ön plana çıkarılması, buna önem verilmesi ve genelin değil insanın ön plana çıkarılması ile birçok yönden iyi bir toplum oluşacağına inanır. Fert, romantik akımda kendisini diğer insanlarla birleştiren hususlarından çok kendisini başkalarından ayıran özellikleri ile işlenir. Klasik anlayışın ön plana aldığı genel insan anlayışını reddeder. Duygular ön plana alındığında ruh da söz konusudur. Aklın açık seçik gösterdikleri, duyguların bulanık dünyasına girer. Aklın netliği yerini duyguların değişkenliği ve belirsizliğine bırakır.⁷⁴

İnsanı kötüye eğilimli bir yaratık olarak gören, 17. Yüzyıl kötümserdi, 18. Yüzyıl ise iyiye doğru bir ilerlemeye, daha mutlu bir yaşamın gerçekleşebileceğine inanır, iyimserdir.⁷⁵ Romantizm iki yüzyıl boyunca, sanatçıları dar sınırlar içine hapseden kaideler ve nizamlar saltanatına tepki olarak çıktı. Dolayısıyla Klasizmin bütün kanun ve ilkelerini hiçe saydı. İnadına, bütün duyuş, sezgi ve ilham kaynaklarına açılma ve boşalma hakkı tanıdı.⁷⁶ Yani Romantizm bir bakıma demokrasiyi, eşitliği, özgür düşüncüyü, kardeşliği savunur denebilir. Klasiklerin tek ve kesin bakış açısının tersine Romantikler hayatın salt güzel ve estetik tarafını değil kaba ve çirkin olan yönleri dahil hayatı her açıdan ele almayı tercih ediyorlardı çünkü hayat bu zıtlıklardan oluşuyordu.

Romantikler, klasiklerin aksine sanatın bir taklit değil tasvir olduğunu savunurlar. Taklit ile sadece benzerlik ortaya konulabilir, bu kopya etmek gibidir. Ancak tasvir, esinlenmektir ve duyguların da katılması ile asıl yaratım başlar. Zaten sanatın da asıl amacı yaratmaktır. Romantiklerin bu görüşleri beraberinde çeşitli sanatların iç içe geçmesini getirir. Çünkü yaratma ile başlayan daha iyiyi verme güdüsüyle farklı sanat dallarına da yönelir. Romantik, edebi duyarlılıklarını diğer sanat dalları ile de beslemeye hazırdır. Musiki ve resim devrin edebi zevkini derinden etkileyen kaynaklardır. Stendhal'ın resim ve musiki üzerine yazılarına rastlanır. 'Her şeyde musiki vardır, kainattan bir ilahi yükselir' diyen Hugo ise aynı

⁷³ Özdemir, Türk ve Dünya Edebiyatında Dönemler-Yönelimler, s. 345-346

⁷⁴ Kefeli, s. 36

⁷⁵ Erkman, s. 129

⁷⁶ Kabaklı I, s. 335

zamanda tanınmış bir ressamdır.⁷⁷ Bu durum da çok daha sonra etkisini gösterecek olan disiplinlerarasılığın önemini vurgulayan Postmodernizmin önemli bir içeriğidir aslında.

Türk edebiyatı ise Romantik akımın neredeyse sonlarına doğru yakalamıştır roman kavramını ve bu akım edebiyatımızda büyük hayranlık bulur. Batının tanınmış sanatçıları Türk edebiyatında da ilgiyle karşılanır. Özellikle romantik bir yazar olan Victor Hugo'nun "Sefiller" adlı yapıtı defalarca çevrilir. Fransız edebiyatını örnek alan Türk yazar ve şairlerinin romantizmi tercih etmelerinin sebebi de, Fransa'daki romantik akımın –realizmin güçlü tepkisine rağmen- hala rağbetini sürdürmesidir. Ayrıca, bu tercihte, kendi idealist karakterleri ile birlikte, Türk okuyucusunun asırlardan beri romantizme olan büyük yakınlığını düşünmüş olmaları da rol oynamış olabilir.⁷⁸

Romantik akım, Türk edebiyatında en verimli dönemini yaşarken Batıda Realist akım etkisini göstermektedir. Romantik sanatçılar yaptıkları tasvirlerde aşırıya kaçması realizmi müjdeleyen bir durumdur. Fransız İhtilali'nin sonuçları yaşamda birçok şeyin değişmesine sebep olmuştur. Değişimler edebiyata da yansımış sanatçılar romantizmin duygu ağırlıklı bakış açısından çıkıp realizmin gerçekçi bakış açısına yönelmişlerdir. Sanayileşme ile toplumdaki zengin ve fakir ikiliği kalkmış bir de orta sınıf türemiştir. Makine uygarlığı, toplumsal ve ekonomik ihtiyaçlar maddi değerleri ön plana çıkarmış, materyalizmi körüklemiştir. Bu ortamda romancılar gerçeği tüm çıplaklığı ile öznel bir katkıda bulunmadan aksettirme yöntemini benimserler.⁷⁹ Sanatçılar, bu dönemde manevi dünyadan daha maddesel olana geçerler eserlerde de tüm gerçekliği aktarmak önem kazanır.

Realizmin amacı tasvir veya taklit değil, gerçeği olduğu gibi yansıtmaktır. Hatta bu akımın daha ilerisi olarak Naturalizm de ortaya çıkmıştır ve gerçeklik abartılmış, deneyler bile esere dahil edilmiştir. Burada yazar, sanatçı kimliğine ek olarak bilim adamı gözüyle aktarım yapmaya çalışmıştır. İki akımda, neden-sonuç ilişkilerine önem verdikleri gibi, ortamları bir fotoğrafçı gözüyle yansıtmaya çalışırlar. Fotoğraf da zaten bu yüzyılda ortaya çıkmış ve yaygınlaşmıştır. Özellikle Natüralizm, nesnelere ve olayların yer aldığı sahneleri, bir kamera gözüyle aktarmayı denemiştir.⁸⁰ Realizm, toplumu inceleyerek olayları çarpıtmadan, abartmadan, araştırma ve gözlem yoluyla gerçekte olduğunun aynısı olarak anlatır. Çünkü toplum artık ne kilise ve sarayın sorgulanmaz egemenliğinde ne de duygularını ön plana

⁷⁷ Kefeli, s. 40

⁷⁸ Akyüz, s. 69

⁷⁹ Kefeli, s. 45

⁸⁰ Erkman, s. 138

çıkarmak duygusallığa daha çok önem verecek düzeydedir. Sosyal statülerde büyük bir değişim başlamıştır ve bu değişim bir takım durumların tam olarak sindirilmeyen başka durumlara geçişine sebep olmuştur. Sanayileşmenin gelişmesi, bu gelişimin yarattığı toplumsal çelişkiler insanoğlunun mutsuzluğunu hazırlayan ana etkenlerdir. Sermaye ile emek arasında sürekli bir çatışma vardır. Sanatçıya düşen, insanoğlunun mutsuzluğunu hazırlayan bu çatışmayı, bu çatışmanın ürünü olan çelişkileri sanatsal olarak saptama, yansıtmadır. Bunun için de insan, toplumsal çevresiyle birlikte algılanmalı, toplumsal çevresiyle bir bütün olarak işlenmelidir.⁸¹

“Sanat sanat içindir” ilkesine bağlı olan realistler, herhangi bir toplumsal ahlak eğitimi verme amacında değildirler. Onlar gördükleri iyi, kötü, güzel, çirkin ne varsa tüm çıplaklığı ile yansıtır, yapıttan nasıl bir ders çıkarılması gerektiğini okura bırakırlar. Ayrıca tıpkı bir ayna gibi yansıtmak realistler için önemli olduğundan kimi zaman eserleri olayı yaşayan kişinin ağzından vermeyi tercih ederler. Realistler, töre adetleri incelemek için, not alma usulüyle çalışır, ayrıca söylenti ve belgelere de büyük önem verirler. Çoğu, okuyucularından, günlük hayatlarını belirten hatıra defterleri ve özel itiraflar istemişlerdir. Bir eser yazmak için o eserin on misli kalınlıkta notlar hazırlamışlardır.⁸² Böylece anlatılan hikayede mümkün olduğunca araya girmemeye, yorum yapmamaya özen gösterirler. Dolayısıyla bu özellikleri ile duygu ve düşüncelerini yapıtlarına katan sürekli bir yorum halinde olan Romantiklerden ayrılırlar.

Türk edebiyatında Realist akım, 1980’den sonra görülmeye başlar ama Natüralist akım bizim edebiyatımızda pek ilgi görmez. Batıda olduğu gibi Osmanlı’da da savaşın kayıpları, acıları ve bir takım siyasal, sosyal ve toplumsal sorunlar vardır. Osmanlı İmparatorluğuna bakarsak, bu dönemin siyaset, eğitim, sanayileşme, gündelik yaşam, güzel sanatlar ve edebiyat alanında büyük atılımlarla dolu olduğunu görürüz. Osmanlı, bu dönemde büyük toprak kayıplarına uğramış, ciddi ekonomik sıkıntılarla ve dış baskılarla boğuşmuştur. Yapılan atılımları, bu olumsuz ortamdaki çıkma çabaları olarak görmek mümkündür.⁸³ Doğal olarak Türk yazarları da realizmin gerçekliği topluma olduğu gibi yansıtmaya amacını benimsemişlerdir.

Tarihsel süreç içerisinde cereyan eden olaylar türleri içerik ve şekil bakımından etkiler. Yaşanan toplumsal ve siyasal durumlar elbette ki sanat ve edebiyata da yansımış

⁸¹ Özdemir, Türk ve Dünya Edebiyatında Dönemler-Yönelimler, s. 373

⁸² Kabaklı I, s. 347

⁸³ Erkman, s. 142

çeşitli görüşlerin filizlenmesiyle akımları meydana getirmiştir. Yaşamdaki değişimlerin etkin rolü ile bir akımın sonunda başka bir akım doğmuştur. Sanatçılar her dönemdeki görüş, duyuş ve anlayışları doğrultusunda değişen akımlara uymuş bu çizgide eser vermişlerdir.

1.3 Cumhuriyet Dönemi Romanı

Cumhuriyet Dönemi Edebiyatı artık her alanda tamamıyla yenilenme ve çağdaşlaşması ile bir devrim niteliği taşır. Geçmişten gelen sanattaki dini baskı, hükümet baskısı, toplum yararına edebiyatı gibi tutumlar yıkılmış edebiyat daha özgür bir yapıya kavuşmuştur. Bu döneme artık tam anlamı ile “Aydınlanma Dönemi” diyebiliriz. Batıda başlayan aydınlanma, doğuyu da etkisi altına almıştır. Artık aklın üstünlüğü ve aklın kendisini sorgulamak, bilgiye akıl yoluyla ulaşmak oldukça önemlidir. Aydınlanma öncesi düşünceler, insanın karşısına kaderi, değişmezliği, bireyin denetleyemediği olguları koyarken, Aydınlanma insana, bireye verilen değeri pekiştirir. Aydınlanma, akla ve bireye güven duyar, insanın belli bir evrim çizgisinde ilkelikten olgunluğa doğru, olumlu bir yolda ilerlediğini, ilerleyebileceğini varsayar. Aydınlanmanın temelleri, Avrupa’da Rönesans’la atılmaya başlamıştır.⁸⁴ Zamanla aydınlanma düşüncesinde daha ileri adımlar ve atılımlar olmuş, sadece sanat değil her alanda yeniden kurgulanma, yeniden yapılanma görülmüştür. Çünkü artık geçmişin getirdiği bağınazlığa yer yoktur.

İyi ve güzel olan değerler eskiden olduğu gibi sorgusuz koşulsuz din yoluyla aranmaz, hükümetin dayattığı unsurlara bağlı kalınmaz. Böylece siyasal iktidarın meşruiyetlerini dayandırdıkları ilahi egemenlik anlayışı kökünden sarsılmıştır. Ortaya konulan seküler dünyada, siyasal meşruiyetin kaynağı artık Tanrı ve dini değil; halk ve onun egemenliğidir. Bu büyük ve temel değişikliğin anlamı, totaliter ve baskıcı rejimlerin sonlarının geldiği yeni bir dönemin başladığıdır.⁸⁵ Artık sorgulayan bir akıl ve farklı düşüncelere daha açık bir yapı vardır. Bu da yaratımı daha üst bir seviyeye taşır. Çünkü yaratım özgürlüğü ancak çeşitli fikirlerin sentezi ile gelir ve sınırları da doğru orantılı olarak genişler. İşte çağdaş insan bu şekilde kendi aklını dahi sorgulayarak doğruya ulaşır ve başka bir kurumdan gelen bilgiyi kendisine harita olarak almaz. Bu anlamda çağdaş insan, kendi aklıyla hareket eden, ilerlemeye inanan, güdümlenmek istemeyen, birey olarak siyasi ve toplumsal açıdan belli

⁸⁴ A.G.E. s. 122-123

⁸⁵ Budak, s. 227

haklara sahip olduğunu düşünen kişidir. Siyasi ve kısmen dini anlamda kul olmaktan çıkılmış, belli haklara sahip bireyler olmaya doğru yol almaya başlanmıştır.⁸⁶

Bu dönemde artık anlatılar da konu, şekil ve biçim olarak değişmişlerdir. Çünkü zaten sanatçı artık değişmiş aydın insan kavramına uymaya başlamıştır ve dolayısıyla bu yeni oluşumu da yapıtlarına yansımıştır. Sıradan aşk, kahramanlık, serüven romanları, direk topluma veya insanın kendisine yönelen romanlar geçmişte kalmaya başlar. Felsefi ve ahlaki meseleler asıl sorun olmaktan çıkar. Artık önemli olan asıl şey anlamdır. Yazarın yapıtındaki anlam arayışı her şeyden öte bir hal alır. Yirminci yüzyılın başında, ‘anlamlandırma’ başlı başına bir ustalık olmuştu ve yazarlar iki tür metin arasında seçim yapıyorlardı: kolay anlaşılabilir, popüler metinlerle zor anlaşılabilir, muğlak, ama okurunu en usta yorumculardan seçen metinler. Yirminci yüzyılın başında ‘iyi edebiyat’ artık her zamankinden daha çok seçkin okurun alanı haline gelmişti. Yazarın metni, muğlak anlamlar barındıran bir metindi, ne kadar muğlaksa o kadar iyi sayılıyordu.⁸⁷ Böylelikle bu dönemin okuru da artık eskisi gibi eğitilen kültürel alt yapısı sağlanmaya çalışılan okur olmaktan çıkmış, anlatıyı ve hatta yazarı beğeni ve eleştirileri ile yöneten durumuna geçmiştir. Çünkü artık okur alt kurum değil üst kurumdur ve bir bakıma ters dönüş bile vardır diyebiliriz. Eskiden yazarlar okuru yönetmeye çalışırken, bu dönemde okur usta eleştirileri, dikkati ve inceleyici, sorgulayıcı tarzı ile bir bakıma yazarı yönetmeye başlamıştır denebilir.

Tanzimat döneminde Batıya dönülmüş teknik, sanatsal, siyasi, sosyal her alandaki yeniliklerle tanışılmış ve uygulanmaya çalışılmıştı. Oysa artık bu dönemde hemen hemen tüm yenilikler ülkeye girmiş ve bir takım teknolojik gelişmeler sayesinde de daha kolay ve hızlı yayılma imkanı bulmuştur. Ancak Türk edebiyatında çağdaşlaşma için Batıya dönmek ve oradan yenilikleri getirmek tek başına bir işe yaramaz. Önemli olan alınan bu yenilikleri anlatabilecek yalın ve öz bir dil olmasıdır. Türkçe zengin bir dildi ama her şeyi açık ve kısa olarak ifade edebilecek cümlesi yoktu. Bu bakımdan Avrupa edebiyatından model olarak alınmak istenen roman ve tiyatro için öncelikle gerekli olan cümleydi. ‘Modern Türk romancılığı doğmadan evvel modern Türk nesrinin doğması gerekiyordu.’ Bu ise gerçek Türk yazarlarının yetişmesiyle olabilirdi.⁸⁸ 1928’de Latin yazısından yararlanılarak Türkçe ses düzenine uygun Türk abecesi, yüzyıllardır kullanılan Arap abecesinin yerini aldı.⁸⁹ Bu dönemde (Cumhuriyet Dönemi) yazılan öykü ve romanlardaki dil ve anlatım da, toplumun

⁸⁶ Erkman, s. 123

⁸⁷ Parla, *Don Kişot’tan Bugüne Roman*, s. 178

⁸⁸ Yılmaz *Roman Kavramı ve Türk Romanının Doğuşu*, s. 33

⁸⁹ Mahir Ünlü- Ömer Özcan, *20. Yüzyıl Türk Edebiyatı*, İstanbul: İnkılap Yayınları, 2013, s. 246

büyük bir kesiminin anlayamayacağı Osmanlıca yabancılığından kurtulmaya; yalın, akıcı nitelikler kazanmaya başlamıştır.⁹⁰ Böylece artık edebiyat sınırlı bir kesime değil her katmandan herkese hitap eden kolay anlaşılır yeni dil yapısı ile daha geniş bir çevreyi çemberine alıyordu.

20. Yüzyıl edebiyatı çeşitli baskılardan ve sınırlamalardan uzaklaşmış daha akılcı bir kimliğe bürünmüştür. Bu da eserlerden okura, okurdan topluma bir etkileşim yaratarak aslında yine birey ve bireyden de topluma dönen çizgideki iyileşmeyi hedefler. Aslında dinin sanattaki ulusal egemenliğinden çıkılması zaten sanat için oldukça önemli bir atılımdır. Ama bir de ahlak tasası gütmemek, duygulara yer verme zorunluluğu olmaması, illa da gerçeğe uygunluk aranması gibi sınırlayıcı etkilerden uzaklaşmak ve sadece akli esas almak edebiyatın daha ilerilere gideceğinin açık bir göstergesidir. Akıl nasıl sonsuzsa artık tüm sanatsal alanlar gibi edebiyat da bu sonsuzluğa katılacaktır.

1.3.1 Modern Roman

Evrensel ve tarihsel süreç, Rönesans, Reform, Fransız İhtilali, sanayi devrimi gibi durumlar ve olaylar modernitenin doğuşuna ortam sağlamışlardır. Bunun dışında kapitalizm, endüstrileşme, kentlerin oluşumu, uzmanlaşma, teknoloji, ulusal devlet, akılcılaşma gibi olgular da modernizmin kaynağı için oldukça önemlidir. Aydınlanma ve akılcılıkla birlikte üstün insan önem kazanır. Aklın üstün olduğu inancı ile zor olana geçiş başladı ve zor olanın alanı da dolayısıyla üstün insana hizmet eden bir alan oldu. Çünkü Rönesansla başlayan akılcılık zamanla daha üst mertebeye ulaştı ve böylelikle yüksek bilginin değeri arttı. Bu anlamdaki bilgide de herkesin kolaylıkla anlayamayacağı üstün insanı çerçevesine alan bir durum vardır. Modernite ve modernizmi açıklarsak; Descartes'la başlayan, akli ön plana çıkararak kırılmaya çoğunlukla modernite deniyor. 19. Yüzyılın ortalarında başlayan ve 20. yüzyılda da süregelen, içinde birçok farklı akımı barındıran, eskiyi tümüyle değiştirmeye yönelik, kuşkucu yapıtları kapsayan döneme ise modernizm deniyor.⁹¹

Modernizmin salt üstüne ve zor olana açtığı alan her şeyde olduğu gibi sanata ve edebiyata da yansdı. Romanda da meteforlar ve gizem devreye girerek herkesin anlayabileceğinden ve her kesime hitap eden durumundan uzaklaşıldı. Modernizmle birlikte romanda yeni bir içe dönüş, kendi kabuğuna çekiliş başladı. Artık roman okunması 'zor' bir anlatıydı. Amacı her okura değil, bu zorluğu göğüslemeye hazır olan eğitilmiş ve yetenekli

⁹⁰ A.G.E. s. 229

⁹¹ Erkman, 152

okura seslenmekti. Kendine bakışında on sekizinci yüzyıl romanına kıyasla daha otistik, daha bireyci, daha yazarıcı bir tavır vardı.⁹² Bu bir bakıma Divan edebiyatı, klasik edebiyat gibi seçkin sınıfa yönelik olan edebiyata dönüş gibi gözükse de aslında öyle değildir. O dönemdeki dinin sorgulanmazlığı ve dayatmacılığı, burada akla ve hatta aklın bile sorgulanabilirliğine dönüşmüştür. Ayrıca ayırım aslında maddiyat gibi burjuva ve halk olarak ayrılmaz, ayırım bilgili ve bilgisiz olana göre belirlenir. Modern sanatçı gerçek anlamda seçkin bir sanat, bir üst kültür yaratır. Ancak kendisi gibi seçkin bir kitleye hitap eder. Halka ulaşamaz.⁹³

Modernite, geçmişten köklü bir kopuşu simgeleyen, geçmişten herhangi bir iz taşımayan bir yenilikçilik hareketi olarak adlandırılabilir. Modernizm, kültür, sanat, müzik, edebiyat her anlamda eskiyi yıkıp yeniye yönelme hareketi taşır. Realizme tepki olarak çıkan bu akım, gerçeğin tek olmadığını bu yüzden de sanatçının gerçekliği olduğu gibi yansıtamayacağını düşünür. Akıl ile yola çıkıyorsak eğer herkese göre farklı bir gerçeklik vardır, yeni gerçek tek değildir, tek olmayan bir şeyi de ayna gibi yansıtmak mümkün değildir. O halde gerçek kişinin zihninden görüldüğü biçimdedir. Bu durumda gerçek, herkes için ortak ve tartışılmaz değildir. Her birey kendi bilincinin süzgecinden geçirdiği gerçeğe ulaştığına göre ortaya değişik perspektiflerden alınmış gerçek görüntüleri ortaya çıkar. (...) Sanatın kurmaca yapısına dikkati çeken ilk akım modernizm olur. Modern sanatçı okuduğu metnin gerçek değil, gerçeğin zihninde oluşan biçimi olduğunu ileri sürmektedir.⁹⁴ On dokuzuncu yüzyıl anlatıları toplum odaklı gerçekçilik peşindeydi. Yirminci yüzyıl anlatıları, gerçekçilik tanımının geçirdiği kavramsal değişime koşut olarak bireylerin iç dünyasına yöneldi. Ve anlatının yönü de böylece belirlendi: Bilinç yansıması.⁹⁵ Modernistler, gerçekliği yeniden ele alıp değerlendirdiler ve yapıtlarına da bu şekilde yansıtılar. Bu da okurun tipik tek yönlü bir okur değil, kendi çerçevesi doğrultusunda gerçeği tartışan ve farklı sonuçlar elde eden bir yapıya ulaşmasını sağladı. Ancak edebiyat bilimcisi George Lukacs, realizmdeki gerçekliğe göre modernizmdeki gerçekliğin sanatçıyı baltaladığını düşünür. Lukacs'a göre, geleneksel gerçekçilikte her bir betimleyici detay hem bireysel hem de tipik olanı yansıtır. Oysa modern gerçekçilik tipik olanı reddeder. Modernist yazarlar dünyanın uyumunu yok

⁹² Parla, Don Kişot'tan Bugüne Roman, s. 169

⁹³ Kefeli, s. 79

⁹⁴ A.G.E. S. 79

⁹⁵ Parla, Don Kişot'tan Bugüne Roman, s. 169

ederek nesnel detayı özenle indirger. Yani somut ve tipik olan, soyut ve kişisel olana dönüşür. Bu bağlamda modern gerçekçilik sanatı zenginleştiren değil ona karşı durandır.⁹⁶

Modernizm, Türkiyede tam anlamı ile sağlanamaz. Çünkü Batıda modernizmin kurulması birkaç asırı almışken Türkiye bir asırı bile yakalayamamıştır. Modernleşme Türkiye’de yasaları değiştirmek, yeni düzenlemeler yapmak gibi daha çok siyasal düzende kaldı. Ancak topluma ve edebiyata modernlik unsuru tam olarak yerleşemeyerek Doğu-Batı arasında sıkışan bir durum oluştu. Eğer Tanzimat romanına bir Batılılaşma romanı değil de bir modernleşme romanı olarak bakarsak, Araba Sevdası gerçek anlamda modern ilk romandır. Çağının bilinç kargaşasına bu bilincin dışından, alternatif bir bilinçle bakabilen, çağını seyredabilen, ve bu irdeleyici bakışı kendine yöneltebilen, yani iki yönlü sorgulayabilen tüm yapıtlara hangi yüzyılda yazılmış olursa olsun modern diyebiliriz. Bu yaklaşım genelde hazır biçim ve izlekleri kırıp değiştirmeye zorlayarak, ya eski biçimlerin parodisi ya da yeni biçim denemeleriyle eskiye başkaldırıyı da içerir.⁹⁷ Araba Sevdası da kendisinden öncekilere bakıldığında dönemine göre modern sayılabilir. Ancak yine de modern anlamdaki eserler hem Batıya oranla daha geç Türk edebiyatına yansımıştır hem de ne kadar modern olduğu tartışılır düzeydedir. Belki Batı postmodernizmin doruğundayken Türkiye’de henüz tam anlamı ile modern yapıtlar oluşmuştur diyebiliriz.

Modern romana kısaca göz atacak olursak; eski düzeni yıkmak isteyen ve eskinin karşısında bir tavır alan, üst bir dil ve tekniğe yönelerek yapıttaki anlaşılabilirliği zorlaştıran, bu nedenle de okurunda donanımlı bir kimlik arayan, öyle olmayana tepeden bakan bir türdür. Romanların üst bir kimliğe bürünmesi de nitelikli okur beklentisini getirmiş, niteliksiz olandan uzaklaşırken niteliklinin daha üste çıkmasını sağlayıcı bir tavır sergilenerek aklını kullanmayan ötekileştirilmiştir.

1.4 Yeni Dönem Romanı

Bir dönemin bitip yeni bir dönemin başlaması, hayatta ve toplumda değişikliklere yol açarken edebiyat anlayışında da değişiklikler, açılımlar görülür. Edebiyat, değişen zaman, toplum ve teknolojiye ayak uydurur. Edebiyat, değişim ve dönüşümlere, yeniliklere hep açık tutar kapılarını. Yazarlar, ozanlar yaratılarında biçem, söylem, kurgu yönünden kendilerini aşmaya, yenilemeye çalışırlar. Bu kendilerinden önce yapılanları yadsıma ya da onlardan

⁹⁶ Antakyalıoğlu, s. 55

⁹⁷ Parla, Babalar ve Oğullar, s. 130

kopma anlamına gelmez.⁹⁸ Yeni dönem edebiyatı olarak adlandırılan edebiyat da 1930'lardan sonraki edebiyattır ve bir bakıma tüm geçmişi –kuramları, kuralları, esneklikleri vs.- içine alır. Başlangıcı modern dönemi içerse de zamanla modern ötesine dönülür. Aslında bu dönemi tam olarak anlatmak veya anlamlandırmaya çalışmak güçtür çünkü henüz tamamlanmamıştır. Kesin sonuçlara veya bilgiye gitmek için dönemin sona ermesi ve yine üzerinden zaman geçmesi gerekir. Her ne kadar kesin sonuçlara gidilmek için zamana ihtiyaç olsa da üzerinde tartışılabilir veya günümüze kadar olan gelişim çizgisine göz atılabilir.

Yazın dünyası yaşanan toplumsal olayların ve teknolojik gelişmelerin etkisi altındadır. II. Dünya Savaşı bittikten sonra bile yıkıcı etkileri devam etmiş ve insanlığın huzurunu negatife çekmiştir. Bu dönemin tüm dünyayı etkisi altına alması ise teknolojiyle yakından ilgilidir çünkü teknoloji uzak yerleri yakınlaştırmış kocaman bir dünyayı küçücük hale getirmiştir. Yaşanılan yıkıcı etkiler insanlığı içsel bir isyana götürmüştür. Sanatçılar da bu durumdan etkilenmiş ve isyanları ile yazın alanında yeni bir dünya kurma çabası içine girmişlerdir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında Fransa'da eserlerini vermeye başlayan ve kısa sürede adlarını bütün dünyaya duyuran Alain Robbe-Gilbert, Michel Butor, Samuel Beckett gibi yazarların başlattığı romana 'yeni roman' adı verilmiştir. Bu romancılar, Balzac romanına karşı çıkarak işe başlamışlar ve ilk olarak romandan romancının kovulmasını hedef almışlardır.⁹⁹ Yazın alanındaki isyan tüm kalıpları yıkmak anlamına gelir. Ne klazizmin seçkin çevre edebiyatı, ne romantizmin duygu dünyası, ne realizmin gerçekçiliği, ne de modernizmin eskiden kopuk edebiyatı tek başına anlam taşır. Yeni edebiyat türleri ve akımları tek tek değil, bütünlemeci bir şekilde ele alarak hepsini sarar. O sadece kalıplara ve kurallara karşıdır. Rene Wellek şu kanıdadır: 'Zamanımızın hemen hemen bütün yazarlarında tür farklılıklarının bir önemi kalmamıştır. Sınırlar sürekli ihlal edilmekte, türler birleştirilmekte ya da iç içe geçmekte, eski türler atılmakta ya da dönüştürülmekte, yeni türler yaratılmaktadır. Öyle ki tür kavramının kendisi sorgulanmaktadır.'¹⁰⁰ Her türü veya akımın özelliklerini sadece birini veya birkaçını kullanmak mümkündür çünkü yeni edebiyatta bir sınırlama yoktur. Sanatçı, yapıtını istediği gibi yaratmakta özgürdür.

Asıl durum edebiyatın nasıl olması gerektiği neleri içermesi gerektiği gibi 'gerekler' değil, aslında ne olduğudur ama bu da değişkendir çünkü edebiyat aynı çizgide kalan bir kavram olmadığı için ne olduğu da her zaman farklı cevaplar içerir. Ne olduğu da bir takım

⁹⁸ Özdemir, Türk ve Dünya Edebiyatında Dönemler-Yönelimler, s. 229

⁹⁹ Yılmaz, Roman Sanatı ve Toplum, s. 141

¹⁰⁰ Parla, Don Kişot'tan Bugüne Roman, s. 33

eski değerleri reddederek yenilerini koymakla değil hepsini bir bütün halinde değerlendirerek açıklanabilir ve zamanla değiştikçe de eklemeler yapılır. Böylece roman kavramının da içeriği genişler, çünkü dar çerçeveden sıyrılmış sürekli genişlemeye müsait sonsuz bir anlam kazanmıştır. Roman ruhu sürekliliğin ruhudur. Her eser kendinden önceki eserlere bir cevaptır, her eser romanın daha önceki bütün deneyimlerini içinde barındırır.¹⁰¹ Gerçekte tüm yazın bir parodi silsilesidir. Çünkü her edebiyatçı yazın geleneğiyle diyalog içinde yazar. Kristeva aynı gözlemi yazın geleneğinin metinlerarası çerçevelerine dikkat çekerek yapar: ‘Her metin bir göndermeler mozaiğinden oluşur.’ Yazarın özümsediği yazın geleneği bu mozaiğin çerçevesini oluşturur. Bizim için bu sapsmaların önemi şudur: herhangi bir yazın türüyle, o tür içinde yazılmış yapıt arasındaki ilişkinin karmaşık dinamizminin vurgulanması.¹⁰² Türlerin iç içe geçmesi çok sesliliğin habercisi olur ve çokseslilik yeni romanın en önemli öğelerindedir. Burada bilgi, belirli bir çizgide vericiden alıcıya gitmez. Oldukça karmaşık bir yapı taşır ve vericiden çeşitli dalgalar halinde hatta başlangıcına göre tamamıyla değişen şekilde alıcıya ulaşır. Çünkü çokseslilik farklı görüş, duyuş, algılayış ve yorumları barındırması ile kalıpsal tek sesli bilgiye karşı çıkar böylece yaratımın alanı sonsuzlaşır.

Türlerin ve kuramların genelinden yararlanmak aslında farklı bir olguyu da sanata dahil eder: karnaval. Geçmişten günümüze edebiyata bakıldığında hep bir ayrımcılık görülür halk edebiyatı, saray edebiyatı, seçkin edebiyatı, üstün insan edebiyatı gibi uzar gider, oysa karnavalda hiçbir ayırım, bölnmecilik, üstün veya alttan bakma olmaksızın her şey sanatta birleşir. Yeni romanda da bu birleşim göze çarpar ve kişilerin zümresi ve kültürel yapısının önemi olmadan tek çatı altında toplanır. Karnaval bir gösteri olsa da sahnede oynanmaz; tam bir eşitlik içerisinde, karnavala katılanlar aynı zamanda hem oyuncu hem de seyircidirler. Orada kural, kanun, yasaklama, toplumsal rütbeler, eşitlilik yoktur. İnsanlar arasındaki uzaklık silinir; herkes serbestçe, birbirine son derece yakın olarak karnavala katılır. Yetkeci yaşam biçimine karşı bir biçim olan karnavalda herkes özgürce konuşur, düşüncelerini dile getirir ve devinir. İster düşünceler, ister değer dizgeleri, ister olgular söz konusu olsun, her konuya el atılır. Dolayısıyla yukarı/aşağı, kutsal/dindışı, yüce/anlamsız vb. karşıtlıklar yok olur.¹⁰³ Yazın dünyasında da karnaval, kendisini her türlü duruma açık olması ile gösterir ve edebiyat kuralları bir kez daha yıkıma uğrar. Artık ne klasik edebiyattaki gibi karakterler soylular ve çevresinden olmalı ne de modernizmdeki gibi üstün insan niteliğinde olmalı

¹⁰¹ Kundera, s. 31

¹⁰² Parla, Don Kişot’tan Bugüne Roman, s. 26

¹⁰³ Kubilay Aktulum, Metinlerarası İlişkiler, İstanbul: Öteki Yayınevi, 1999, s. 36

zorunluluğu kalmaz. Her iki karakter de bir yapıtta ele alınabilir hatta bir yanına tezat olanları eklenebilir. Konular için de yazım kuralları için de aynı şey geçerlidir artık.

Yeni edebiyat, romana getirdiği özgürlükler bir yana bir de kitch adı verilen bayağı, sanatsal değeri, edebi estetiği olmayan türü de meydana getirmiştir. Kuralların yıkılması ile sanatın sadece sanatçıya ait olmadığı herkesin sanat yapabileceği düşünceleri doğar. Ancak bu durum geleceğe dönük olmayan sadece kendi güncelliğinde kalacak olan roman ya da eser adı taşınması tartışılır boyutta yaratıların ortaya çıkması demektir. Aslında bunda teknolojinin ve iletişimin gelişmesinin de rolü vardır. Çünkü üretim ve ulaşım kolaylaşmıştır bu da sanatçıda illa da nitelik unsurunu yumuşatmıştır. Hermann Broch, kitch ve teknoloji ile ilgili bazı saptamalarda bulunmuştur: Kitle iletişim araçları bütün hayatımızı kuşatıp içine sızdıka, kitch bizim estetiğimiz ve günlük ahlakımız haline geliyor. Yakın bir tarihte modernizm, basmakalıp fikirlere ve kitch'e karşı düzenden yana olmayan bir başkaldırı anlamına geliyordu. Bugün modernlik, kitle iletişim araçlarının olağanüstü canlılığıyla karıştırılıyor ve modern olmak güne ayak uydurmak, düzene uyum sağlamak, uyumlunun da uyumlusu olmak için delicesine çaba göstermek anlamına geliyor. Modernlik kitch'in kılığına büründü.¹⁰⁴ Bu da demek oluyor ki içi doldurulmadan sadece gelişen teknolojiye uyularak, modernlik yakalanmıyor ancak bayağı bir hale geliniyor çünkü güzellik ve estetik ölçütleri değişiyor. Bu da niteliksiz edebi ürünlerin de doğmasına olanak sağlıyor.

Türkiye de dünyada meydana gelen gelişim ve değişimlere bağlantılıdır bu nedenle dünyada değişen sanatçı görüşlerinin edebiyata yansması Türkiye'de de edebiyatı değişime götürmüştür. Bizde -onlar kadar olmasa da- bunalımlı dönemler yaşayıp bunu sanatımıza aksettirmeden edememişiz. Nitekim biz, II. Dünya Savaşı'na doğrudan katılmamışızdır, ama bu savaşın yıkıcı ve bozucu etkilerine maruz kalmışızdır. Bir milyona yakın askerini sınırlarda, kötü şartlar altında tutmak zorunda kalan Türkiye'de kıtlık, hastalık, kaçakçılık, vurgunculuk, karaborsa gibi sıkıntı ve ahlaksızlıklar alıp yürümüştür. 1940-1945 yıllarında en kötü şartlarda sınır bekleyen, soğuktan ve bakımsızlıktan pek çok Mehmetçiğin öldüğünü gören, buna karşılık şehirlerde "harp zenginleri"nin türediğine şahit olan fikir ve sanat adamlarının çoğu karamsarlığa boğulup isyanlara yönelmişlerdir.¹⁰⁵ Böylece tıpkı Dünya'da olduğu gibi bizde de sanat alanında bir başkaldırı belirmiştir. Edebiyattaki düzen yıkılmaya çalışılmış düzensizlik yaratılmak istenmiştir. Çünkü yaşanan olaylarla toplumsal etkiler de bu şekilde gelişmiştir. Bizim edebiyatımızda yeni dönem daha çok şiirde görüldü ya da şiirle

¹⁰⁴ Kundera, s. 180

¹⁰⁵ Ahmet Kabaklı, Türk Edebiyatı IV, İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, 14. Baskı 2008, s. 17

başladı diyebiliriz. Roman ve hikayede de bu tarz denendi ama okuyucu eski tarzdan bir anda sıyrılıp yeniye alışamadı. Sonuç olarak okuyucunun yeni bir türe –hele ki kalıplarından sıyrılmış bir türe- alışması elbette ki zaman alır. Ancak yakın zamana baktığımızda yeni edebiyatın ülkemizde de yaygınlık kazandığını ve bir alan edindiğini söyleyebiliriz. Hatta artık bizim romanlarımız da çeşitli dillere çevrilerek çeşitli ülkelerde takip edilir durumda.

Sanatçılar evreni ve dünyayı anlamlandırma yolunda ilerlerken düşüncelerini sanata aktarmışlar ve getirdikleri bakış açıları ile edebiyat ve sanatta yeni durumlara yol açmışlardır. Romanın diğer türlere göre daha popüler bir tür olmasının sebebi anlam arayışı ve bu arayışa dair olanların da düzyazı ile birçok kesimin anlayacağı ölçütlerde veriliyor olmasıdır. Zaten roman artık kazandığı yeni formla diğer tüm türleri de bünyesinde barındırabilen başlı başına kapsamlı ve belki gelecekte diğer türlere çok yönelmeyi bile gerektirmeyecek bir türdür.

1.4.1 Postmodern Roman

Yirminci yüzyılın ikinci yarısı artık modernizmin etkilerinin kırıldığı ve postmodernizm ile yeni bir sürece girilen bir dönemdir. Postmodernizm yeni bir dönem, yeni bir edebiyat, yeni bir sanat, yeni bir yaşam alanıdır ve yeniliğinden ötürü tam olarak tarifinin yapılması kolay değildir çünkü henüz karakteri tüm yönleri ile çizilmemiştir. Postmodernizmin kelime anlamı modern-ötesi, modern-sonrası olarak açıklanabilir ve post ön eki, ‘den sonra anlamına gelir, yani modernden sonra da diyebiliriz. Postmodernizm tüm kuralları yıkmaya ve kuralsızlığı getirmeye yönelik bir akımdır. Evrenseldir, en alt, en üst, en ciddi, en komik, en iyi ya da en kötüyü aynı heyecanla kucaklar. Bu yönüyle de modernizmden farklılaşır. Modernizmde çevreden farklılaşan bir estetik ile karşılaşırken postmodernizmin çevresi ile aynı dili konuşan, aynı dokuyu paylaşan bir estetiği vardır. Modernizmin aksine tekno-bilim kültürüne karamsar bir gözle değil, yarı alaycı, yarı olumlu yaklaşır ve çağdaş kültürle barışık görünür. Alt kültür ürünlerine küçümseyerek bakmaz.¹⁰⁶ Ayrıca postmodern, kendinden önceki tüm akımları da içinde barındırmasından dolayı karmaşık bir yapıdadır ve bu nedenle aslında onu belirleyen unsurlar çok daha eskiye dayanır.

İngiliz edebiyat kuramcısı Brian McHale, *Postmodernist Fictions* (postmodernist kurmacalar) adlı kitabında şöyle başlıyor söze: “Postmodernist mi? Bu terime dair sorunsal olmayan tek bir şey yok, bu terim hakkındaki hiçbir şey tam olarak tatmin edici değil.” (...) öyleyse McHale’nin “Postmodernist mi? Sözcüğü gibi soru sözcüklerini, postmodernizmi meşrulaştırma oyununda, postmodernizmi peşin olarak bir soru ya da problem olarak ortaya

¹⁰⁶ Kefeli, s. 80

koyarak onun tanımlanamazlığını tanımlamaya yönelik standart bir açılış hamlesi olarak görebiliriz.¹⁰⁷ Postmodernizm, sanata ve edebiyata serbestlik ölçülerini getirir. Tüm zorunluluklara ve gerekliliklere başkaldırarak ‘her şey gider’ algısı yaratır. Çünkü hayatın içinde olan her şey ayırım yapılmaksızın sanata dahil edilebilir. Modernin, 200 yıldan beri kabul ettirerek kökleştirdiği ve katılaştırdığı bütün dogmalara (naslara) karşı çıkıyor. Hepsi de kural cenderesine sokulan akıl, refah, sanayi, hürriyet gibi “norm”lara postmodernizm başkaldırıyor. Sistemsiz, başboş, hatta “şizofrenik” ve anarşist terimlerle, akıl ve mantığa saldırıyor.¹⁰⁸ Modernizmin getirdiği üstün insan, akıl üstünlüğü değerlerine karşı postmodernizm ‘kime göre, neye göre?’ sorularını yöneltir. Yani kim kime göre daha üstün, kimin akli kiminkinin önünde gibi akıl üstünlüğünü sorgulayarak seçkini de cahili de bilgini de aynı sraya koyarak birbirine yaklaştırır hatta karıştırır. Sonuç olarak herkesin aklının aynı derecede çalışması mümkün değildir, bu kültüre, çevreye, aileye birçok şeye göre değişir. Postmodernizm, “modern” dönemde tabu haline getirilen her şeye karşıdır. Çünkü onlar, insanlara iyilik, refah, evrensellik, konfor getireyim derken hürriyetleri sınırlamaktalar. Aklın kılavuzluğu ile rehberlik yapmaya kalkmaktalar. O halde aklın saltanatı kırılmalıdır. (...)Kişi yalnızdır, yalındır ama saygındır, yolunu da kendisi bulacaktır. Kendini bazen akli ile bazen hisleri, sezgileri, alt şuuru, istihzası (ironi) sevgileri, nefretleri, redleri ile bulacaktır. İlmin ve aklın “gerçek” dediği şey de yok değil fakat insan hayatına yol gösterecek unsurlardan sadece bir tanesidir. İnsanı bir sibermetik makine gibi düşünmekten vazgeçmek gerekir.¹⁰⁹ Aslında postmodernizm, insana başkalarının ve başka kurumların dayandırdığı şekilde değil istediği ölçütlere göre insan olma özgürlüğünü verir. Bu özgürlük de elbette ki sanata yansır. Daha önceki akımlardaki katı bakış açıları, kesin ve değişmez denilen değerler sorgulanır ve yeniden değerlendirilir. Akli kime göre yorumlanmalı ve biz üstün bilgiyi almak zorunda mıyız tartışmaları başlar. Postmodernizm eskinin tüm değer ve yargılarını alarak yeniden yorumlar.

Özellikle 1960’lardan itibaren popüler olmaya başlayan potmodernizm, neyin sanat, neyin sanat olmadığını incelemeye başlar. Böylece modernizmin düşüncesi olan sanatı yalnızca sanatçı yapar algısı yıkılır. Postmodern süreçte yalnızca sanat vardır ve kimin yaptığının bir önemi yoktur. Bu algı da bayağı sanat anlamına gelen “kitch” terimini sanata dahil eder. Nitelikli eserlerin yanında sokakta bile satılan ucuz sanayi ürünleri de bir bakıma sanat olarak görülür. Popüler kültür de kendine daha geniş bir yer edinir. Edebiyata

¹⁰⁷ Niall Lucy, Postmodern Edebiyat Kuramına Giriş, çev. Aslıhan Aksoy, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, s. 101-102

¹⁰⁸ Ahmet Kabaklı, Türk Edebiyatı V, İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, 14. Baskı 2008, s. 773

¹⁰⁹ A.G.E. s. 774

baktığımızda da edebi estetik normlarının kalktığı yapıtlar sunulmaya başlanır, yazarlık artık sadece yazarın yapacağı bir iş değil, yazmak isteyen herkesin işidir. Yığın romanı denilen romanlar da böylece ortaya çıkar. Yalınlaştırarak söylersek yığın romanı, okurunu içinde yaşadığı gerçekler dünyasından koparan, oyalayıp eğlendiren yazınsal düzeyi düşük roman türüne verilen addır. Yazınsal, sanatsal bir amaç güdülmez, tecimsel kaygılarla yazılır çoğu. Beğeni ve duyarlık yönü tam gelişmemiş kişilerce okunur daha çok.¹¹⁰ Okuyucuyu bilgilendirme, düşündürme gibi bir misyon taşımayan yığın romanları, aşk, dram, macera gibi geniş bir kesime hitap eden, ağıdalı bir dil yerine günlük dile çok yakın, hızla okunabilecek tarzdadır.

Postmodernizmde roman giriş, gelişme, sonuç üçleminden sıyrılmış, yazarın hikayeye istediği yerden başlayıp geri dönüşlerle canlandırabileceği, illa da belli bir sonuç verme zorunluluğu olmadan herkesin farklı sonuçlar çıkarabileceği ucu açık bırakılabilen bir şekle dönmüştür. Postmodern romanda yazar dış dünyayı ya da dış gerçekliği birebir yansıtmaktan özellikle kaçınır. Romanı, içine okurun da katılacağı bir oyun gibi kurgular. Kimi ipuçları vererek bunlardan değişik anlamlar üretmeye, sürekli olarak okuru etkin kılmaya çalışır; çünkü anlatılanlar hiçbir zaman A'dan Z'ye doğru düz bir çizgi biçiminde öykülenemez. Araya, boşluklar, boş alanlar konur. Bunları doldurması, tamamlaması beklenir okurdan.¹¹¹ Hatta romanda düzyazı zorunluluğu da yoktur, araya şiirler, gazete yazıları, günlük yazısı, mektup, deneme gibi farklı şekiller de kullanılır. Anlatıcı yönünden farklılıklar, değişik anlatım biçimleri, iç içe geçen gerçek, hayal ve rüya, somut ve soyutun aynı anda kullanımı da postmodernist romana özgü niteliklerdir. Klasik sanat anlayışı bazı kültür ürünlerini üstün göstererek ayırım yapar ve sanat eserini sistemleştirir. Oysa sanat kurmacadır ve önemli olan sadece sanatın bu kurmaca yapısının sergilenmesidir. Çünkü sanatçının elinde olan her şeyden evvel malzemedir. Postmodern sanatçı, sanat ile gerçek hayat arasındaki hayat bağlarını koparma çabası içindedir.¹¹² Postmodernizm, sanatın kurmaca yapısına dikkati çekerek her alandan, her şeyden yararlanarak kurallara boyun eğmeden sanatı kurgular.

Postmodern romanda metinlerarasılık da önem kazanır. Aslında metinlerarası olmayan hiçbir dönem yoktur ama terim olarak bu dönemde gündeme gelir ve özellikle bir yer edinir. Metinlerarası, kabaca iki ya da daha çok metin arasında bir alışveriş, bir tür konuşma ya da söyleşim biçimi olarak anlaşılmalıdır. Kavram genel anlamıyla bir yeniden yazma işlemi

¹¹⁰ Özdemir, Türk ve Dünya Edebiyatında Dönemler-Yönelimler, s. 230

¹¹¹ Özdemir, Yazınsal Türler, s. 322

¹¹² Kefeli, s. 82

olarak da algılanabilir. Bir yazar başka bir yazarın metninden parçaları kendi metninin bağlamında kaynaştırarak yeniden-yazar.¹¹³ Yani yazara farklı türlerden, tekniklerden yararlanmasının yolu açılmışken bir de özgürce daha önceki metinlerden ister örtük ister kapalı şekilde, alıntı veya aktarmalarla faydalanmasının özgürlüğü gelmiştir. Yazar metinlerarası kavramını bilerek veya bilmeden, okura hissettirecek veya gizli şekilde yapabildiği gibi farkında olmadan da yapabilir. Metinlerarasılık eserin özgünlüğüyle doğru orantılı değildir çünkü her eser meydana gelmeden önce mutlaka başka kaynaklardan yararlanılmıştır. Eseri meydana getiren kişinin o zamana kadar okuduğu, gördüğü, öğrendiği her şey kısacası tüm yaşamı yapıtına etki eder. Hiçbir eser tek başına diğerlerinden ayrı yaratılamaz ve ayrı düşünülemez. Her eserin kendinden öncekilerle veya kendisinden sonra yazılacak olanlarla etkileşim içinde bulunması “metinlerarasılık” kavramını oluşturur. Ayrıca postmodernizm ile kavramların iç içe geçmesi de aslında bir bakıma metinlerarasılığı disiplinlerarası bir görüngeneye getirir. Bir romanın içine eklenen resimleri veya heykel tarzı bir yapıta yazılan denemeleri buna örnek olarak verebiliriz. Böylece okur ister istemez üst okura doğru yol alır çünkü okura beslendiği farklı metinlerin ve eserlerin kapısını açar, düşünmeye sevkeder.

Türk romanına baktığımızda, uzunca bir dönem, okuru ve toplumu bilgilendirmek, yönlendirmek amacı gütmüştür. Batıdaki gelişmelerden sonra bizim romanımızda da değişiklikler görülür. 1970'lere kadar böyle eğitici-öğretici misyonla yazılan romanlar değişmeye başlar. Sanatın kurmaca yapısına dikkat çeken postmodernizm Türk edebiyatında Oğuz Atay'ın 1972'de yayınlanan 'Tutunamayanlar' adlı yapıtı ile başlar diyebiliriz. Çok çarpıcı bir raslantıyla, Türk romanının tam da yüzüncü yılında yayımlanan ve o güne dek hiç denenmemiş anlatım teknikleri ve kurgusuyla Türk romanının radikal anlamda ilk biçimsel dönüşümünü gerçekleştiren Tutunamayanlar'ı dahi okuru için kadar ilginç kılan içeriğidir.¹¹⁴ Tutunamayanlar, biçim, teknik ve içerik olarak her anlamda farklılık getirir Türk edebiyatına. Atay'ın yaptığı var olan romandan ileriye bir adım atmak değil, bu romanı bütünüyle altüst etmektir. Bir yüzyıl boyunca “gerçekçi” olmak için çırpınmış romanın karşısına, romanın teknik ustalık isteyen bir kurgu işi, bir edebiyat oyunu olduğunu söyleyerek çıkmıştır.¹¹⁵

Kısacası 20. yüzyılın ikici yarısından sonra ortaya çıkan romana yeni boyutlar, yeni anlamlar getiren akım postmodernizmdir. Bu tür romanın yazarı, okurun romanda düşle

¹¹³ Aktulum, s. 17

¹¹⁴ Handan İnci, Türk Romanının İlk Yüz Yılında Anlatım Tekniği ve Kurgu, Kitap-lık Dergisi, YKY, Sayı: 87, Ekim 2005

¹¹⁵ A.G.E.

gerçek arasında ilerlemesini sağlayarak adeta bir oyun yaratır. Okur ve okurun önemi de esere bir şekilde girer. Bu nedenle postmodern okur, diğer türlerdeki gibi salt okuyup geçen pasif okuyucu konumundan çıkar, eleştiren, sorgulayan, yazarla birlikte fikir üreten, farklı bakış açılarından bakan, kimi zaman beklenmedik durumla karşılaşarak şaşırarak, aktif okuyucu haline gelir. Romandaki geleneksel ve belirli tüm normlar yıkılır. Diğer türler, akımlar, eserlerin birleşimi, değişik anlatı teknikleri gibi birçok yenilikle başka bir boyut kazanır.

Romana bu denli çok öge dahil edilince kaçınılmaz olarak çok seslilik ve disiplinlerarası bir açı ortaya çıkar. Dijitalleşme ile birlikte belki postmodernizmin de ötesi bir dönem başlar. Roman nasıl ki el yazması ile başlayıp basılı alana geçtiyse günümüzde de dijitalleşmiş durumda. Dijitalleşen roman, postmodernizmin türlerin iç içe geçmesi durumu ile eskisine oranla çok daha farklı bir form kazanır. Bilgisayar ve internet ile başlayan ağ toplumu romanı da içine alır ve dijital kitaplar oluşur. Disiplinlerarası anlam dijitalleşme ile genişler ve dijital kitaplara ses, video gibi multimedya alanlar eklenir. Mağara duvarlarına resmetmek ile başlayan anlatı, tabletteki çivi yazılarına, elyazması kitaplara ardından basılı kitaplara dönmüştür. Her yenilik, gelişme, sosyal ve toplumsal olaylar, teknoloji vs. romanı da etkisi altına alır ve roman her dönem yenilenen, gelişim çizgisi de böylece devam eden bir tür haline gelir.

2. TÜRKİYE’DE DİJİTALLEŞME OLGUSU

2.1. Dijitalleşme Kavramı

Daha önce de bahsedildiği gibi insan doğasının ayrılmaz bir parçası olan iletişim, bireylerin duygu, düşünce, birikim gibi durumlarını birbirlerine aktarma gereksinimi ile doğmuş ve insanlar bu yolla ilişkilerini devam ettirip geliştirirlerken aynı zamanda iletişim olgusunu da geliştirmişlerdir. İletişim, sözlüden yazılıya doğru bir akış içinde olmuş son yıllarda ise elektrik sisteminin etkisiyle geliştirilen teknoloji iletişime farklı bir ivme kazandırmıştır. İnsanlık tarihi içerisinde dilin ve sözün gelişmesinden günümüzün karmaşık elektronik ve dijital kitle iletişimi sistemlerinin geliştirilmesine kadar geçen süre evrimci yaklaşımın iddia ettiği gibi düz ve çizgisel bir süreç değildir. İnsanlık tarihi nicel gelişmelerin belirli noktalarda toplumsal devrimler aracılığıyla nitel dönüşümlere yol açtığı sıçramalardan oluşan karmaşık ve diyalektik bir süreçtir. İnsanlar üretimin etkisiyle sözü, resmî, yazıyı bulmuşlardır. Zaman içerisinde basım tekniklerini, fotoğrafı, telgrafı, telefonu, radyoyu, sinemayı, televizyonu ve bilgisayar sistemlerini geliştirmişlerdir.¹¹⁶ Böylece iletişimdeki değişim ve gelişim paralel bir çizgide ilerlememiş, eskiden daha uzun olan süreç günümüze doğru geldikçe kısalmaya başlamıştır. Özellikle bilgisayar teknolojisi ile gelişen internet önceki dönemlere göre iletişimi ve değişimini büyük bir hıza dönüştürmüştür. İnternet, birçok bilgisayarın birbirine bağlanabildiği uluslararası bir iletişim ağı sistemidir. İnternet terimi, “international” (uluslararası) ve “network” (ağ yapısı) sözcüklerinin birleşmesinden oluşmuştur. Bu uluslararası ağ, birbirine sabit olarak bağlanmış yüksek hızlı iletişimi olan bilgisayarlardan oluşmaktadır. Son yıllarda çok hızlı bir biçimde gelişen teknolojinin son devrimidir.¹¹⁷

İletişimdeki gelişme olarak 19. Yüzyılda elektrikli telgraf, radyo ve telefon gibi icatlar o dönemde oldukça önemli iken 20. yüzyılın başlarında ilk programlanabilir bilgisayarın icat edilmesi büyük etki yaratır. İnternet’in teknolojik alt yapısının temelleri ABD ve Sovyetler Birliği arasındaki soğuk savaş yıllarına kadar uzanır. 1957 yılında Sovyetler Birliği’nin Sputnik uydusunu uzaya göndermesinin ardından, Amerika Birleşik Devletleri askeri iletişimin korunabilmesi amacıyla çalışmalar yapmak üzere Savunma Bakanlığı bünyesinde ARPA (Advanced Research Projects Agency- İleri Araştırma Projeleri Ajansı) adlı bir birim oluşturulmuştur. ARPA, soğuk savaş döneminde güdümlü füzelere karşı sistemler geliştirilebilmesi için DARPA (The Defense Advanced Research Project Agency- İleri

¹¹⁶ Levent Yaylagül, Kitle İletişim Kuramları, Dipnot yayınları, 2013, s. 18

¹¹⁷ Derleyen: Sevda Alankuş, Yeni İletişim Teknolojileri ve Medya, Bia yayıncılık, 2005, s. 142

Savunma Projeleri Ajansı) olarak yapılandırıldı. Bu birim, askeri projelerin birbirinden uzakta olan bilgisayarların birbirine bağlanması yoluyla desteklenmesi üzerinde çalışmalarda bulunmuştur. Bu çalışmalar kapsamında ilk olarak 1969 yılında California'daki üç ayrı merkez (Los Angeles-Santa Barnara-Stanford) ile Utah'daki bir merkezde (Salt Lake City) bulunan dört bilgisayar arasında bilgi transferi gerçekleştirilmiştir. Bir sonraki aşamada ise bu dört bilgisayar arasında kurulan ağ sistemi geliştirilerek, ilk bilgisayar ağı denebilecek olan askeri bilgisayar ağı ARPANET kurulmuştur.¹¹⁸

Böylece bilgisayarlar kendi aralarında konuşabilecek ve dolayısı ile uzak mesafelerden hızlı bir şekilde bilgi alışverişi yapılabilecekti. Ancak ARPANET, hız bakımından yeterli değildi. Daha hızlı ve daha çok veri gönderim-alım kapasitesi için çalışmalar yapıldı. Castells'e göre¹¹⁹ 1970'lerde ARPANET, saniyede 56 bin bit taşıyan bağlantılar kullanıyordu. 1987'de ağ bağlantıları, saniyede 1.5 milyon bit aktarabiliyordu. 1992'de, İnternet'in gerisindeki iskelet ağ olan NSFNET, saniyede 45 milyon bitlik bir aktarım hızıyla işliyordu; saniyede 5 bin sayfa göndermeye yetecek bir kapasiteydi bu. NSFNET'ten önce farklı ağ sistemleri üzerinde denemeler ve çalışmalar da yapılmıştır. 1980 yılında elektronik posta ve ağ haberleri gibi servislerin belirli bir istikrara kavuşması sonucu Amerikan ordusu ARPANET'i tamamen sivil kullanıma bırakılarak faaliyetlerini yeni kurduğu MILNET isimli ağa taşımıştır. Yine aynı yıllarda ABD'nin yanı sıra İngiltere ve Japonya'da da yeni ağ sistemi kurulması ile ilgili çalışmalar yapılmış ve 1984 yılında ABD dışında kurulan ilk ağ sistemi olan JANET İngiltere'de ortaya çıkmıştır. 1989 yılında bilgisayar teknolojisinin gelişmesiyle ortaya çıkan süper bilgisayarlar ile kullanıcılar arasındaki iletişimde yetersiz kalan ARPANET'in yerine National Science Foundation tarafından NSFNET devreye sokulmuş, 1990 yılında ise ARPANET tamamen kaldırılmıştır. Bu arada, Cenevre'deki (European Organization for Nuclear Research/Avrupa Nükleer Araştırma Merkezi-CERN) merkezinde 'www' (World-Wide-Web) geliştirilerek İnternet kullanıcılarının hizmetine sunulmuştur.¹²⁰ 'Www' ile sayfa üretimi ve 'www' ile geliştirilen tarayıcı (browser) yazılımı sayesinde bu sayfalar arasında dolaşmak mümkün hale gelmiştir. Sayfalara grafik gibi unsurlar da eklenebilmiştir. Bu teknoloji ile bilgi aktarımı ve ulaşımı daha kolaylaşmış ve bedava kullanımı sağlamıştır.

¹¹⁸ Editör: Zeliha Hepkon, İletişim ve Teknoloji, Kırmızıkedici yayıncılık, 2011, s. 28-29

¹¹⁹ Castells, s. 60

¹²⁰ Hepkon, S. 29

İnternet, ilk başlarda askeri amaçlara hitap ediyordu. Sonra akademik çevreye yayıldı. Böylece akademik çevrede bilgi alışverişi bakımından oldukça önemli bir teknoloji oluşmuştu. İnternet, zamanla da daha geniş bir kesime yayılarak gelişti ve halkın da kullanımı başladı. Önce akademisyenler ve üniversiteler benimsiyor interneti. Ve aralarında konuşan ilk bilgisayarlar, farklı kentlerdeki üniversitelerin bilgisayarları oluyor. Sonra farklı ülkelerin üniversiteleri bu yapıya katılıyor. 1972 yılında, internetin en popüler uygulaması olan e-mail (e-posta) uygulaması kullanılmaya başlanıyor. O yıllarda internet, halka tanıtılarak, sivilleşme süreci hızlandırılıyor.¹²¹

Yeni medyanın en önemli aktörlerinden biri olan internet Türkiye’de 1990’ların başında gelişmeye başladı. TÜBİTAK, ODTÜ ve Boğaziçi Üniversitesi gibi bilimsel ve akademik kurumlar interneti geliştirdi ve yaygınlaşmasını sağladı. 1994 yılında Türkiye’de internet erişimi başladı. İnternetin ABD kökenli olması içeriğin de doğal olarak İngilizce olmasına yol açıyordu. Bu bağlamda Türkçe içerik sıkıntısı gündeme gelmiştir. İnternetteki ilk Türkçe yayın 1996 yılında gerçekleşen Aktüel dergisinin yayınıdır.¹²² İnternet’in altyapısının kurulması ve işletilmesi işi Türk Telekom’un 1996 yılında açtığı bir ihale sonucu oluşturulan TURNET tarafından sağlanmış, 1999 yılında ise ülkemizdeki ticari ağ yapısındaki değişiklikler sonucu TURNET yerini TTNET adlı yeni bir oluşuma bırakmıştır.¹²³ Oluşturulan Türkçe içerik ve uluslararası dolaşıma sahip ağ yapısı ile Türkiye’de de internet akademik çevreden sonra sokaktaki insana da ulaştı. Böylece kökeni Amerika’ya dayanan internet, ülkemizde de hızla gelişmeye dünyaya ayak uydurmaya başladı.

İnternet üzerindeki alt yapı çalışmaları artırıldı çünkü hız ve aktarım kapasitesi için daha güçlü ağlar gerekiyordu. Bu süreçte bilgisayarlarda da teknolojik gelişmeler oldu. İnternet hız anlamında daha önce hiç düşünilemeyecek bir boyuta ulaştı, bilgisayarlar da daha çok veri depolayabilecek hale gelirken aynı zamanda boyut olarak da küçüldü hatta seyyarlaştı. Bu sıra dışı çok yönlülüğün, elektronik bir ağa dahil olup bilgi işlem gücünü paylaşmasıyla birlikte, hafızayı ve işlem kapasitesini artırma becerisi 1990’larda bilgisayar çağının yönünü merkezi veri depolama ve işlemeden, ağlar oluşturmuş interaktif bilgisayar paylaşımına kaydırıldı. Yalnızca bütün bir elektronik sistem değil, toplumsal, örgütsel iletişim

¹²¹ Serhan Yeding-Haşim Akman, İnternet Çağında Gazetecilik, Metis Siyah Beyaz yayınları, 2002, s. 13-14

¹²² Editör: Deniz Yengin, Yeni Medya Ve..., Anahtar Kitaplar, 2012, s. 349

¹²³ Hepkon, s. 30

de değişti.¹²⁴ Son olarak telefon hattına bağlı olarak kullanılan modem cihazı ile internet her yere yayılma olanağına kavuştu.

Böylece internet, insanların bilgiye oldukça kolay ve hızlı ulařabilecekđi aynı zamanda bilgi aktarabilecekđi bir mecra oldu. Bir nevi uluslararası ve halka açık bir kütüphane diyebilecekđimiz internette, daha sonraları sosyal, ticari gibi amaçlarla daha farklı bir yapılanma da oluştu. Zaten her yeni iletişim teknolojisi ile toplumsal değişim ve gelişim yařandđı göz önüne alınırsa internetin ne kadar etkili bir iletişim sistemi olduğu görülebilir. Uluslararası Telekomünikasyon Birliği'nin 1999 yılı verilerine göre; telefonun 50 milyon kişiye ulaşması 74 yıl, radyonun 38 yıl, televizyonun 13 yıl sürmüştür. İnternet'in bu sayıdaki insana ulaşması ise 4 yıl sürmüştür.¹²⁵

Kısacası büyük bir hızla ilerleyen teknoloji hem insanlar arasındaki mesafeyi hem de zamanı azaltmış böylece -özellikle iletişim de dahil- her alanda değişim ve gelişmeler olmuştur. Mesafenin daralmasından dolayı gelişmeler daha geniş alana, zamanın daralmasından dolayı da daha hızlı yayılmıştır. Özellikle de bilgisayar teknolojisi ve internet iletişimde yeni bir devrim başlatmıştır denilebilir. Çünkü internete zamanla ses, görüntü, video gibi veriler de aktarılabilmış böylece aslında tüm iletişim çeşitlerini içinde barındıran bir sistem meydana gelmiştir. Ayrıca önceki iletişim biçimlerine bakarsak örneğin telgraf, mektup veya telefon birebir iletişim biçimi, radyo ve televizyon ise çok kişinin çok kişi ile yaptığı iletişim biçimidir. Ancak internete baktđımızda hem bireysel hem çok kişili iletişime imkan veren dolayısıyla her türlü iletişimi kapsayan bir biçim görürüz. Bilgisayar ve internet çağı ile birçok alan gibi iletişim de dijitalleşmiştir. Ortam kodlardan oluşmaktadır. Analog sistemden bilgisayar ortamına aktarılan veriler dijital olarak ifade edilmektedir. Bu bağlamda dijitallik; analog verilerin kodlanarak bilgisayar tabanlı sistemlere aktarılmasıyla oluşmaktadır. Dijitallik özelliği beraberinde veriye kolay ve hızlı ulaşımı getirmektedir. Hipermetinlilik özelliği ise metinler arasındaki bağlantıyı ifade etmektedir. Metinlerin kendi içinde bağlantılı olma durumudur. Ötesinde anlamına gelen hiper kavramı; analog ile dijital arasındaki farklılığı belirtmek için kullanılmaktadır. Metinlerin kendi içinde ağ oluşturması anlamını taşıyan hipermetin; sınırsız veri toplama, paylaşma, güncelleme özelliklerine sahiptir.¹²⁶ İnternette oluşturulan bir sayfada hem gazetede ki metin ve görsel, hem radyodaki ses, hem televizyondaki görüntü bir arada kullanılabilir. Böylece internet iletişim bakımından

¹²⁴ Castells, s. 56

¹²⁵ Hepkon, s. 23

¹²⁶ Yengin, s. 126

salt bir türe indirgenemeyen eklettik bir dille yapılan iletişim biçimini barındırır. Bu noktada multimedya da bahsetmek gerekir. Multimedya, metin, görüntü, ses ve videoyu birleştirerek sunan çoklu bir ortamdır. Bu da iletişim sistemindeki ayrıştırmadan birleştirme ögesine geçiş anlamına gelir. Dolayısıyla internette veriyi aktarma tercihi olarak bir sınırlama olmaz isteyen istediği şekilde aktarma olanağına sahiptir. Ayrıca dijital teknolojiler, analog teknolojilerin yerini alarak tüm iletim ve kayıt süreçlerinde yeniliklere neden olan teknolojilerdir. İletim ve kayıt süreçleri bakımından önemli olanaklar sunan dijitalleşme, bir kez dijitalleşen bir verinin çok kolay, ucuz ve hızlı iletilebilmesini ve saklanabilmesini sağlamaktadır.¹²⁷

İnternetteki gelişmeler henüz tamamlanmamıştır ve her geçen zamanda internette yeni bir süreç gündeme gelmektedir. Yakın zamanda oluşturulan Web 2 de bu konuda fark yaratmıştır diyebiliriz. Sarkastik biçimde ‘dot.com girişimi’ olarak adlandırılan yapının çöküşünü ve Web 2.0’ın kendine sağlam bir yer edinmeye başlaması ile birlikte, İnternet görselliğinin kipi ve kullanım biçimleri de değişmeye başladı. Kimilerince ‘devrim’ olarak adlandırılan bu yeni görsellik kipi, bireysel benlikleri öne çıkarıp geleneksel medyanın mesaj üreten ve mesajı alan taraflar arasında yarattığı aralığı daraltıyor.¹²⁸ Web 2 iletişime de farklılık getirmiştir çünkü artık kullanıcılar sadece kullanıcı olma rolünden çıkıp aynı zamanda içerik yaratan tarafta da yer alabilmişlerdir. Ek olarak bu sayede katılımcı rol de ortaya çıkmıştır çünkü birinin yarattığı içeriğe görüş bildirme ve geri bildirim alma olanağı doğmuştur. Burada da hayatımıza giren yeni bir kavram olan interaktivite ortaya çıkar. İnteraktif iletişim, kullanıcıların katılımına ve müdahalesine imkan veren bir yapı sunar. İletişim tek yönlülükten çıkıp çift yönlü hatta çok yönlü bir hal alır. Böylece iletişimde bir tekelden sözedilemez, herkes herkesle iletişim ve etkileşim halinde olur. Castells’e göre mikroelektronik temelli enformasyon ve iletişim teknolojileri kitle iletişiminin tüm biçimlerinin birarada kullanılması dijital, küresel, çokmodlu, çok kanallı hipertex olarak mümkün hale getirmiştir. Castells “kitlesele öz iletişim” dediği sürecin sistem kullanıcılarının interaktif kapasitelerini hem farklılaştırdığını hem de arttırdığını söylemektedir. Castells’e göre iletişimde bulunan özneye çok geniş bir otonomi sağlayan bu süreç global medya sahipliği tarafından şekillendiriliyor olsa da yeni teknolojiler farklı kanallara imkan

¹²⁷ Hepkon, s. 15

¹²⁸ Derleyen: Mutlu Binark, Yeni Medya Çalışmaları, Dipnot Yayıncılık, 2007, s. 46

sağlamaktadır. Castells'e göre internetin yaygınlaşması çokluktan çokluğa mesaj gönderme kapasitesini arttırmış, yeni bir tür interaktif iletişimi mümkün kılmıştır.¹²⁹

Eskiden bilgiyi almak için beklemek, yerine gitmek gibi durumlar varken bu çağda her şey bir klavye üzerinden halledilebilir hale gelmiştir. Kişinin ulaşmak istediği her ne ise sadece bir tık ötesindedir. Bulunduğu yerden ayrılmasına, beklemesine veya zaman harcamasına gerek yoktur. Yeni iletişim teknolojileri ve dijitalleşme her ne kadar hayatımıza dahil olan kolaylıklar olarak algılansa da burada da bir takım sorunlar da meydana gelmektedir. Çünkü gerçeklikle ve gerçek dünyayla fiziksel temasta bulunmadan bir seranın içinde kapalı olarak yaşanmaktadır. Hiper medyalaşma insanları kendi deneyimlerinden, ikinci el deneyimlerin kucağına atmaktadır. (...) Artık dünyayı görmek ve tanımak giderek daha çok dolayimli vizyon araçlarıyla mümkün olmaktadır. Bu da dünyanın gerçekliğiyle temas kurmaktan uzaklaşmaya ve dünya ile bağlantıları kopartmaya yol açmaktadır.¹³⁰

Ancak burada başka bir sorun daha karşımıza çıkmaktadır: fazla enformasyon. İnsanların oturdukları yerden hızlıca aldıkları bu kadar enformasyonu nereye koyacakları belirsiz. Castells de interneti "Enformasyon Çağı'nın evrensel, interaktif, bilgisayarlı iletişim ağıdır."¹³¹ diye tanımlıyor. McLuhan ise "Enformasyon çağı, imajımızdaki dünyayı yeniden yapmaktadır."¹³² diyor. Ama Castells burada başka bir noktaya daha değiniyor: "kimin daha erken erişime sahip olduğu, neye eriştiği önemsiz de değil, çünkü televizyonun tersine internet tüketicileri aynı zamanda onun üreticileri, içerik yaratıyor ve ağı şekillendiriyorlar."¹³³ Çünkü kullanıcı artık belli bir tekel tarafından yönlendirilmiyor birçok kişinin şekillendirdiği bir enformasyon denizinde yüzüyor. Bu nedenle hem iyi hem kötü taraf ortaya çıkıyor. İyi taraf tekelin kalkması kötü taraf ise insanın alabileceğinden de fazla enformasyonda doğruyu bulmak.

Sonuç olarak her yeni iletişim teknolojisi hayat tarzında ve kullanıcılar üzerinde değişiklikler yapar. İnternet de daha homojen yapıya sahip, interaktif iletişime imkan veren, hem kullanıcı hem üretici olunabilen, zaman ve mekanın ötesinde bir iletişim ve paylaşım biçimidir. Ayrıca dijitalleşme ile medya yapılarında da çoklu, iç içe geçmiş medyalardan oluşan, depolama sınırı olmayan, kopyalamaya müsait, kaybolmayan bir sistem oluşmuştur.

¹²⁹ Hepkon, 130-131

¹³⁰ A.G.E. s. 63

¹³¹ Castells, 465

¹³² M. McLuhan, B. R. Powers, s. 154

¹³³ Castells, s. 471

Artık dünyanın hemen hemen her yerinden ve her zaman oldukça ucuza hatta bedavaya bile internete ulaşmak, kullanıcı veya üretici olmak mümkün.

2.2 Dijitalleşme ile oluşan Yeni Medya

İletişim de değişim ve yenilikler ile birlikte iletişim araçlarında da yenilikler ve değişim olur ya da tam tersi diyebiliriz. Çünkü iletişim olgusunun çeşitlenmesi ve değişimi iletişim araçları ile paralel bir çizgide yürür. İnsanlığın ihtiyaçları doğrultusunda gelişen – dönemine göre- teknolojik buluşlar insan hayatına derinlemesine nüfuz ederek belli bir kültürel değişiklik yaratır bu da tarih içerisinde çeşitli devrimler olarak anılır. Böylece iletişimde her dönemi etkisi altına alan devrimler vardır diyebiliriz. İletişim dünyasının yakın ve uzak geçmişine bir göz atacak olursak, zaman içinde birbirini izleyen üç temel devrimle karşılaşırız: chirografaik devrim (İ.Ö. 4. yy.da yazının bulunmasını izleyen), Gutenberg devrimi (15. Yy. ortalarında matbaanın bulunmasını izleyen) ve elektrik ve elektronik devrimi (telgraf ve daha sonra radyo ve televizyonun bulunması)'dır.¹³⁴ Elektrik ve elektronik devrimin günümüzdeki son yansıması ise bilgisayar çağıdır.

Sözlü kültürden sonraki en büyük yenilik alfabenin bulunması idi. Alfabe gerçekten büyük bir devrim olarak adlandırılabilir çünkü iletişimde çok önemli bir yere sahip olduğu gibi iletişim araçlarının doğuşuna da zemin hazırlamıştır. Sözlü kültürde iletişim aracı sadece dildir ama yazılı kültürün var olabilmesi için yazıyı aktarabilecek malzemelere ihtiyaç vardır. Bunun için kil tablet, parşömen, papirüs buldukları dönemde yazı için önemli iletişim araçları iken kağıdın bulunması, çok daha gelişmiş araçların doğması için yolu açmıştır. Kağıdın buluşu makine üretimine de geçiş demektir. Matbaa makinesinden sonra fotokopi, faks makinesi, daktilo benzeri birçok araç da ortaya çıkmıştır. Zamanla icat edilen radyo, televizyon gibi araçlar da oldukça önemli iletişim araçlarıdır ama bilgisayar her birini içinde barındıran ve daha yüksek etkiye sahip bir araç olmuştur. Castells, alfabeden sonra bilgisayar ve internet çağını böyle değerlendiriyor: 2 bin 700 yıl sonra benzer tarihsel boyutlarda, başka bir teknolojik dönüşüm gerçekleşiyor; çeşitli iletişim biçimleri interaktif bir ağ içinde bütünleşiyor. Ya da başka bir deyişle, tarihte ilk kez insan iletişiminin yazılı, sözlü, görsel-ışitsel biçimlerini aynı sistem içinde bütünleştiren bir hipertext ve meta-dil oluşuyor. (...) Metin, görüntüler ve seslerin, seçilmiş bir zaman (gerçek ya da ertelenmiş) diliminde, açık, erişimin mali bakımından sorun olmadığı küresel bir ağ içinde çok farklı noktalardan etkileşim içinde olarak, aynı sistem içinde bütünleşme potansiyeli iletişimi tümüyle değiştirmiştir.

¹³⁴ Massimo Baldini, İletişim Tarihi, çev: Gül Batuş, Avcıol Yayıncılık, 2000, s. 5

İletişim kültürü şekillendiren bir etkiye sahiptir çünkü Postman'ın da dediği gibi “Gerçekliği ‘olduğu gibi değil, dillerimizin olduğu gibi görüyoruz. Dillerimiz de medyalarımızdır. Medyamız metaforlarımızdır. Metaforlarımız kültürümüzün içeriğini oluşturur. Kültür iletişikle aktarıldığı iletişikle başlatıldığı için, kültürlerin kendileri –tarihsel olarak üretilmiş inanç sistemlerimiz ve geleneklerimiz- yeni teknolojik sistemle temelden dönüşmüştür, zaman içinde daha da fazla dönüşecektir.”¹³⁵

Tüm bu gelişmeler ve değişimler olurken medya araçlarında da ikiye bölünme olmuştur: geleneksel medya araçları ve yeni medya araçları. Geleneksel medya araçları radyo, gazete, televizyon gibi katılıma izin vermeyen daha az enformasyon yayan belli bir biçim ve formata sahip araçlardır. Yeni medya araçları ise katılıma izin veren, çok fazla enformasyon yayan, geleneksel medyanın tüm özelliklerini içinde barındıran, belli bir formata indirgenemeyecek dijitalleşen araçlardır. Yeni medya araçları ile ‘yeni medya’ iletişimde yeni bir kavram olarak ortaya çıkar. ‘Yeni medya’ terimi 1990’ların ortalarından itibaren iş ve sanat çevrelerinde multimedya (çoklu ortamlar) kavramının yerine kullanılmaya başlar. Multimedya ‘veri, ses, metin, hareketli ya da hareketsiz grafik görüntü, resim ve film gibi farklı iletişim elemanlarını bir iletişim şebekesi içinde bir arada bulunduran bir platformdur.’ İşte bu yeni medya büyük oranda bilgisayar teknolojisine dayanmakla beraber sadece dijital bir medya değil, aynı zamanda etkileşimli bir enformasyon dağıtım aracıdır. Etkileşim ve multimedya özelliğine sahip olması yeni iletişim teknolojilerinin en ayırt edici özelliğidir.¹³⁶ ‘Yeni medya’ kavramı; cep telefonları, dijital kameralar, İnternet uygulamaları, MP3 çalarlar, dokunmatik radyolar, dijital televizyonlar gibi dijital iletişim araçlarına işaret eder. Yeni medya ile dijital bilgisayar teknolojisi arasında ayrılmaz bir bağ vardır.¹³⁷ Aslında yeni medya, belli bir sınırı olmayan oldukça geniş ağa sahip bir alandır. Ayrıca birçok türü, dalı ve ögeyi içinde barındırması ve her birini birbiriyle etkileşim içine sokması ile disiplinlerarası bir yapı meydana getirir. Örneğin sanat olarak bakacak olursak fotoğraflarda bir kolaj oluşturup ardarda geçişleri ile video izlenimi verebilir ve üzerine de müzik ve metin ekleyebilirsiniz. Kişinin yaratıcılığına ve bilgisayar kullanım bilgisine bağlı olarak üretim oldukça geniş bir alana yayılır. Yeni medyanın geleneksel medyaya göre ayırt edilebilecek diğer özellikleri ise, zaman ve mekan sınırı olmamasıdır. İnternet iletişimde zaman ve mekan sınırını yıkmıştır. Yeni medya da taşınabilirlik özelliği ve bir veriyi başka bir araca veya belleğe aktarabilme

¹³⁵ Castells, s. 440-441

¹³⁶ Hepkon, s. 104

¹³⁷ Dan Laughey, Medya Çalışmaları, çev: Ali Toprak, Kalkedon, 2010 s. 158

imkanı da vardır. Bunun dışında kullanıcıya, oluşturulan bir içerik üzerinde değişiklik yapabilme veya çoğaltabilme yetisi verir.

Günümüzde yeni iletişim biçimlerine baktığımızda yaşamımızın her alanını kapsadığını görürüz. Özellikle internet –bu teknolojiye sahip toplumlar için- hayatta olmazsa olmazlar arasında bir yer edinmiştir. Bunun dışında diğer dijital teknolojilere bakacak olursak akıllı telefonlar, sayısallaşan televizyon ve radyo, dijital oyunlar, online sohbet siteleri, internet alışverişi gibi çokça sayabileceğimiz gelişmeler insan yaşamının bir parçası haline gelmiştir. Ayrıca giderek evrensel, sayısal bir dili konuşan yeni bir iletişim sistemi, hem kültürümüzün sözcükleri, sesleri ve imgelerinin üretimini ve dağıtımını küresel olarak entegre hale getiriyor, hem de onları bireylerin kimliklerinin ve halet-i ruhiyelerinin beğenilerine uygun kılıyor. İnteraktif bilgisayar ağları, yeni iletişim biçimleri ve kanalları yaratarak, hayatı şekillendirerek, aynı zamanda hayat tarafından şekillendirilip katlanarak büyüyor.¹³⁸

Tekrar geriye gidecek olursak; elektrik ve basım teknolojisi öncesi sözlü kültür ile bir kıyaslama yaptığımızda zaman, mekan konusundaki değişime de bakabiliriz. Teknolojilerle birlikte uzam ve zamanda da farklılıklar görülmüştür. Sözlü kültür insanı için zaman hep şimdiki zamanken, yazılı ve özellikle basılı kültür insanı için zaman hem geçmiş, hem şimdiki zaman hem de geleceğin bir ifadesidir.¹³⁹ İletişim kuramcısı Harold Innis, medyayı zamana bağlı medya ve mekana bağlı medya olarak ikiye ayırır. Zamana bağlı medya; parşömen ve kil tablet gibi mekanda taşınması zor ama zamana karşı dayanıklı olan araçlardır ve dolayısı ile üretildikleri merkezlerde kalmaları yüksek olasılıktır. Mekana bağlı medya ise kağıt gibi taşınabilmesi kolay belli bir merkezde kalma sorunu olmayan ama daha az dayanıklı araçlardır. Innis’e göre yazı ile birlikte “Bireyler, kendi düşünceleri için nesnelere çok işaretlere başvurdular ve somut deneyimler dünyasının ötesine, genişlemiş zaman ve mekân evreninin içinde yaratılmış, kavramsal ilişkiler dünyasına geçtiler. Zaman dünyası, hatırlanan nesnelere dizisinin; mekân dünyası ise bilinen yerler dizisinin ötesine uzanmıştı.¹⁴⁰ Elektronik çağa gelecek olursak; daha önce de bahsedildiği gibi herhangi bir sınırlama yoktur. Kayıt konusunda bir depolama hacmi de kısıtlı değildir. Yani her bilgi, o teknolojiye sahip olunan yerlerde, her zaman ve her yerde oldukça hızlı bir şekilde alınabilir. Marshall McLuhan’a göre de elektronik çağda bütün hizmetler her yerde alınabildiğinden, merkezleşme imkansız

¹³⁸ Castells, s. 2-3

¹³⁹ Gül Batuş, Füsün Alver, Bilal Arık, Barış Çoban, Ünsal Çığ, Kadife Karanlık 2, Su Yayınevi, 2011, s. 186

¹⁴⁰ Innis, s.31

hale geliyor.¹⁴¹ Yazı ile birlikte geçmiş, şimdiki ve gelecek zaman çeşitlilikleri oluştu ama elektronik dönemde hepsi birbirinin içine geçerek entegre bir hal aldı. Elektrik, medyanın ölçeğini değiştirir, daha önce görülmemiş bir süreklilik, bir hız, bir bolluk ve bir kapsam verip derinleştirir. Zamanı ve uzamı ortadan kaldıran elektriğin egemenliğinde, bilgi birden bire herkesçe evrensel bir biçimde erişilebilir duruma gelir.¹⁴²

Sözlü çağda iken insanlar sadece sesin hakim olduğu işitsel bir dünya içindeydiler ama yazılı çağda bilgiyi kayıt altına alan işaretlerle görsel dünyaya geçtiler. Fakat elektrik ve elektronik çağ hem işitsel hem görsel dünyayı birleştirdi. Böylece “zaman ve mekan kavramının bittiği yepyeni bir dünyaya girilmiştir”. Bugün evrensel bir köyde yaşamaktayız. Elektrik ve elektronik sayesinde yeryüzü bir “gezegen köy” olmuş ve çok yavaş olduğu için etkisiz kalan gözden, görsel mekandan işitsel mekana geçen kulağa kadar insanın bütün duyu organları yeni baştan yönlenmeye zorlanmışlardır.¹⁴³ Yani zaman ve mekanın yeniden yapılanması her şeyi tek bir ana indirgemıştır. McLuhan, bunu “küresel bir köy” olarak niteler. McLuhan’ın ifadesi ile “bizimki, yepyeni bir ‘aynı andalık’ dünyası. “Zaman” durdu, “mekan” yok oldu. Artık hepimiz global bir köyde yaşıyoruz... Her şey eşzamanlı oluyor. Akustik döneme geri döndük. Okur yazarlığın ardından bağlarımızı kopardığımız ilkel algıları ve kabile duygularını tekrar yapılandırmaya başladık.”¹⁴⁴ Çünkü elektronik çağda olduğumuz yerden tüm dünyayla iletişim ve etkileşim içine girebiliriz, tıpkı kabile çağında insanların buldukları kabile ile kurdukları iletişim gibi. Yani günümüzde bu durum genişlemiş ve tüm dünyayı tek bir kabile haline döndürmüştür. Böylece küresel çapta kurulmuş olan dünyada yaşıyoruz. Castells, elektronik çağı “ağ toplumu” olarak adlandırıyor. Çünkü internet herkesi ağlarla birbirine bağlıyor ve McLuhan’ın “küresel köy” tanımını biraz değiştiriyor: Çok yaygın olan “sörf yapma” pratiği (aynı anda birkaç programı birden seyretme), izleyicilerin kendi görsel mozaiklerini yaratmalarına imkan tanır. İletişim araçlarının küresel çapta birbirleriyle bağlantılı hale geldiği, programlar ve mesajların küresel bir ağ içinde dolandığı şu günlerde, küresel bir köyde değil, küresel çapta üretilip yerel olarak dağıtılan kulübelerde oturuyoruz.¹⁴⁵ Ancak her şekilde de ağ içinde birleşen insanlar global bir bütünlük oluşturuyorlar ve merkezleşme yıkılıyor.

¹⁴¹ M. McLuhan, B. R. Powers, s. 260

¹⁴² Michel Bourse, Halime Yücel, İletişim Bilimlerinin Serüveni, Ayrıntı Yayınları, 2012, s. 108-109)

¹⁴³ Baldini, s. 88

¹⁴⁴ Marshall McLuhan, Quentin Fiore, Medya Mesajı Medya Masajıdır, Mediacat Yayınları, 2012, s. 63

¹⁴⁵ Castells, s. 457

Tüm bu gelişmeler sırasında türlü fikirler de gündeme gelmiştir. Bunlardan gündemde en çok yer edinen ise iyi-kötü algısıdır. Kimileri yeni medyanın iyi ve yararlı kimileri de toplumda değişikliğe sebep olduğu için kötü olduğunu iddia eder. Burada gelenekçiler ve yenilikçiler diye ikiye ayrılan bir gruplaşma söz konusudur. Ağ toplumu ile küresel bir köyde yaşayan insanlar birbirleriyle tek bir klavye üzerinden iletişim içine girerek yoğun enformasyon akışı altında olurlar. Dolayısı ile bu denli bilgi alımı ile gelişir ve değişirler. Ancak yeni medyanın iyi mi yoksa kötü mü olduğu konusunda doğrudan bir değerlendirme yapılamaz. Bununla ilgili birkaç görüşü özetlersek;

- Ağ toplumu, kitle iletişim araçlarına dair hem yeni medyanın yükselişini hem de bilgi-temelli toplumlara geçişi ciddiye alan bir sosyal teori sunma çabasıdır. Yeni enformasyon ve iletişim teknolojileri, yeni bir toplum getirmemekte, ama bunu mümkün kılan araçları sağlamaktadır.¹⁴⁶
- Amerikalı medya kuramcıları Jay David Bolter ve Richard Grusin'in Remediation (2000) kitabında belirttikleri gibi, yeni medya, eski medyayı 'iyileştirmiştir'. Daha açık ifade etmek gerekirse, yeni medya 'eski medyanın tekniğine, biçimine ve toplumsal önemine el koymuş ve bunlarla yarışmaya ya da bunları yeniden biçimlendirmeye koyulmuştur'.¹⁴⁷
- Neil Postman'ın üstünde, önemli durduğu gibi, iletişim dünyasında tıpkı doğada olduğu biçimde, önemli bir değişiklik tümenden bir değişime neden olur. Başka bir deyişle, iletişim dünyasında 'yeni bir teknoloji ne bir şey ekler ne de bir şeyi ortadan kaldırır, her şeyi değiştirir'.¹⁴⁸
- "Kranzberg Kanunu'nun ilk maddesi şöyle der: Teknoloji ne iyidir, ne kötüdür, ne de nötrdür." Teknoloji daha çok bir güçtür, hayatın zihnin özüne sızan mevcut teknolojik paradigma çerçevesinde, hiç olmadığı kadar güçtür. Ancak bilinçli eylem alanına, türümüzün sergilediği teknolojik güçlerle türün kendi içindeki ilişkiler arasındaki karmaşık matrise fiilen uygulanabilirliği, kaderden çok bir araştırma meselesidir.¹⁴⁹

Bunlara göre yeni medyanın değişikliklere yol açtığı bir gerçek ama yaptığı değişikliğin iyi veya kötü oluşu yeni medya olması ile değil kişinin kullanımı ile ilişkilendirilebilir. Kanadalı iletişim kuramcısı Marshall McLuhan, bu konu ile ilgili olarak aracın mesaj olduğu görüşünü ortaya koyar. Çünkü dönemine göre ortaya çıkan her araç içinde bulunduğu

¹⁴⁶ Nick Stevenson, Medya Kültürleri, Ütopya Yayınları, 2008, s. 298

¹⁴⁷ Laughey, s. 160

¹⁴⁸ Baldini, s. 91-92

¹⁴⁹ Castells, s. 96

kültürün şekillenmesine katkı sağlar. Her ileti verildiği araca göre farklılık taşır. Yani bir haberin gazeteden verilmesi ile televizyondan yayınlanması arasında farklılık vardır. Ona göre; teknolojiler insan eliyle oluşturulmuştur ve araç insan bedeninin uzantısı, dışa yansımasıdır: kitap gözün, radyo kulağın, tekerlek ayağın, giysi derinin v.s. İnsan eliyle oluşturulmuş bütün yapılar; dil, yasalar, fikirler ve varsayımlar, aletler, giysiler ve bilgisayarlar, bütün bunlar, insan bedeninin uzantılarıdır. İnsanoğlu kendi eliyle oluşturduğu yapılara itimat edemez. Dörtlü, insan eliyle oluşturulmuş herhangi bir yapının bilinçaltı etkilerini açığa çıkartmak için gereklidir. İnsan eliyle oluşturulmuş her yapı bir arketiptir ve insan eliyle oluşturulmuş eski ile yeni yapıların sürüp gitmekte olan kültürel yeniden kaynaştırılması işi bütün keşiflerin motorudur ve keşfin, keşfi izleyen ve yenilik adı verilen geniş anlamlı kullanımını yönlendirir.¹⁵⁰ McLuhan'a göre elektronik medya insanlığı bir çatı altında toplayarak aralarındaki kopuklukları ve eşitsizlikleri giderir. İnsanlar arasındaki ayırım belirsizleşir. Ek olarak, McLuhan araçları da sıcak ve soğuk araçlar olarak ikiye ayırır. Sıcak araçlar tek bir duyuya hitap eden ve katılıma çok fazla izin vermeyen ama enformasyon açısından zengin olan araçlar; soğuk araçlar ise daha çok duyuya hitap eden, katılım yönü yüksek olan ama bilgi tarafından daha fakir olan araçlardır. McLuhan'ın ifadesiyle: "Konuşma düşük tanımlı soğuk bir araçtır, çünkü çok az şey verir ve dinleyicinin doldurması gereken boşluk çok büyüktür. Diğer yandan, sıcak araçlar izleyicinin tamamlaması veya doldurması gereken fazla bir alan bırakmazlar. Bu yüzden sıcak araçlarda katılım az, soğuk araçlarda ise izleyici katılımı veya tamamlaması fazladır."¹⁵¹

Bir diğer iletişim kuramcısı Manuel Castells de McLuhan'ı bu konuda destekler. Ona göre de mesajın özellikleri iletişim aracını şekillendirir ve iletişim aracının mesajı, farklı mesajlara göre farklı iletişim araçlarını şekillendirecektir. Ama yine de araç mesajdır sözünü Castells kendi süzgecinden geçirerek değerlendirir. Ağ toplumu ağa giderek daha çok bağlanmaktadır ve ağ üzerinden birleşmenin olmadığı bir hayat düşünülemez. İnsanlar ağ içerisinde belli bir gruba katılım göstererek orada da bir kimlik yaratırlar. İnternet bireyler için yeni iş ve serbest çalışma bileşimlerini, bireysel ifade, iş birliği ve sosyalliği olanaklı kılmakta; siyasi eylemcilereyse, birleşme, eş güdüm ve iletilerini dünya çapında yayma fırsatı vermektedir. McLuhan'ın "araç mesajdır" düşüncesini kullanarak Castells "ağ mesajdır" fikrini savunmaktadır.¹⁵² Çünkü elektronik çağda her şey ağ üzerinden yürümekte ve internet

¹⁵⁰ M. McLuhan, B. R. Powers, s. 123

¹⁵¹ Stevenson, s. 204

¹⁵² Prof. Dr. Şermin Tekinalp, Ruhdan Uzun, İletişim Araştırmaları ve Kuramları, Beta Yayınları, 2009, s. 172

aslında diğerk tüm araçları içinde barındırmaktadır. Dolayısıyla araçlar tek bir ortamda varolarak ağ içinde bütünleşirken şekillendirirler.

Castells buradan hareketle insanların ağ içerisinde sanal kimlikler oluşturduğunu söyler. Sanal kimlikler aynı zamanda kişilerin gerçek kimliğinden bağımsız ikinci kimlikleridir. İnsanlar burada bir takım cemaatler kurarlar. Bilgisayar dışında ve bilgisayar üzerinde, zayıf bağlar, farklı toplumsal özelliklere sahip insanların bağlantılar kurmasını kolaylaştırır, böylece sosyalleşmeyi, toplumsal olarak tanımlanmış kişisel tanınma sınırlarının ötesinde genişletir. Bu anlamda internet, hızlı bir bireyselleşme ve çözülme sürecindeymiş gibi görünen bir toplumda toplumsal bağların geliştirilmesine katkıda bulunabilir. (...) Aslında bilgisayarlı iletişim çekingenlik göstermeden tartışmaya katılmayı teşvik eder; böylece sürece bir samimiyet katar.¹⁵³ Ayrıca Castells, bu sanal cemaatlerin gerçek olup olmadığı ile ilgili hem evet hem hayır cevabını veriyor. Bunların cemaat olduğunu ama fiziksel olmadıklarını söylerken aynı zamanda fiziksel cemaatlerden farklı var olduklarını ve geliştiklerini; gerçekdışı olmayıp başka bir gerçeklik ekseninde olduklarını ifade ediyor. Diğer taraftan, Sanal gerçekliğe karşıt olarak, gerçek sanallıkta medya gerçek deneyimlerin yerini almaz, gerçek deneyimlerin kendisi olur.¹⁵⁴ Dolayısıyla ağlarla oluşturulan küresel yapı aslında gerçek bir fiziki alanda varolmaz ama ikinci bir alan ortaya çıkarken insanlar da ikinci kimlik olarak sanal kimlikler edinirler ve klavye üzerinden tıklamalarla erişilen soyut bir dünya yaratılır.

Ayrıca kısaca bahsedecek olursak; yeni medya daha önce de bahsedildiği gibi izleyicinin de üretici olabileceği bir alan açmıştır. Kişiler yeni teknoloji sayesinde artık kolayca kişisel online sayfalarını açabilir, kendilerine istedikleri gibi bir paylaşım alanı yaratabilirler. Hatta bunun da ötesinde artık açılan web sitelerinde e-ticaret yapmaları da mümkün. Gazeteler ve dergiler de uzun süredir basılımin dışında bir de online sayfaları ile hizmet veriyorlar. Bazı televizyon kanallarının da -sonradan da izlenebileceği şekilde- online yayın denemeleri mevcut. Ama bizim asıl konumuz online olma durumunun edebiyatı ve romanı nasıl etkileyeceği yönünde. Bir süredir var olan sosyal paylaşım sitelerinde insanlar yazdıklarını küçük bölümler halinde yayınlıyorlar veya blog sayfaları ile yazılarını paylaşıyorlar. Ancak burada tartışılacak asıl konu e-kitaplar. Her şeyin internete döküldüğü çağımızda romanlar da bundan nasibini aldı ve online olarak üretilmeye başladı. Yeni

¹⁵³ Castells, s. 479

¹⁵⁴ Laughey, s. 110

medyaya önce edebiyatı nasıl etkilediği yönünde bir inceleme yaptıktan sonra e-kitap konusuna geçeceğiz.

2.3 Dijitalleşmenin Edebiyata Etkisi

Edebiyat da iletişim kadar insan hayatında önemli bir yer tutar ve zaten iletişim olgusundan doğduğu da söylenebilir. İletişimin gelişmesi ve değişmesi edebiyatı da değiştirmiş ve şekillendirmiştir. Daha önce el yazması olan eserler yerini zamanla basılıya bırakmıştır. El yazması dönemde yazmak oldukça güç bir işti ve yoğun çaba ve emek gerektiriyordu. Dolayısıyla yazmanın bir gerekçesi olan okutmak ve okumak da şimdi olduğu gibi kolay değildi. El yazmalı kültürde kitaplar az bulunan, hatta bazen tek olan nesnelereydi. Bu yüzden okumak bir ayrıcalık, büyük dikkat ve özen gerektiren bir işti. Bu nadir metinler elden ele dolaşır kullanıldıkça yıpranıp değerini yitirirdi. El yazılı kültürde kitap sayısının azlığını, elde etmenin zorluğunu, okumanın ve bir yerden bir yere taşımının çok zaman aldığını unutmamak gerekir.¹⁵⁵ Bu gibi nedenlerle el yazması eserler oldukça pahalıya satılıyordu. Ayrıca yazılması gibi okunması da çok zordu ve bunlar okumayı daha iyi eğitim görmüş üst tabakaya mensup kişilere özgü bir eylem haline getiriyordu. Zaten eserlerin konu çeşitliliği de sayıları gibi fazla değildi. Daha çok dinsel nitelikli kitaplar yazılıyordu. Fakat basım teknolojilerinden sonra bu durum değişti. İlk başlarda yine dinsel kitaplar ağırlıklı olarak basılıyordu ama zamanla daha farklı konularda yazılan kitaplar da basılmaya başlandı. Böylece okuyucu kitaba el yazmasına göre daha kolay ulaşabilir oldu ve konu için daha geniş bir yelpazede seçim hakkına kavuştu. El yazmasına göre çok daha ucuz olması da kitabı elit kesimden halka indirdi. Basılı kitaba ulaşım ve satın alım daha kolay olunca zamanla okumak yaygınlaşmış ve daha geniş bir kitlede ilgi görür olmuştur.

Basım teknolojisi ile sayıca artan ve konu bakımından çeşitlenen kitaplar, insan yaşamında önemli etkilere ve değişikliklere de yol açmıştır. Çünkü insanlar artık okuyarak başka akılların yönetimine maruz kalmayacak kendi düşüncelerinin gelişimi ve netleşmesi ile kendi yollarını belirleyebileceklerdi. Basılı kitabın toplumsal yaşama etkisi önce eğitilmiş seçkinler üzerinde çok güçlü hissedilir. Ancak basılı materyallerin hızla yayılması sıradan insanların da basımın açtığı dünyalara ulaşmalarını sağlamıştır. Fikirlerin dolaşımı artık yüz yüze iletişim bağlamındaki sınırlardan kurtulmuş, yeni bir dönem açılmıştır.¹⁵⁶ Sonuç olarak insanlar artık bilgileri birinci ağızdan öğrenebiliyor ve başkalarına bağımlılıkları kalmayan daha bireysel kimliğe sahip kişilikler ortaya çıkıyordu. McLuhan'a göre 'basım kültürüne

¹⁵⁵ Baldini, s. 72

¹⁵⁶ Hepkon, s. 16

sahip bir insan ile yazı kültürü insanı arasındaki fark okuma yazma bilen ve bilmeyen insan arasındaki fark kadar büyüktür'.¹⁵⁷

Basın teknolojisinden sonra kitaplar, en büyük değişikliği internet çağındaki dijitalleşmede bulurlar. Çünkü internet sayesinde uzaklar yakın olmuş ve zaman mekan algısı değişmiştir. Malzeme olarak da maliyet gerektiren materyallere gerek kalmamıştır. Dolayısıyla eskiden kitap için gerekli malzemelerden dolayı üretim ve tüketim pahalıyken dijital çağda çok ucuzlanmış hatta bedava üretim, tüketim yolları da doğmuştur. Zaman mekan açısından bakıldığında da bir esere ulaşma konusundaki zorluklar hemen hemen ortadan kalkmıştır. İnternet ortamında oluşturulan bir sayfada veya sosyal paylaşım sitelerinde içerik paylaşmak, yaymak ve bilgiyi edinmek daha önce de bahsedildiği gibi bir klavye üzerindeki tuşlara indirgenmiştir. Bu yeni sistem bireysel değişimlere ve ardından toplumsal değişimlere sebep olmuştur. Çünkü bilgi, hızlı bir yayılımla ağdan ağa, kişiden kişiye, toplumdaki topluma doğru bir dolaşıma girmiş ve homojenleşmiştir. Böylece aslında McLuhan'ın savunduğu “araç, iletidir” sözü açıklanabilir. Çünkü mesaj verildiği araca göre başkalaşım gösterir. McLuhan'ın anlatmak istediği ise; “kullandığımız aracın özellikleri onunla gönderdiğimiz mesajın niteliğine de yansıyor, onu her araç başka türlü kuruyor. Dolayısıyla, medyanın etkisi iletinin/mesajın içeriğinden çok aracın özelliğinden kaynaklanıyor.¹⁵⁸ Medya, çevreyi değiştirerek, üzerimizde eşsiz bir algı kapasitesi gücü bırakır. Herhangi bir duyunun uzantısı düşünce ve davranış şeklimizi, bir başka deyişle dünyayı algılama şeklimizi değiştirir. Bu algı kapasitesi değiştiğinde insanlar da değişir.¹⁵⁹ Elektronik çağda da dolaşıma giren bilgi, katılımcılarla gelişip, genişleyip daha karma bir hal alır. Böylece kültür ve kişiler tekyönlü bir durumdan çok yönlülüğe geçer. Bir başka deyişle egemen bir iletişim aracının temel nitelikleri, bize hem nasıl düşünmemizi hem de bildirişimi nasıl düzenlememiz gerektiğini söyleyebilir. (...) Toplumsal sistemin yapısı iletilerin değil, iletişimin aktarımını sağlayan medyanın doğasına bağlıdır. Medya iletişimin araçlarının aktardığı ideolojik, estetik ya da kültürel içeriğin çok ötesinde, iletişim sistemleri ve güçlerinin efendilerinin kullanımından çok daha fazla, teknik doğasıyla etki eder: İnsanın evrenle bağlantısını değiştirir.¹⁶⁰ Harold Adam Innis de insanların kullandığı iletişim teknolojilerini toplumsal ve ekonomik yapının temel belirleyicisi olarak kabul eder.¹⁶¹ Aynı şekilde Manuel Castells için de kitle iletişim

¹⁵⁷ Baldini, s. 60

¹⁵⁸ Alankuş, s. 42

¹⁵⁹ M. McLuhan, Q. Fiore, s. 41

¹⁶⁰ M. Bourse, H. Yücel s. 107-108

¹⁶¹ Yaylagül, s. 69

araçları kültürümüzün ifadesidir; kültürümüz de kitle iletişim araçlarının sunduğu malzemeler üzerinden işler.¹⁶²

Burada edebiyat açısından bakarsak eğer, kullanılan araçların edebiyatı da değiştirip şekillendirdiğini görebiliriz. Eskiden bir metin yazmak, üretmek satmak, satın almak ne denli zor bir işse günümüz ağ toplumunda o denli kolay bir iş haline gelmiştir. Teknoloji birçok açıdan hayatı kolaylaştırırken birçok açıdan da dikkat edilmeli, nasıl kullanıldığına bakılmalıdır. Çünkü bu kadar kolaylaşan dönemde enformasyonun artışı ile nitelikliye ve doğruya ulaşmak zorlaşmıştır. Küçük bir örnek verecek olursak; eskiden romanlar tefrika denilen şekilde –bölüm bölüm- gazetelerde basılıyordu, insanlar da dizi izler gibi bölüm bölüm kitap okuyorlardı. Ama buradaki dikkat çekilmesi gereken nokta herkes istediği her yapıtını yayınlamıyordu. Birçok elden geçmesi basılmaya değer olarak kabul görmesi gerekiyordu. İnternet ortamına baktığımızda kişilerin açtıkları özel sayfaları olan bloglarda veya sosyal medyada yazılarını yayınladıklarını görebiliriz. Burada kimsenin onayından geçmesine gerek yok. Onlarca, yüzlerce ve daha fazla kişi istediğini istediği şekilde yayınlatabilir. Arasından seçmek, nitelikliye ulaşmak da okuyucuya kalıyor ama o esnada birçok da niteliksiz arasından geçiyor. Tabii ki her zaman nitelikli eser okuma zorunluluğu yok çünkü niteliksizle birlikte kıyas yapma yetisi güçlenir. Ama yine de böylesine bir bombardıman ne kadar doğru tartışılır. Diğer açıdan bakacak olursak; iyi bir yapıt oluşturmuş ama çeşitli sebeplerden ötürü eserini yayınlamayan, kişilere önemli bir kapı da açıyor internet. McLuhan'ın dediği gibi “İnsan eliyle oluşturulmuş, yeterince gelişmiş her yapı, dönüp kullanıcıyı kendi içine alma eğilimi gösterir. (...) Yeterince ileri gidildiğinde de böylelikle insanoğlu “kendi makinasının bir yarattığı” haline gelir.”¹⁶³ Kendi makinalarımızın yarattığı haline gelmemek için de kullanım dozu önemli ama bu konu ile ilgili doğrudan bir çözüm henüz bulunmuyor.

Öte yandan elektronik medya, dünyayı küçültmüştür. Buradan kasıt; zaman ve mekan farkı gözetmeksizin dünya üzerindeki herkesin herkesle ağ içerisinde birbirleriyle iletişim kurabilmesidir. Eskiden bir kabile içerisindeki herkes herkesten haberdar ve iletişim içindeydi. McLuhan'ın küresel köy kuramına göre de elektronik medya ile bir anlamda kabileciliğe geri dönmüştür. Sözlük anlamıyla artık şüphesiz ki kabileler şeklinde yaşamıyoruz ancak, metaforik anlamda elektriksel medya ufukumuzu o denli genişletmiştir ki kendimizi dünyanın bütün bölge ve insanlarına yakın hissediyoruz. İnternet iletişimi

¹⁶² Castells, s. 451

¹⁶³ M. McLuhan, B. R. Powers, s. 25

McLuhan'ın yeniden kabileleşme ve küresel köy hakkındaki düşüncelerini yansıtır.¹⁶⁴ Bu konuya da edebiyat çerçevesinden bakacak olursak yapıtların yerellikten kurtulduğunu söyleyebiliriz. Oluşturulan bir içerik internete aktarıldığında tüm dünyanın bu içeriği izleyebilmesi için olanak oluşur. Oysa baskı çağına bakarsak bu ancak çok satan çok dile çevrilmiş kitaplar için daha olasıdır ama yine de bir ağ içerisindeki içerikle kıyaslanamaz. Böylece yazarlar yapıtlarını daha geniş bir kitle ve kültürle tanıştırmaları olanağına kavuşur.

İnternetin katılıma izin veren yapısı, geribildirim ve etkileşimliliği konusuna edebiyat açısından incelenebilir. Daha önce de belirttiğimiz gibi internet soğuk bir araçtır ve bu özelliklere olanak sağlar. Oysa basım daha sıcak bir araçtır ve böyle imkanlar yoktur veya kısıtlıdır. Yani basımda katılım söz konusu değildir ama geribildirim yazara, yayınevine bir e-posta veya telefonla sağlanabilir. Ancak birebir bir görüşme olduğundan etkileşim çok fazla olmaz. Ama internette bir içeriğe yorum yaparak anında katılım gösterebilir, başkalarıyla paylaşabilir, onların görüşleri ve diğer yorumlarla etkileşim haline girilebilir. Etkileşimle birlikte iletinin içeriği kişiselleşmekte, kullanıcının katılımı artmakta ve kullanıcının seçenekleri çoğalmaktadır. Modülerlik; farklı bileşenleri tek bir çatı altında kullanırken herhangi biri üzerinde değişiklik yapabilme özelliğidir. Birbirinden farklı bileşenin bir araya gelerek farklı biçimde tek bir nesne oluşturabilmektir. Modüler yapı içerisinde parçalar halindeki nesnelerin birleşiminden tek bir nesne üretilebilirken karışık parçalar birbirinden de ayrılabilir. ¹⁶⁵ Böylece aslında bir anlamda yeniden ve defalarca yaratım da söz konusu olabilir. Çünkü basımda ekleme çıkarma değiştirme ancak yeniden basımla ve bir dereceye kadar mümkündür. Ama internette yazarın elinden çıkan bir metnin olduğu gibi kalması – belki de- biraz zordur. Bir başka sonuç, iletinin, artık matbaa tarafından doldurulmuş olmadığından, içeriğine indirgenememesidir: İleti esnek, değişken, evrilebilir duruma gelmiştir ve taşıdığı bilgi artık ikincil bir öğe olma eğilimindedir, önemli olan nasıl iletildiğidir. Ayrıca teknik ne kadar hızlıysa, ileti de o kadar kısa, budanmış, dolayısıyla kötü ya da az işlenmiş ve olgusaldır ne çözümlenmiştir ne de başka bilgilerle, iletilerle, başka kaynaklarla karşılaştırılmıştır. ¹⁶⁶

Elektronik medya yeni bir kültürün de gelmesine ve yerleşmesine yol açmıştır. McLuhan basılı malzemelerin egemen olduğu topluma yazı toplumu, kitle iletişim araçlarının egemen olduğu topluma sanayi toplumu ve elektronik iletişim araçlarının, yani yeni medyanın

¹⁶⁴ Laughey, s. 28-29

¹⁶⁵ Yengin, s. 127

¹⁶⁶ M. Bourse, H. Yücel, s. 108

egemen olduğu topluma da enformasyon toplumu adını vermiştir.¹⁶⁷ Gerçekten de elektriksel iletişim yoğun bir enformasyon akışını meydana getirmiştir. Sonuçta milyonlarca, milyarlarca insan ağlar içinde buluşarak paylaşım ve aktarım yapıyor. Şimdi doğayı, doğanın suni bir kültürel form olarak diriltilmesi noktasına dek aşan kültürün, kültüre atıfta bulunduğu yeni bir aşamaya giriyoruz: Aslında çevreci hareketin anlamı budur; doğayı ideal kültürel bir biçim olarak yeniden inşa etmek. Tarihsel evrimin ve teknolojik değişimin yaklaşması yüzünden, toplumsal etkileşim ile toplumsal örgütlenmenin tümüyle kültürel bir biçimine adım attık. İşte bu yüzden, enformasyon, toplumsal örgütlenmemizin kilit bileşeni; ağlar arasındaki mesaj ve imge akışı bu yüzden toplumsal yapımızın temel niteliğini oluşturuyor.¹⁶⁸ Böyle bir durumda acaba insanlar ne kadar enformasyonu kendilerine yükleyebilecekler? Aslında yükleme zaten gereksiz bir hal de almamış değil çünkü internetle birlikte ezberlemeye ihtiyaç kalmadı. Merak edilen bir konuya veya bilgiye anında ulaşmak mümkün. Ama yine de donanımlı insan olmak için bir takım bilgileri de süzgeçimize eklemeliyiz. Yazar olmak başlı başına önemli ve zor bir işken şimdi bununla ilgili tekel de kalkmışken herkesin yazar olabileceği dönemde kimi ve neyi okumalıyız? Nasıl bir ayırım gözetmeliyiz? Bunlar aslında oldukça önemli konular. Bu koca havuzda bilgiyi süzgeçten mi geçireceğiz içinde boğulacak mıyız zaman gösterecek. Her ne kadar elektriksel medyanın olumlu ve insan hayatını kolaylaştırıcı yönleri olsa da buraya kadar yazılanlardan bireyi, toplumu, kültürü, edebiyatı, sanatı yaşam alanımızın her tarafını etkilediğini ve nasıl kullanılması gerektiğini bilmek gerekiyor. Görünüşe göre artık eskisinden daha fazla bilinçli kullanıcı, üretici ve tüketiciye ihtiyaç var. Çünkü bu yeni ortam kullanımına bağlı olarak her şeyi yok da edebilir tamamen iyileştire de bilir.

Edebiyat, sözlü başladı, el yazısı dönemiyle bir fikir sanatı olmasının yanı sıra aynı zamanda bir el sanatı da oldu, baskı teknolojisi ile geniş alana yayıldı ve sanatçının kimliği yetkinlik kazandı. Şimdi de dijitalleşme ile neredeyse herkesin içinden bir yazar çıkacak - çıkmaya da katılımı bir içeriği farklı bir forma sokacak- ve böylece edebiyat hem yaşamın her alanına yayılacak hem ulaşmak kolaylaşacak hem de büyük bir hızla içerikler artış gösterecek. Ağ toplumunda yaşayan bizler, bir ağdan diğerine ve bir içerikten diğerine büyük bir hızla geçiş yapıyoruz. Her şeyin etkilendiği ve tekellerin yıkıldığı bu noktada edebiyata ne olacak iletişime getirilen yeni teknolojiler edebi halimizi nasıl etkileyecek konuları da ilgi göstermeye ve tartışmaya değer. Çünkü bir toplumun varoluşundaki en önemli etkenlerden

¹⁶⁷ Hepkon, s. 132

¹⁶⁸ Castells, s. 632

biri iletişimdeki yetkinliği iken, edebiyat da iletişimden doğmuş bir tür olarak toplumun kültürüne, gelişimine katkı sağlayan, kaynak olan bir alan.

2.3.1 Postmodernizmle İç İçe Geçen Sanatların Romanı

Her yenilik kendinden öncekini dönüştürüp geliştiriyor. Postmodernizm, modernizmin ötesi anlamına geliyordu ve kendisinden önce konulmuş olan tüm kuralları yıkarak, birçok alanı da içinde barındırarak düzensizliğinin içinde kendine bir düzen yaratmıştı. Elektronik teknolojinin gelişmesi postmodernizme de yeni bir boyut kazandırdı. Çünkü daha önce de bahsettiğimiz üzere postmodernizm; kendinden önceki tüm akımları da içinde barındırıp, sanata serbest ve özgür bir nitelik kazandırıp, her statüdeki insana hitap edip, sanatçı üstünlüğünü yıkarak herkese üretme kapısını açık tutar. Ayrıca romanı, içine okurun da katılabileceği bir oyun havasına sokan, şiir, deneme, mektup gibi diğer türlerden yararlanmasının yanı sıra diğer sanat dallarından da yararlanarak sanatı disiplinlerarası bir konuma getiren akımdır. Aslında sınırları hala netlik kazanmamıştır. Çünkü dijitalleşme postmodernizmi daha da disiplinlerarası ve metinlerarası bir boyuta getirmiştir ve belki bu da yeni bir akımın habercisidir.

Ama zaten hiçbir yeniliği ve dönemi birbirinden ayıramayız, her biri kendinden öncekinden beslenerek ortaya çıkar. Dolayısıyla aslında her disiplinin disiplinlerarası bir tarafı vardır ancak postmodernizm bunu daha açık, daha özgür ve daha iç içe geçmiş bir şekilde yapar. 1990'ların ikinci yarısında, küreselleşmiş, kişiselleşmiş kitle iletişim ile bilgisayar aracılığıyla iletişimin birleşmesi, yeni bir elektronik iletişim sistemi doğurdu. Yeni sistemin temel özelliği, farklı türden iletişim araçları ile yeni sistemin etkileşim potansiyelinin birleşmesiydi. Aceleyle multi-medya olarak adlandırılan bu sistem, elektronik iletişimin çapını evden işe, okullardan hastanelere, eğlenceden seyahate dek hayatın bütün alanlarını kapsayacak şekilde genişletmişti.¹⁶⁹ Sanat dalları gibi edebiyat da bu çembere dahil oldu. Edebiyata da multimedya sistemi yansımış ve edebiyatta da çoklu bir ortam oluşmuştur. İletişimdeki bu yenilik dijital denilen sistemle iletişim araçlarında farklılaşma yaratmıştır. İletişim artık ağlarla örülü olan internet ortamına kaymış ve sanallaşmıştır. Edebiyat da iletişimin bu sanal ortamı metinlerin internet ortamında yayınlanması şeklinde yansımıştır. Önemli bir yenilik olarak ise multimedya sistemi nasıl ki görsel ve işitsel ve yazılı medyayı kaynaştırdıysa edebiyatta da bir metne görsel ve işitsel unsurların eklenmesi ile multimedya bir edebiyat ortamı oluşmuştur. Edebiyat, insana farklı dünyaların kapısını açar. Gerçek veya

¹⁶⁹ Castells, 485

kurmaca olaylarla okuyucuya yeni bir düş alanı yaratır. Edebiyat türü olan romanlar da geçmişten bugüne en çok tercih edilen türdür ve multimedya sistemi ile tüm alt türler birbirleri ile buluşmuş daha boyutlu bir dünya yaratılmıştır. Marshall McLuhan'a göre araç mesajdır ve her araç insan bedeninin uzantılarıdır (Tekerlek ayağın, kitap gözün, giysi derinin vs.). Elektronik sistem öncesi her araç tek bir duyuya hitap ediyordu. Ama elektronik teknolojinin gelişmesi ile oluşan multimedya birçok aracı içinde barındırarak çok daha fazla duyuya hitap ediyor. Her medyum, bizi ipnotize edecek bir güçle girdap oluşturan kuvvetinin zirve noktasına getirilmiştir. Medyumlar, bütün medya bir arada hareket ettiklerinde bilinçliliğimizi, ruhsal anlamda tümüyle yeni evrenler yaratacak ölçüde değiştirebilirler.¹⁷⁰ Bu belki de postmodern edebiyatın sanal bir uzamda yeni bir gerçeklik kazandığı anlamına da gelebilir. Artık bildiğimiz üzere, gerçeklik ile gerçekliğin temsili arasındaki fark – asla çok belirgin olmasa da- temsile ilişkin medya çalışmalarının temel çıkış noktasıdır. Öte yandan, postmodernizm, özgün bir gerçeklik olduğunu ve bunun temsil yöntemlerinin bulunduğu yönündeki düşüncüyü reddeder. Bir başka deyişle, postmodernizm dışarıda gerçek bir dünya olduğu ve bunun medya ve diğer kültürel formlar tarafından temsil edilebildiği varsayımını hiçe sayar. Tersine, postmodern kültür; temsili gerçekliğin medya doyumlu imge, simülasyon ve nostalji bulutunda yitimi dolayısıyla ortaya çıkar.¹⁷¹

Basılı bir romanda yazar düşleri arasında ne kadar sınırsız bir yaratım yaparsa yapsın resim veya grafik unsurla da metnini desteklesin yine de dijital ortamdaki yazarın yaratıcılığına yaklaşamaz. Her yeni deneme ile daha kalıcı ve sanatın içinde daha etkin ses getiren çalışmaların ortaya çıkması olasıdır. Bu süreç içerisinde sanatın ortamına dahil olan her yeni teknoloji kendi kullanım geleneğini de sanat ortamının içine taşır ve yeni sanatsal geleneklerin temellerinin oluşmasına katkıda bulunur. Elektrik ve elektronik teknolojisinin de sanatın ortamının içine dahil edilmesinde benzer bir sürecin yaşandığı görülür.¹⁷² Dijital ortamda bir roman düşünün. Romanda geçen bir dans sahnesindeki müzikten bahsederken üzerine tıklama ile o müziği dinleyebiliyorsunuz, dans sahnesini anlatan mekanı tasvir ederken üzerine tıkladığında animasyon çizimini görebiliyorsunuz üstelik tercihen romanı okumuyorsunuz da yazarının seslendirmesi ile dinliyorsunuz. Buna daha birçok unsur eklenebilir. Dolayısıyla yaratım sınırsız olur ama okuyucunun düş gücü etkilenir mi bu ayrı bir konu. Ama anlatı salt alfabeden sıyrılıp sonsuz bir evrende yaşar. Böylece gerçekle kurmaca arasındaki fark da birbirinin içine geçer. Zaten çalışmanın birinci bölümünde

¹⁷⁰ M. McLuhan, B. R. Powers, s. 145

¹⁷¹ Laughey, s. 95

¹⁷² Yengin, s. 20

postmodernizmden bahsederken; “Postmodern sanatçı, sanat ile gerçek hayat arasındaki hayat bağlarını koparma çabası içindedir” demiştik. Böylece sanat gerçek hayattan kopar ama kendisine sanal bir hayat yaratmış olur. McLuhan da “bilgiler elektrik hızıyla aktarıldıkça, eğilimler ve söylentiler dünyası gerçek dünya olur” demiştir.¹⁷³

Postmodern edebiyat, bu bütünlük yapısı itibarı ile zaten çokselsli bir edebiyattır. Ama günümüzde multi-çokselsli bir şekli vardır diyebiliriz. Her şeyin birbiri içine geçtiği bu dönemde yazar ve okuyucu arasındaki fark da kaybolmuştur. Okuyucu da aynı zamanda yazar olabilir. Böylece zaten bu ayrımı ortadan kaldıran postmodernizm, elektronik postmodernizm ile modernizmin tersine yazarda elit bir kimlik gözetmez, aslında hiçbir kimlik gözetmez. Bir ressam yapıtının yanına bir öykü ekleyebilir, bir müzisyen hayatını kitaplaştırabilir ve artık sadece klavye kullanmayı bilen kişi konumu, eğitimi, kültürü, dil yetkinliği ne olursa olsun bir şeyler yayımlayabilir. Yazarlar arasındaki fark da silikleşmeye başlar. Hatta internet ortamında anonimliğe bir anlamda dönüş de vardır, isimler ve isimsizlik de karışmıştır. Kalıcı eser peşinde olan insan yanında tek kullanımlık yayın yapan da artmıştır. Ama bu demek değildir ki hiç kimse farkı ayıramaz aksine nitelikli okur her zaman nitelikli yazarı ayırır.

Dijitalleşme birçok açıdan hayatı kolaylaştıran ve yenikler getiren, alanları birbirleri ile yakın bir çerçevede buluşturan bir teknoloji olsa da kötü yanları da yok değildir. Herkesin yazar olabildiği çağımızda üst anlatılar biraz çöküşe de girmiş olabilir. Lyotard’a göre, en azından birincil neden; ulaştırma, medya ve enformasyon sistemlerini de içeren küresel iletişim teknolojilerinin bilgiyi bir meta olarak üretmesi olmuştur. Bilgi artık o naif modernist sanatsal, edebi, ya da bilimsel bir uğraş değil, ulusal ve uluslararası piyasalarda alınıp satılan bir maldır.¹⁷⁴ Öylesine hızla yarışıyoruz ki yap-kullan-at üçlemi hayatımızın bir parçası olmuş durumda. Popüler kültür, diğerlerine göre daha çok yer edinmiş durumda. Popüler kültür ise kitle kültürünün bir parçası olarak kitle iletişim araçlarıyla popüler hale getirilen kültürü ifade etmek için kullanılmaktadır. Böylece popüler kültür kapitalizmin, kitle iletişim araçlarıyla yaydığı ve toplumu oluşturan kitlelerin beğenisi haline getirdiği yapay bir ticari ve tüketim kültürüdür. Standartlaşmıştır, fantezilere dayanır, risk almaz ve mevcut sistemin çıkarına göre belirlenir. Böylece popüler kültür aracılığıyla sunulan eğlence, tüketim ve bireysel kaçış yoluyla varolan eşitsiz toplumsal ilişkiler yeniden üretilir.¹⁷⁵ Bugün önemsedığımız bir yazı (v.s.) yarın anlamını yitirebiliyor ve hemen yerine bir başkası çıkabiliyor. Dijitalleşmenin

¹⁷³ Baldini, s. 95

¹⁷⁴ Laughey, s. 103

¹⁷⁵ Yaylagül, s. 90

olumsuzluğu belki burada aranabilir. Her şey iç içe geçerken yazarın kim olduğu konusunun bulanıklaşması edebilik ölçütlerine gelebilecek zarar olarak algılanabilir. Burada da kalıcı eser verme endişesi ve kalıcı eser arama isteği hangi noktaya gidecek? Çünkü popüler kültür de var olmalı ama eğer edebi değeri yüksek kalıcı eserler olmazsa o toplumun edebiyatı gelecekte zarar görür. Söylenmek istenen bu çağda edebi eser yayınlanmıyor değil, sadece bu denli niteliksiz eser arasında sıkışabileceğine dair bir tartışma.

Elbette ki dijitalleşen postmodernizm ile birlikte sanatların kaynaşması, bir romana eklenen video, grafik, animasyon, ses gibi görsel ve işitsel unsurlar o alanları besler fakat bu aradaki doz aşımında o türün ana özellikleri kayba uğrayabilir. Yine de roman türünün bu dijitalleşen dünyada daha da iç içe geçen unsurlarla nasıl bir şekil alacağı gelecekte görülebilecek bir şeydir. Şuan sadece tartışma konuları ile irdelenip incelenebilir.

2.3.2 Dijitalleşme ile Gelişen Anlatı Teknikleri

İçinde bulunduğumuz ağ toplumu her alana yayılırken edebiyatta da anlatı tekniklerine yenilikler getirmiş bilinen yöntemlerdeki anlatı şekilleri gelişmiş ve yenileri de oluşmuştur. İnternette dolaşırken birçok farklı anlatı tarzına rastlanabilir. Böylece edebi bir tür olan roman anlatma -artık sadece yazma diyemiyoruz- teknikleri sınırlarını zorlamaya doğru gitmektedir. İnternet teknolojisi, birden çok medya sistemini kendinde buluşturur. Başka ifadeyle kullanıcıya çoklu ortam/araç sunar. Multimedyanın/ çoklu ortamın tanımı; “metin, illüstrasyon, ses ve video gibi mevcut tekniklerin aynı potada kaynaştırılmasıdır” biçiminde yapılmaktadır. Böylelikle, kitlesel ve bireysel iletişim arasındaki sınırları ortadan kalkmakta, farklı medya sistemleri, örneğin radyonun ses verileri, televizyonun video ve animasyon verileri, basılı medyanın fotoğrafları ve metinleri birbiriyle iç içe/yan yana ve aynı anda kullanılabilir hale gelmektedir.¹⁷⁶ Böylelikle yazara klasik anlatı türüne göre genişleyen bir çemberde tercih yapma hakkını verir. Ayrıca bu çember gelişen her yeni teknoloji ile daha da büyümektedir. Dolayısıyla alanlarda, türlerde sınırsız bir kimliğe doğru yol alan bir mekanizma ortaya çıkar.

İnternetteki gelişmeler ve yeni teknolojilerle roman, sanatlararası, mecralararası, zamanlararası ve mekanlararası bir gezintide yol alır. Hal böyle olunca her uğrağında etkileşim ile gelişir ve kendi içinde yeni katmanlarını doğurur. Metinler, hipermetinlere dönüşür ve birbirinden bağımsız metinler arasında bile gezme imkanı olur. Geleneksel ortamların dışında, nicelik ve nitelik olarak kullanımı giderek artan yeni medyanın dışında, ayırt edici bazı temel

¹⁷⁶ Alankuş, s. 160

özellikleri bulunmaktadır. Bunlar: Dijitallik, etkileşimsellik, çoklu ortam özelliklerine sahip olması, içeriğinin kullanıcılar tarafından oluşturulması, hipermetinsellik, yayılım ve sanallıktır. Yeni medyayı geleneksel medyadan farklı kılan tüm bu özellikler, kullanıcıya çok yönlü iletişim ve etkileşim olanağı sağlamaktadır.¹⁷⁷ İnternetin avantajlarından olan katılım bir romana veya yazarına anında yorum yapabilme ve geri bildirim alma şansı tanır. Sonuç olarak arada bir söyleşim doğar. Bununla birlikte ortaya konulacak olan diğer ürünler de eskisine göre yoğun etkileşimli olarak gelişir.

İnternetin bir diğer avantajı da denemelere açık olmasıdır. Normalde basılan bir kitapta artık değişikliğe gidilemez ancak ikinci bir baskı yapılması gerekir. Ama dijital ortam söz konusu olunca bu durum değişiyor. Sayısal teknolojinin en önemli farklılıklarından biri olan “Undo” yani “Geri Alma” seçeneği bile tek başına bir dönüşümün temsilcisi olarak görülebilir. Bu seçenektan sonra ekran, bir yaratım sürecinin sayısız versiyonlarını yapabileme olanağına kavuşur ve farklılıkları denemeye cesaretlendiren bir araç olarak, yapılan işi oyunsallaştırır.¹⁷⁸ Bir metinle adeta yapboz yapar gibi sayısız deneme ile en içe sinen tarafa ulaşılabilir. Bu da yeniliklere açık anlatı tekniklerinin oluşumu demektir ve basımdaki kadar maddi kayıplar söz konusu değildir. Hatta biraz bilgisayar bilgisi ile ücretsiz denemeler yapılabilir. Ayrıca deneme yanılma derken; bir içeriği komple değiştirmeden sadece ekleme ve çıkarmalarla da metinle oynanabilir. Eski dönemlere gidersek el yazması kitapları süslemek için kenarlarına çeşitli resimler çiziliyor ya da hat sanatı ile yazılar yazılıyordu. Bittikten sonra herhangi bir değişikliğe müsaade etmez el yazması kitaplar. Aslında bitmesi de gerekmez, hazırlanışı esnasında yapılan küçük bir hata bile geri alınamaz. Kitaplar basılmaya başlandığında da durum değişmedi. Yalnızca el yazmasında el emeği varken hata yapmamak daha önemli idi. Baskı çağında seri üretimle durum biraz değişti. Ama yine de yeniden basmak maliyet gerektiren bir iştir. Bir de dijital döneme bakalım: internet ortamında bir sayfa oluşturuldu ve buraya bir metin eklendi diyelim. İstenilen görsel eklenip çıkarılabilir, metnin yapısı veya içeriği ile oynanabilir. Bunlar kolayca yapılabildiği gibi bireysel çalışma imkanı da olur, maliyet gibi de bir durum olmaz. Ayrıca içeriğiniz dünyanın her tarafına ulaşabilir pozisyondadır.

İnternette artık kişiler kendilerine özel bloglar oluşturuyorlar. Edebiyat açısından bakarsak, burada yazar olan veya yazar olmaya, yazmaya hevesli kişiler yazılarını burada yayınlıyorlar. Önce okurun beğenisine bu şekilde sunulan yazılar, eğer çok beğeni görürse

¹⁷⁷ Yengin, s. 291

¹⁷⁸ A.G.E, s. 25

yayınevleri tarafından kitaplarının basılması konusunda teklif alıyorlar. Aynı şey sosyal medya yazarları için de geçerli. Zaten son dönemde sosyal medya yazarları olarak yeni bir bölüm eklendi yayınevlerine. Daha çok popüler kültüre hitap eden bu kitaplar, aslında bir anlamda insanlara yazma şevki de verebilir. Herhangi bir maliyet gözetmeden yazılarını internet ortamında özgürce yayınlatabilirler ve eğer belli bir okur kitlesine sahip olurlarsa, yayınlatarak basılı bir kitaba sahip olabilmeye şans elde ederler. Böylece okur ve yazar farklı bir merkezde tanışıp buluşuyorlar. Çağdaş kültürde modern iletişimin merkezliği, bir kitle kültürünü değil, Castells'in 'gerçek sanallık' dediği şeyi doğurmaktadır. Kitle kültürü fikri, iletilerin artık açıkça hedeflenen izleyicisinin simgesel dillerine özel hazırlandığı bir medya ortamı tarafından geride bırakılmıştır. Gelecek, insan çeşitliliğini bastıran, kitle yönelimli, homojen bir kültürden çok, rekabet üstünlüğünün ürün farklılaştırma ve izleyici bölümlenme yoluyla kazanıldığı, çeşitlilik gösteren bir popüler kültürün yönetiminde olacaktır. Castells'e göre, "biz küresel bir köyde değil, küresel olarak üretilip yerel olarak dağıtılan, kişiye özel kulübelerde yaşamaktayız."¹⁷⁹ Ürünlerimizi küresel bir ortamda –internet ortamında- yaratıyoruz ve yerel ağımızda dağıtıyoruz, kendi klavyemiz başında ekran karşısında tüketiyoruz. Tüketimimiz her birimizin kendi bilgisayarında (odasında, işinde, okulunda vs.) -kendimize özel oluşturduğumuz kulübelerimizde- sanal bir ortamda gerçekleşiyor.

Yine eski döneme gidecek olursak; kitaplar yüksek sesle bir kitleye karşı okunuyordu. Daha sonra radyonun icadından sonra radyoda yayınlanması için kitapların seslendirilmesi yapıldı. Hatta bu seslendirmeler bir nevi tiyatro havası da taşıyordu. Fakat yayının başını kaçırdığımızda başa alma imkanı yoktu. Sadece kasete kayıt yapıldıysa eğer bu durum mümkündü. Şimdi ise kitaplar seslendirilerek internet ortamında yayınlanıyor. Böylece kayıt istenilen zamanda istenildiği kadar –devamı sonra bile olabilir- dinlenebiliyor. Graham Wallas'ın bize hatırlattığı gibi yazma pratiği, konuşma ile karşılaştırıldığında ikinci planda, okuma ile karşılaştırıldığında da üçüncü planda kalmış gibidir. İkinci tekil şahsın sesi, üst düzey yeteneğe sahip bir kişinin basılı hale getirilmiş görüşlerinden çok daha etkilidir.¹⁸⁰ Bu noktada sese ne kadar önem verildiği ve insanların bir kısmının okumaktansa dinlemeye daha çok eğilim gösterdikleri anlaşılabilir. Zaten Walter J. Ong da sesin önemine vurgu yapmıştır: Yazının açtığı bütün fevkalade olanakların içinde, seslendirilen söz hala yerini korumaktadır. Bir yazılı metnin meramını anlatabilmesi için dolaylı veya dolaysız olarak, dilin doğal ortamı olan ses dünyasıyla bağlantı kurması gerekir. Bir metni "okumak", metni sese dönüştürmektir

¹⁷⁹ Stevenson, s. 311

¹⁸⁰ Innis, s. 32

–ister yüksek sesle, ister sessiz, ister teker teker heceleyerek ya da ileri teknoloji kültürlerindeki gibi hızlı ve üstünkörü okuyarak olsun. Yazı, hiçbir zaman sözlü nitelikten bağıni koparamaz.¹⁸¹ Aslında burada tam da belirtmek istediğimiz nokta; basılı dönemde geri planda kalmasına rağmen dijital çağda sesin de yazı kadar önemini yansıtmasıdır. Artık hem sesi hem yazıyı aynı anda kullanılabilir ve tercih yapma hakkı okuyucuya bırakılıyor.

Başka bir örnek olarak internet ortamında sesli kitap yayınlayan <http://www.seslenenkitap.com/> adresini verebiliriz. Sitenin kendi açıklaması ile: “Seslenen Kitap bir “Sesli Kitap Dükkanı”dır. Seslenen Kitap, Türkiye’de ilk defa, güncel yazarların en son eserlerini, çok okunan yazarların başyapıtlarını yazarların sesinden dinleyebileceğiniz sesli bir mecradır. Seslenen Kitap, sesli kitap dükkanı olarak güncel yazarların son kitaplarını ve çok okunan, popüler yazarların başyapıtlarını sesli kitaplığında sunuyor. Seslenen Kitap, mobil cihazlar üzerinden kolaylıkla ulaşılan ücretsiz iOS, Android ve Windows Telefon uygulamaları ile kitap okuma alışkanlığını değiştiriyor. Seslenen Kitap uygulamasının dükkan sekmesinde Seslenen Kitap raflarında bulunan en çok satan kitapları görebilir ve bir tuşla satın alma ekranına yönlenebilirsiniz. Sesli kitap indiren dinleyicilerine online kitap kütüphanesi ve sesli kitap dinleme fırsatı sunan Seslenen Kitap, yeni kitaplar ile portföyünü her gün büyütüyor.” Anlaşılacağı gibi bu sitede kitabı okumak değil de dinlemeyi tercih eden, gözleri görmeyen veya başka bir işle uğraşırken aynı esnada kitapla da ilgilenmek isteyen kişiler sesli kitabı satın alarak bilgisayarlarında saklayabiliyorlar. Ayrıca kitap seslendirmelerinin yazarı tarafından yapılması da belki bir tercih sebebi olabilir. Kitapçılardan kitap satın alırken sağına soluna arka kapağına iç sayfalarına nasıl göz gezdirerek alma imkanı varsa burada da birkaç dakika romanı dinledikten sonra satın alıp almamaya karar verilebilir.

Yeni roman tanıtım tarzlarından da bahsedecek olursak buna en büyük örnek olarak kitap fragmanlarını verebiliriz. Satın alınmak istenilen kitabının arka kapağını okumak sağını solunu incelemek yerine izlenen kısa bir video kitabın konusunu anlatmaya yetiyor. Ayrıca bu videolar da çok seçenekten oluşuyor: kimi animasyon, kimi oyunculu, kimi yazar sesinden, kimi de kitaptan alıntılarının video içine yerleştirilmiş şekli ile oluşturuluyor. Müzik ve görsel efektlerle de zenginleştiriliyor. Yani aslında bir film fragmanı izler gibi kitap fragmanı izleniyor. Bunun için de internette bazı web siteleri açılmış durumda. Yazar, yapıtına bir fragman çekmek istediğinde bunu yayınevi ile de yapabilir. Ama her şeyin internet üzerine döküldüğü bir ortamda bireysel olarak kişi istediği kitabına istediği gibi bir video çektirebilir.

¹⁸¹ Walter Ong, Sözlü ve Yazılı Kültür, Metis Yayınları, 2012, s. 20

Herhangi bir yayınevinin onayına veya kararına bağılı olması gerekmiyor. Örneğın; <http://www.muvidu.com/index.php/fiyatlar/kitap-fragmanlar> adlı adreste istenilen çekime göre fiyatlandırmalar yapılmıştır. Yazar kendi ölçütlerini belirleyip böyle bir site veya ekiple kendi fragmanını yayınlatabilir. Dolayısı ile internet bu konuda da özgürlük sunuyor. Ama yine de roman ölçütleri genişlemiş oluyor. Böylece bir romanın fragmanı okuyucuyu etkiler mi, hayal dünyası kösteklenir mi veya yaratıcılık sınırlanır mı gibi sorular da gün yüzüne çıkıyor.

Ayrı bir örnek olarak; kitapların satın alınıp da okunmaması ya da raflarda uzun süreler beklemeye alınması üzerine yapılmış bir çalışma. Arjantinli bir kitapevi olan Eterna Cadencia, "The Book Can't Wait" (Beklemeyan Kitap) isimli Latin yazarların antolojisinden oluşan kitabı farklı bir sistemle bastı. Kitap basımında özel olarak kullanılan mürekkep, hava ve su ile teması sonucunda siliniyor ve 2 ay sonra kitap içi boş sayfalar haline geliyor. Bu kitap için de bir tanıtım videosu hazırlanmıştır. (<http://1sosyalmedya.com/bu-kitabi-2-ay-icinde-okumalisiniz-aksi-taktirde-video.html>) Daha sonra belki dijital kitaplar için de kitap okuma oranını arttırması için bu veya buna benzer çalışmalar yapılır.

Yeni medya ortamı, anlatı tekniklerine çeşitlilik getirmiş, roman yaratım çerçevesini genişletmiştir. Ama bunun yanında en önemli durum, kişilerin bağımsız olarak ve sınırsız bir alanda yaratım yapabilmeleridir. Multimedya, homojen bir edebiyat doğmasını da sağlamış başka bir çok alanı birbirinin içine dahil etmiş ve artık daha eklektik bir dil oluşmuştur. Gelişen her teknoloji, iletişim alanlarının büyümesi ve değişimi edebiyatı da şekillendirmeye devam edecektir.

3. TÜRK ROMANINDA DİJİTALLEŞME: E-KİTAP

3.1 Elektronik Kitap Kavramı ve Ortaya Çıkışı

Yazı, ortaya çıkışından bu yana insan hayatında gerek edebi açıdan gerek iletişim açısından olsun çok önemli bir yer tutmuştur. İnsanlar yaşamlarında büyük yer verdikleri yazı için daha kolay bir ortam yaratmaya çalışmış böylelikle araştırma, çalışma veya tesadüflerle çeşitli araçlar bulmuşlardır. Her bir araç kendinden öncekine göre daha rahat bir ortam sağlamış ve gelişerek teknolojik açıdan olanakları son derece geniş özelliklere ulaşmıştır.

Yazıdan önce sözlü bir kültür hakimdi. Sözlü kültür, iletişim alanında kesin olarak yazılı kültürden ya da elektronik medya kültüründen daha yoksul bir kültürdür. Çünkü okumaya, yazmaya, bilgiyi aktarmaya ve almaya yarayan teknolojiden yoksundur. Bu kültürde salt konuşulur ve dinlenir. Ayrıca sözlü kültürde, insan sesi ve belleği gibi çok dayanıksız ve dirençsiz araçlara bırakılmıştır.¹⁸² Dolayısıyla sözlü kültürün doğrudan bir kalıcılığı yoktur. Aktaran kişilerin farklılığı ile aktarılan konu da mutlak bir değişime uğrar. Ağırlıklı olarak sözlü bir kültürden yazılı/sözlü bir kültüre geçiş, bilginin yazılı biçimlerde depolanmasını içerir. Bu süreç, özneleri bilginin sözlü iletişiminde dair başat bir kaygıdan azad ederek daha eleştirel bir yönelimin doğmasını mümkün kılar. Ayrıca kültürün yazıda nesnelleşmesi, okuyucuların mantıksal tutarsızlıkları ve çelişkileri algılamasını kolaylaştırarak da eleştiri için gereken koşulları yaratır.¹⁸³ Yazı, insan için hafızasını sözlü kültürde olduğu gibi zorlamasını gerektirmez ve bilginin değişmeden kalmasını sağlar. Ayrıca geleceğe bırakılacak kültürel miras için de önem taşır.

Yazı ile birlikte yazı yazılacak araçların da dönemlere göre çeşitlilik gösterdiğinden bahsetmiştik. Önceleri kil tablet, papirüs, parşömen kullanılıyordu ve kullanım açısından oldukça zor araçlardı. Kağıdın bulunması ile birlikte yeni ve devrim yaratan bir döneme geçildi. Bununla birlikte gelişen baskı çağı yazı dünyasını ilgilendiren çok alanı dönüştürdü. Innis'in ifadesiyle; basımcılıkla birlikte kâğıt, anadillerin etkin bir biçimde gelişimini kolaylaştırdı, milliyetçiliğin büyümesinde yaşamsal önemlerine açıklık getirdi. Alfabenin büyük ölçekli imalat sanayine uyarlanabilir oluşu, edebiyatın, reklamcılığın ve ticaretin temelini oluşturdu. Basımcılığın özel bir ürünü olarak kitaplar, ardından da gazeteler, milliyetçiliğin temeli niteliğindeki dilin konumunu pekiştirdiler.¹⁸⁴ Nasıl ki araçlardaki

¹⁸² Baldini, s.17

¹⁸³ Stevenson, s. 217

¹⁸⁴ Innis, s. 252-253

gelişim sonucu matbaa makinesi bulunmuş ve bu da yazı diline etki ettiyse gelişen her alan bir diğerine etki eder.

Bunun dışında baskı dönemi kişisel bir dönüşüme de katkı sağladı. Önceleri kitaplar sesli olarak bir topluluğa okunurken baskı döneminde herkes kendi kitabını okuyabilecek duruma geldi. Baskı, yeni görsel üstünlüğü pekiştirip genişletti. Tamamen aynı ve tekrar edilebilir ilk “ürünü”, ilk üretim hattını, yani toplu üretimi ortaya çıkardı. İnsanların tek başlarına, diğerlerinden uzakta okuyabilecekleri taşınabilir kitapları yarattı. Şimdi insanlar ilham da alabilir, isyan da başlatabilir. Tıpkı şövalye ile resim yapmak gibi basılı kitap da bireysellik ekolüne çok şey kattı. Özel, sabit bakış açısı mümkünleştirdi ve okuryazarlık, objektiflik ile tarafsızlığın gücünü bizlere bahşetti.¹⁸⁵ Tek başına kendi kitabını okuyabilme olanağı insanların toplu olarak değil kişisel olarak gelişmesi anlamına da gelir. Çünkü bir topluluk sesli okunan aynı kitabı dinlerken, bireysel olan kendi istediği kitabı -istediği kadar da tekrarlayarak- okur.

Baskıdan sonraki en önemli devrim de internet ile yaşanmıştır. Elektronik çağ içinde bulunduğumuz ve içimizde bulunan her alanı dönüştürüyor. Yaşanan diğer önemli dönüşüm ise elektronik görüntünün sayısallaşma sürecidir. Analog görüntüden sayısal görüntüye geçiş ile birlikte elektronik görüntü birebir zamanlı kopyalama zorunluluğundan kurtulur, aynı anda binlerce defa kopyalanabilir ve çoğaltılabilir bir hal alır, eskisine göre daha kolay yönlendirilebilir, manipüle edilebilir ve işlenebilir bir ortama dönüşür. Ekran tabanlı iletişim ortamları ile sanatın birlikte evrilmesinde dönüm noktası olarak sayılabilecek üçüncü gelişim ise, ekran kullanan iletişim ortamlarının İnternet ve benzeri ağlar sayesinde birbiriyle iletişimin sağlanmasıdır. Videonun olanakları ile daha önce kolaylıkla üretilebilen görüntüler sayısallaşarak çok hızlı çoğaltılabilir ve manipüle edilebilir hale gelmiş; ağ teknolojisi ise bu durumu paylaşarak çoğaltım sürecine dönüştürmüş; görüntü ve seslerin aynı anda, her yere ulaşabilmesini sağlamıştır.¹⁸⁶

Elektronik çağ, ayırım gözetmeksizin herkesi kendi istedikleri biçimde –okur, yazar, paylaşımcı, aktif, pasif v.s.- kabul eder. Herhangi bir konuda uzman olma zorunluluğu yoktur. İnternet, herkesin içerik yaratabilmesi, paylaşabilmesi, katılabilmesi olanağını verir. İletişime önemi yadsınamayacak bir hız getirmiş, karşı taraftan cevap beklemeye gerek kalmadan karşılıklı konuşur gibi mesajlaşmayı sağlamıştır. Hatta video veya sesli görüşmelerle sanal da

¹⁸⁵ M. McLuhan, Q. Fiore, s. 50

¹⁸⁶ Yengin, s. 25

olsa karşılıklı bir görüşme yaratılmıştır. Edebiyat açısından bakacak olursak; daha önce de söylediğimiz gibi bireysel içerik yaratılabilmesi ile yayınevine bağlılık kalkmış ve herkesin yazar olabilmesi sağlanmıştır. İnsanlar çeşitli bloglar, sosyal medya veya web sitelerinde yazılarını yayınlatabilirler. Aslında son dönemde kullanılan blog veya twitter, facebook gibi sosyal paylaşım sitelerinden de önce dijital kitaplar vardı. Dijital kitaplar, internette düz metin belgeleri veya html olarak yayınlanan ve her cihazda okumak için uygun olan kitaplardır. Bilindiği gibi, 15. yüzyılda Johannes Gutenberg'in matbaayı bulması ile yeni çağa geçilmiş, kitap yayınlama konusunda devrim yaşanmıştır (Çünkü daha ucuz, daha kolay erişilebilir, daha kolay üretilebilir, daha kolay dağıtılabilirdi). O dönemden yıllar sonra yeni elektronik dönemle 1971 yılında "Gutenberg Projesi" adı ile kitap alanında yeni bir dönüşüm yaşandı. Michael S. Hart tarafından başlatılan projenin amacı dijital bir kütüphane oluşturmaktı. Yani gönüllülerle yürütülen çalışmada daha çok telif süresi dolmuş, kamu lisansı olan –yayınlanıp dağıtılması sorun teşkil etmeyecek- ücretsiz e-kitaplar yayınlıyor. Bu dijital kütüphane daha çok dünya klasikleri ve akademik yayınlardan oluşuyor. Gutenberg Projesine dayalı olarak e-kitapların ortaya çıkışı ve kullanımı ile ilgili ilk gelişmeler 1987 yılında bilgisayar oyunları üreten bir firma olan Eastgate Systems'in Michael Joyce'un "Afternoon" adlı kitabını diskette yayınlaması ve 1990 yılında Serendipity Systems'in "PC-Book" isimli e-kitap görüntüleme programını geliştirmesiyle ortaya çıkmıştır. 1992 yılında ise, e-kitaplar metin tabanlı DOS ortamından, grafik tabanlı Windows ortamındaki edisyonlara dönüştürülmüş ve daha kolay okunabilecek bir biçime kavuşturulmuştur. E-kitap teknolojisindeki bu gelişmeleri 1993 yılında BiblioBytes'in internet üzerinden e-kitap satmak üzere ilk web sitesini kurması, 1994 yılında e-kitap formatının metinden HTML'e geçişi ve aynı yıl içerisinde The Fiction Works adlı ilk e-kitap yayıncı şirketinin kurulması izlemiştir.¹⁸⁷ Sonradan bir arama motoru olan Google da 2002 yılında Google Kitapları ile lisans bakımından sorun yaratmayan kitapların hepsini ve lisanslı olanlardan da yayıncıların izin verdiği kadar içeriği –önizleme gibi- yayınlamıştır. Günümüzde binlerce kitaba dijital kütüphaneler aracılığı ile bulunduğumuz yerden anında ulaşmak mümkündür.

Ayrıca internetin insanların kendi içinde dolaşımına izin vermesi ile hipermetin kavramı doğmuştur. Hipermetin, internet üzerinde kayıtlı enformasyonlar arasında bağlantılar (link) kurarak oluşturulan bir metin türünü ifade etmektedir. Kitapta olduğu gibi enformasyonlar birbirini takip eden sayfalar halinde doğrusal bir okuma gerektirmezler.

¹⁸⁷ Hakan Anameriç, Fatih Rukancı, E-kitap Teknolojisi ve Kullanımı, Türk Kütüphaneciliği Dergisi 17, 2(2003) 147-166

Okuyucu bağlantılar arasında kendi tercihiine göre enformasyonları takip edebilir. O yüzden bir okuyucunun internet üzerinde yaptığı okuma bir başka okuyucununkine benzemez.¹⁸⁸ Çünkü okuma basılı bir kitaptaki gibi baştan sona düz bir çizgi halinde değil, birbirinden bağımsız sayfalara sıçrama gibidir. Ancak burada yoğun bir enformasyon bombardımanına maruz kalmak da kaçınılmazdır.

Son dönemde de kitap basım teknolojisinde önemli bir yenilik yaşanmış ve elektronik kitaplar ortaya çıkmıştır. Elektronik kitaplar, hipermetin okuması gibi çeşitli bağlantılar arasında gezinmek yerine basılı bir kitabı sayfa sırasına göre okumayı gerektirir. Ama dijital kitaplardan da farklıdır. Çünkü dijital kitaplar düz metin belgeleri gibiyken elektronik kitaplar basılı kitabın internetteki yansımasıdır. 1970'lerden 1980'li yıllara kadar bilgisayar teknolojisindeki yenilikler elektronik kitap fikrinin doğuşuna zemin hazırlamıştır. Özellikle 1980'lerde piyasaya çıkan elde taşınabilir bilgisayarlar, günümüz e-kitap okuyucu donanımların teknolojik altyapısını oluşturmaktadır. Ayrıca yine o yıllarda piyasaya çıkan elektronik sözlük, elektronik İncil, disket formatındaki kitaplar elektronik kitabın yayıncılık sektörüne girişini sağlamıştır.¹⁸⁹ Elektronik kitap -kısaca e-kitap- bildiğimiz kitabın elektronik şeklidir. Dijital ortamda bulunan ve dijitalliğe müsait cihazlarda -bilgisayar, akıllı telefon, ipad vs.- ekrandan okunabilen kitaplara e-kitap adı verilir. Basılı bir kitabın elektronik ortama aktarılabilmesiyle oluşabildiği gibi doğrudan elektronik ortamda da üretilebilir. Bir e-kitap oluşturabilmek için buna uygun donanım ve yazılımlar kullanılır. Örneğin, bir web sayfasına kitap içeriğinin tamamını aktarmak e-kitap oluşturmak değildir. E-kitaplar basılı kitaptaki gibi düz bir metnin yanı sıra multimedya öğeleri ile zenginleştirilebilir. Yani yazar metnini müzik, animasyon, ses, video gibi görsel ve işitsel unsurlarla besleyebildiği gibi bahsettiği konuya dair hiperlinkler de verebilir. Elektronik kitaplar, basılı kitaplardaki avantajları da sağlar: metin içinde işaretleme yapmak, not almak, araç eklemek, sayfa çevirmek vs. Ek olarak satın alınan bir e-kitap bir cd'ye kaydedilebildiği gibi istenirse basılı olarak çıktısı da alınabilir. İnternette indirip kullanılacak olan cihaza kaydettikten sonra okumak için internete bağlı olmak gerekmez. İnternette yayınlanan dijital kitaplardan farklı olarak okuyucunun üzerinde değişiklik yapmasına izin vermez. Elektronik kitap okuyucular ise dijital veya e-kitapları okumak için tasarlanmış tablet bilgisayar şeklinde taşınabilir cihazlardır.

Işık Önder'in "Elektronik Kitap" adlı yüksek lisans tezini basılı kitaba dönüştürdüğü çalışmasında e-kitabın gelişim çizgisiyle ilgili bölümünü özetlersek; 1990'lı yıllarda

¹⁸⁸ Yengin, s. 83

¹⁸⁹ Işık Önder, Elektronik Kitap, Orient Yayınları, 2013, s. 43

elektronik kitap biçimlerinde artış görülmüş ve geleneksel okuma alışkanlıklarının elektronik ortama da aktarılması için yeni yazılımlar geliştirilmiştir. Geleneksel okuma alışkanlıklarına uygun bir forma dönüştürmek için e-mürekkep ve e-kağıt teknolojisi keşfedilip geliştirilmiştir. Bunun yanında elde taşınabilir e-kitap okuyucu donanımların ortaya çıkması, e-kitap sağlayıcı firmaların ve yayın şirketlerinin kuruluşu, üniversitelerde yürütülen araştırma konuları e-kitabın yaygınlaşmasında etken rol oynamıştır. 2000’li yıllarda ise gelişen teknoloji ile yeni e-kitap biçimlerinin yaratılması, e-kitap satışı yapan yayınevlerinin kurulması, bu konudaki sorunların çözümüne yönelik olan konferanslar ve yasal haklarla ilgili gelişmeler yaşanmıştır.

Günümüzde e-kitap ve e-kitap okuyucularına dair daha çok gelişme görülür. Normalde ekrana uzun süre bakmak göz yorgunluğuna sebep olurken e-kitap okuyucularda e-ink sayesinde bu durum minimuma indirilmiş hatta basılı bir kitap okuma şekline oldukça yaklaşmıştır. E-kitap okuyucular kayıt kapasitesi ve pil ömrü bakımından daha da güçlenmiştir. E-kitaplar dışında Microsoft Office gibi çeşitli programları da desteklemesi ve çeşitli dosyaları bünyesinde depolayabilmesi ile kullanıcılara daha kullanışlı bir ortam sunar. metin içinde kelime arama ve sayfaya gitme özellikleri ile basılı bir kitaba göre daha kolay kullanımdadır. Ek olarak internete de bağlanabilen bu cihazlarla internette gezinme olasılığı da mevcuttur.

Marshall McLuhan’ın ‘Global Köy’ kuramına dönecek olursak; elektronik kitabın da küresel bir köy yarattığını söyleyebiliriz. Kabile döneminde kitaplar toplu olarak okunurken baskı çağının bireyciliği getirdiğini söylemiştik. İkinci sözlü kültürün hedef kitlesi, McLuhan’ın deyimi ile dünya köyünün halkıdır. Bu iki farklı dönem arasındaki bir diğer benzerlik de şimdiki zamana odaklanması, gösteri niteliğinin olması, yazı ve matbaanın yarattığı özel alan anlayışını yıkarak yeniden kamusal alanı ön plana çıkartmasıdır. Ancak bu kamusal alan, birinci sözlü kültürdeki gibi doğal ve katılımcı değil, aksine, önceden planlanmış ve kurgulanmış bir alandır.¹⁹⁰ İnternetle herkes sanal bir kabile köyünde yaşıyor e-kitaplarda da durum pek değişmiyor. Birçok kişi sanal da olsa aynı kitabı okuyor ve sanal bir köy yaratıyor. Her ne kadar e-kitaplarda da önceden kurgulanmış, planlanmış bir alan olsa da internet bu durumun kabile dönemindeki gibi doğal bir akışa girmesine de yol açıyor. Ayrıca ortaçağ döneminde sesli okunan kitaplar kulağa, baskı dönemindeki kitaplar da göze hitap ediyordu. McLuhan’a göre matbaa kültürünün ortaya çıkışı, hem bazı insan duyularını (görme) diğerlerinden fazla geliştirmiş hem de belli bir insan rasyonalitesi

¹⁹⁰ G. Batuş F. Alver, B. Arık, B. Çoban, Ü. Çığ, s. 189

şekillenmiştir. Ancak elektrikli iletişim biçimlerinin ortaya çıkışıyla bütün bunlar değişecektir.¹⁹¹ Elektronik dönemde, e-kitaplara birçok görsel ve işitsel unsurların eklenebildiğini de göz önünde bulundurursak, insan duyularının hemen hepsine hitap eden ve kaynaştıran bir yapı görebiliriz.

E-kitapla basılı kitap karşılaştırmasına bir de Innis'in zaman mekan kavramı açısından bakarsak; elektronik teknolojisinin bu kavramları yerle bir ettiğini söyleyebiliriz. Innis, iletişim araçlarını ikiye ayırırken zamana bağlı ve mekana bağlı terimlerini kullanır. Zamana bağlı araçlar, sözlü kültürde var olan ve kendi zamanlarından öteye gidemeyen araçlardır, kil tabletler gibi mekanlar arası taşınmaları zordur. Mekana bağlı araçlar ise kitap gibi taşınabilen yerleri değiştirilebilen ve geleceğe kalma olasılığı da yüksek olan araçlardır. Ama elektronik teknoloji ile bu kavramlar sarsılmıştır. Çünkü dijital kütüphanemiz her mekanda ve her zamanda bizimledir. Geçmiş, gelecek ve şimdinin tüm kayıtları ulaşılabilir haldedir.

Castells, sanallık kültüründen bahsederken zaman ve mekan algısının yok olmasının yoğun bir enformasyona yol açacağını savunur. Bu gerçek sanallık kültürü radikal bir biçimde dönüştürdüğü zaman ve mekan algısıyla birlikte, gelişen enformasyon teknolojilerini desteklemeyi sürdürür. Castells bu sürece 'zamandışı zaman' adını verir – yeni medya teknolojileri, yılları saniyelere sıkıştırıp 'doğal' akış (geçmiş, şu an, gelecek) zincirini kırarak zamanı yok eder. (...) Öte yandan, ağsız toplumların uzamları 'mekân bazlıdır' ve belli bir bölgede sabittir; yani, ağ toplumundaki küresel akışlar uzamından nasibini almamıştır.¹⁹² Yani e-kitaplarda zamansızlık ve mekansızlık göze çarparken, yayınevlerindeki tekelin yıkılması ile herkes yayıncı olabilmiş ve gereğinden de fazla üretim meydana gelmiştir. "Zaman mekan yok oldu ama şimdi ne okuyacağız?" gibi bir sorunla da karşı karşıya kalabiliriz. Bu denli çok olan ürün içinde ne okunacağına dair yapılan araştırma sanalda kazanılan zamanı fiziksel dünyada kaybettirebilir. Ama yine de e-kitaba teknolojik bir gözle bakarsak; bilgiye kolay, hızlı, düşük maliyetli, zaman ve mekan kavramı olmadan erişmek gibi çok önemli avantajlar var.

Türkiye'de e-kitap gelişimine baktığımızda Dünyaya göre biraz geriden başladığımızı söyleyebiliriz. Dünyada e-kitap ve e-kitap endüstrisinin 2000'li yıllara doğru gelişmeye başladığını düşündüğümüzde ülkemizin bu teknolojiyle tanışması yaklaşık 10 yıllık bir gecikmeyle gerçekleşmiştir. 2010 yılı Nisan ayında İnternet üzerinden satış yapan

¹⁹¹ Stevenson, s. 203

¹⁹² Laughey, s. 110-111

İdefix.com'un Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı (TTGV) ile TÜBİTAK'ın desteğiyle geliştirdiği projeye e-kitap (Türkçe) ve e-kitap okuyucusu satışına başlanmıştır.¹⁹³ İdefix'in geliştirdiği proje ile e-kitaplar ve e-kitap okuyucular ülkemizde de daha tanınır ve kullanılır oldu. Ama yine de bazı yayıncılar tekellerinin sarsılacağı düşüncesi sıcak bakmadılar, okurlar da e-kitabın basılı kitaba karşı tehdit olarak gören gelenekçiler ve teknolojik açıdan kullanışlı olduğunu düşünen yenilikçiler olarak ikiye ayrıldılar. E-kitabın Türkiye'deki seyri bazı sıkıntılarla da olsa devam etti. Yayıncıların e-kitaba temkinli yaklaşımlarının başında; tıpkı müzik ve matbu kitap piyasasında görülen ve önlenemeyen korsanlaşmanın e-kitapta daha da kolay yayılabileceği ve resmi makamların bu duruma karşı gerekli tedbir ve yaptırımlar konusunda gevşek davranacağı düşüncesi geliyordu. Ayrıca yazarın e-kitaba yönelmesi yayınevinin bir nebze işlevsizliği anlamına da geliyor. Çünkü e-kitap satış sitesiyle yazarın direk bir anlaşmaya gitmesi de söz konusudur artık.¹⁹⁴

Zamanla Türkiye'de e-kitap konusu ile çalışmalar artış göstermiştir. İlk olarak internette e-kitap yayını ve satışı yapan siteler kurulmuştur. Bunların başında Hiperkitap adı ile 2009'da kurulan siteyi örnek gösterebiliriz. Türkiye'nin ilk online kütüphanesi kimliğine sahip olan ve Hiperlink Limited Şirketi'nin tescilli bir markası olan Hiperkitap, Türkçe içerikli elektronik kitap veri tabanıdır. Basılı ve elektronik ortamda bulunan bilgi kaynaklarını kullanıcıların beğenisine sunar. Basit ve detaylı arama seçenekleri, tam metin içinde arama yapma, not alma, otomatik kaynakça gösterme, telif hakları kapsamında çıktı alma, ilgili alanları kopyalama, kullanıcıların kendi e-kütüphanesini oluşturabilme gibi birçok özelliğiyle kullanıcıların kendilerini fiziksel kütüphanede gibi hissedecekleri Online bir Kütüphanedir. Ayrıca Hiperkitap veritabanıyla Türkiye'nin ilk dijital kütüphanesi de "Adnan Büyükdeniz Dijital Kütüphanesi" adı ile 2010 yılında açılmıştır. Bu kütüphanede bulunan bilgisayarlar aracılığı ile basit arama, akıllı arama ve detaylı aramalarla menüdeki kategorilerden istenen bilgiye kolayca erişebilmektedir. Böylece hiç bilgisayar kullanmayan birisi de en azından e-kitap okuyabilme olanağına sahip olmaktadır. Proje dahilinde binlerce Türkçe içerikli e-kitap mevcuttur. Dijital kütüphanelerin önemli bir artışı da kullanımda olan bir kitabı bekleme zorunluluğu olmaması. Çünkü dijital kitaplar aynı kitabı aynı anda birçok kişinin okunabilmesi olanağını verir.

Daha sonra 2011 yılında Turkcell de İdefix'le işbirliğine gitmiş, bir mobil kütüphane kurmuştur. Tablet bilgisayar veya cep telefonlarından okunabilen Turkcell kitaplıktaki

¹⁹³ Önder, s. 133

¹⁹⁴ Şeref Bilsel, Cenk Gündoğdu, Şiir Defteri, İkaros Yayınları, 2012, s.303-304

kitaplarda istenirse hediye etme özelliği de var. Bunun dışında 2000 yılında kurulan ama 2013’de faaliyetlerini artıran altkitap adlı sitede de ücretsiz olarak e-kitap yayını yapılmaktadır. Kişiler kitap dosyalarını mail olarak gönderdikten sonra yapılan değerlendirme ile e-kitap olarak sitede yayınlanıp yayınlanmayacağına karar veriliyor. Altkitap’ta ayrıca her yıl yapılan öykü yarışmaları ile edebiyata destek sağlanıyor. Yarışmada seçilen öyküler de sitede e-kitap olarak yayınlanıyor. Aynı şekilde mobidik.com adlı site de amatör ve profesyonel yazarları, yayınevlerini ve okurları bir araya getiren bir e-kitap oluşum alanıdır. Mobidik.com’da kendi kitaplarını yayımlayan kullanıcılar aynı zamanda diğer kullanıcıları takip edebilir, kütüphanelerindeki rafları paylaşabilir, sevdikleri yazarlara soru sorabilirler. Mobidik.com, özel sosyal tabanı sayesinde, kullanıcı-kitap eşleştirmeleri yaparak, okurların ilgilenebilecekleri kitapları karşılıklarına çıkarır. Ayrıca üniversiteler de e-kitap konusuna destek vererek kütüphanelerine e-kitap koleksiyonları eklemişlerdir. Bunlar gibi daha birçok örneği olan e-kitap yayınlama siteleri bu alanın yayılmasına katkı sağlıyorlar.

3.2 Elektronik Kitabın Donanım ve Özellikleri

E-kitap, genel bir tanımla bir kitabın içeriğinin elektronik ortama aktarılmış şeklidir. Bilgisayar (masa üstü, dizüstü bilgisayarlar, ipadler, bilgisayar özelliklerine sahip akıllı telefonlar, e-kitap okuyucu cihazlar) aracılığı ile ulaşılabilen, okunabilen, indirilebilen, basılı kitabın özelliklerini (sayfa çevirme, not alma, araç ekleme vs.) ve biçimini içinde barındıran teknolojik bir kitaptır. High-Tech Dictionary’ye göre elektronik kitap; dijital biçime dönüştürülmüş bir kitabın, genellikle ağ hizmetleri veya CD-ROM yoluyla bir bilgisayarda okunabilmesidir. Elektronik kitaplar, hazır basılı ortamın, yardımcı metin bağlantıları (hypertext link), arama (search) ve karşılıklı gönderme (cross reference) fonksiyonları ile çoklu ortam gibi çeşitli özellikler eklenerek geliştirilmesidir. Metnin zenginleştirilmesi, arama yapabilme, not alma gibi özelliklerin sağlanması elektronik kitap kullanımına özgü yazılımlar aracılığı ile mümkün olmaktadır.¹⁹⁵

Günümüzde elektronik kitaplar basılı kitapların tüm özelliklerini taşımasının yanı sıra kendine özgü yeni özelliklere de sahiptir. Yeni özellikler metni zenginleştirmenin dışında okura da metni kendi istediği formda okuma imkanını verir. Okur basılı bir kitapta herhangi bir değişikliğe gidemezken elektronik kitaplar kendilerini kişiye özel biçim yaratmalarını sağlayarak okumayı da bir oyun havasına sokar. Sayısal kitabın bu konudaki avantajı tasarımın teknolojik açıdan değiştirilebilir olması. Oysa basılı kitapta böyle bir şansımız yok

¹⁹⁵ Önder, s.21

ve ne yazık ki geçmişte bu konuda ülkemizde pek çok facia yaşandı. Kimi yayınevlerinin maliyet düşürme adına başvurduğu küçük fontlar, silik yazılar, zevksiz ve okunaksız yazı karakterleri, özellikle şiir kitaplarında dizelerin kırılmasına yol açan dar kesim kitaplar, biraz da hacimli olanların sayfalarının kolay açılmaması, cildin bel vermesi, dağılması... Basılı kitabın fiziki şartlara dayanma gücünün zaten sınırlı olduğunu anımsamak da gerekiyor.¹⁹⁶ E-kitaplarda yazı fontu, boyutu ve satır aralığı, sayfanın arka plan rengi ve parlaklığı okurun isteğine göre istediği kadar düzenlenebilir. Çünkü sayfa sınırı gibi bir durum yoktur. Basılı kitaptaki gibi metin içi işaretleme, not alma yapılabilir ama basılının tersine işaretleri ve notları geri alma seçeneği de vardır. Böylece kitaplar karalama defterine dönmekten kurtulmuş olur. Metin içinde basit arama seçenekleri ile istenilen bölüme rahatlıkla gidilebilir. Yine de basım evine bağlı kalmadan istenildiği gibi bir biçime çevrilen metnin çıktısı alınarak basılı da kullanılabilir. Ayrıca e-kitaplar hiperlinklerle destelenir. Yazar hiperlinkleri metin içine yerleştirebileceği gibi kaynakçayı da hiperlinklerle destekleyebilir. Dolayısıyla okur bir kaynaktan diğerine rahatlıkla geçiş olanağı elde eder. Ayrıca e-kitaplarda raf ömrü veya raf sayısına göre depolama sıkıntısı yaşanmaz. Zaten internet uzamında var oldukları için sınırsız bir depolama ve raf ömrü vardır. Okur da kendi dijital kütüphanesini okumaya uygun küçük cihazı ile istediği her yere götürebilir.

E-kitaplardaki bir diğer özellik multimedyaaya açık bir yapıda oluşu. Dolayısıyla ses, video, görüntü gibi birçok unsur eklenebilir. Metin yalnızca metin olmaktan daha çok çıkacak; en basitinden, ses kaydı olarak satılan ("audio") kitaplar, yazılı metinle kolayca birleşecek, aynı e-kitap dosyası içinde hem metin, hem de seslendirmesi (hatta çevirisi) yer alabilecek. Yine dijital oldukları için, diğer dijital metinlerle de kesintisiz bir uzam oluşturacaklar ve yepyeni okuma pratiklerine imkân verecekler.¹⁹⁷ Görünen o ki hepimiz e-kitabı yakın bir gelecekte fonda akan görüntüler ve müzikle iç içe, sinema teknikleriyle, efektlerle de desteklenmiş olarak okuyabileceğiz.¹⁹⁸ Fakat yine de bu okunan, aynı zamanda izlenen, istenirse dinlenen şey bir metin midir? Sorunun ucu şimdilik açıktır. Çünkü ağlar, sınırsız biçimde genişleyebilen, ağ çerçevesinde iletişim kurabilmeleri, açıkçası aynı iletişim kurallarını (örneğin değerler ya da performans hedefleri) paylaşmaları halinde yeni düğümlerle bütünleşen açık yapılarıdır. Ağa dayalı bir toplumsal yapı, dengesini bozmaksızın yeniliklere gidebilecek, son derece dinamik, açık bir sistemdir. Ağlar, yeniliğe, küreselleşmeye, merkezsiz yoğunlaşmaya dayalı bir kapitalist ekonomi için; esneklik ve

¹⁹⁶ Edebiyat Üç Nokta Dergisi, 2012 Bahar, sayı 7, s. 12

¹⁹⁷ Varlık Dergisi, Cem Akaş, Şubat 2012, s. 6

¹⁹⁸ Edebiyat Üç Nokta, s. 15

uyarlanabilirliğe dayalı iş, işçiler ve şirketler için; yeni değerlerin, kamunun ruh halinin anında işlenmesine ayarlanmış bir politika için; uzamın yerinden edilmesini, zamanın bertaraf edilmesini amaçlayan bir toplumsal örgütlenme için çok uygun araçlardır.¹⁹⁹

Hiçbir iletişim aracının yansız olmadığını ve global köyün deneyimler ağı toplamından oluştuğunu öne süren McLuhan, iletilerin verildikleri araca göre farklılık gösterdiğini savunur. İletişim modelindeki değişim insan yaşamına şekil verir. Marshall McLuhan'a göre biz ilk başta aletlerimize şekil veririz ve daha sonra aletlerimiz bize şekil verir. "Teknolojik determinizm geçmişte ve şimdi neler olduğunun anlatılmasına yardımcı olur. Ancak ona göre teknolojik determinizm gelecekle ilgili öngöründe bulunmaz. Böyle bir kuramın test edilmesi de hemen hemen olanaksızdır. Mesela alfabenin insanlar üzerindeki etkisini ilk alfabeyi bulan insanların tarihlerini yazma olanakları olmadığı için tam olarak değerlendiremeyiz. Bu kuramla insanların dünyaya bakışını değiştireceği sonucuna varılabilir. Teknolojik determinizm bize içerik yerine araca bakmamızı tavsiye eder.²⁰⁰ Sonuç olarak e-kitap teknolojisi de insanların deneyimine izin verir. Ayrıca basılı kitaba göre zaten iletişimin multimedya ile de desteklenebilirliği ölçüsünde farklılık gösterir. Bu durumda edebiyat da romanlar da değişiklik yaşayacak ama tam olarak ne yönde yaşayacağını bilemeyiz. Ancak kullanılan araçlara eğilerek aracın kendisini iyi tanımak öngörü ve düzenleme için belki bir alan tanınabilir.

3.3 E-kitabın Basılı Kitaba Göre Olumsuzlukları

Teknolojik buluşlar insan hayatını kolaylaştırmasının yanında bir takım alanlara da zarar veriyor veya kökten değişimini sağlıyor. Hiç şüphesiz ki değişim -ne kadar olduğu önemli olmakla birlikte- iyi algılanabilir. Ancak bazı alanlardaki değişim o alanın özelliğini ve yetkinliğini kaybetmesine sebep olabilir. Roman türünde de bu değişikliği görüyoruz. Henüz kökten bir değişim söz konusu olmasa da gelecekte ne olacağı belirsiz.

Daha önce de sürekli olarak belirttiğimiz gibi kullanılan araçlar insan hayatında bir takım değişikliklere neden olmuş ve bu değişiklikler zamanla kökten bir dönüşüme sahne olmuştur. Yazı açısından bakacak olursak, yazının ve yazarlık kavramlarının geçmişten bugüne oldukça farklılık gösterdiğini söyleyebiliriz. Innis'in izinden gidecek olursak önceden yazarlığın toplumun diğer meslek dallarına göre ne denli saygın bir yeri olduğunu gözlemleyebiliriz. Innis'in kendi sözleri ile; İ.Ö 2000'den sonra, merkezi yönetim bir

¹⁹⁹ Castells, 623

²⁰⁰ Nurdoğan, Rigel, Gül Batuş, Güleda, Yücedoğan, Barış Çoban, Kadife Karanlık I., Su Yayınevi, 2005, s. 22

yazıcılar ordusu istihdam etti ve okur-yazarlık, refaha ve toplumsal düzene ulaşmada bir sıçrama tahtası olarak değer kazandı. Yazıcılar, sınırlandırılmış bir sınıf, yazı yazmak ise ayrıcalıklı bir meslek haline geldi. “Yazıcı, meclislerin üyeleri arasında yerini alır... Hiçbir yazıcı, kralın evinde verilen yemeklere katılmamazlık edemez.” “Kendini ağır işlerden korumak ve yüksek rütbeli baş memurlardan biri olabilmek için yazı yazmaya dört elle sarıldı. Yazıcı elle yapılan işlerden muaf tutuldu.” “Ancak yazıcı, diğer insanların tüm işlerini düzenliyordu. Onun için vergi yoktu, yazı yazmaktan kazanç sağlıyordu ve hiçbir aidat ödemesi de gerekmiyordu.”²⁰¹ Aradaki dönemleri atlayarak –en eski ve en yeni kavramlar olarak bakarsak- McLuhan teknolojinin yazarlığa etkisi bakımından tam tersi bir süreç yaşadığından bahseder. Kopyalama yöntemi –zihin ve bilgi toplayıcısı- güncel yayıncılık döneminin müjdecisi oldu. Artık herkes yazar ya da yayıncı olabilir. İstedığınız kitaptan istediğiniz bölümleri seçip bölüm bölüm kopyalayın ve kendi kitabınızı yaratın- işte, güncel hırsızlık! Yeni teknolojiler oyuna girdikçe, insanlar kişisel ifadenin önemine daha az inanıyorlar. Takım çalışması, kişisel çalışmanın önüne geçiyor.²⁰² Ayrıca yine geçmişten bugüne bir yol izlersek; yazının ne kadar zahmetli bir iş olduğunu ve bunun için uzun zaman ve emekle bir ustanın yanında çıraklık dönemi geçirmek gerektiğini hatırlayabiliriz. Böyle bir çıraklık devrinin de gittikçe azalarak yok olduğu açıktır. Piyasayı çeşitli biçimlerde bir sürü el kitapçığı doldurmuş ve bunlar kendi kendisini yetiştiren kişilerin de ortaya çıkmasına olanak sağlamıştır. İlk kez insanlar ‘bir çıraklık devresi geçirmeden ya da okula gitmeden, yeni teknikleri öğrenme olanağına kavuşmuşlardır’ ve bu ‘onlarda yeni bir özgürlük duygusu uyandırıp, kendi kendilerini geliştirmeye itmiştir.’²⁰³ Baskı döneminde kendi kendine gelişen insanlar elektronik devirde kendilerine daha çok alan edinmişlerdir. Aynı bir örnek olarak yazarlık, Tanzimat döneminde halk için halk düzeyine inilerek yapılıyordu oysa elektronik çağda zaten halkın kendisi yazar olmuştur.

Bir dezavantaj olur mu tartışılır ama elektronik dönemle birlikte sözlü veya elyazması kültürdeki gibi anonimliğe de dönülmüştür. Önceleri önemli olan eseri oluşturmak, hizmet vermektir ve oluşturduktan sonra artık halkındır. İmzalamaya ya hiç yoktu ya azınlıktaydı ya da mahlasla yapılıyordu. Baskının keşfi anonim furyasını sona erdirdi, edebi ün fikrini ve entelektüel çalışmaların bireysel özelliğe sahip olması anlayışını besleyip büyüttü. Aynı metnin mekanik benzerlerinin yayılması, bir kitle –bir okur kitlesi- yarattı. Giderek yükselen ‘tüketiciye yönelik kültür’, özgünlük ve hırsızlığa ya da korsanlığa karşı güvenlik

²⁰¹ Innis, s. 43

²⁰² M. McLuhan, Q. Fiore, s. 123

²⁰³ Baldini, s. 74

kavramlarıyla ilgilenmeye başladı. Telif hakkı, -yani, “edebi ya da, yayınlama ve satmaya yönelik özel hak”- doğmuştu!²⁰⁴ Elektronik kültürde anonimlik tekrar gündeme gelmiştir. Buradaki olumsuz taraf metnin gerçek yazarının bilinmemesi üstüne üstlük kopyalayıp -veya çalanların- kendilerine ait olarak gösterebilmesi olabilir. Çünkü bu şekilde gerçek düşün adamı bilinmezken ve kaybolup giderken emek de değerini bulmaz.

Sözlü kültürde tüm bilgiler insan hafızasının gücüne bağlıyken baskı dönemi hafızaların yükünü almıştır. Artık akılda tutulması gereksiz olan birçok ayrıntı kitaplarda depolanabilecektir. Yazı ve kitap, insanları, verileri ezberlemekten büyük ölçüde kurtarmış, sadece hoşlarına giden şeyleri belleklerinde tutma olanağı tanımıştır. Elektronik medya kültüründe ise güçlü bellek, sirklerde izlenen şaşırtıcı olaylardan sayılmaya başlamıştır.²⁰⁵ E-kitaplar da buna dahil edilebilir. Çünkü fiziksel kütüphanede bulunan kitaplar için yine de hafıza önemlidir ama yanımızda taşıdığımız akıllı telefon veya tablet gibi bilgisayarlarla onlarca kitap her an yanımızda olmaya hazırdır.

Bu noktada bir de fazla enformasyondan bahsedilebilir. Çünkü içindeki onlarca kitabı ile her daim yanımızda olan sanal kütüphanemiz mi yoksa fiziksel kütüphanemizden özenle seçerek yanımıza aldığımız kitabımız mı daha etkilidir? Umberto Eco bu konuyla ilgili şunları söylemiştir: “İnsanoğlunun belleği tümüyle bilgisayara geçirilince ne olacak? Yirmi satırlık bir bibliyografya daha yararlı, çünkü sonuçta okuduğunuz üç kaynağın ismini aklınızda tutabiliyorsunuz. Peki, bir tuşa basınca karşınıza gelen 10 bin başlıklı bir bibliyografya neye yarar? Ancak çöpe atılır. Fotokopi de aynı. Okumayı, dolayısıyla bilgiyi öldürüyor. Eskiden kütüphaneye gider beni ilgilendiren konular hakkında notlar alırdım. Şimdi kolay olduğu için binlerce sayfa fotokopi çektilerim eve geliyorum, sonra da bunların yüzüne bile bakmıyorum. Dolayısıyla bütün sorun bu aşırı bilgilenmeyi süzgeçten geçirmeyi başarabilmekte ve bunu anında yapmakta düğümliyor. Çünkü bu elemeyi yapabilmek için eskisi kadar zamanımız yok.”²⁰⁶ Sonuçta internetin bilgiye ulaşmak bakımından sunduğu hız ve kolaylık oldukça önemlidir. Ama katılımın oldukça yoğun olduğu bir ortamda bu kadar çok veri yığılırken aranılana ulaşmak ama o sırada veriler arasında yön değiştirmek belki de kaybolmak kaçınılmaz. Farklı bir nokta olarak da geleneksel dönem için araştırma yapmak, bilgiye ulaşmak veya keyif için okuma yapmak her biri fiziksel katılım gerektirir. Basit bir örnek olarak bir bitki türü konusunda araştırma yapan biri onunla ilgili kitapları kütüphane veya

²⁰⁴ M. McLuhan, Q. Fiore, s.122

²⁰⁵ Baldini, s. 33

²⁰⁶ S. Yeding, H. Akman, s. 42

kitap satan yerlerde taradığı gibi belki doğada da bitkiyi araştırıp dokunacak, koklayacak ve gözlemleyecek. İnternetin ucundaki bir el ise tüm bunlar için zahmete girmeyip hem konuya dair oldukça fazla bilgiyi hem bitkinin birçok açıdan –belki farklı renkleri, alt türleri ile birlikte- görselini inceleyecek. Dolayısıyla herhangi bir yakın temas kurmaya gerek duymayacak. Yeni teknolojik insan, bütüncülüğüne ve kapsamlılığına doğru yarışırken, eski zamanlarda olduğu gibi bir doğa deneyimine, bir “vahşi doğa” deneyimine sahip olmayacak. Teması kaybedecek ve biz artık farkındayız ki temas, yalnızca bir deri basıncı değil ve fakat bütün duyuların aynı anda kavranması, bir tür dokunsallıktır. Doğayı doğrudan bir deneyim olarak yitirmemiz halinde denge tekerini, doğal yasanın mihenk taşını yitiririz. İster uyuşturucuyla ister uyuşturucusuz, zihin, soyutlamanın tehlikeli sınırlarına doğru özgürce seyretme eğilimi gösterir.²⁰⁷

E-kitabın sunduğu dezavantajları maddelersek;

- Herkesin kendi kendine yazar olabilmesi ve kitabını yayımlayabilmesi bir tür kitch-edebiyata zemin hazırlayabilir.
- Hız ile birlikte her şey çok çabuk üretilip tüketildiğinden dolayı bir kitap çıktıktan kısa bir süre sonra miladını doldurmadan ortadan kalkabilir.
- Teknolojiyi üretenlerin onun içeriğini ve çevresini de oluşturanlar olduğu için katılım ve yaratım konusunda yıkılan tekelin üretimde güçlendiğini söyleyebiliriz. Buna örnek olarak e-kitabı herkes oluşturabilirken, e-kitap okuyucu yazılım ve donanımların daha güçlü olan tarafta –büyük çoğunlukla- bulunduğunu ve diğerleri tarafından ancak kopyalandığını görebiliriz.
- Herkesin katılabildiği bu denli hızlı ve fazla olan seri üretim McLuhan’ın eski deyişi ile konserve ve paketlenmiş bir üretim hattına dönüşebilir.
- Evrensel olduğu kadar beşikten mezara gözetleme işini de acımasızca sürdüren elektronik haberleşme araçları, mahremiyet isteğimiz ile bilgi alma ihtiyacımız arasında ciddi bir ikilem yaratıyor.²⁰⁸ Sanal kitaplığımızda ne satın alıp okuduğumuz bulunabilir ama bir arkadaşımızdan alıp iade ettiğimiz kitabı ve içeriğini kimse bilmez.
- Bir yayınevinde editör, redaktör, tasarımcı, grafiker gibi alanında uzman kişilerin elinden geçmemiş bir kitap ne kadar kaliteli ve nitelikli olabilir?

²⁰⁷ M. McLuhan, B. R. Powers, s. 157

²⁰⁸ M. McLuhan, Q. Fiore, s. 12

- Multimedya ile görsel ve işitsel açıdan sınırsızca desteklenmiş bir e-kitap hala kitaptır belki ama metnin yeri nerededir? Elbette ki tür kaynaşması besleyici bir durum fakat birbirlerinin içinde birbirleri ile eşitlendiklerinde ortaya çıkan hangisi olacak?
- Kitaptan ekrana doğru bu geçiş, neleri değiştirecektir? “Eski tarz, tek bir yazar tarafından daktilo edilmiş, yeniden gözden geçirilmiş, dizilmiş, basılmış, kitapçılar aracılığıyla dolaşıma sokulmuş, okur tarafından satın alınmış, yine eski tarzda, sayfaları baştan sona çevirerek, yazarın seçtiği çok sayıda mevcut imkan arasında gerekli yapı sayılan bir anlam yapısına doğru birleştirilmiş A Metni. Şimdi de B Metni, bir ya da birçok yazar tarafından seçenekleri çoğaltan bir yazılım kullanılarak bilgisayarda oluşturulmuş hipermetin. Ortaya çıkan metin, eski tarzda çizgisel olarak da okunabilir, ama aynı zamanda açık bir metindir. Okuyucu çok sayıda alt anlatı patikalarına sapabilir, belli anahtar tanımlamalarla görsel unsurları çağırabilir, farklı birçok olası sondan herhangi birini seçebilir. B metni ile yaptığımız nedir? Bunu hala ‘okumak’ olarak adlandırabilir miyiz? Yoksa, ‘metinlemek’ (texting) ya da “sözcük-pilotluğu” (word-piloting) gibi bir terim mi uydurmamız gerek?”²⁰⁹

3.4 E-kitabın Basılı Kitaba göre Avantajları

İnsan hayatını kolaylaştıran teknolojik buluşlar, bir yandan da milletlerin yaşam tarzına etki ederek kültürlerini, sanatlarını, edebiyatlarını da etkilemektedir. Çünkü bu değerlerin hepsi teknolojik aletlerle kaynaşmakta ve kendilerine yeni alanlar edinmektedirler. E-kitap da Basılı kitaba göre belli avantajlara sahip olmakla birlikte roman oluşumuna daha zengin bir ortam da sağlıyor.

Daha rahat bir kıyaslama yapabilmek adına eski dönemlere gidilirse; elyazması dönemde bilgilerin saklanması oldukça zordu. Yazının bulunmasından önce, kaybolma ve unutulma riskine karşın, bilgiler ancak belirli kalıplar içinde tekrarlanmakta, bu da değişimin olmadığı geleneksel toplumları oluşturmaktaydı.²¹⁰ Baskı çağı ile bu durum değişti. Bilgiler kitaplara aktarılıyor ve böylece unutulma problemi ortadan kalktı. Ama bu kez de kitabı tüketiciye ulaştırma konusunda problemler belirdi. Bunlar, kıymetli olmalarına karşın

²⁰⁹ <http://www.ozguruckan.com/kategori/kultur-ler/22237/evrenin-yeni-bellegi-sanal-kitaplik>

²¹⁰ G. Batuş, F. Alver, B. Arık, B. Çoban, Ü. Çığ, s. 181

ağırlıkları nedeni ile ulaşımın çok pahalı olduğu bu dönemde maliyetlerini kurtaramıyorlardı. Bu nedenle, taşıma parasını en aza indirmek için eserler ciltlenmeden sayfa sayfa taşınmaktaydı. Bu yönetimin de belirli zorlukları vardı. Yollamayı yapanlar, sayfaların sıralamasını karıştırmamak zorundaydılar ancak her seferinde alıcılardan eksik kalan sayfalar için istekler geliyordu. O dönemde iki değişik taşıma yolu vardı: gemi ve posta arabası. Kitaplar ya denizde ıslanma ya da uzun kara yolculuğu sırasında yıpranma tehlikesi ile karşı karşıyaydı. Bu olumsuzlukları ortadan kaldırmak için eserler, tahtadan yapılmış varillere konmakta, buna rağmen ıslanmaktan, yırtılmaktan kurtulamamaktaydı.²¹¹ Sonradan ulaşım konusundaki daha ileri olan ve daha ucuzlayan teknoloji var olsa da kitapların yıpranması gibi durum yok olmamıştır. Buna en basit örnek olarak kütüphanelerde onlarca insanın elinden geçen kitapları verebiliriz. Dijital ortama aktarılan kitaplarda ise yıpranma, kaybolma, hafıza sınırı, ulaşım gibi tüm sorunların ortadan kalktığını söyleyebiliriz. Üretim süreci bağlamındaki avantajlara baktığımızda dijital teknoloji ile saklanan bilgilerin tüm kopyalarda aynı olması, boyut olarak, baskı adedi olarak son derece esnek bir yapıya imkan vermesi, görüntü kalitesinin çok yüksek ve çok seçenekli olmasını sağlayabiliyoruz.²¹²

Dijital teknolojinin maliyetleri düşürmesi kitabın daha çok insana ulaşmasını sağlar. daha seri bir üretim vardır. Matbaa kitap basım sayısı konusunda önemli olanaklar ve hız sağlamış olsa da dijital teknolojinin hızına yetişmesi mümkün değildir. Çünkü baskı için bir matbaaya ihtiyaç vardır, oysa dijital teknolojide internet alanında yetkin olan herkes kendi içinde bir yayın evidir zaten. Matbaa grup çalışmasından çıkmış insanların bireysel olarak katılıp üretim yapabilecekleri dijital bir matbaa oluşmuştur. Bu durum da matbaanın erişemeyeceği kadar çok yayın yapma ve kopyalayarak çoğaltma olanağı demektir.

Basım ve elektronik basımla ilgili bir karşılaştırma yaparsak;

Basım

1. Okuma yeteneği ister
2. Genellikle bireysel olarak yaşanır
3. Azar azar kullanılır
4. Oldukça yavaş kullanılır

²¹¹ Baldini, s.65-66

²¹² Hepkon, s. 17

5. Yeniden okunup denetlenebilir
6. Üretimi oldukça ucuz ama tüketici için pahalıdır
7. Değişik nitelikteki azınlıklar için yapılmıştır.

Elektronik

1. Hiçbir eğitime ihtiyacı yoktur
2. Genellikle topluluk içinde yaşanır
3. Büyük ölçüde kullanılır
4. Çok çabuk yayılır
5. Genellikle ikinci bir gözleme uygun değildir
6. Üretimi çok pahalı ama tüketici için ucuzdur
7. Çoğunluk için yapılmıştır.²¹³

Bunun yanında bir de e-kitabın sunduğu avantajlar konusunda bir maddeleme yapacak olursak;

- Elektronik mürekkep teknolojisi ve arka plan aydınlatma seçenekleri ile basılı kitap okur gibi kitap okunabilir böylece uzun süre ekrana bakmaktan kaynaklı göz yorulmaları önlenmiş olur.
- Basılı kitapta uzun uzun aranan kelimeler e-kitapta arama butonuyla kolayca bulunabilir.
- Yazı karakteri, boyutu isteğe bağlı olarak ayarlanabilir. İstenilen yerler işaretlenebilir, not alınabilir, kitap ayraç eklenebilir.
- Anlamı bilinmeyen bir kelime üstüne tıklanarak öğrenilebilir (özellikle yabancı dilde kitap okurken önemli bir avantajdır.) ve kitap içerisinde verilen bağlantılara tıklama ile kolayca gidilebilir (özellikle kaynakçalara ulaşabilmek açısından önemlidir.).
- Aynı anda birden fazla kitap okuyanlar kitaplar arasında rahatlıkla geçiş yapabilirler.
- Baskı adedi, depolama ve dağıtım masrafları ve zorlukları minimum düzeye iner.

²¹³ Baldini, s. 92-93

- Ulaşması zor veya imkansız olan yerlere de ulaşabilir. Ayrıca dünyanın dört bir tarafında dolaşımındadır. Dolayısıyla birçok farklı milletten insana ulaşma olanağı vardır.
- Dijital ortama aktarıldığından farklı dillere çevrilmesi kolaydır. Hatta e-kiaplara çeşitli dil seçenekleri eklenebilir ve okur tercih ettiği dilde okuyabilir. Bunun için bir kitabın birkaç dildeki basımlarını almak zorunda kalmaz.
- Yayıncılara bağılılık ortadan kalkar. İsteyen herkes hem yazar hem yayıncı olabilir ve kendi kitabının reklamını internetten kendisi yapabilir.
- Çok tanınmamış yazarlara da kendilerini tanıtmaları bakımından bir ortam doğar.
- Yayıncılar için de baskı maliyetleri düşer ve iş gücü konusunda rahatlama olur. Bir kitap bir kez dijital ortama aktarıldığında istenildiği kadar kopyalanıp dağıtılabilir ve maliyet olmadan değişiklikler yapılabilir.
- Araştırma yapanlar, öğrenciler vs. kütüphanede olduğundan daha hızlı şekilde ve daha çok kitabı tarayabilirler ve aynı kitabı aynı anda birçok kişi inceleyebilir.
- Online satış sistemi ile yayıncılar, yazarlar kitaplarının satış adedini rahatlıkla takip edebilirler.
- Baskısı tükenmiş veya çeşitli sebeplerle baskısı durdurulmuş kitaplara ulaşım vardır.
- Yıpranmış, yırtılmış kitaplara dair yapılan harcama ortadan kalkar.
- Kişilerin kendi özel sanal kütüphaneleri veya internet ortamında bulunan online kütüphaneler her zaman her yerde ulaşılabilir. Yanında çok kitap taşımaya gerek kalmaz.
- Ayrıca bir diskette veya CD'de bir sürü kitap saklanarak hiç yer kaplamadan taşınabilir. Bu da kütüphanelerden ödünç kitap alırken oldukça kullanışlı bir yöntem olarak düşünülebilir.
- Sanal kitaplıklar rahatlıkla konu, tür, yazar veya kitap adı, okunma sırası, tarihe göre gibi çeşitli seçeneklere göre kategorilendirilebilir.
- Multimedya ile görsel ve işitsel açıdan istenildiği şekilde dizayn edilebilir. Sanatsal açıdan yaratıcılığın artmasına katkıda bulunur.
- Kitapların fiziksel olarak kapladıkları alan açılır. Ama yine de istenildiği takdirde yazıcıdan istenilen bölümler veya kitabın tümü çıktı olarak alınabilir.

Tüm bunların dışında e-kitap okuyucuları da teknolojik olarak her geçen gün gelişmektedir. İnternete bağlanan, müzik dinlenebilen, sesli okuma ve grafik çizme, resim yapma imkanları sunan ve daha bir çok niteliğe sahip okuyucular üretilmektedir. Ayrıca online olarak kitap, gazete, dergi okunabilir veya satın alınabilir. Böylece okumak, hem keyifli vakit geçirme hem de aynı anda birçok kanalda gezerek çeşitli bilgi kaynaklarına aracı

bir duruma gelmiştir. McLuhan, “elektronik çağda insanların, yazılı kültürde olduğundan çok daha bilinçli olacağını”²¹⁴ söylerken bunu kastetmekteydi belki. Çünkü insanlar artık tekellerin sunduğu belirli kalıplara bağlı kalmaktan kurtulmuş kendi isteklerine göre tercih yapma şansı elde etmişlerdir. Ayrıca elektronik çağda tüm duyularını –biri diğerinden üstün olmaksızın- aynı anda kullanabilirler.

²¹⁴ N. Rigel, G. Batuş, G. Yücedoğan, B. Çoban, s. 14

SONUÇ

İnsan yaşamında bir iletişim biçimi olan yazının yeri yadsınamaz. Çünkü insanlık tarihinin en önemli buluşlarından biri olan yazı artık tamamıyla başka bir kültüre ve döneme geçiş anlamı taşır. Yazı sayesinde iletişim biçimleri çeşitlenmiş, çeşitli ilim ve edebiyat dalları da doğmuş ve artmıştır. Yazıdan önceki egemen iletişim biçimi olan sözlü iletişim belleğin gücüne bağlı idi. Dolayısıyla herhangi bir konuşmayı, sözlü bir edebi ürününü, ilimle ilgili bir bilgiyi ve her şeyi aktarmak aktaranın belleği doğrultusunda gerçekleşebiliyordu. Akılda kalıcılığı kolay olsun diye de daha çok şiirsel söyleyiş tercih ediliyordu. Ama yine de çeşitli zorluklar vardı. Çünkü her birey aktarımında muhakkak ki kendinden bir şeyler katar veya eksiltir veya değiştirir, hiç değilse farklı tonlamalar ya da mimikler devreye girer. Burada ortaya çıkan sonuç da sözlü iletişimde hiçbir şeyin ilk aktarıldığı gibi kalamayacağıdır. Ayrıca sözün, bir düşünceyi, bir duyguyu yaymadaki gücü de sınırlıdır. Karşımızdakine ya da karşımızdakilere anlatabiliriz düşündüklerimizi, duyduklarımızı. Bizi dinleyenlerin sayısı sınırlıdır anlatımımız. Ancak yığınsal bir özellik de göstermez bu sayı. Geniş boyutlara ulaşmaz. Çünkü konuşmamızla, konuşma çevremizle çevrilidir. İstesek de bu düşünceyi, duyguyu, iletme istediğimiz görüşü uzaklara iletemeyiz.²¹⁵ Yazının önemi, insan yaşamındaki işlevi buradan gelir işte. Düşünceyi kalıcı kılmasından, sözü çevremizin sınırları dışına taşımamasından, yaymasından. Geniş ölçüde iletişim sağlamasından. Düşünce, duygu alışverişini kolaylaştırmasından.²¹⁶

Yazının bulunuşu elbette bir anda oluvermiş bir durum değildir, uzun ve oldukça karmaşık bir geçmişi vardır. Kendi gelişimi ve geçmişinin yanı sıra yazı için kullanılan araç gereçler de önemli bir geçmişe sahiptir. Araştırmaların ışığı altında en eskiye gittiğimizde – bilinen kadarıyla daha eskisi bulunmadığı için- yazının başlangıç evresi resimdir. Resim ilk ortaya çıktığı dönemlerde sanat ögesi dışında önemli bir iletişim ve aktarım unsuruydu. Hakimiyetini kurmuş sözlü ve bedensel iletişim dışında onlardan bağımsız ve olduğu gibi kalacağı da kesin olan bu iletişim biçimi zannediyorum ki döneminde oldukça önem arz ediyordu. Daha önce de sözünü ettiğimiz gibi bu resimler ilk olarak mağara duvarlarına çizilerek başlamıştı. Konu itibarıyla da kahramanlık hikayeleri, günlük uğraşlar gibi olaylar ve durumlar tasvir ediliyordu. Bu vesile ile sözlü edebiyatın ‘o andalık’ karşılığı yerine ‘her andalık’ gibi bir şeyin oluştuğunu söylemek mümkün. Binlerce yıl sonraya bile kaldığına ve müzelerde inceleme imkanı da bulduğumuza göre...

²¹⁵ Özdemir, Yazınsal Türler, s. 13

²¹⁶ A.G.E. s. 14

Ama resimdeki sorun da izleyicinin algısı çeşitliliğinde. Herkes aynı şeyi anlayamayabilir. Farklı yorumlar yapılabilir, çok çok sesli olmasa da tek sesli olduğunu iddia edemeyiz. Ayrıca bir anın dondurulmuş halidir ve öncesi ile sonrası yoktur. Bunlar da doğal olarak izleyiciye tamamlaması gereken geniş alan bırakır. Yazıda da çok seslilik olabilir ve yazarın isteğine bağlı olarak öncesi ve sonrası okuyucunun tamamlaması gereken alanlar olarak ucu açık bırakılabilir. Ancak buradaki fark oldukça somut olan ve kendi anlamlarından başka anlamı olmayan harfler, kelimeler dizisidir. Bu karşılaştırmadaki asıl amaç iyi kötü algısı yaratmak değil, yeterlilik konusunda bir karşılaştırma yapmaktır. Elbette ki resmin yeri de hem sanat hem iletişim için yazı kadar önemlidir.

İletişim insan doğasının en büyük gereksinimlerden biridir ve insanlığın en eski tarihinden günümüze değin mesajlar çok çeşitli şekillerde iletilmiş bunun için oldukça çeşitli buluşlar ortaya çıkmıştır. On binlerce yıldan beri resimler, göstergeler ve tasvirler aracılığıyla mesaj iletmenin sayısız yolu bulunmuştur. Ama yazının kendisi ancak, kullanıcıların düşündükleri ve hissettikleri şeyi somutlaştırıp açıkça belirleyebilecekleri düzenli bir gösterge ya da simgeler bütünü oluşturulduktan sonra ortaya çıkmıştır.²¹⁷ Aslında araştırmalara bakıldığında, yazının en ilkel hali matematiksel işlemler için kullanılmıştır. Daha önce de sözünü ettiğimiz gibi insanlar eşyaları, hayvanları yahut yiyecekleri gibi sahip oldukları şeylerin listesini tutma gereksinimi ile bir takım işaretler kullanmışlar ve geliştirmişlerdir. İddia edildiği gibi yazı, Sümer’de hesapların tutulması, listelerin hazırlanması işine ve bu sayede de matematiğe üzerinde gelişeceği zemin sağlamak için icat edilmişti.²¹⁸ Bir iddiaya göre Sümerlerin M.Ö. 3500 yıllarında geliştirdiği çivi yazısının ilk şekli (ki bilinen ilk yazıdır), kısmen ticari işlemleri kaydetmek amacıyla toprak jetonları içi boş, ufak ve ağız sınıksız kapalı kutulara koyup, kutunun dış yüzeyine jeton sayısı kadar işaret kazıma sisteminden türemiştir.²¹⁹

Belli bir sıraya koyacak olursak; piktogram denilen resimyazılar nesnelere olduğu şekliyle çizilmesi idi. Sonra düşüncelerin de işin içine girmesi ile ideogram denilen düşünce yazısı ortaya çıktı. Yazının doğuşuna zemin hazırlayan en önemli alet kil tabletlerdir. Çünkü kil tabletler yapısı ve kullanıldığı sivri uçlu kalem itibarıyla resim tarzından çok köşeli çizimlere el veren bir yapıdaydı. Kil tabletlere yapılan çizgisel şekiller yazının doğuşu için bir kaynak oluşturur ve bu yazı da çivi yazısı adını alır. Sümer uygarlığından bugüne dek

²¹⁷ Jean, 12

²¹⁸ Innis, s. 60

²¹⁹ Ong, s. 105

yaklaşık 300 bin kil tablet bulunmuştur. Bunların %95'inde ekonomik konular işlenmektedir.²²⁰ Çiviyazılı ilk kil tabletler Uruk'ta hazırlanmıştır. Bunlarda ilk aşamada mitler ya da şiirler değil, daha çok tarımsal listeler, defter tutma ve krallığın sosyal yönetimi üzerine bilgi verme amacıyla hazırlanmış çizgeler yer almaktadır.²²¹ Ama tabii ki çivi yazısı ve tabletler sadece muhasebe işlemleri için kullanılmıyordu. Aynı zamanda edebiyat ve hukuksal konular için de önemli bir kayıt olanağı sağlıyordu. Kil tabletlerin dayanıklılığı tartışılmaz, öyle ki günümüze kadar bile gelebilmiş bize o dönemler hakkında çok önemli bilgiler vermişlerdir. Kil tablet, papirüs, parşömen dışında tahta, kurşun, mermer, balmumu gibi nesnelere de yazı için araç olarak kullanılmıştır. Çivi yazısı zamanla yalınlaştırılarak alfabe bulunmuş ve keşiflerle, ticaret yolları ile yayılmıştır.

Kil tabletlerden sonra yazı için kullanılan araç papirüstü. Bir bitkiden elde edilen papirüsü kullanmak oldukça zordu ve dayanıklılığı da kil tabletle kıyaslandığında oldukça düşüktü. Ek olarak pahalı olması da hem bulunmasını hem elde edilmesini güçleştiriyordu. Ardından parşömen gelir. Parşömen, hayvan derisinden elde edilen bir yazı aracıdır. Papirüse göre daha ucuz ve daha kolay ulaşımdadır. Roma "kodeksleri" gibi birbirine bağlanan parşömen kağıtları, kullanımı zor olan papirüsün yerini alır: Kitap doğmuştur.²²² Demek ki daha önce kil tablet veya papirüsle bilgiler, mesajlar bölüm bölüm saklanıyordu ama parşömen birbirine bağlanabilme özelliği ile daha düzenli bir ortam yaratarak bütünlüğü sağlamış ve kitap üretimini meydana getirmiştir.

Sonra da artık günümüze değin önemini ve kullanımını sürdürecektir olan kağıt bulunur. Kağıdın bulunması aynı zamanda Gutenberg'in matbaayı bulması ile oldukça büyük yer edinecek ve yazı konusunda yeni bir dönem başlayacaktır. Çünkü o zamana kadar yazı elle ve ancak ustalarınca yazılıyor, belli bir çevrenin tekelinde kalıyordu. Elle yapılan bir işlem olması daha az sayıda olmasına ve daha az insana ulaşması anlamına da geliyordu. Ancak matbaa seri üretimi ortaya çıkarmış daha geniş kitlelere daha hızlı yayılımı sağlamıştır.

Önemli olan başka bir durum da matbaadan önceki elyazması döneminde genel olarak dini metinler ağırlıktaydı ve bu alan dini sınıfın elindeydi. Yani kitap konusunda güçlü bir tek biçimlilik tek yönlülük olduğu söylenebilir. Ama matbaa, yeni eserlerin, yeni türlerin doğması, rahatlıkla yayılabilmesi, dini sınıf dışında kalanların da yazarlık yapabilmesi gibi durumları da beraberinde getirir. Biraz iletişim kuramcısı Harold A. Innis'ten bahsedecek

²²⁰ Tez, 113

²²¹ A.G.E, s. 109

²²² Jean, s. 81

olursak; medyayı zamana bağıl medya ve mekana bağıl medya olarak ayırmıştı. Zamana bağıl medyalar bir yerden bir yere taşınması zor olan parşömen, kil tablet gibi araçlardır. Bunlar mekanda gezinme konusunda zorlayıcıdır ama zamana karşı dirençlidir ve geleceğe kalma olasılıkları yüksektir. Mekana bağıl araçlar ise taşıma konusunda sıkıntı yaratmayan ama dayanıklılığı az olan kağıt gibi araçlardır. Taşınabilir araçlar, idari ilişkilerin mekan boyunca gelişmesini sağlayarak, dünyevi ve siyasal otoritenin merkezless gelişimini kolaylaştırdılar. Öte yandan, zaman-eğimli araçlar da merkezi dinsel gelenek biçimlerinin sürdürülmesine yardımcı oldular.²²³ Bu durumda ya zaman ya da mekan sorunu bir şekilde karşımıza çıkar. Ancak daha sonra günümüze geldiğimizde hem zamansızlık hem de mekansızlık unsurunu göreceğiz ve Innis'in üzerinde durduğu kuramsal konu bugün artık önemsiz hale gelecek. Her birinden her türlü isteğe göre yararlanma olanağı vardır artık. Ayrıca bir diğeri iletişim kuramcısı Walter Ong da sözlü kültür ile yazılı kültür arasında bir karşılaştırma yapar. Ong'a göre, iki kültür arasındaki en önemli farklılardan biri zaman kavramında karşımıza çıkmaktadır. Sözlü kültürün zaman ile olan ilişkisi, bizim ilişkimizden çok değişiktir. Yazının olmadığı, kayıt olanağının bulunmadığı dönemlerde zaman, hep şimdiki zamandır, geçmiş ve gelecek yoktur, bu anlayış, sözlü kültürün tarih kavramına da ışık tutar. Geçmiş zaman, günümüzde olduğu gibi, yazılı, kalıplaşmış metinlerde değil, toplumsal yaşam içinde, halkın arasında her an yeniden sözcüklerle ifadesini bulmaktadır.²²⁴ Ama yine günümüze geldiğimizde yeni araçların tüm bu geçmiş, gelecek ve şimdi kavramlarını da nasıl altüst ettiğini göreceğiz.

Tekrar matbaa dönemine dönecek olursak kabaca matbaanın birçok kalıplaşmış kuralı yıkıp bazı kurumları da alt üst ettiğini söyleyebiliriz. Bahsettiğimiz gibi el yazması dönemi dini sınıf tek eline almış din içerikli metinlerin üretildiği bir üretim hattı kurmuşlardı. Genel olarak da tek dil, tek biçim, tek konu olduğunu söylemek mümkündür. Tek tipçi bir toplumun da ne kadar ilerleyeceği, gelişim göstereceği elbette ki kuşkuludur ama bunu yöneten kesimin kişisel çıkarlarına denk düştüğü de açıktır. Ancak matbaa, sivillerin din adamlarına, ulusal ve yerel dillerin Latince'ye, bilimin inanca karşı kullandığı bir araç haline gelmekteydi.²²⁵ Bu ve bunun gibi birçok nedenlerle dini sınıf matbaaya hiç sıcak bakmadı bu konuda oldukça gelenekçi bir tavır takındı. Çünkü matbaa artık yazının onların tekelinden çıkacağı, otoritelerinin de sarsılacağı anlamına geliyordu.

²²³ Stevenson, s. 198

²²⁴ G. Batuş, F. Alver, B. Arık, B. Çoban, Ü. Çiğ s. 182

²²⁵ Tez, s. 229

Matbaa dönemine kadar dini bir sınıfın egemenliğinde olan dönem ortaçağ olarak adlandırılır. Bu dönem aslında Antik Yunan dönemi ile Rönesans dönemi arasında kalan dönemdir. Dini sınıfın hakimiyeti söz konusu olduğu için edebiyat konusunda da dini içerikler vardı. Skolastik baskı altında ‘ilk günah fikrinin’ şekillendirdiği bir hayat yaşayan, ruhban sınıfın baskısı hatta sömürüsü altında yaşamak zorunda kalan insanlar keşifler, icatlar ve diğer değişimlerden etkilenerek uyanmaya ve kendilerine sunulan doğrulara başkaldırmaya başladılar. Bu başkaldırı Antik kültürün yani Yunan ve Latin edebiyatının insanı merkez alan eserlerinin tekrar gündeme gelmesine neden olur. Devlet ve kilise dilinin Latince olması da bu dönüşü kolaylaştırır.²²⁶ Antik dönemin insana yönelen bakışı ile hümanist bir hayat görüşü devreye girer ve bu her alan gibi edebiyatta da kendini gösterir. Matbaa bu düşüncelerin yayılması konusunda önemli bir etken olmuştur. Ek olarak yeni edebiyat türleri de doğmuştur. En önemlilerinden biri de günümüzde de çokça tercih edilen roman türüdür. Böylece bir dönem sona ererken yeni bir dönem, Rönesans Dönemi başgösterir.

Matbaa ile birlikte daha rahat bir ortamda ve daha çeşitli kişilerce yazıya dökülen fikirler daha geniş ortama yayılır. Artık tekbiçimlilik kavramı yerine çokbiçimlilik vardır ama burada da tam bir özgürlük olduğu söylenemez. Antik döneme duyulan özlem o dönemin edebiyatına olan ilgiyi de beraberinde getirmiş kendi dönemlerine göre yorumlanarak ortaya yeni bir edebiyat dönemi çıkmıştır. Klasik edebiyat diye adlandırılan bu dönem en iyiyi, en seçkini, en soyluyu merkezine alır. Bunların zıtlarını ise dışlar. Böylece ortaçağ dönemindeki gibi olmasa da yine bir kurallar yığını ve belirli bir zümrenin elinde olan, belirli bir kesime hitap eden, saray edebiyatı olarak adlandırılan bir edebiyat anlayışı vardır. Çünkü klasiklere göre sanat oldukça önemlidir ve mükemmel olmalıdır. “Sanatta mutlaka uyulması gereken kaideler vardır. Bu kaideler fantezi değildir. Yazarlık zor meslektir, şaheser ancak sürekli çalışma ile meydana gelir. Yüksek bir ahlak şuuruna dayanmayan sanat, boş ve zararlı olur.”²²⁷ Ayrıca klasik sanatçılar bireye özgü özellikler yerine insanlığın genel yanlarını ele almışlardır ve bu yönleriyle de evrenselliği yakalamışlardır. Fransız İhtilali’nin etkisi edebiyata da yansır ve ortaya klasik dönemin kabul ettiği bazı kuralların yıkıldığı bir edebiyat anlayışı çıkar. Bu yeni akım Romantizm olarak adlandırılır ve bu akımda klasiklerin üstün tuttuğu saray edebiyatı yıkılarak yerine halka daha yakın bir edebiyat benimsenir. Klasik akımın tersine bireye önem veren bir edebi akımdır. Yine klasiklerin tersine yaşamda mevcut olan sadece iyi tarafı değil iyi ve kötü zıtlıklarıyla yaşamı eserlerine yansıttılar. Fransız

²²⁶ Kefeli, s. 21

²²⁷ Kbaklı I., s. 326

devriminden sonra 19. Yüzyılda yaşanan sanayi devriminin oluşturduğu koşullar ve pozitivismın etkisiyle duygu ve düşlerin dünyası yerini gerçekçiliğe bırakır.²²⁸ Yaşamdaki değişimlerle birlikte sanatçılar gerçekliği yansıtmak gerektiğine inanarak yavaş yavaş realizme yönelirler. Realist eserde her şey gayri şahsidir. Yani romancılar, hikayeciler kendi duygu, düşünce ve görüşlerini eserlerine katmamaya çalışırlar. Romantik yazıcılar, kendilerini bütün duyguları, sevgileri ve nefretleri ile kahramanlarda ve olaylarda yaşattıkları halde Realistler bundan büsbütün sakınırlar. Böyle olunca, tasviri de kendi ağızları ile değil o çevrede yaşatılan kişilerin gözüyle görüp öyle göstermeye çalışırlar. Çünkü çevre, herkese göre, her şahsın duyuş, bilgi, görgü, seviyesine göre başka başka anlamlar kazanır.²²⁹ Sosyal ve siyasal alandaki tüm değişimler edebiyata da yansımış, yeni oluşum ve değişimlerle birlikte modernizm olarak adlandırılan başka bir edebi ortam oluşmuş ve gelişmiştir. Modernizm dönemi aynı zamanda aydınlanma çağı olarak da adlandırılır. Bu dönemde artık akıl ve üstün insan her şeyden önce gelir. Bayağı ve yapay olan kabul görmez. Her şey aklın egemenliğine göre olmalıdır. Böylece hitap edilen taraf seçkin, akıllı insandır. Böylelikle roman üslubu artık zorlaşmış herkesin anlayabileceğinden uzak bir tarafa gitmiştir. Çünkü zaten bilgisiz olan dışlanmak istenir. Ayrıca bu dönem kendinden öncekinden köklü bir kopuşu tercih eder, tamamıyla yeniye yönelerek onu düzlemine oturtmak ister. Kendinden öncekine tepki olarak doğmayan ve kendinden öncekinin bir devamı niteliğinde olan tek akım ise postmodernizmdir. Postmodernizm, edebiyattaki genel-geçer tüm kuralları yıkarak her şeyi kabul eder. Tüm akımları tüm kuralları, kuralsızlığı, yazı türlerini içinde barındırabilme özelliğine sahiptir. Sanatçı artık yaratımında sonuna kadar özgürdür. Hem de modernizmin savunduğu sanatı yalnızca sanatçı yapar gibi bir durum yoktur, sanat başarılı olsun olmasın herkese kapılarını açan bir dal olmuştur. Birçok disiplin de bu dönemde birbiriyle kaynaşmış örtük veya açık bir şekilde birbiri içinde yer alabilme olanağına kavuşmuştur. Bu durumda postmodernizm kendinden öncekilere göre oldukça bütünlemeci, kaynaştırıcı bir akımdır.

Kabaca bahsini ettiğimiz batıdaki bu akımlar olurken Türk edebiyatında da durumlar değişmeye başlamıştır. Önceleri Divan edebiyatı ve Halk edebiyatı olarak kümelenen edebi ortam batıdaki akımların yayılımıyla hızla değişime doğru yol almaya başlamıştır. Divan edebiyatı, bir saray edebiyatıydı, saray ve çevresine hitap ettiği gibi oldukça ağdalı olarak kullanılan dil yapısı zaten halka inemeyecek düzeydeydi. Halk edebiyatında ise yine önceden beri süregelen destanlar, masallar, mitolojik ve halk öyküleri gibi edebi türler devam

²²⁸ Kefeli, s. 43

²²⁹ Kabaklı I., s. 347

etmekteydi. Osmanlı, siyasi ve sosyal anlamda oldukça güç bir dönemden geçiyordu ve devrin aydınları iyileşmenin ancak Batı kurumlarının Türkiye'ye getirilmesi, uyarlanması ile olabileceğine inanıyorlardı. Edebiyat alanında da yine batı edebiyatı akımları örnek alınacak divan edebiyatının saraya ve üst kesime hitap eden tarafı yerine halka yakın halkın anlayacağı bir dille yeni bir edebi ortam oluşturulacaktı. Bu dönem iyileşme anlamına gelen Tanzimat dönemi olarak kayda geçer. Böylelikle Osmanlı sanatçıları Batı edebiyatı akımlarını örnek almaya öğrenmeye çalışırlar. Ancak Batı'ya göre oldukça geç kalınmıştır. Osmanlı'nın bu yönelişinin olduğu zamanlar Batı'da Klasik edebiyat yerini çoktan romantik edebiyata bırakmıştır. Geç kalınmasının nedenleri arasında ülkemizde matbaanın çok geç kabul görmesi ve yerleşmesi dışında klasizmin Antik Yunan edebiyatını örnek alması ve bizim bu yönde bir edebiyata karşı bir yakınlığımızın olmamasıdır. Bu nedenle Türk edebiyatında klasizm görülmez. Ama öte yandan klasik kelimesinin başka bir anlamı da her dönem ilgi gören yazılış tarihi eski de olsa ilgi görmeye devam eden olarak düşündüğümüzde elbette ki bizim edebiyatımızda da böyle eserler mevcuttur. Tüm bunların yanı sıra yeni bir tür olan romanın öncelikle halka tanıtılması gerekiyordu. Bu nedenle işe gazetelerle başladılar. Gazetelerde halkı eğitmek için yer verilen coğrafya, tarih, astroloji gibi dalların yanı sıra romanlar tefrika olarak bölüm bölüm veriliyordu. Romantizm akımı bizde ilgi gördü ve benimsendi çünkü bu akımın duygu dünyasına yakınlığı bizim insanımıza da yakın geldi. Tanzimat devri sanatçıları işe ilk olarak batı eserlerini kendi toplumlarının ahlak çerçevesinde çeviriler yaparak başladılar. Amaç bu çevirilerle deneyim kazandıktan sonra kendi özgün eserlerimizi yazmaya geçmektir. Nitekim sarf ettikleri yoğun çaba sonucunda nispeten başarıya ulaştılar ve zamanla daha çok sayıda eserler vermeye ve Batı edebiyatının eserlerini de daha hızlı takip etmeye başladılar. Realizm, modernizm ve postmodernizm akımları da edebiyatımızda etkili oldu ve bu tarzda da eserler verildi. Üzerinde durulması gereken diğer bir nokta ise Tanzimat devri sanatçılarının kendilerini birer öğretmen gazete ve romanı da birer okul gibi görmeleri idi. Halka bunlar aracılığı ile çeşitli bilgiler veriyor hoşça vakit geçirterek eğitiyorlardı.

Postmodernizmi günümüz ve gelecekle biraz bağ kurmak için biraz açmamız gerekirse; tabu olarak görülen her şeye karşı çıkarak sanatta oldukça özgür bir alan yaratmıştır. Sanatı isteyen herkes yapabilir, her konuda olabilir, her kesime hitap edebilir, türler iç içe geçebilir, başka sanat eserlerinden rahatça alıntılar yapılabilir... Bu açıdan bakıldığında tam bir karmaşa gibi gözükse de aslında kendi düzensizliğinin içinde kendinden öncekilere hiç benzemeyen özgür bir düzeni vardır. Bunca durumun eser içine dahil edilmesi bir karnaval havası yaratır. Klasiklerin soylu ve seçkin kişisi, romantiklerin duygu dünyası,

realistlerin gerçeğin kendisi olan halleri, modernistlerin akıllı kişisi her biri bu karnaval içinde yer alır, hiç biri bir diğerini dışlamadan ve üstün görmeden. Postmodernizmin bu boyutu internetin ve dijital dönüşümün yaşamın ve sanatın içine dahil olması ile daha da büyüyecektir. Önceki bölümlerde belirtildiği gibi postmodernizmin içinde yer alan çokseslilik kavramı artık internet ve olanaklarının işin içine girmesi ile multi-çokseslilik kavramına dönüşmüştür.

Çalışmanın birinci bölümünde yazının doğuş ve gelişim aşamaları, romanın oluşumu kısaca irdelenmiş, doğu batı romanı arasındaki farklar ortaya konulmaya çalışılmıştır. Roman konusu oldukça geniş ve başlı başına ayrı bir çalışma konusu olacağından belli başlı ana başlıklar altında kabaca irdelenmiştir. Batı akımlarından bahsedilmesinin amacı ise romanın gelişim evresini daha rahat yansıtabilmek ve günümüzdeki internet çağı ile daha nasıl bir akımın veya yeni ortamın oluşabileceğine dair sonuçta dikkat çekmektir. Yaşamdaki sosyal, siyasal, ekonomik her anlamdaki tüm olaylar ve durumlar yaşamın her alanını etkilediği gibi sanatı ve edebiyatı da etkileyip her yeni dönemde yeni bir şekil almasına yol açar. Bireylerin düşünüş ve davranış biçimleri nasıl o toplumun egemen ideolojisiyle koşulluysa, yazın metinleri de tek tek bireylerin yarattıkları anlatılardan çok egemen düşünce yapılarıyla şekillenir. Diğer bir deyişle, yazın metinleri belli bir yer ve zamana özgü egemen dünya görüşünün birey yoluyla ifade bulmuş biçimleridir. Yazarların büyüklüğü, bu egemen ideolojiyi yazın yoluyla elle tutulur hale getirmelerindedir. Edebiyat yapıtlarıyla sosyo-ekonomik yaşamın benzeş (homolog) olduğuna göre, edebiyat türleri bu koşutluğa bağlı olarak ortaya çıkmış yazma biçimleridir Goldmann'a göre. Onlarla beslenir, büyür, değişir ve yok olurlar.²³⁰ Akımlar da zaten bir takım olgulardan etkilenilerek meydana gelmiştir. Şimdi ise yepyeni bir dönemde Manuel Castells'in söylediği gibi "ağ toplumu"nda yaşıyoruz. Her yanımız ağlarla çevrili ve birbirimize de bu görünmeyen ağlarla bağlıyız. Değişen şeyler elbette ki salt türler değildir, kullanılan araçlar da bu değişimlerden etkilenir. Yeni buluşlar, teknolojik gelişmeler her şey aslında bir bütün halinde kavrulurlar. Geçmişten bugüne baktığımızda; kil tablet, papirüs, parşömen, kağıt ve yine tablet ama bu kez teknolojinin son olanakları ile birleşmiş bilgisayarların küçültülmüş hali.

Aslında daha genel bir bakışla birçok olgunun iletişim gereksiniminden doğduğunu söylememiz mümkündür. Sanat olsun, edebiyat olsun bir şeyler anlatmak için, bilimsel durumlar aktarmak içindir vs. daha sayabiliriz. Daha hızlı daha kolay iletişim kurup

²³⁰ Parla, Don Kişot, s. 39

aktarmanın yolları teknoloji ile kesişir. Dolayısıyla bunlar bir bütünün ayrı parçaları gibi olsalar da ortaya konduklarında muazzam bir biçimde birleşirler. Yine iletişim gereksiniminden üretilen internet ve bilgisayar ile dünyanın tanışması, yirminci yüzyılın başlarında olmuştur. Amaç, askeri alanda rahat iletişim kurulabilmesi iken geliştirilerek tüm dünyaya yayılmış internet erişimine sahip herkesin iletişim içine katılabileceği bir yapı meydana gelmiştir. Basım, telgraf, telefon, radyo, televizyondan sonra internet her birini kapsayan bir araç olarak oldukça homojen bir yapıya sahiptir. İnternet ortamında sözlü, yazılı, görsel her tür yer alır ve istenirse kaynaştırılabilir. Örnek olarak sesli kitapları verebiliriz. Okuyucu bir kitabı geleneksel şekilde okuyabileceği gibi isterse seslendirmesini yapan kişinin sesinden dinleyebilir. Aslında burada sözlü ve yazılı kültürlerin birleşimini görebiliriz. Ama oldukça önemli olan bir diğer durum ise dijital sistemin kayıt olanağı. Dinleyicinin isteğine bağlı olarak başa alınabilir, durdurulabilir veya ileriye sarılabilir. Bu açılardan baktığımızda - yani tüm medya olanaklarının birleşebilmesi açısından- postmodernizm ile bir ilişki kurulabilir. Hatta postmodernizmin ileri boyutu olarak algılanabilir. Nasıl ki postmodernizm tüm klişeleri yıkarak her şeye olur gözü ile bakıyor ve tüm türleri ve biçimleri kendisinde barındırabiliyorsa internet de bunu daha çok unsuru ve disiplini ekleyerek yapıyor.

Her yeni teknolojik gelişme de yeni bir kültürel dönüşüme işaretler ve internetle birlikte de yeni ve eskisine hiç benzemeyen bir döneme girilmiştir. Yeni medya kavramları da internetle birlikte oluşmuştur. Geleneksel medya araçlarını radyo, televizyon, gazete gibi izleyici katılımına izin vermeyen tek yönlü araçlar olarak tanımlamıştık. Yeni medya araçları ise dijital olan, belli bir formata sahip olmayan ve en önemlisi katılıma izin veren yapıda ama bunun yanında da fazla enformasyona yol açan araçlardır. Yeni medya araçları, iletişime çok yönlülük, hız getirmiş, mesafe sorununu ortadan kaldırmıştır. Uzak bir köye günlük bir gazetenin gitmesi günler sürerken internet gazeteleri ile online olarak anında haberi takip etme şansı vardır. Bir mektubu hem ulaştırmak hem cevabı beklemek uzun bir süreçken e-mail ile sadece saniyeler alır. Kaset veya cd döneminde onlarcasını yanında taşımak gerekirken küçük bir mp3 ile yüzlerce şarkı taşınabilir. Innis'in zaman ve mekan kavramları bu noktada geçersiz oluyor. Çünkü internet ile birlikte zaman yok oluyor ve mekan yıkılıyor. Dünyanın her iki ucundaki kişiler anlık bir şekilde iletişime geçebilir birbirlerine veri, dosya, görüntü vs. gönderebilirler. İnternet ortamında biriyle hem görüntülü hem sesli hem de yazılı iletişim kurmak mümkündür. Bu kadarcık örneği bile göz önüne aldığımızda yeni medyanın sunduğu geniş olanaklar açıktır. Bu noktada multimedya kavramından bahsetmek gerekir. Multimedya yeni medya ile hayatımıza girmiş bir kavram olup metin, ses, video, görüntü gibi

tüm görsel, işitsel alanları tek bir çatı altında toplayan bir çoklu ortamdır. Bunu da ister tek başınıza ister bir ister birçok kişi ile bir alışveriş olarak yapabilirsiniz. Hemen bu noktada Marshall McLuhan'a dönmek gerekir: “küresel köy”. Kabile çağındaki insanlar kendi toplulukları ile kolay ve hızlı iletişim kurabiliyor ve herkes herkesten haberdar olabiliyordu. Şimdi ise internet ile birlikte dünya komple bir kabile durumuna indirgenmiş herkesin herkesle kolay, hızlı iletişimde bulunup haberdar olması sağlanmıştır ve böylece küresel ölçekte bir köy oluşmuştur. Manuel Castells'e göre de bu durum “ağ toplumu” olarak açıklanıyor. Her birimiz bu internet ağları ile bağlıyız. Ama ona göre küresel köyde değil, küresel olarak üretilip yerel olarak dağıtılan kulübelerde yaşadığımız daha doğru.

Klasizm edebiyatın seçkinliğe yönelik olduğunu savunmuştu, romantizm duygu dünyasına yönelmişti, realizm gerçekliği üstün tutmuştu, modernizm akli ön plana çıkarmış ve sanatı sadece sanatçı yapar demişti. Postmodernizm ise tüm kuralları yıkmış hepsi olur, ama sanatı da isteyen herkes icra edebilir demişti. Böylece sanatçıların kulvarına başka mesleklerden insanlar da katılmış kendilerine yer edinmeye çalışmışlardı. Ama tabii bu özgürlükte de bir takım sınırlamalar vardı. Mesela bir romanın basılması için –yazarın kendi imkanları ile bastırması dışında- yayınevlerine bağlılık, bir yayınevi tekeli vardı. Önce kabul edilmek sonra da diğer yazarlar arasında görünür olmak gerekiyordu. İnternet dönemine baktığımızda bu sınırlamaların da kalktığı söylenebilir. Hatta yayınevlerinin sahip oldukları tekel sarsılmaya bile başladı. Çünkü internet ortamında yazar kendi romanı yayınlatabilir, reklamını ve pazarlamasını rahatça yapabilir. Üstelik tüm bunları bedavaya da getirebilir. Fakat buradaki sorun da fazla enformasyon yükü. Çoğunluğun yazar olmaya çalıştığı ve belki herkesin metinler yayınladığı bir platformda öne çıkmak zorlaşmayacak mı? Hem okur bunca metin arasından sıyrılarak nitelikli olana nasıl ulaşacak? Bu gibi sorunlar hemen akla gelenler. Elbette ki bir konuda tekel olması sınırlayıcı bir durum kişiler sanat ve edebiyat konusunda özgür olmalı çünkü çokça gördük ki yayınevlerinden defalarca çevrilen ama basıldıklarında oldukça ilgi görmüş ve geleceğe de kalarak iz bırakmış kitaplar var. Bu konu ile ilgili çalışmanın ekler bölümünde yer alan röportajlarda yayınevi ve yazarların görüşleri alındı. Kısaca bahsetmek gerekirse; Can Yayınları'ndan Can Öz, “Bugün de çok enformasyon var. Türkiye’de geçen yıl 53 bin yeni başlık yayımlandı. Siz 53 bin başlığı bilmiyorsunuz bile. Çünkü bildiğiniz yazara, rafta önünüzde duran, görünen noktaya bakıyorsunuz. Bir de yayınlanmayanlar var. Bunlardan kaç tanesinden haberdar olabilirsiniz? Haftada 1-2 kitap okuyan biri ömründe 5 bin kitap okuyor. 53 bin kitap bir senede çıkmış. Zaten bugün de referanssız kitap seçemezsiniz.” demiştir. İdefix'den Bora Ekmekçi ise “Self-publishing’de de

eseri çok okunan, çok beğenilen, çok satın alınan gibi kategorilere göre sıralayacaksınız. Aslında bir sürü insan, bir sürü şeyi okuyacak ve yorum yapacak. Böylece bir editör kontrolü olmasa da bir okur kontrolü olacak. Burada da bilginin önü açılmış oluyor.” demiştir. Yani bu fazla enformasyon ve aradan nitelikli olana ulaşabilme sorunsalı diye bir şey aslında pek olmayacak. Çünkü bugün de zaten oldukça fazla yayım var, internette ise yapılan yorumlar, beğenilerle okuyucu diğer okuyucuların bu puanlarına göre bir referans sahibi olabilecek.

İnternetteki katılım olanağı izleyiciyi interaktif bir konuma getirmiştir. Önceden McLuhan’ın tanımına göre ‘soğuk medya’ dönemi. Geleneksel olarak adlandırılan televizyon, radyo, gazete gibi iletişim araçları katılıma izin vermeyen sıcak araçlardı. Ama internet soğuk bir araç olup katılım düzeyi yüksektir. Böylece üzerinde durduğumuz ürünle ilgili sahibine, yayıncısına vs. bir ileti gönderip yanıt alabilir, diğer katılımcıların görüşlerine ulaşabilir hatta onlarla da sanal platformda konu hakkında konuşabiliriz. Belki geleneksel yöntemlere göre çok daha fazla istihbarat sağlanabilir. Aslında Castells de bu durumu “sanal cemaatler” olarak değerlendiriyor. Örnek verecek olursak; bir A kitabı ile ilgili sanal bir grup oluşturup bu grupta konu hakkında iletişime geçmek fikir alışverişinde bulunmak, tartışmak bir sanal cemaat oluşturmaktır. İnternetin getirisi olan katılıma izin veren soğuk medya, katılımı kurulan sanal cemaatler, oluşan global köy, artık sadece yereli değil global olan her şeyi anında klavyenin ucuna getiriyor.

Peki burada etkileşimden de söz etmenin gerekliliği yok mu? Sonuç olarak bir kişi ile yapılan küçük bir fikir alışverişi bile etkileşimi ve değişimi sağladığına göre bunca yoğun etkileşim küresel çaptaki köyümüzü ya da kulübemizi nasıl etkileyecek? McLuhan’ın sloganlaştırılmış olan “araç mesajdır” sözü hemen akla geliyor. Bir iletinin içeriğinden çok hangi araçla iletildiği önemlidir. Çünkü ileti iletildiği araca göre farklılıklar gösterir. Bir haberin gazeteden okunması ile radyodan dinlenmesi veya televizyondan izlenmesi başka başka anlamlar taşır. Artık her birini tek bir mecrada alıyoruz. Fakat Castells ağ toplumu kuramından hareketle McLuhan’ın bu sözüne karşılık internet dönemi için “ağ mesajdır” der. Sonuç olarak bu çağda her şey ağlar üzerinden yürümekte ve internet ortamında diğer tüm medya ve iletişim organları birleşmektedir. Hem de bolca etkileşim içerisinde. Böylece kültürel ve sosyal yapı da alınan farklı bilgilerle ister istemez değişime uğruyor. Ama çalışmanın ikinci bölümünde 2.2. maddesindeki içerikte belirtildiği gibi teknolojiye iyi veya kötüdür gibi bir algıya gidilemez çünkü zaten yeni iletişim teknolojileri yeni bir toplum getirmez sadece bunu sağlayacak araçları sağlar. Bu durumda yine her şey aslında kişilere ve o enformasyonu nasıl ve ne yönde alacağına bağlanıyor. Eşzamanlı öğrenmenin iyi bir tarafı

da geride kalmanın bu yeni ortam içinde pek de mümkün olmadığı. Nasıl ki biz Tanzimat döneminde romanı da matbaayı da geç aldıysak, bir takım edebi akımlarla geç tanışarak geriden geldiysek günümüzde bu durum tamamen değişiyor. Yeni bir durum daha ortaya çıktığı anda hızla yayılıyor. Ama kötü tarafı –göreceli olarak- çıktığı hızla da tüketiliyor.

Buraya kadar genel değişimi ve yenilikleri tartışmaya çalıştık. Biraz da e-kitaplardan söz edecek olursak; bildiğimiz gibi e-kitap basılı bir kitabın web ortamında sunulmuş şekli. Tabi bu konu geniş olarak çalışmanın üçüncü bölümünde açıklanmaya çalışıldı ama dünyada da henüz yeni olan bu kavram Türkiye’de çok çok daha yeni. Tam olarak gelişimi tamamlanmadığı gibi basılı kitaplara kıyasla çok fazla benimsenmedi, ama dediğimiz gibi “şimdilik”. Çok az geriye gidersek insanlar internet ortamındaki kendilerine özgü oluşturdukları blog adı verilen sayfalarda yazmaya başladılar, sosyal medya da bu yazarlık durumunu tetikledi ve aslında internet ortamında herkes okuryazar kimliğine büründü. (Sonradan ünlenmiş çeşitli blog ve sosyal medya yazarlarının kitapları da yayınevlerince basıldı ve burada internette kendi imkanları ile görünür olabilmeye durumu açıklanabilir) Sonra kitaplar değişik formatlarda dijital olarak yayınlandı. Bunlar arasında yasal olmayan yani korsan yayınlar da vardı yasal olarak yayınlanan kitaplar da. Hatta dijital kütüphaneler kuruldu. İnsanlar bu sanal kütüphanelerden nerede olurlarsa olsunlar bedavaya veya fiziksel kitaba göre daha uygun bir fiyatta sahip olabildiler. Zamanla da elektronik kitap denilen sistem geliştirildi. Bu sistemdeki format basılı kitaba oldukça benzer özellikler taşıyor. Sayfaları çevirme, not alma, işaretleme, araç ekleme gibi fonksiyonların yanı sıra arka plan rengi, yazı boyutu ve fontunu değiştirebilme, ekran ışığını ayarlama gibi de birçok kullanım olanaklarına sahip. Ayrıca e-kitaplar için kullanılan reader, tablet bilgisayar, akıllı telefon gibi cihazlara yanımızda taşıyamayacağımız kadar çok hatta bir kitaplık dolusu kitabı saklayıp her yere taşıyabiliriz, her an her yerde yanımızda gezen bir kütüphane.

E-kitabın sunduğu avantajlar, dezavantajlar konusu üçüncü bölümde aktarıldığı için aslında burada tartışılmak istenen konu “romana ne olacağı.” İnternetteki multimedya bahsetmiştik ve aynı durum e-kitaplar için de geçerli. E-kitaplar da çoklu ortama imkan veren bir yapıda tasarlanmış ve geliştirilmeye devam ediyor. Bu gelişmelere paralel olarak zaman içerisinde bir e-kitaba video, müzik, animasyon, efekt gibi uygulamaların da elenebileceği öngörülebilir. “Araç mesajdır”dan yola çıkarsak McLuhan, insan eliyle oluşturulmuş her yapının zamanla genişleyerek yok olup gidebileceğine dair bir açıklaması var. Roman da insan eliyle oluşturulduğuna göre yakın gelecekte en gelişmiş hali bu farklı türlerin de aynı platform üzerinde verilebileceği e-kitaplar olacak. Burada bu kadar görsel ve işitsel unsurun

yanında metin acaba yok olup gitmeye dönecek mi ya da arada kaynayacak mı? Çünkü geleneksel taraftan baktığımızda sadece metnin tekeli var belki araya resimler girebilir ama yine de bu metnin salt varlığını değiştirmez. Okurun imgeleminde de bir kösteklenme olma olasılığı oldukça yüksek. Sonuç olarak sadece metin varken kendi hayal gücümüzün sınırları içindeyiz. Oysa araya sesler, görüntüler girdiğinde bunları oluşturanın imgelemleri ile de bir yerde sınırlanmış olacağız. Oysa çalışmanın ekler bölümünde yer alan röportajlarda metnin asla kaybolmayacağı, basılı kitabın yok olmayacağı ama e-kitabın bundan büyük bir pay alacağı görüşleri belirtildi. Sonuç olarak aslında bu da bir tercih meselesi sanalda veya fiziksel ortamda okumak. Bora Ekmekçi bu konu ile ilgili olarak; dijital doğanlar ve dijital göçebeler gibi bir ayırım yapıyor. “Dijital doğanlar İpadle doğdu ve orada farklı bir nesil geliyor. Onlar artık gidip basılı kitaptan okumayacak, dijital taraftan ilerleyecekler. Biz dijital göçebeyiz. Doğduğumuzda böyle bir teknoloji yoktu. İpad gibi cihazlarla son 5-6 senede tanıştık. Bizim için daha farklı bir süreç var. Ama yine de böyle bir devrim var ve bunun önünde duramazsınız.” gibi bir açıklamada bulundu. Ayrıntı yayınlarından İlbay Kahraman’ı da yaş itibari ile dijital göçebe sınıfında ele alırsak; “Ben e-kitap okuyorum ama basılı da alıyorum. Kağıdın kokusunu alıyorum. E-kitapta altını çiziyorum renklendiriyorum ama basılı kitabımı alıyorum aynı yerin altını tekrar çiziyorum. Bu bir tavır. Benim gibi düşünenler daha uzun süre kitap alır.” demiştir. Burada böyle bir iki yönde kullanım var ama dijital doğanlar için aynı şeyi söyleyebilir miyiz? Onlar tuşlara ve ekrana dokunma alışkanlığı ve belki de kolaylığı ile büyüyecek. Hakan Günday da bir araç olarak e-kitapların göstereceği değişim konusunda iyimser bir bakış açısı içinde şöyle konuştu: “Belki de e-kitaplar, el yazmaları çağıyla basılı kitaplar çağını birleştirecek ve üst düzeyde bir paylaşılabilirliği olması açısından aynı metnin, yüzlerce kişi tarafından aynı anda ancak yalnız başına okunmasını sağlayacak. Ve yine aynı teknoloji sayesinde, birbirini hiç tanımayan o okurlar, söz konusu metin hakkında, bütün baskılardan olabildiğince uzak biçimde, derhal tartışabilecek. Böylece hem dünyanın bir parçası olacak hem de yalnız kalabilecekler. Bir birey olarak kalarak, istedikleri topluluğa özgürce dahil olup istedikleri topluluğu özgürce terk edebilecekler”.

Günday’ın savunduğu taraf daha çok özgürleştirme ile ilgili olsa da hemen başka bir noktaya değinmemiz gerekiyor. Castells “ağlarla bağlanmanın ikinci bir sanal kimlik oluşturulduğunu ve ikinci bir alanda yaşattığını” söyler. Sonuç olarak geleneksel yöntemler fiziksel katılım ister ama sanalda olduğun yerden bir klavye ucundan soyut bir uzamdaki katılım söz konusu. Hal böyle olunca temas azalacak ve bir soyutlanma da meydana gelecek. Bu durum için tabi ki iyi mi kötü mü gibi şimdiden kesin bir yargı koymak doğru olmaz ama

insan ilişkilerinde de bir değişim yaşanacağı açık. Ayşe Kulin de röportajımızda “İnsanlar arası iletişim artık çıt-çıt-çıt’lardan ibaret.” gibi bir açıklamada bulunmuştu. Bulduğumuz yerden hiç ayrılmadan dünyanın her hangi bir yerinde yayınlanmış bir kitabı bir tıkla ekranımıza getirebiliriz. Bu durum bir takım olanaklara uzak olan bir yerde yaşayıp da istediği kitaba ulaşamayan için, araştırmaya vakti olmayan için, bekleme süresi kısıtlı olan için vs. oldukça önemli. Kitabı hemen okuruz ve onun hakkında daha çok bilgi, yorum almak isteriz veya bir araştırma, çalışma için farklı görüşler gereklidir. Kısacık bir zaman içinde sanal bir topluluk yaratır (cemaat) tartışmaya ve alışverişe gireriz. Hatta yazar veya yayınevi ile de irtibatı rahatça kurabiliriz. Böyle bakınca eski dönemlere kıyasla oldukça etkileyici ve yaşamı kolaylaştırıcı. Peki ya temassızlık? Giderek insan ilişkileri yüz yüze iletişim sıcaklığından uzak soğuk bir ekran ve klavye üzerinde gerçekleşecek ve belki de dijital doğanlar için bugünkü geleneksel yöntemler azalmaya, yok olmaya doğru gidecek. Kesinlikle iyidir, kötüdür algısı yaratmak amaçlı değil bu tartışılan konu. Olanakların genişlediğine bakılırsa teknoloji iyi veya kötü değil teknoloji olanakları geniş ama nasıl kullanıldığı önemli olan buna paralel farklı değişimler yaşanacağı belli olan bir sistemdir.

E-kitaplar için de aynı durum geçerli. Belki kütüphanede başkasının aldığı kitabı getirene kadar beklememiz gerekir, belki aradığımız kitabın baskısı tükenmiştir, belki kitabın bize ulaşamayacağı bir noktadayızdır. Teknolojik gelişmeler doğrultusunda bunların bir önemi kalmıyor, sanal kütüphanede aynı kitabı bir sürü kişi inceleyebilir, baskısı tükendi diye bir durum söz konusu değil çünkü bir kez dijitalleşen veri tükenmez ve yok olamaz, internet erişimimizin olduğu her yerde de kitaplar ayağımıza gelir. Basılı kitabın fiziksel varlığı geleneksel düşünenler için duygusal bir taraf tabii ki kağıt kokusu, kağıt hışırtısı ve dokunuşu. Çevreci bir anlayış ile e-kitapların çok daha iyi olduğunu söyleyebiliriz. Ama fiziksel bir kitabın bazı geleneksel taraflarını korumak gerekiyor belki de örneğin sanal ortamda buluşmanın yanı sıra fiziksel olarak yüz yüze samimiyeti, dokunuşları ile kitabı tartışmak olabilir.

Şimdi gelelim e-kitaplar romanlar için aslında nasıl bir form oluşturabilir. El yazması dönemi de matbaa dönemi de aslında sadece kağıt, mürekkep, harflerden ibaret. Burada kağıt yerine ekran, mürekkep yerine klavye ama bir de çoklu ortam seçenekleri var. Bir roman düşünelim; metin var, -metinsiz roman olmaz zaten- üzerine yazar veya yayıncı tarafından romana uygun bir veya birkaç seçenekli açıp kapatabileceğimiz müzik ekleniyor, aralarda belki romanın konusuna uygun animasyon, grafik, karikatür, video, resim her birini ekleyebiliyoruz. Bilim kurgu bir film diyelim ya da vurdu kırdılı bir film hemen efektlerini

yerleştiriyoruz. Bir de hipermetinler, linklerle desteklenmiş. Düz okumak istemiyorsak oradan oraya sıçrayışlarla da gidebiliyoruz. Şuanda tüm bunların olduğu bir e-kitap yok tabii ki ama yakında üretilecek. Bu açıdan canlandırıldığında salt roman mı görüyoruz yoksa bir oyun mu? Aslında pek fark etmez çünkü postmodern romancı romanı bir oyun gibi düşünür, kurgular. Elektronik devrimin yansıması bu oyun oldukça çeşitlenmiş durumda. Her yeni gelişme yeni bir ortamı ve akımı doğurur demiştik. Peki bu yeni ortam postmodernizmin sonu ve yeni bir akımın doğacağına işaret mi? Aslında değil gibi çünkü postmodernizm zaten her türü, biçimi, disiplini kabul edip de her şey gider, hepsi olur demiyor muydu? Bu durumda bunları da postmodern olarak algılamakta bir sakınca yok gibi gözüküyor. Ama fiziksel romanın oldukça dışına çıktığı için yeni bir akım değil de yeni bir roman türü olarak post-roman tanımlaması yapabiliriz: “Romanın ötesinde bir roman türü.”

Sanalda üretilip, sanalda dağıtılan, multimedya olanaklarına sahip romanla dijital doğan sanalda yaşayan yazar ve okurları birleşiyor: Post-romanın post-okuryazarları. Beki şuanda baktığımızda özellikle Türkiye için -çünkü Türkiye’de e-kitap piyasası bile henüz tam olarak oluşup yaygınlaşmadı- çalışmalar denemelerden ibaret, bu konuda dünyayla da çok büyük uçurum yok fakat geleceğin göstergesi bu yönde. Bu konuyla ilgili olarak röportajlarda “Görsel, işitsel unsurların eklenmesiyle post-modernizm gibi yeni bir akım değil de post-roman denilebilir mi?” sorusu yöneltildi. Can Öz; böyle bir tanımlama yapılabileceğini çünkü yazarların araştırma olanaklarının geliştiğini, artık romanlarını istedikleri biçimde yayımlayabileceklerini ve klasik tanımların dışında kalan şeylere post ön eki konulduğunu belirtti. Ahmet Ümit ise; post-roman olarak adlandırdığımız şeyin bir sanat olup olmayacağına bakmamız gerektiğine ama yine de şuan için erken yapılan iddialı bir tanımlama olduğuna, eğer roman bir video oyun formatına dönmezse, romandaki kendinle yüzleşme, okuma zevki, karakterle özdeşleşme gibi unsurlar kaybolmazsa belki post-roman tanımı yapabiliriz açıklamalarında bulunmuştur. Hakan Günday da; tüm bu multimedya ürünlerini romanın bir devamı olarak görüyorsak böyle bir tanımlama yapılabileceğini fakat multimedya ürünlerini romana dahil etmediğinden post-roman tanımı yapılamayacağını ifade etmiştir.

Yanıtlara bakıldığında kesin bir olmaz yok, görüşleri tek bir çerçevede özetlersek eğer; “Metin olma, bir şeyleri bu şekilde anlatma özelliğini yitirmeyen, okura geleneksel roman okumak gibi verdiği tadı, yüzleşmeyi kaybettirmeyen, ama klasik roman tanımlarının da dışına çıkmış, sanat olma durumu koruyan, diğer çoklu ortam öğelerini de barındıran bir tarzda olacaksa post-roman diyebiliriz”. Zaten üzerinde durulan konu da bu şekilde, metin

olma özelliğini yitirdiği an roman yok olmuş demektir. Metin var ama onu zenginleştiren diğer öğeler de okurun, yazarın isteğine bağlı olarak kullanım imkanları var. Böylesi öte bir durumu gerçekten romanın sonraki aşaması, romanın ötesi olarak post-roman olarak tanımlayabiliriz.

Çalışmayı sonlandırırken, yeni medya araçlarının ve iletişim kuramlarının göstergeleri altında yeni bir biçim olarak e-kitabın iyi mi kötü mü, olumlu mu olumsuz mu olduğu ile ilgili bir sonuç çıkarmanın gelişimini tamamlamadığı hatta doğuşunun başında olması gerekçesi ile doğru bulunmadı. Bunun yerine internetin ve e-kitabın olanaklarını göz önünde bulundurarak gelecekte yeni bir akım yerine yeni bir tür roman ögesi ile karşılaşacağımız öngörüldü. Sonuç olarak da “post-roman” iddiasını ortaya atabiliriz.

EK 1

(Röportaj Can Yayınları sahibi Can Öz ile yapılmıştır.)

Can yayınlarının e-kitaba yaklaşımı nedir? Bu konu hakkında ne düşünüyorsunuz?

Şüphesiz ki e-kitap, endüstriyel olarak kaçınılmaz bir şekilde artıyor ve artacaktır. O nedenle aslında agresif bir saldırı pozisyonundan çok tutarlı bir savunma pozisyonumuz var. Bu da şu demek; bugün e-kitapların haklarını almak ve dönüştürmelerini tamamlamak sonra da bunları piyasaya sürmek. Aslında e-kitap yayınevine cirosal anlamda hiçbir katkı sağlamıyor. İlerde bir gün sağlayacağını vaadi ve rüzgarı var piyasalarda. Ancak bir kere e-kitap haklarını tutmak, yazarların haklarını muhafaza etmek ve yazarların memnuniyetini korumak e-kitapla ilgili ciddi bir çalışma gerektiriyor. Herhangi bir yazarımızın kitap hakları bizdeyken e-kitap haklarını başka bir yere vermesini istemeyiz. Bu da neyi getiriyor? Bu hakkı eğer isteyecekseniz o zaman o işi ciddi yürütmeniz gerekiyor. İkincisi de e-kitabın uzun vadede Dünya’da ve Türkiye’de daha da yaygın olacağını düşünüyoruz. iTunes, amazon gibi kapalı devre işleyen kendi cihazı, kendi sistemi olan yani tüketicinin aslında fazla bir şeyle uğraşmak zorunda kalmadığı çok basitleştirilmiş sade, güvenli ve hata vermeyen sistemler, Türkiye’ye gelene kadar aslında büyük bir gelişme ve zıplama olmayacağını düşünüyoruz. Dünyanın hiçbir yerinde olmamış. Gerçi dünyanın hiçbir yerinde henüz e-kitap patlaması da yaşanmadı. O yüzden batıya tam da bakamıyoruz ama en azından eminiz ki bu cihazlar, bu sistemler Türkiye’ye gelmeden birazcık esinti olarak kalacaktır. Bunu da bekliyoruz ama geri kalmamak için, konunun ciddiyeti çok açık olduğu için yatırımdan kaçınmadan olabildiğince tüm kitaplarımızı e-kitaba dönüştürüyoruz. Kabaca yayınevinin e-kitap politikası böyle.

Gelenekçi ve yenilikçi ayrımları da var. Gelenekçiler teknolojiden mi korkuyorlar, yenilikçiler türleri altüst ederler mi? Nasıl bir ikiye bölünme var burada?

Gelenekçiliğin korkuyu içermekle beraber beğenmemeyi de içinde barındırdığını görüyoruz. Ama kesin bir tanım koymak mümkün değil. E-kitaptaki gelenekçiliği test etmek biraz zor. Çünkü genellikle e-kitap dönüşümü aslında müzik veya filmdeki dijitalleşme süreçleriyle karşılaştırılıyor. Oysaki e-kitabın büyük bir farkı var. Müzik, film, dijital veya fiziksel bant ne olursa olsun aslında aynı eserle aynı şekilde karşı karşıyasınız, doğrudan duyuyorsunuz. Taşdığımız cihazla birlikte boyutlarda değişiklik yok. Televizyonda seyrediyorsunuz veya sinemada izliyorsunuz. Bir şey değişmiyor aslında. Ama e-kitapla fiziki kitap farklı bir ürün, yepyeni bir deneyim. Yepyeni deneyim size neler sunmalı ki önceki deneyiminizden

vazgeçesiniz? Bunlar henüz Türkiye’de sunulmuyor. Bunlar kullanım kolaylığı, fiyat veya kendi alışkanlıklarınıza daha uygun olması olabilir. Bunların hepsini birden sunmadığından gelenekçiler korktuğu için bulaşmıyor demek pek kolay değil. Özetle Türkiye’de e-kitap henüz doğru dürüst olmadığı için gelenekçilerin neden gelenekçi olduğunun izole edilip değerlendirilmesi pek zor. Türkiye’de gerçekten çok yaygın bir şekilde e-kitap olursa, cihazlar yayılırsa ve hakikaten potansiyel alıcıların hepsine ulaşıyor olursa o zaman almayanları daha iyi anlayabiliriz zaten. E-kitap bugün ilginç değil zaten. O yüzden gelenekçi pozisyonda kalmaya fırsat da yok. Ama göreceğiz tabii. Burada okurlar ve okurların alışkanlıkları arasında bir çalışma yaşanacağını düşünüyorum. Gelenek konusunda bazen yeni, ezici bir şekilde her şeyin yerini alırken; mesela mp3 çalarlar bitirdi her şeyi. Ama alıp almamak tercih meselesi. Tişört ve gömlek gibi diyebiliriz. Yani gömlek de hayatın klasik bir hayat nesnesi olarak yer bulabiliyor ve devam ediyor. Burada kuramsal boyutunun kapsamını tam olarak değerlendirmemiz zor. Yayıncı olarak biz ne yaparsak yapalım çok dar, çok kendimize özgü bir açıdan bakıyoruz işe. Hem biraz süre geçtikten sonra başka uzmanlıklardaki -teknoloji, bilim felsefesi üzerine çalışanlar gibi- insanların çalışmalarıyla belki daha sağlıklı yorumlar yapılabilir. Biz biraz daha işin içinden bakıyoruz ve bu bakış da eksik olacaktır. Çok güvenilir değil.

Böylece yayınevine bağlı kalmadan bireysel yayıncılık da yapılabiliyor. Kişi kendi kitabını bir takım formatlarla kendisi yayınlatabiliyor. Yayınevleri burada kendi tekelleşmelerinden çıkacağını düşünüp korkuyorlar mı? Sıcak bakmayanlar bu nedenle mi sıcak bakmıyorlar?

Tabii korkuyorlar. Ödümüz kopuyor. Bir sürü sebep var. Yani yayıncı sonuçta pozisyonunu kaybetmekten ve bir sürü şeyden korkuyor. Siyasetten de, endüstriyel olarak da, sektörel gerekçelerle de, ulusal ve global dönüşümlerin etkisiyle de korkuyor. Herkes işler iyi gitsin istiyor. Ama özellikle e-kitabın yayıncılığı ne kadar değiştireceğini bilmemenin yarattığı daha büyük bir korku var. Öngöremediğiniz bir gelişmeden korku daha büyük olur. Ama burada şunu söyleyebilirim. Dünya’da yayıncılığın seyrini tayin eden Türkiye’deki yayıncılar ve yazarlar değil. Uluslararası çaptaki büyük yayın gruplarının yaptıkları anlaşmalar tayin ediyor. Onların yaptıkları anlaşmalar o kadar güçlü ki e-kitapla açılan yeni alanda yayıncılar eser sahiplerine ve ajanslara galip çıktılar. Bu yayıncı açısından iyi olabilir ama aslında iyi bir şey değil. Çünkü telif paylaşımı konusunda aslında biraz yayıncı lehine bir tablo çıkıyor e-kitapta. Bence yazar, eser sahibi lehine olması gerekiyor. Eser sahiplerinin bu kavgada zayıf kaldıklarını gördük dünyada. Bir takım telif ajansları bir takım büyük yayıncılarla kavgalar

ettiler. Aslında yazarlara yüzde 50'ye yakın telif hakkı talep ediliyordu. Şunu kısaca anlatmaya çalışacağım. Yüzde 50 telif hakkı o zaman mümkündü. Ama bugün imkansız. Çünkü bu yapılan ilk anlaşmalardan yola çıkarak e-kitabın fiyatlandırılması, haklarının dağıtılması, çevirmenin hakları, ajansların komisyonu hep bu ilk anlaşmanın üzerine formüle edildi. Bazı yeni anlaşmalar yapıldı ama o anlaşmalarda yazarları yüzde 20 bandında bir telif hakkında tuttular. Böyle olunca e-kitabın fiyatından, e-kitabın oluşan kar marjında hareket edecek ara ajanslara, yayıncıların maliyet gruplarına, dağıtım pazarlama bütçelerine kadar her şey bir bakıma sabitlendi. Her şey sabitlendikten sonra değiştirmek artık çok zordur. Dolayısıyla bu Türkiye'de de Dünya'da da e-kitapla ilgili fiyat, tanıtım ve teknolojik çalışmaların maliyetine yönelik beklentilerin hepsini de aslında tayin etti. Böyle olduğu için yayıncının çevresindeki tüm enstrümanlar ve oyuncular bu maliyet yapısına göre var olmayı seçmek durumunda kaldılar. Artık bugün konu kapandı. Bugün hiçbir yayıncı kolay kolay yüzde 50 veremez. Verirse de piyasada onun altından kalkamaz, rekabet edemez pozisyona düşer. Aslında o dönemde e-kitabın Amerika'da en büyük patlama yaşadığı dönemde amazon, büyük yayıncılar ve büyük ajanslar arasındaki üçgende yayıncıların galip gelmesi gayet uzun vadede eser sahiplerinin çok aleyhine olacağını düşünüyorum. Yayıncılar daha az kazanmaları gerekirken daha çok kazanmaya başladılar.

Türkiye'de e-kitap okuma oranı nasıl?

Bakkal dükkanını çevirecek kadar. Türkiye'de e-kitap okuma oranı yok. Mevcut rakamlar o kadar düşük ki. Şuan dijital kitabı tercih eden okur oranı Türkiye'de 10 binde 1'in altında, yani yok. Tabi korsan dağıtımlar var ama korsan alan okuyucunun gerçekten dijital kitabı tercih ettiğini söyleyemeyiz. Ama bu çok büyük bir kırılma yaşayacak. Bu aralar biraz daha normalleşiyor. Yapılan çalışmaların karşılığı olarak 3-5 satış gerçekleşiyor. Mesela 2013 yılında Türkiye'de üretimi, baskısı yapılan, bandrol alınan toplam kitap miktarı 530 milyona adete yakın. Basılan kitap, kişi başına 7.8 tane düşüyor. E-kitapta ise tahminim 2014'te yapılacak olan toplam satış adedi 100 bine varabilir. Ama bu baya yükselmiş bir rakam. E-kitabın basılı kitaba göre devasa yükseliş göstermiş hali olacak bu. E-kitap exponansiyel gelişen, henüz olmayan bir konu. Itunes ve amazondan birisi gelip, Türkiye'de mağazasını açıp, kampanyasını yapıp, kapalı devre sistemlerini satmaya ve dağıtmaya başladığında büyük bir patlama yapacaktır e-kitap. Ondandır nereye gideceğini kestirmek pek mümkün değil çünkü potansiyel çok büyük.

Can Yayınları'nda daha çok tükenen baskılara mı öncelik var yeni çıkanlara mı?

Şöyle söyleyeyim; Idefix'de biz yeni bir e-kitap kampanyasına başladık. 250 kadar kitabın e-kitabı var. Burada Şeker Portakalı da Hayvan Çiftliği de var. Aslında okurun can yayınlarıyla özdeşleştirdiği hemen hemen tüm kitaplar var orada. En önemli, rafta en çok görünen, kitapevlerinin en çok sipariş ettiği en önemli kitaplar. Öncelik, yeni çıkan kitaplar hariç; okurdan en çok talep gören kitapları e-kitaba çevirmek. Gittikçe talep seviyesi daha düşük olan kitaplara doğru gidiyoruz. Yüzer yüzer gruplar halinde dönüştürülüyor.

Okuru alıştırmak amaçlı mı çok talep görenler öncelikli olarak e-kitaba çevriliyor?

Hayır, biz yayınevi olarak okuru alıştırmak gibi bir misyon görmüyoruz, böyle bir sorumluluk hissetmiyoruz. Yayınevinin okuru alıştırmak gibi bir üst misyonu olduğunu düşünmüyorum. Okurun tercihlerine hizmet etmek olduğunu düşünüyorum. Okurun alışkanlıklarını manipüle etmek, değiştirmek, düzenlemek, buna yol vermek yayınevinin misyonu değil. İşini iyi yapmak, belki bir şeye alıştırmaktır ama o kadar. Okuru alıştırmak için büyük kampanyalarla “hadi e-kitap okuyun” demek bizim görevimiz değil, bize düşmez, buna kudretimiz yetmez ve komik kaçır. Yayınevleri ne kadar önemli olursa olsun bu büyük çaplı bir iş. Okuru alıştırmaya çalışıyoruz gibi laflar aslında okuru kandırmak için yapılan pr çalışmalarıdır. Ben böyle palavra bir laf etmek istemiyorum. Çünkü okurun alışkanlığını değiştiremeyeceğim o kadar açık ki.

E-kitap dijitalleşen özelliğiyle edebiyatın yozlaşmasına sebep olur mu? Edebilik ölçütlerini etkiler mi? Çünkü herkes kendi yayıncısı olabiliyor, yayınevine bağlılık kalmayacak, çok kitap da çıkmaya başlayacak...

Bilmiyorum. Bunun iyi veya kötü ayrımını yapmak pek kolay değil. Çünkü mesela 50'lerde Amerikan sosyologlar reklamcılığı keşfedip, pazar araştırması üzerinden reklam yapmaya başladıktan sonra kapitalist dünya tüketici alışkanlıklarını kilitlemeye yönelik bir çalışmaya, davranışa girdi. Mesela aşk romanlarını okuyanların yüzde 80'i kadındır, savaş-dövüş, vurdulu kırdılı konuları işleyen romanları okuyanların yüzde 80'i erkektir gibi bir tablo çıktı bir araştırmada. Böyle bir araştırma çıkınca yayıncılar aşkla ilgili romanları kadına göre hazırlamaya, vurdulu kırdılı olanları da erkeklere göre hazırlamaya başladı. Oysaki aşk romanıyla nasıl anlattığınıza bağlı olarak erkek de ilgilenebilir. Dövüş hikayeleriyle kadın da ilgilenebilir. Böyle peşin bir kural yok ancak bu çalışmalar böyle devam ettiği için yayıncılar erkeğe göre hazırlanmış aşk veya kadına göre hazırlanmış vurdulu kırdılı romanları

yayınlanamaya karar vermeye başladılar ve yıllar içinde okur alışkanlıklarını şartlamaya başladılar. Ama bunun sonucunda okurların alışkanlıklarının şartlanmasından ötürü bu alışkanlıkların dışında kalan şeylerin yayıncılara ulaşamamasından, böyle sabitlenmiş, ezberlenmiş bir yolda gidiyor kitaplar. Bundan dolayı aslında ana akım dışındaki şeyler fazlasıyla duvara çarpıp eleniyor. Bunların niteliksiz olduğuna nasıl karar vereceğiz? Ya da niteliklileri seçip nasıl insanlara ulaştıracağız? Belki de bir taraftan bu değişiyor. Ama diğer taraftan bize de çok dosya geliyor, çok kötü yazılmış hiç özenilmemiş dosyalar da var. Bunlara alan açılması; rafta olması, okurun buna saygı duyup alıp okuyacağı, bu ülkenin kültürünü bunların reforme edeceği anlamına gelmez. Zaten raflara baktığınızda yüzde 80'i uyduruk. Daha ne kadar kötü olabilir. Orada nitelikliye ulaşmak için referans bulacaksınız.

Ama çok enformasyon olacak. Nitelikliye ulaşmak zorlaşacak.

Bugünde çok enformasyon var. Türkiye'de geçen yıl 53 bin yeni -ilk defa yayınlanan- başlık yayınlandı. Siz 53 bin başlığı bilmiyorsunuz bile. Niye bilmiyorsunuz çünkü bildiğiniz yazara bakıyorsunuz rafta önünüzde duran, görünen noktaya bakıyorsunuz. Bir de yayınlanmayanlar var. Bunlardan kaç tanesinden haberdar olabilirsiniz. Zaten haftada 1-2 kitap okuyan biri ömründe 5 bin kitap okuyor. 53 bin kitap bir senede çıkmış. Zaten bugün de referanssız kitap seçemezsiniz. Referans noktaları: yazar, kapak, yayınevi, öneren arkadaşınız, rafta önde durması veya dergilerde çok satanlarda yer alması. Bu kitap sayısı 53 bin değil de 553 bin de olsa aynı mekanizma işlemeye devam edecektir. Bu mekanizma doğru mekanizma mı tartışılır. Ama o mekanizmadan filtrelenen kitap sayısı fazlaşınca onun işleyişi ile ilgili bir kayıp olmayacaktır. İstedığınız kadar kitap çıkarın, yayınlayın okura ulaşmaz. Ne yapsın? Herkes 600 bin kitaba teker teker bakıp kitap mı seçecek?

E-kitapla birlikte hipermetin kavramı da çıktı. Okurun düz metin okuma alışkanlıkları değişiyor.

Bu benim şuan ilgi alanıma giren bir okuma değil. Ben klasik edebiyat yayınlayan bir yayıneviyim ve hipermetin olayını uzaktan bir okur olarak izliyorum. Benim alışkanlıklarıma hitap eden bir şeyle karşılaşmadım henüz. Ama bir okur olarak tadını çıkarmaya başlarsak, belki yayıncı olarak da çıkarırız. Ama şimdilik çok uzaktan ve deneysel yorum yapabileceğim bir şey sadece.

E-kitaba multimedya alanlar da eklenebiliyor. Orada metin kaybolmayacak mı? Okurun imgelemi belki bozulacak orada gördükleriyle.

Bozulabilir, bu okurun tercihinde kalmış. Bozulmasını tercih eden zaten bazen sinemaya da gidiyor. İnternette içeriklere ulaşabiliyor. Bozulma değil, değişim denebilir. Okurun tercihinde bağlı. Bugün isterseniz dünya klasiklerini tüm kalınlığıyla, isterseniz ince çocuk versiyonunu okuyabiliyorsunuz. Tercih okur yapıyor zaten. Yani e-kitap çıkınca o tercih çok değişmeyecek. Metnin geri planda kaldığı eserler var. E-kitapla da bunlar artacaktır. Ama bu yine okurun tercihinde bağlı. Ülkenin kültürel seviyesi neyse e-kitaptan çıkan sonuç da o olacaktır. Ben e-kitabın ülkeye kültürel bir maliyet getireceğini düşünmüyorum. Bilakis çok olumlu olduğunu düşünüyorum. Çünkü hiçbir kitap yok olmayacak. İskenderiye Kütüphanesi yandığında e-kitap var olsaydı bugün o kitaplar duruyor olacaktı. Asla yok olmuyor böyle bir kültürel ulaşılabilirlik seviyesine geçiyor. Nihayetinde insanoğlu, e-kitapla basamak atıyor. Bütün kültürel birikime istediğiniz zaman, istediğiniz yerde ulaşabilmek inanılmaz bir şey. Ama bu o ülkenin kültürel seviyesi, kendi içindeki gerilimi, eğitim kalitesi bunların yansıması olarak değerlendirilecektir. Kitapta böyle değerlendiriliyor. Sinemada böyle değerlendiriliyor. Her şey böyle değerlendiriliyor. E-kitabın da sinemanın da kitapların da yazarların da yönetmenlerin de aslında çocukların büyüdükten sonra yaptıkları tercihlerde sorumlu olduklarını hiç düşünmüyorum. O ülkenin eğitim politikalarının siyasi politikalar bunlar. Aslında devlet politikaları; kültüre bakışı, insanların tercihlerini forme veya deforme eden alanlardır. E-kitap da geldiğinde m kitap da geldiğinde bu formasyonun üzerinde alabileceği doğal yeri alır diye düşünüyorum.

Görsel işitsel unsurların eklenmesiyle post-modernizm gibi yeni bir akım değil de post-roman diyebilir miyiz?

Herhalde diyebiliriz. Yazarların araştırma olanaklarının geliştiği kesin. Yazar ne istiyorsa yapabilir. Ben böyle yazıyorum arkadaş bu roman benim romanım diyorsa ve okur da onu öyle alıyorsa... Klasik tanımların, klasik dünyanın şartlarına göre yapılmış olduğunu düşünürsek; klasik tanımların dışında kalan bir şey oluyor. Genelde klasik tanımların dışında kalan her şeye de post- eki konuluyor. O yüzden doğru. Ama bir tanımı, bir adı yok. Bir tanımın kategorinin dışında kalan kategorilerin aralarındaki başlıkları da artık dolduramayan yerlerde e-kitap da edebiyat dünyası da bundan nasibini alacaktır. Karışıklık olacaktır. Bizim kafalar kategori olmadan pek çalışmıyor çünkü. İhtiyaç duyuyoruz. Post-roman diyen olacak, roman değil diyen olacak, post-bilmiyorum diyen olacak.

McLuhan’ın deyimiyle “Araç mesajdır.” Önce biz kullandığımız aletlere şekil veririz ve sonra onlar bizi şekillendirir. Bir mesaj iletildiği araca göre değişiklikler gösterir. Basılı kitap toplumsal değişime sahne oldu. Daha bireysel bir alan doğdu mesela. E-kitaplar nasıl bir değişim gösterecek?

Tam olarak bilmiyorum ama insanın aklına bir şeyler geliyor. Özgürleştireceğini de düşünüyoruz. Kafaları karıştıracağını da düşünüyoruz. İlişkiyi bazı gruplarda iyileştireceğini bazı gruplarda kötüleştireceğini düşünüyoruz. Ama bunlar hep çok uzaktan biraz kendi adıma sallama tahminler gibi geliyor. Bunu görüp analiz etmek lazım. Çünkü dünya karışık ve gittikçe daha karışık bir yere gidiyor. On sene sonra yeryüzünde insanoğlunun yaşayacağına dair kesin bir şey söyleyen, kafası çalışan birine rastlayamazsınız. Öyle bir yere gidiyoruz, öyle bir yerde ilerliyoruz ki ve herkesin kafasında ve hayatında öyle çok karışıklık var ki her açıdan karmakarışıktır. Bir kaos ortamı. Hayatımız ve geleceğimizin ne olacağını ve nereye gideceğini bilemediğimiz öngöremediğimiz dolayısıyla planlayamadığımız toplumca mutsuz olduğumuz bir dönemden geçiyoruz dünyada. Böyle bir tabloda e-kitabın gelmesinin neleri değiştireceğini söylemek zor. Çünkü onu, bu meselelerden izole edip, bundan ayrı değerlendirmek pek zor. E-kitap birçok şeyin etkisinden nasibini alan bir konu olacaktır. Umarım iyi bir yerde yer alır. İnsanoğlunun nereye gideceğiyle ilgili biraz dahi fikrim olsa belki bunu tahmin ederdim. Onun dışındaki tahminler biraz kozmetik kaçıyor.

Geleneksel olarak araştırmak, okumak fiziksel katılım ister. Elektronikte ise soyut bir uzamda oturulduğu yerden bir katılım var. Böylece temas kaybolacak ve soyutlanma olacak. Castells’in dediği gibi “ağlarla bağlanmak” ikinci bir sanal kimlikle ikinci bir alanda yaşatacak.

Benim esas gördüğüm dünyada fiziksel soyutlanmadan çok algısal bir soyutlanma da yaşanıyor. İnternet bize herkesin fikrini açıyor. Kütüphanede görmediğiniz bir sürü insanın fikrini internette görebiliyorsunuz. Aslında teoride müthiş bir şey olabilir. Ama bugün dünyaya bakıyorsunuz ırksal, dinsel, dilsel, bölgesel kıstaslarla insanların birbirini çok daha dışladığını aslında dünyadaki kaynakların yetmemesinden dolayı insanların yavaş yavaş gruplaşmaya başladığını görüyoruz. Su, enerji, gıda ve adalet konusundaki kaynakların yetersiz ve eşitsiz yapıldığı bir tabloda bu izolasyonun internetle ilgili olduğunu zannetmiyorum. Asosyalleşmenin de internetle ilgili olduğunu sanmıyorum. Doğrudan bir asosyalleşme etkisi şüphesiz var. Bakkala gitmeden evinizden sipariş verebiliyorsunuz ama hepimiz işe gitmiyor muyuz, bir sürü insanla karşılaşmıyor muyuz? Eskiden bir köyde

yaşarken belki 10 kişiyi görüyordunuz, bugün bir şehirde yaşayıp belki 400 kişiyi görüp senede 5 bin kişiyle tanışıyorsunuz. Bunu ne kadar izole ettiği tartışılır. Ama dünyayı böyle paylaşamıyoruz. Dünyayı böyle paylaşamazken internetin de ben bu konudaki etkisinin izole edilip tartışılmayacağını düşünüyorum. Genel olarak şuan üzerinde gittiği teknenin ve sistemin kaçınılmaz olarak insanları ayrıştırdığını, böldüğünü düşmanlaştırdığını düşünüyorum. İnternetin birleştirdiği de mevcut bir özellik. Dolayısıyla hem birleştirebilir hem ayırabilir. Ama bunların sorumlusu internet değil. Araç mesajdır doğru ama dünya o kadar bunları ezen baskın bir yolla tüm kaynakların paylaşımında ters bir yere gitmekle meşgul ki tabii ki bu trende internet buna göre çalışır. Başka bir trende olsa değişebilir. Sonuçta internette çok da fazla insanla tanışıyorsunuz. Bunun çok iyi bir etkisi niye olmasın? Niye izole olasınız? On bin kişinin fikrini daha duymuş oluyorsunuz. İnsanları bir araya getirmesi gereken bir şey değil mi aslında? Eskiden de fazla veya yanlış enformasyon giriyordu, belki internetten değil, yan mahalledeki dedikodudan giriyordu. Hayatımız zaten fotoğraflar, imajlarla dolu. İnternet, bunların bir türü. Bunların sayısına bakıp bir dijital ölçüm yaparak elimize gelen bilginin daha fazla arttığını söylemek kolay değil. Zihin, göz, kulak, beyin durmuyor. Nereye bakarsanız bakın bir şeyler görüyorsunuz. Türü değişiyor sadece. Dolayısıyla bilgi fazlalığı konusu o kadar önemli bir konu değil, önemli olan bunlara nerden bakmayı seçtiğimizi tayin eden dünyanın gittiği sağlıksız ortam.

Sanal kütüphaneler gizliliği ortadan kaldırır mı? Sanal kütüphanemizde ne okuduğumuz belli.

Oluşuyor belki. Bunu yaratan birileri olduğu söyleniyor. Ama gerçekten yaratması mümkün mü eğer şartlar elvermezse. Bilmiyorum ama kesin ki yapılan her şeyin, görülen olup biten her şeyin çok büyük miktarda kayıt altına alındığı bu dönemde bugünün gerçeği bu. Teknolojinin doğal yan etkisi. Gizlilik hayatımızdan çıkıyor. Hepimiz kamuya mal olmuş oluyoruz.

E-kitap basılıyı öldürecek mi?

Zannetmiyorum. Öldürmekle kasıt aslında kitap evlerinin kapanması demek olsa gerek. Basılı kitabın ölmesi, dijital baskıların, özel düşük adette ama yine matbaada üretilen kitaplara dönmesi demek. Bu ülkelerin kültür politikalarına bağlı. Batı dünyası şuan basılı kitabı ve kitapevlerini sahiplenmiş durumda. Ayakta kalmaları ve merkezi olmaları için çok ciddi destekler veriyor. E-kitabın satış fiyatıyla ilgili ciddi sınırlandırmalar getirdiler. Çok ucuza

satamazsınız. Bence çok ucuz olmalı ama yayıncıların kazandığı savaş şunu getirdi; telif yüzdesiyle beraber e-kitabın etiket fiyatı basılı kitabın etiket fiyatının yüzde 30 aşağısında olamaz, yasak. Daha pahalı olmasına izin veriliyor, ona itiraz yok. Ne kadar pahalı olursa o kadar kazanıyor çünkü. Ama düşük olmasına izin vermiyor. Orada tabi basılı kitabı biraz kollamış oluyor. Böylece kitapevlerini de kollamış oluyor. Zaman kazandırıyor yani. Bakalım göreceğiz ne olacak. Devlet ve kültür politikalarıyla ilgili. Aslında bence bu işin doğal evrimi -müdahale edilmezse- e-kitabın basılı kitabı kaçınılmaz olarak yok etmesidir. Çünkü müdahale edilmezse, işin içine devlet eli girmezse çok daha ucuzlar. Daha hızlı, daha kolay, daha maliyetsiz ve çok açıdan kaliteli. Bunlar çok baskın özellikler.

Seslenen kitaplar hakkında ne düşünüyorsunuz?

Ben sesli kitap dinlemekten çok sıkılıyorum ama dünyada görülen şu ki yayın pastasının birçok batı ülkesinde yüzde 1'le 5'i arasında bir paya kadar yer işgal edebiliyor sesli kitap. Türkiye'de talep yok. Biz de ilgilenmiyoruz. Ama bu çalışmalarını yapan bazı arkadaşlarımız var onlara destek oluyoruz.

Kitap fragmanları hakkında ne söyleyeceksiniz?

Endüstriyel kapitalist dünyanın kaçınılmaz yan etkisi. Rafa giriyorsanız, etiket fiyatı koyuyorsanız, vergisini ödüyorsunuz, tanıtımını bu mecrada yapıyorsanız fragman da olabilir. Tanıtım bütçeleri büyüdükçe fragman da girer, her türlü tanıtım oyuncağı işin içine girer sonuçta. Yeter ki yayıncılar okurda olumlu etki yaptığını bilsin. Genelde olumlu etki yapıyor. İyi bir fragmanı sever okurlar.

(Röportaj İdefix Direktörü Bora Ekmekçi ile yapılmıştır.)

İdefix'in e-kitaba yaklaşımı nedir? Bu konu hakkında ne düşünüyorsunuz?

E-kitaba yaklaşım şeklinde değil artık bu çağın bir gereksinimi olarak bakıyoruz. Kitaba anında daha uygun fiyatla ulaşabileceğiniz bir teknoloji. Dünya bu tarafa doğru gidiyor. Siz uygun bir fiyatlama modeliyle kaliteli bir hizmet verirsiniz; insanlar o tarafa doğru onu tercih etmeye başlıyorlar. Müzik sektöründe de bunu gördük. MP3 çıktı ama CD ve kaset konusunda direndi müzik sektörü. Halbuki ben arabama bindiğimde sadece bir CD'deki şarkıları değil, bir sürü farklı şarkıyı dinlemek istiyorum. Müzik sektörü bu durumu ele alıp yönetemedi ve kaybetti. Şuanda müzik sektörü çok diplerde. Dijitali kendileri ele aldığında bu sefer de başka gelir durumları ortaya çıkmaya başladı. Örneğin, Türkcell, TTNET vs. dijital müzik satmaya başladılar. Şimdi iTunes'un gelmesiyle beraber müzik satışları biraz daha farklılaştı. Kitapta da benzer bir durum var. Bir kere daha çevreci ve daha uygun bir fiyatlama modeli de olacak. Yazarlar ve hak sahiplerinin hakları daha kolay kontrol edilebilecek. Herkes kitabının kaç sattığı konusuna daha kolay ulaşabilecek. Bunun için bir sürü kağıt harcanmayacak. İnsanlar istedikleri bilgiye hemen ulaşabilecekler. Bu artık önünde durulamaz bir şey ve zamanla yavaş yavaş büyüyecek ve normal basılı kitap satışlarından da pay alacak diye düşünüyorum.

Gelenekçi ve Yenilikçi ayrımları var. Gelenekçiler teknolojiden korkuyorlar mı? Yenilikçiler türleri altüst ederler mi? Nasıl bir ikiye bölünme var burada?

Korkunun ecele faydası yok. Bu bir devrim, ayak uydurabilen uyduracak uyduramayan bu alanda olmayacak. Oldukça açık ve net. Ama tabii kitap da kaybolmayacak. E-kitap, basılı kitabı yerle bir edip bitirmiyor. Çünkü kitap aynı zamanda bir arzu nesnesi. İnsanlar bir şekilde okuduğunu sergilemek istiyor. Mesela evine bir kitaplık yapıyor ve ben bunları okudum demek istiyor. Gelenekçiden ziyade dijital doğan ve dijital göçebeler var. Bir de hiç dijitalleşmeyenler var. Gelenekçiler dediğiniz hiç dijitalleşmeyenlerle dijital göçebeler arasında kalanlar. Dijital doğanlar İpadle doğdu ve orada farklı bir nesil geliyor. Onlar artık gidip basılı kitaptan okumayacak, dijital taraftan ilerleyecekler. Biz dijital göçebeyiz. Doğduğumuzda böyle bir teknoloji yoktu. İpad gibi cihazlarla son 5-6 senede tanıştık. Bizim için daha farklı bir süreç var. Ama yine de böyle bir devrim var ve bunun önünde duramazsınız. Müzikte de olduğu gibi. Şimdi kimse kaset almıyor. Ne kadar dayanırsanız dayanın daha uygun bir format varsa o tarafa doğru gidiyor. Şimdi mesela İhsan Oktay Anar'ın e-kitabı satışta yok ama korsan sitelerin hepsinde dolaşıyor.

E-kitap olarak mı yoksa dijital kitap olarak mı?

E-kitap dediğimiz zaten dijital kitap.

Mesela dijital deyince orada dümdüz okunan bir metin var ama e-kitapta farklı özellikler var ya...

E-kitabın iki tane formatı var. Bir tanesi pdf bir tanesi de epub. Amazon'un kendi formatı var ama uluslararası yayıncılar birliğinin standart haline getirdiği e-kitap formatı epub. İnsanlar bu kitapları alıp tarayarak OCR'dan geçiriyorlar ve epub haline getiriyorlar sonra da paylaşım sitelerine koyuyorlar. Bu tür cihazları satın alanlar, mesela Kindle almış ona yatırım yapmış ve e-kitap okumak istiyor ama istediği e-kitaplar yok. Ne yapacak? Gidip korsana yöneliyor. O yüzden de orada ciddi bir müşteri potansiyelini kaybediyoruz. Yayıncıların ve yazarların aslında bu işe bir an evvel sahip çıkıp ciddi oranda e-kitap yayınlaması gerekiyor.

Böylece yayınevine bağlı kalmadan bireysel yayıncılık da yapılabiliyor. Kişi kendi kitabını bir takım formatlarla kendisi yayınlatabiliyor. Yayınevleri burada kendi tekelleşmelerinden çıkacağını düşünüp korkuyorlar mı? Sıcak bakmayanlar bu nedenle mi sıcak bakmıyorlar?

Düşünüyorlar. Korku zaten aslında birazcık da oradan. Tabi basılı kitaba daha farklı bakan bir kitle de var ama ağırlıklı olarak korku oradan geliyor. Burada iyi yaptıkları bir iş var. Kağıdı alıp matbaaya bastırıyor, deposu, satış pazarlama ağı var. Bu kitabı o satıyor. Ama şimdi bilmediği farklı bir şey çıktı ortaya ve ben bunun dışında kalırsam diye bir korku da var. Çünkü müzikte yapımcı hak sahibidir. Ama kitapta yayıncı hak sahibi değildir. Sadece yazardan ve çevirmenden mali hak devralır. Ben senin mali haklarını kullanacağım der. Manevi hiçbir hak yoktur. Matbaa gibi düşünebilirsiniz aslında yayınevini. Şimdi yazarın tek başına yapamadığı satış pazarlama ağı, kitabın dağıtımını, paranın tahsili gibi işler var orada. Bunları en büyük yazarların bile tek başına yapmaları mümkün değil. Bütün yazarlar yayın evine ihtiyaç duyuyor. Ama ilerisi için korkuları mesela şu; "İdefix, benim yazarlarımın e-kitabını alıp da satar mı?" Aslında e-kitabın yaygınlaşmasını istememelerinin ana nedeni de bu. Ama burada biraz yanılıyorlar. Şöyle bir gerçek de var ortada. Ben gidip öyle bir platformda mesela Orhan Pamuk'un Benim Adım Kırmızı kitabını Benim Adım Pembe diye çevirip yayınlayabilirim. Bunun bir editöryel kontrolü de yok. Hiçbir firma da bunu istemez. Tabii ki self-publishing (kişisel yayıncılık) yapan ayrı markalar olacaktır. Ama her zaman için bir yayıncıya, bir editör kontrolüne ihtiyaç var. Çünkü kanunen kitaptan sorumlu olan kişiler;

yayıncı, çevirmen, editörler ve yazar aslında. Hiçbir şey de bu sorumluluğun altına girmez. O zaman ben yayıncı olmuş olurum. Çünkü İdefix olarak bir yazarın e-kitabını doğrudan yayınlarsam yayıncı olurum. Bunu tercih etmem. Ama başka bir projemiz var. Buna amatörler ligi denilebilir. Bu dünyada da ciddi oranda büyüdü ve gelişti: Self-publishing. Amerika’da geçen seneki Book Fair Export kitap fuarının yarısından fazlası self-publishing için ayrılmıştı. Burada insanlar kendi yazdıkları kitapları uygun ya da sabit fiyatlarla satabiliyorlar. Bazı başarı öyküleri de vardı. Mesela John Locke diye bir adamın kitabı çok fazla satmıştı. Türkiye’ye de benzeri bir şey gelecek. Bu aslında yayınevlerinin korkmaması gereken buradan yazar devşirebilecekleri bir platforma dönüşecek. Çünkü Yaşar Kemal’in kitabı bile yayıncısı tarafından reddedilmişti. Bir sürü örneği var.

Riske girmeden yazar bulmak gibi mi?

Aynen öyle. Oradan en çok beğendikleri, en çok paylaşılan, belki en çok satılan kişilerin kitaplarını alabilecekler. Ama bunun dışında da aslında farklı bir yöne, bilginin özgürleşmesine doğru giden bir şey olacak. Şimdi belki insanlar Üniversite bitirme tezlerini gidip de internete koymuyorlar ama böyle bir ortamda belki de bitirme tezlerini satmak isteyecek ya da ücretsiz koyacak. Ciddi anlamda bilginin yaygınlaşmasına yol açacak ve istediğiniz bilgiye anında ulaşılmasını sağlayan bir tarafa doğru gidecek.

E-kitaptaki eksiklikler neler?

E-kitaptaki şuan en büyük eksik başlık sayısının az olması. Şuanda İdefix ve DR’ın satışında 10 bin 350-400 kitap başlığı var. Halbuki 140 bin basılı kitap var. Baskısı tükenmiş olanları da eklersek toplamda 400 bin başlık eder. Orada ölü yatan 250 bin adetlik başlık var. Eğer bunlardan başlanarak e-kitaplaştırılırsa sektörün ölü yatan ciddi bir hacmi tekrar piyasaya kazandırılmış olur. Belki çok satış adetlerine ulaşılmayacak ama online e-kitap satışında uzun kuyruk teoremi çalışıyor. Yani bu nedir? “Çeşidi çok bulundur, satış frekansı düşük olsa bile ciddi bir ciro elde edersin.” Google’ın reklam politikası da budur. Google’a 5 liraya da reklam verebilirsin ama tirajı iyi olan bir gazetenin ana sayfasını belki 1 trilyona alırsınız. Fakat bir sürü insan gelince Google dünyadaki en büyük şirket haline geliyor. Uzun kuyruk dediğimiz şey burada çalışıyor aslında. Amazon’da da öyle İdefix’de de öyledir. Yani e-kitap çeşidini çok bulundurursak ciddi anlamda talep olacaktır.

Peki e-kitaba yeni ne gibi özellikler eklenebilir? Planlar öngörüler var mı?

Planlar ve öngörülerden ziyade e-pub3 versiyonu çıktı. Epub3'de de html5 desteği veriliyor. Artık e-kitapların içerisine video, film, müzik, animasyonlar ekleyebiliyorsunuz. Bununla beraber de bir kitabı hazırlarken aslında o kitap biraz belgesel gibi de hazırlanabilir. Mesela Sivas katliamı üzerine olan kitaba ilişkili bir video da koyabilirsiniz. Multimedya bir şey de yapabilirsiniz. Ama tabii burada cihaz dönüşümü de önemli. İki tür e-kitap okuma cihazı var. Bir tanesi elektronik mürekkep dediğimiz birebir kağıt görüntüsünü veren ekranlar. Bunlar çok fazla gelişmedi. Büyük ihtimal bunların renkleri ve sayfa yenileme hızlarının artan versiyonları çıkacaktır. En güzel keyifli okuma deneyimi de onda. Ama onda multimedya durumu biraz sıkıntılı. O tür içerikler için Ipad veya tabletler daha keyifli hale geliyor ama onlar da göz yoruyor okurken. İkisinin arasında bir şey bulunacaktır diye düşünüyorum. Çünkü LCD ekran olduğu için bir ışık kaynağı vererek okutuyor. Dışarda daha güçlü bir ışık kaynağı varsa onu göremiyorsunuz. Mesela plajda Ipad'e bakarken onu göremiyorsunuz. E-ink ise birebir görüntüyü orada oluşturuyor. Görüntü birebir orada kitap sayfası gibi oluşuyor. Göz yormuyor. En güzel okuma güneş ışığının altında tuttuğunuzdadır. Ek olarak üniversitelerin veya devlet kütüphanelerinin ödünç verdiği e-kitaplar olacak ama onun için daha sözleşmeler vs. yayıncılar veya hak sahipleriyle yapılmadı ama gelecekte olacak. Bu kiralama modeline giriyor. Bir üniversite kütüphanesine kayıt olacaksınız. Tabletinizle bir uygulamadan üniversiteye bağlanacaksınız, 1-2 haftalık gibi bir süre dahilinde ödünç alacaksınız sonra silinecek.

Sanal kütüphaneye yönelim nasıl?

Sanal kütüphane kavramı da henüz gelişmedi. İdefix'de kendi kütüphaneniz var. Sanal olarak aldığımız kitapları oradan takip edebiliyorsunuz. Zaten dünyada da bu şekilde gidiyor.

Türkiye'ye geldiğinden bu yana e-kitap artışındaki sayısal veriler nasıl?

Sayısal veriler henüz çok yüksek değil. Ama ivmelenmesi güzel gidiyor. İdefix'in yüzde 2,5'ü e-kitap satışlarına ait. DR da öyle. Henüz çok küçük ama ivmelenmesi çok büyük. Satılan başlık sayısının artmasıyla beraber ciddi anlamda büyüyecektir. Amerika'da bu oran yüzde 20'lerde, İngiltere'de yüzde 12'lere geldi, Almanya'da yüzde 6 diye biliyorum. Türkiye biraz da Avrupa'dan ziyade Amerika piyasasına daha yakındır. Türkiye'de de büyüyecek diye düşünüyorum. Çünkü kocaman kitapları yanınızda taşıyamıyorsunuz. Bütün kitaplara istediğiniz

anda erişebiliyorsunuz. Hem çevreci hem kolay hem de daha makul fiyatlı olacağı için insanlar tercih edecektir.

Şuan bizde öncelik tükenen baskılarda mı yenilerde mi?

İkisi de eşit oranda. Henüz sayı az olduğu için tam oran veremeyeceğim ama Doğan Kitap, Can Yayınları gibi bazı yayınevleri çıkar çıkmaz hepsini koyuyor. Bazıları da biraz daha tükenmiş öncelik veriyor. Çünkü o da belki de basılı kitabın satışını olumsuz etkileyeceğini düşünüyor. Ama öyle bir şey yok aslında. Yayıncılar da onu görmeye başladılar.

Teknoloji edebiyatı nasıl etkiliyor? Multimedya alanlar var diyorsunuz. Edebiyatın yozlaşması açısından bir tehdit olabilir mi? Ya da edebilik ölçütlerini etkiler mi dijitalleşme? Oradaki metin basılı bir kitaptaki gibi salt var olmuyor. Yanında birçok unsur var.

Multimedia alanları koymayabilirsiniz de. O yazarın ve yayınevinin tercihinine bağlı. Okura nasıl bir şey sunmak istiyorsa onu ekleyecek. Okur da neyi tercih ediyorsa onu alacak. İlla dijitalleşirken multimedya alanlar girecek diye bir şey yok. Önemli olan bir metinse; metin kitapta da aynı metin dijitalde de aynı metin. Sadece burada sayfa çevirerek bir kağıttan okuyorsunuz. Ötekinde de bir cihazdan okuyorsunuz. Burada önemli olan formatı değil içerisindeki bilgidir. Ama yok ben basılı kitap alacağım kitaplığımaya koyacağım diyorsunuz da o da okurun tercihi.

E-kitap içerisinde hipermetinler de var. Basılı kitaptaki gibi düz bir okuma sağlamıyor. Dağılıyor mu?

Yok dağılmıyor. Daha kolay ulaşıyor aslında bilgiye. Kelime de arayabiliyor içinde. Araştırma, bitirme tezi yazıyorsanız bir kitaptaki bilgiye ihtiyacınız varsa işiniz kolaylaşıyor. Yakında İdefix'de sadece başlıktan da aratabileceksiniz. E-kitap sayısının artmasıyla birlikte kitap içerisinden de aratma yapılabilecek. Sadece başlığından ya da arka kapak yazısından anlayamadığınız bir durumda içinden de kelime veya cümle aratabiliyor olacaksınız. Aslında hayatı kolaylaştıran bir şey. Ama tabi geleneksel bakış açısıyla yaklaşırsanız bazılarının hoşuna da gitmeyebilir.

Self-publishing ile birlikte çok büyük bir havuz oluşacak. Seri bir üretim olacak. Bu noktada nitelikli olana ulaşmakta bir zorluk olacak mı?

O havuz farklı. O mesela İdefix'in içinde olmayacak. Self-publishing bölümü ayrı. Nitelikli olan dediğimiz şey profesyoneller ligi zaten. Profesyoneller liginde bir yayınevi kontrolünden geçmiş içerikler olacak. Self-publishingde de eseri çok okunan, çok beğenilen, çok satın alınan gibi kategorilere göre sıralayacaksınız. Aslında bir sürü insan bir sürü şeyi okuyacak ve yorum yapacak. Böylece bir editör kontrolü olmasa da bir okur kontrolü olacak. Burada da bilginin önü açılmış oluyor.

Anonim eserler de çıkacak bu şekilde. İyi mi bakmak lazım kötü mü?

Neden kötü bakalım ki?

Çalıntı olabilir. Onun yazmadığı bir içerik onunmuş gibi gözükebilir.

Orada bir platform olduğu için herhangi bir itiraz durumunda yayımdan kaldırma politikası işler. Paylaşan kişinin bilgilerinin adli makamlara iletilmesi gibi... Bu bir platform. O tür şeyler olacak diye de engellenemez.

Sanal kütüphanemizde ne okuduğumuz belli. E-kitap gizliliği de ortadan kaldırıyor mu?

Böyle bir durum söz konusu. Ama insanlar değil, e-kitap satışını yapan firmalar ne okuduğunuzu biliyor olacak. Mesela İdefix, sanal kütüphanenizde ne olduğunu ne satın aldığınızı görecek.

E-kitap okuma alışkanlığını arttırdı mı?

Bu sorunun cevabını verebilmek için henüz çok erken.

E-kitap basılıyı öldürür mü?

Hayır kesinlikle öldürmez. Çünkü o bir arzu nesnesi. Çok büyük pay alacaktır ama bitirmeyecektir.

Geleneksel olarak araştırmak, okumak fiziksel katılım ister. Elektronikte ise soyut bir uzamda oturulduğu yerden bir katılım var. Böylece temas kaybolacak ve soyutlanma olacak. Castells'in dediği gibi "ağlarla bağlanmak" ikinci bir sanal kimlikle ikinci bir alanda yaşatacak.

Tam olarak öyle bakılamaz. Bir de şöyle bakarsanız; gidememe şansı olan bir sürü insan var. Kitapçıya gidemeyen ya da gittiği kitapçının çok küçük olmasından dolayı istediği kitaba erişemeyen milyonlarca insan var. Öte yandan yurt dışında olan bir kitaba erişemiyorsunuz ya da ithal edilip günlük bandrol yapıştırılıyor. Ama fiyatı iki katına çıkıyor vs. Ama ben anında okumak istiyorum o kitabı ve makul bir fiyat ödeyeceğim ve hemen alacağım. Basılı kitap ölmeyeceği için yine kitapçıya giderseniz öyle bir merakınız ve keyfiniz varsa dokunarak bakarak karıştırarak alabilirsiniz. Aslında e-ticaret sadece e-kitap değil. Online kitap satışı da biraz bunu etkiliyor. Çok satana göre diziyorsunuz, diğer okurların yorumlarını almış olduğu puanları okuyorsunuz, eleştirilere bakıyorsunuz. Ne alacağınızı bilmiyorsanız internetten araştırarak onu seçmek çok daha etkili oluyor. Ayrıca indirimli fiyattan alıyorsunuz. Ama kitapçıya gittiğinizde böyle bir şansınız yok. Kitapçılarda ön tarafa yığılan kitaplar biraz daha kar marjı yüksek kitaplar oluyor. Kitapçıda çalışan insanlar da kitabı o kadar bilen, kitap önerebilecek insanlar değiller. O yüzden internetten almak diğer okurların sağladığı katkıyla beraber kitap seçimi kolaylaşıyor.

McLuhan'ın deyimiyle "Araç mesajdır." Önce biz kullandığımız aletlere şekil veririz ve sonra onlar bizi şekillendirir. Bir mesaj iletildiği araca göre değişiklikler gösterir. Basılı kitap toplumsal değişime sahne oldu. Daha bireysel bir alan doğdu mesela. E-kitaplar nasıl bir değişim gösterecek?

E-kitap araç olarak baktığımızda bilginin özgürleşmesini getirir. Bilgiye anında ve hızlı bir şekilde ulaşabiliyorsunuz. Basılı ne kadar bireyselleştiriyorsa e-kitap çok daha fazla bireyselleştiriyor ve özgürleştiriyor. Ücretsiz veya ücretli istediğiniz her şeye anında ulaşarak okuyabiliyorsunuz.

(Röportaj Ayrıntı Yayınları ortaklarından İlbay Kahraman ile yapılmıştır.)

Ayrıntı Yayınları'nın e-kitaba yaklaşımı nedir? Bu konu hakkında ne düşünüyorsunuz?

Ben kitabın kağıt sayfalarında olmasını tercih ederim ama bu bizim tercihimizle ilgili bir şey değil. Dünya artık yavaş yavaş e-kitaba da yöneliyor. Yönelmesinin birçok nedeni var. Bir elektronik devrim yaşanıyor. Bir sürü aletler çıkıyor. Kapitalizm bunları bir şekilde pazarlıyor. Onu daha cazip hale getirebilmek için her alana saldırıyor. Bu alanlardan bir tanesi de kitap ve yayıncılık. Bununla ilgili bir takım gerekçeler öne sürdüler. Kağıt olmasın, ormanlar yok olmasın diye. Çevreci bir yaklaşımla deyim yerindeyse bizi de tavlama çalıştılar. Bir bakıma da şöyle düşünüyorsunuz: Mesela ben de otobüste trende kitap okuyan biriyim. Elinizde 800 sayfalık tuğla gibi bir kitapla dolaşmak istemiyorsunuz. İpad'inize yüklüyorsunuz, yolda okuyorsunuz. Öyle bir kolaylığı da var. Türkiye açısından değerlendirecek olursak; yurt dışında yaygın kullanılıyor. Bunun nedenlerinden birisi yurtdışında yaygın bir şekilde reader pazarlaması var. İkincisi de yurt dışında okuyucu sayısı da çok fazla. Mesela Yunanistan 12 milyon nüfuslu bir ülke. Oradaki kitaplar asgari 5 bin basıyor. Bizde ise azami 2 bin basıyor. Biz 70 milyonluk ülkeyiz orası 12 milyonluk ülke. Aradaki farka bakın. Böyle olunca elektronik kitaba bunun yansıması da paralel oluyor. Okunmayan bir ülkede daha zor bir şey çünkü reader alacaksınız ve o biraz pahalı. Artı okuma alışkanlığı kazandıracaksınız. Kitap okuma alışkanlığı olmayan bir insana e-kitap okutmak zor bir şey. Dolayısıyla bu açıdan biz batının gerisindeyiz. Ama sonuçta bu bir sektör ve gelip dayatıyor. Rakipleriniz böyle bir şeyin içine giriyor, biz de girmek zorundayız.

Bildiğim kadarıyla ayrıntı e-kitap yapmıyor.

Biz e-kitaba haziranda başlayacağız. Bunları pazarlayan firmalar var. Güvenlik sorunlarını çözüyorlar. Çünkü korsana düşme ihtimali var. Siz pdf gönderiyorsunuz, bir takım siteler hemen yayınlıyorlar. Siz kitabı satmıyorsunuz onların işlerini kolaylaştırıyorsunuz. Korsana düşmemesi için bir takım önlemler alıyorsunuz. Göndereli 2 ay oldu. Haziran 15 gibi bizim kitaplar da olacak.

Gelenekçi mi oluyorsunuz siz?

Gelenekçilik değil. Daha önce yaptığımız sözleşmeler var. Biz 25 yıllık bir yayıneviyiz. 25 yıl önce yaptığımız çeviri sözleşmesi e-kitabı içermiyor. Yurtdışındaki yayınevleriyle e-kitap da yayınlayacağım diye yeniden bir sözleşme yapmalısınız. Bu arada uygun koşulları da yaratmak lazım. O açıdan sıkıntı oldu yoksa külliyen karşı değiliz.

Gelenekçi ve yenilikçi ayrımları da var. Gelenekçiler teknolojiden mi korkuyorlar, yenilikçiler türleri altüst ederler mi? Nasıl bir ikiye bölünme var burada?

Sıcak bakmama nedenini gelenekçilik veya yenilikçilik gibi almayın. Sorun şöyle düğümleniyor: Sonuçta ticaret yapıyoruz. Eğer para kazanacaksak niye tercih etmeyelim. Geleneksel olan daha zahmetli bir iş. Kağıda para vereceksiniz. Kağıt, çok pahalı, kağıtçıların yanına yaklaşılmıyor. Euro üzerinden satış yapıyorlar 2-3 aylık vadeler tanıyorlar 3 ay sonra size faiz bindiriyorlar. Bir şekilde kağıtçılarla çalışmak daha zor. Elektronik kitapta bu sorun değil. Matbaa sorununuz yok. Dolayısıyla direk okuyucuyla karşılaşmak, maliyet limitlerini aşağıya çekmek açısından doğru bir yaklaşım. Sonuçta muhafazakar değiliz. Ben sosyalist bir insanım. Geleceğe, teknolojiye açığım. Ama dediğim nedenlerle bu bağdaşiyor. Şimdi şu Ipad 800 bin TL. Okuyucu bunu alacak, kitap yükleyecek. Okuyucunun birkaç gerekçesi var. Birisi 800 bini buna vereceğim üstüne kitaba da para vereceğim. Bunu böyle okuyacağıma öyle okurum. Ama bizim hedefimiz daha çok elinde böyle aletler olanlara bir de e-kitap okutmak. Bu biraz daha dar. Geniş düşünmemizi engelleyen şeylerden biri bu.

Siz hiç e-kitap aldınız mı kendi açınızdan durum nedir?

Aldım. Küçük bir çantam var. O çantayla metroya falan biniyorum. Kitap okumak istiyorum. Kitap taşımak zor geliyor.

Şu kadarlık bir aletle kütüphane taşıyorsunuz.

Aynen öyle. Biz ayda en az 6 kitap çıkarırız. Altısını da buna yüklüyorum. Çok rahat bir şekilde birinden sıkılınca diğerine geçiyorum. Öyle bir kolaylığı var.

E-kitap dijitalleşen özelliğiyle edebiyatın yozlaşmasına sebep olur mu? Edebilik ölçütlerini etkiler mi? Çünkü herkes kendi yayıncısı olabiliyor, yayınevine bağlılık kalmayacak, çok kitap da çıkmaya başlayacak...

Bu konudaki öngörüm çok fazla değil ama şöyle bir şey var Türkiye okuyanı az ama yazanı çok bir ülke. Hemen hemen tüm edebiyat fakültesi mezunları roman yazıyor. Sanki öyle bir görevleri varmış gibi. Biz Türkçe edebiyat serisine başladık oradan biliyorum. Her ay 50-60 roman geliyor. Bu 50-60 yazar demek. Şimdi yazmak kolay. Eskiden elle yazıyordu. Belki onun da etkisi var. Dijitalize olmanın böyle bir yolu var. Yazdığı vakit dijital ortamlarda onu paylaşma şansı var. Eskiden elle yazdığına sadece kendisine yazıyordu ya da en yakın arkadaşına gösteriyordu. Dijitalize halde onu Facebook'ta, web sayfasında paylaşıyor. Bir

yerlere gönderiyor. Paylaşma kolaylığı olduğundan dolayı yazma kolaylığını da birlikte getiriyor. Ama edebi olarak bunları düşündüğümüzde çok tartışılabilir. Ben edebi değerleri olduğunu çok da fazla düşünmüyorum açıkçası. Edebi değeri ya da kalem becerisi olan insanlar eski tarzda da yazsalar yeni tarzda da yazsalar bir şekilde görünür kılınabiliyorlar. Bunun bir faydası yayınevlerine dijital olarak daha kolay ulaşıyorlar. Maille gönderiyor ve bunu değerlendirir misiniz diyor. Eskiden gönderme zorluğu vardı. Posta masrafı vardı. Cebinde parası yoksa göndermeye imtina ediyordu ya da içinden birini seçip ona gönderiyordu. Böylece görünür olma durumunu sınırlıyordu. Şimdi 50 kişiye gönderiyor. Onların birisi okursa onun için bir şans. Onun ötesinde bir etkisinin olduğunu düşünmüyorum.

E-kitapla birlikte hipermetin kavramı da çıktı. Okurun düz metin okuma alışkanlıkları değişiyor. E-kitaba multimedya alanlar da eklenebiliyor. Orada metin kaybolmayacak mı? Okurun imgelemi belki bozulacak orada gördükleriyle.

Bu çocuk edebiyatında çok kullanılan bir şey. Artık görsel kitaplar yapmaya başladılar. Bizde çok yaygın değil ama kuzey ülkelerinde çok yaygın. Bizim bir Petson serimiz var. Kuzey ülkelerinde çok tutulan sevilen bir seri. Onların e-kitaplarını yaptılar. Animatif e-kitaplarını yaptılar. Animasyonlarla süslenmiş ve oradaki karakterleri anime edip sunuyorlar. Çocuk kitabı eline alıp onu izliyor. Bana sorarsanız hayal gücünü sınırlıyor. Çocuğun hayal ettiği değil ona sunulanla sınırlı bir yaşam. Neyi sunuyorsanız onu kabul ediyor. Normalde e-kitapta da öyle bir şey var. E-kitabın iyi taraflarından birisi örneğin körler için kitap yayınlatabilirsiniz. Adam onu dinleyecek. Öbür türlü kendi alfabesiyle okuyacak belki zorlanacak belki zorlanmayacak belki tercih edecek o alfabeyle geliştirmek adına. Bir şekilde bu bir hizmet. Ama karmaşık. Pazarlandığı yönüyle bunun bir olanak olduğu söyleniyor. Bir başka yönüyle de entelektüel olarak bakınca sınırlıyor diye düşünüyorsunuz.

Görsel işitsel unsurların eklenmesiyle post-modernizm gibi yeni bir akım değil de post-roman diyebilir miyiz?

Biraz da post-modernizmin neyi yıktığıyla ilgili konuşalım. Aslında bir şey yıktığı da yok. Kendi kurallarını da koyuyor. Bugün oku yarın unut diye bir şey geliştirmeye çalışıyorlar. Bu kapitalizmin bir getirisi. Kapitalizm uzun süre belleklerde yer etmek istemez. Onun için en uygun şey en kolay tüketilen şeydir. Edebiyatta da bunun yansıması var. Kolay tüketilen edebiyat bizde de çok revaçta. Kitaplarımız 2 bin satıyor dedim ama 250 bin 500 bin satan kitaplarımız da var. İsim vermeyeyim ama edebiyat olduğu tartışılır. Çok popüler herkesin alıp okuduğu kitaplar ama okuyucusuyla konuştuğunuzda belleğinde hiçbir şey kalmıyor. Bu

edebiyat mıdır? Bana göre değildir. Ben romanda bile hala öyleyim. Okurum ,çok güzel bir söz varsa altını çizerim, bir yere kaydederim, Günlük yaşamda kullanmaya çalışırım. Tom Robbins demiş ki “tanrılar onlara inanlar olmazsa kaybolur giderler.” Çok hoşuma giden bir söz. Bunu sürekli kullanıyorum. Ama ben bir Elif Şafak okuduğumda altını çizebileceğim söz bulamıyorum. Çünkü onun öyle bir derdi yok. O bugün oku yarın tüket mantığıyla yazıyor. Kitapları da çok satıyor. Hangisi revaçta dersiniz, onun da hakkını yememek lazım sonuçta biz Tommix Texas okuyan bir kuşaktan geliyoruz, okumayı öyle sevdik. İnsanlar Elif Şafak da okusunlar, okumayı sevsinler ama yanı sıra bizi de okusunlar. Onları küçümsemiyorum, kendi okuyucuları var. O alanda yolları açık olsun.

Herkesin her istediğini rahatça paylaşabilmesi ile belki kitch romanlar ortaya çıkacak.

Okunsa olur ama okunduğunu zannetmiyorum.

Ama mesela sosyal medyada falan da görüyoruz. Çok fazla sosyal medya yazarı var. İlk başta kendilerini o mecrada tanıtıyorlar sonra kitap yayınlıyorlar.

Bana birkaç tane isim verin. Böyle kitch yazarlar var, bunlar bloglardan türeyerek ünlü oldular diyebileceğiniz kaç tane yazar var. Onlar zaten var. Tabi ki böyle bir yönü var dijital ortamın. Birisi bir kitap yazıyor. Yayınevine ulaşamıyor. Ulaşamayınca kendi bloğu veya web sitesinde bir yerlerde yayınlıyor. Bir şekilde görünür olmak istiyor. Ama bu bir alışveriş olayıdır. Roman ya da öykü dediğimiz şey 100-200 bazen 500-600 sayfalık bir şey. Eğer onu sevmezseniz zaman ayırmazsınız. Bana gönderenler de oluyor. Mesela iyi bir gazeteci roman yazmış gönderiyor. İyi bir gazeteci ama kötü bir yazar. 20 sayfadan sonra zulüm haline geliyor. Bizim edebiyat editörümüze ben de yardımcı oluyorum. Bize gelen kitapları ben de okuyup eliyorum. Böyle olanları hiç yansıtmıyorum.

Her gönderilen okunuyor mu?

Şöyle bir bakıyorum. O bizi adam yerine koymuş göndermiş. Sunuş tarzına, gönderi ifadelerine bakıyoruz. Onlar onun okunmasını kolaylaştırıyor. Bazıları akıllılık ediyor. Önce bir özet gönderiyor. Özetteki ifadelere bakıyorsunuz. Dili, üslubu bir şeye benziyor okuyayım diyorsunuz bir 50 sayfa okuyorsunuz. Ama bazıları sunumdan kaybediyor. İlginizi çekmesi lazım. Yani 200 tane kitabı okumak gibi bir gücümüz yok. Bu şekilde tarıyoruz.

Self-publishing ile birlikte çok büyük bir havuz oluşacak. Seri bir üretim olacak. Bu noktada nitelikli olana ulaşmakta bir zorluk olacak mı?

Tabi ki bu bir yarış. Görünür olma ile ilgili bir sıkıntı yaratıyor. Herkes bu alanda kendini göstermeye çalışıyor. Arada çok yetenekli olanı da kaybediyorsunuz. Şöyle düşünüyorum. Adamın çok iyi bir kurgusu var. Kafasında çok iyi tasarlanmış. Ama aldığı eğitim zayıf. İyi bir edisyonla iyi bir roman çıkarabilecekken ifade bozukluğu gibi nedenlerle kendi kafanızda tasarladığınız kurallara uymuyor diye onu elimine edebilirsiniz. Ama belki kumaşı çok iyidir uğraşsanız çok iyi bir yazar çıkarabilirsiniz. Mutlaka çokluk arasında o kayboluyor. Yani ona vakit ayıramıyorsunuz.

Okurun da ulaşması zor oluyor.

Tabi ki bu durumda okur onu tanıyamıyor. Yayınevi aracı olacak ki tanışsın. Başka bir şey de var. Bazı yazarlar var kendi parasıyla kitap basıyor. Durumdan yararlanan bir takım yayınevleri de var. Diyor ki kitabın maliyeti 2 bin lira. Bana 2500 verirsen bastırırım. Kar da koyuyor. Bunlar bizden avantajlı. Çünkü her kitabı en azından 500 lira kar ediyor. Bizim her kitabımız 2 bin satmıyor ki. Ama böyle yayınlanmış kitapların da okuyucuya ulaşma şansı çok az. Dolayısıyla iyi bir yazar da olsa parasını cebinden de verse okuyucuya ulaşamayacak. Bir karşılık bulamayacak. Ya da görünür olması zorlaşacak.

İnternetteki sitelerde ek ücret de talep ediliyor. Hediye gibi reklam, sosyal medya tanıtımı veriliyor.

Onlar da aynı. Nasıl dağıtacak. Dağıtım sorunu var. Türkiye’de dağıtıcı şirket sayısı çok fazla değil. Bizim dağıtım şirketimiz bu tür yayınevlerine kapalı. İki kanalla çalışıyoruz biz. DR gibi zincir mağazalarla direk çalışıyoruz. Artı puntoyla çalışıyoruz. Bu ikisi de söylediğiniz şeylere kapalı. Dolayısıyla başka dağıtım şirketleriyle anlaşmak zorunda kalıyorlar. Onlar da peşin para ile çalışıyorlar. Bu da ikinci bir sıkıntı. Onlar da haklı, satmazsa benim emeğim ziyan olacak diye düşünüyor. Böyle sıkıntılar var. Bu sıkıntıları aşmak kolay değil. Ama şunu biliyorum böyle kendi parasıyla kitap bastırıp sonradan bir şekilde bize ulaşan yazarlar var. Onların içinde benim çok takdir ettiğim yazarlar da var. Aralarından da çıkıyor.

McLuhan’ın deyimiyle “Araç mesajdır.” Önce biz kullandığımız aletlere şekil veririz ve sonra onlar bizi şekillendirir. Bir mesaj ileildiği araca göre değişiklikler gösterir. Basılı kitap toplumsal değişime sahne oldu. Daha bireysel bir alan doğdu mesela. E-kitaplar nasıl bir değişim gösterecek?

Çok farklı değil. En azından Türkiye’de. Okuyucuya ulaşma kanalları aynı. Reklamı da pazarlaması da aynı. Tabi e-kitap pazarlayan alanlar diğerlerine oranla şimdilik daha kısıtlı ama giderek yaygınlaşacak. İkinci sorun reader sıkıntısı. E-kitabı alacak okuyucu yok. Okuması kıt olan bir ülkede telefonda okuma da olacağını zannetmiyorum. Bence asıl anahtar şurada. İster e-kitap olsun ister konvensiyonel yöntemlerle, geleneksel yöntemlerle olsun kitap yayınlıyorsanız, yazacaksınız her şeyden önce okuyacaksınız. Okumayan insanın yazması mümkün değil. İyi bir okuyucu değilseniz iyi bir yazar olamazsınız. Bizdeki sıkıntı şu ben okumayayım ama yazayım. Dolayısıyla ister e-kitap yazın ister uzay elektroniği kitabı yazın kim okuyacak? Uzaya kitap göndereceksiniz okuyucusu olmadıktan sonra bir anlamı var mı yok. Onu yazmak için de sadece teknoloji bilmek yetmez. Yazmayı bilmek lazım. O konuda sıkıntı var. Herhalde dünyada en fazla şairi olan ülke biziz. Herkes şiir yazıyor. İki satırı bir araya getiriyor şiir yazdı sanıyor. Bir arkadaşım bana birini göndermiş. Muhtemelen başından savamadığı için en son bana göndermiş. Geldi dedi ki “benim şiir kitabımı basın sizin için çok faydalı olur.” Kocaman bir dosya el yazması getirmiş. “Niye kitabınızı basmak istiyorsunuz” dedim. “Aslında çok güzel şarkı olur benim şiirlerim” dedi. “Bastırıyorum ki bestecilere ulaşsın.” Şimdi adam şiiri şarkı sözü olarak düşünmüş bizi de şarkı sözü yayıncısı olarak düşünmüş. İçinde şiir diyebileceğin hiçbir şey yok. Dam üstünde kazma vur beline saksığan düzeyinde şeyler. Dedim ki “biz zaten şiir basmıyoruz. Sizininki hiç basamayız.” Dedi ki “o şans size sunuyorum şiir basmaya başlarsınız. Beni kaçırmayın.” Sonunda dayanamadım dedim ki “sizin şiirleriniz şiir değil. Kusura bakmayın.” Dosyasını kaptığı gibi “ha ha ha ha” dedi. “Anladım benim şiirlerimi beleş kapmak istiyorsunuz.” Çekti gitti. Adamda öyle yüksek bir ego var ki! Bu tür insan çok fazla. Hepsi dosyasını koyuyor buraya, aşağıda arkadaşlar da baş edemiyorlar, direk bana gönderiyorlar. Şöyle bir bakıyorum. Bazılarının öyküleri var. Bazıları masal yazıyor. Hepsi birbirinden kötü. Bu dijital olsa ne olacak? Geleneksel yöntemle yazılsa ne olacak? Adama soruyorsun ya iki ya üç kitap okumuş.

Buradan toplumsal değişim ya da etki için basılı, dijital fark etmez önemli olan nasıl okunduğu gibi bir sonuç mu çıkarabilirim?

Aynen öyle.

Geleneksel olarak araştırmak, okumak fiziksel katılım ister. Elektronikte ise soyut bir uzamda oturulduğu yerden bir katılım var. Böylece temas kaybolacak ve soyutlanma olacak. Castells'in dediği gibi "ağlarla bağlanmak" ikinci bir sanal kimlikle ikinci bir alanda yaşatacak.

Soyutlanmadan daha önemlisi bizde çok ciddi bir bilgi kirliliği var. Mesela sanal ortama girdiniz ve Hegel hakkında bilgi alacaksınız. Türkçe vikipediaya girin bir de İngilizce vikipediaya girin. Arada çok büyük fark olduğunu göreceksiniz. İngilizce wikipedia bu işi çok ciddiye alır. Çünkü wikipedia okuyucuların geliştirdiği bir sistem. Ama onun okuyucusu orada Hegel'le ilgili yanlış bilgiyi gördüğü vakit hemen doğru bilgiyle değiştirir. Onun girdiği bilgi sizi zenginleştiren bir bilgidir. Bizdeki ise çok kısıtlı ansiklopedik bile değil. Özet ansiklopedik bilgiler. Wikipedia özelinde söylüyorum. Bir de onun ötesinde bir süre site var. Onlardan aldığımız bilginin doğru olduğundan emin olamıyorsunuz. Örneğin siz yüksek lisans tezinizde internet kaynaklı bir şey söylediğinizde jüriniz, danışman hocanız hemen üstünü çizer ve onu kaynak olarak kabul etmez. Ama yurt dışında vikipedianın altında bir isim vardır. Yazan kişi makul bir kişiyse ki bazen bir üniversitede profesör bile olabiliyor. O çok makul bir referans olur. O bilgi kirliliğini nasıl kullanacağınızla, internetin oturmasıyla ilgili bir şey. Bizde her şey yasaklarla sınırlı olduğu için bu da etkili. Kullanımı çok özgür bir kullanım değil. Akademik kullananlar çok kısıtlı ve küçümseyici. Akademik çevrede bunu internetten aldım dediğin anda sıkıntı yaşatır. Bu tamamen kötü mü hayır. Mesela ben bir deniz kabuğu koleksiyonu yapıyorum. 30 küsur yıldır yaptığım baya zengin bir koleksiyon. Burada fen fakültesine gidiyorum. Onlardan isimlerini öğrenmeye çalışıyorum. Çoğunu bulamadım çünkü bilinmiyor. Ama internete bir giriyorum hepsi çıkıyor. Yani nerede neyi bulacağınızı bilerseniz işinize yarıyor. Ama o da birazcık üzerinde zahmete gerek duyulan bir şey. Araştırma için çok okumanız gerekiyorsa internete de biraz zaman ayırmanız ve bilgiye nereden ulaşacağınızla ilgili bir şey olsa gerek diye düşünüyorum.

Sanal kütüphanemizde ne okuduğumuz belli. E-kitap gizliliği de ortadan kaldırıyor mu?

Şuanda öyle bir şey var mı bilmiyorum. Doğrusu çok suçlayıcı olmak istemem ama Büyük Birader bizi gözetliyor. Yani bizim her davranışımızı gözetleyen bir hükümet var. En azından

böyle bir şeyi arzu eden bir hükümet var. Onlar her şeyi denetimleri altında olsun isterler. Onların da işine gelir. İnternet tamamen kişisel bir şey. Son derece özgür kullanılması gerekir. Ben bilmem nereye gireceğim hayır giremezsin. Niye girmezsin hükümetin iradesiyle giremezsin. Bir takım sitelere girmek yasak niye çocuk pornosunu önlemek için. Kim burada çocuk pornosunu onaylayabilir. Sapık değilseniz bunu onaylamayacaksınız. Zaten onları sen engelleyemezsin. DNS değiştirir yabancı bir yerden girer. Onların zaten amacı oraya ulaşmaksa sen onu engelleyemezsin. Niye benim özgürlüğümü kısıtlıyorsun? Bu her zaman var. Bunu engelleyemezsiniz ve giderek de yaygınlaşacaktır diye düşünüyorum. Bazı şeyler dijitalize oldu mu denetlenmesi de kolay olur. Bir takım anahtar kelimeler girersiniz. Şu kelimelerin geçtiği kitapları bul dersiniz. Kitabı okumak zor. Ama metin içerisinde o kelimeleri bulup denetlemek sansürlemek kolay olur.

Seslenen kitaplar hakkında ne düşünüyorsunuz?

Bu paradoksal bir şey. Ama ben sesli kitaba şu yönüyle karşı çıkmıyorum. Şiiri severim ve şiiri güzel okuyan birinin ağzından okumak da çok hoşuma gider. Mesela Nazım'ın bütün şiirlerini Genco Erkal'ın ağzından dijitalize etseler ben de arabamda giderken dinlesem. Romanda ve öyküde bunun doğru olduğunu düşünmüyorum. Roman bir kere göze ve beyne intihal eder. Edebiyat öyle bir şey. Okuyacaksınız okuduğunuz şeyi hazmedeceksiniz. Kafanızda canlandıracaksınız. Ben böyle düşünüyorum. Mesela arabada giderken sefilleri dinliyorsunuz. Bu arkası yarın dinlemek gibi bir şey.

Kitap fragmanları hakkında ne söyleyeceksiniz?

Reklamda bunları kullanıyoruz. Çaresiz kullanıyoruz. Bir takım fragmanlar yaratmaya çalışıyorsunuz. Bir takım pasajlar yayınlamaya okuyucuda ilgi uyandırmaya çalışıyorsunuz. Maalesef. Bu doğru mu dersiniz doğru değil. Hoşlanmıyorum. Ben biraz geri kafalıyım.

E-kitap basılıyı öldürecek mi?

Yok, her birinin okuyucusu farklı. Zannetmiyorum ama bazı nedenleri destekliyorum. Kağıt ağaçlardan yapılıyor. Kağıt yerine geçebilecek bir şey eğer ormanların katledilmesini engelleyecekse tamam. Ama tek neden bu değil. Yakın bir zamanda böyle olacağını düşünmüyorum. Ben e-kitap okuyorum ama basılı da alıyorum. Kağıdın kokusunu alıyorum. Altını çiziyorum renklendiriyorum ama basılı kitabımı alıyorum aynı yerin altını tekrar çiziyorum. Bu bir tavır. Benim gibi düşünenler daha uzun süre kitap alır. Engeller mi Türkiye'de çok zannetmiyorum. Çünkü e-kitabın Türkiye'de piyasası belli.

Basılacak yazıya nasıl karar veriyorsunuz? Ölçütler neler.? E-kitaba göre değişiyor mu ölçütler?

Bizim bir yayın kurulumuz var. Yayın kurulumuzda editörler var. Editörler onlara ulaşan bilgileri veya çevirmek istediklerini kurula getirirler. Yayın kurulunda tartışırız onları. Bizim yayın kriterlerimize uyuyor mu diye bakarız. Uyuyorsa hangi diziden çıkarabiliriz niçin çıkarırız gibi kararlaştırırız. Sonra bir takvime yayarız öyle karar veririz. E-kitap olması da fark etmez. Bizim için kitap kitaptır. İçeriği önemli şekli değil.

Ayrıntı Yayınları'nda daha çok tükenen baskılara mı öncelik var yeni çıkanlara mı?

Öncelikle sözleşmelerini yenilediğimiz, e-kitaba göre düzenlediğimiz kitapları gönderiyoruz. Sonra da telifi geçenleri gönderiyoruz. Bunlar yazarı 70 yıl önce ölmüş veya kitap 70 yıl önce basılmış olanlar. Herkese öneriyoruz e-kitap olarak yayınlayacağız siz de kabul edin diye. Muhtemelen bir süre sonra hepsini yapacağız ama bazı kitaplarımız var ki yeniden basılı hale getirmek bizim için zarar. Çünkü en az bin tane basacaksınız. Bin tane bassanız satamayacaksınız. Ama e-kitap yaparsanız kaç tane satarsa satsın. Öncelik onlarda zaten. Onlar bu şekilde e-kitapla gidecek. Çünkü özellikle akademik yaşamda bunlar özellikle isteniyor. Hocalar tarafından öğrencilere ders kitabı gibi tavsiye edilmiş. Öğrenciler bir kitap alıyorlar sonra fotokopiyle çoğaltıyorlar. Sonra da niye basılmıyor. Almazsanız basılmaz tabii.

EK 2

(Röportaj yazar Hakan Günday ile yapılmıştır.)

E-kitap hakkında ne düşünüyorsunuz? Yaklaşımınız nedir?

Günümüzde bir metnin, hangi araçlar sayesinde yazıldığı, yayınlandığı ve okunduğu benim açımdan herhangi bir önem taşıyor. Çünkü kullanılan o araçların, metnin değeriyle hiçbir ilgisinin olmadığını düşünüyorum. Ve e-kitabı da sadece o araçlardan biri olarak görüyorum.

Siz hiç e-kitap aldınız mı kendi açınızdan durum nedir?

Sadece matbaa çıkışlı kitapların olduğu bir dönemde dünyaya gelmiş ve okuma alışkanlığı edinmiş biri olarak e-kitap ilgimi çekmiyor. Dolayısıyla hayır, bugüne kadar hiç e-kitap almadım.

Yazarın dünyasındaki değişim dijitalleşme ile etkilendi mi? Kağıt, kalem, kitap yerine ekran, klavye, e-kitap geldi. Dijitalleşme sizin hayatınıza nasıl yansıdı?

2000'de yayınlanmış olan ilk kitabımı onlarca kalem ve iki defter kullanarak yazmıştım. Ancak metni bir bilgisayarda temize çekmem gerekiyordu. O süreç içinde de, bir *metin yazılımının* ne denli kullanışlı olduğunu keşfettim. Örneğin, yüzlerce sayfadan oluşan söz konusu metnin içinde aradığım kelimeleri saniyeler içinde bulabiliyor, onlara kaç kez yer verdiğime ilişkin istatistiklere ulaşabiliyor ve yine saniyeler içerisinde, üzerlerinde değişiklikler yapabiliyordum. Bütün bu işlevsellik büyük bir zaman-emek tasarrufu sağlıyor ve içeriğe ilişkin olarak bana daha çok çalışma fırsatı veriyordu. Ve o süreçten sonra yazmak için sadece bilgisayar kullandım.

Teknoloji edebiyatı nasıl etkiliyor? Edebiyatın yozlaşması açısından bir tehdit olabilir mi? Ya da edebilik ölçütlerini etkiler mi dijitalleşme?

Edebiyatın okura ulaşabilmesi açısından teknolojinin çok etkili olabildiği, bir gerçek. Çeşitli nedenlerden ötürü, basılmış metinlere ulaşamayanlar, dünyanın neresinde olurlarsa olsunlar, istedikleri cümleleri okuyabiliyorlar. Teknolojinin böylesine kolaylaştırıcı ve şartları eşitleyici bir etkisi olmasını çok önemli buluyorum. Ayrıca metin üretenler ve bunları yayınlamak isteyenler için de benzer bir kolaylık söz konusu. Bundan sonrası ise, o metinlerin içeriğiyle ve değerleriyle ilgili. Yazılanı paylaşmak artık daha kolay olduğu için paylaşılan yazıların niceliğinin artması gayet olağan. Hatta o artan nicelik içinde, istatistikî olarak niteliğin

azalıyormuş gibi görünmesi de olağan. Bundan elli yıl önce herkese okuma-yazma öğretilmiş, kağıt-kalem verilmiş ve yazılan her metin yayınlanmış olsa ortaya çıkacak sonuç neyse, bugün de o var. Dolayısıyla edebiyat, kağıt-kalemle ne kadar yozlaşmışsa teknolojiyle de ancak o kadar yozlaşabilir. Ancak belki bu noktada, okurun nitelikli metne ulaşmakta daha fazla zorlanacağı düşünülebilir. Ne de olsa üretim patlaması yüzünden etrafında oluşan metin kalabalığını geçip aradığına varması daha seçici bir okur bilinci gerektirecektir. Yine de edebiyatın, üretim ve aktarım araçlarına gelene kadar, yozlaşması için öylesine ekonomik ve politik nedenler var ki bütün bunların yanında teknoloji hayli masum kalıyor. İster kanla toprağa, ister kökboyasıyla mağara duvarına, ister lazerle bulutlara yazılsın, önemli olan daima “ne yazıldığı” olacaktır.

E-kitapla birlikte hipermetin kavramı da çıktı. Okurun düz metin okuma alışkanlıkları değişiyor. Romanda bunu nasıl değerlendirebiliriz?

Kullanılan araç elbette içeriğin de bir parçası haline gelebilir. Aslında hipermetin buna bir örnek. Çağrışımlar aracılığıyla çalışan bir zihnin kullanımına sunulduğu takdirde, hikâyenin çeşitli boyutlarına inip çıkmak bu sayede mümkün. Hatta sadece e-kitap olarak yayınlanmış ve her okunduğunda hikâyenin değiştiği metinler de var. Nasıl tiyatro ve sinemanın birbirlerinden ayrı, kendilerine özgü anlatım teknikleri varsa, basılı malzemeden farklı olarak, dijital yayımlar da kendi zenginliklerini keşfedip içeriğe ekleyeceklerdir.

E-kitaba multimedya alanlar da eklenebiliyor. Bunca görsel ve işitsel unsurun yanında metnin tekeli sarsılmayacak mı? Ya da belki gördükleriyle okurun imgelemi bozulacak...

Özellikle çocuk edebiyatında, böylesi görsel-işitsel unsurlarla desteklenmiş metinlerin, okuma alışkanlığı edindirme açısından bir etkisi mutlaka var. Ancak bu “birden fazla duyuya hitap eden” metinlerin, ilerleyen yaşlarda yani okurun bilinçlenmesiyle, yine okur tarafından ayıklanacağını düşünüyorum. Bu doğrultuda okur, görsellik, işitsellik ve metni birbirinden ayırıp, teker teker tüketme ihtiyacı hissedecektir. Her birinin ayrı bir odaklanma gerektirecek kadar zengin bir nitelik ve çeşitlilik içerdiğini kavradığı an, önüne gelen o “her şey dahil” ürün artık onu tatmin etmeyecektir. Tabii ki elindeki tablete bakarken, bir dakika içinde gözlerinin önünden onlarca imge geçen bir çocuk için metin son derece yavaş ve tüketim emeği gerektiren bir ürün. Ve tabii ki bütün o ses-renk-hareketten sonra sadece zihninde yankılanan bir okumaya yönelmesi zor. Ancak bu noktada unutmamak gerekiyor ki bütün o ses-renk-hareket, bir hikâyenin parçası. Böylesi bir deneyimden çıkmış olan çocuk da bütün o

unsurların bir araya gelmesiyle bir hikâyeyi –sadece okumuş olmasa da- kavramış olacaktır. Ve kavranılan her hikâyeye, ileride “sadece okumaya”, “sadece dinlemeye”, sadece izlemeye” yönelmek için atılmış bir adımdır bence. Çünkü öğrenilen her hikâyeye, daha çok öğrenme isteği verecektir. Bu noktada bir hikâyeye anlatımı için farklı disiplinlerin bir araya gelip sonradan ayrışmasının bir sorun olacağını düşünmüyorum. Gelecekte gerçek bir okur olma ihtimali hiç bulunmayan bir bireyin, o düzeye uzun yoldan da olsa varabilmesini sağlayacak bir tekniğin imgelem üzerindeki olumsuz etkisini çok da önemli bulmuyorum.

Görsel işitsel unsurların eklenmesiyle post-modernizm gibi yeni bir akım değil de yeni bir roman türü olarak post-roman diyebilir miyiz?

Eğer bütün bu ürünleri romanın bir devamı olarak görüyorsanız, evet, böylesi bir adlandırma yapmak mümkün. Ancak bence, nasıl sinema post-tiyatro değilse, bu multimedya ürünleri de romana dahil değil. Bunlar başka bir kulvarın koşucuları ve üstelik romanla aynı yarışta bile koşmuyorlar.

Dijitalleşme ile yayın evine bağlı kalmaksızın bireysel yayıncılık da yapılabiliyor. Kişi kendi kitabını bir takım formatlarla internette yayınlatabiliyor. Böylece büyük bir havuz oluşacak. Bu noktada nitelikli olana ulaşmakta bir zorluk olacak mı?

Ek olarak bu durum –herkesin rahatça paylaşım yapabilmesi- kitch roman oluşumuna sebep olur mu?

Daha önce de sözünü ettiğim gibi, bütün bu üretim çokluğunun nitelikli metne ulaşımı zorlaştırma riski var. Ancak aynı zamanda, okuma ve yazmayı sıradanlaştırarak, bireyle metin arasındaki duvarları yıkan bir yönü de var. Ve okumak öyle bir eylem ki bir kez içselleştirdiniz mi kendinizi asla hayal edemeyeceğiniz cümlelerle baş başa bulabilirsiniz. Çünkü hikâyelerin dışında, ilham verici olan okumanın kendisidir. Yürümek gibi... Sağlıklı olan her birey yürür. Ancak çoğunluk daima aynı sokaklarda ilerlerken, bazıları da Everest de ya da ayda yürür. Dolayısıyla her birey okuyabilmeli, yazabilmeli ve yazdıklarını yayınlatabilmeli ki içlerinden bazıları yepyeni cümleler kurabilsin. Ve bu yepyeni cümlelerin yazılabilme oranı olabildiğince yüksek tutulabilsin.

El yazması dönemdeki gibi anonim eserler de ortaya çıkmaya başladı (internette). Edebiyat açısından bunu nasıl değerlendirebiliriz?

Düşünceler dünyası, doğası gereği anonimdir aslında. Binlerce yıllık bir insanlık birikimidir. O sırada yeryüzünde yaşamakta olan insanların üzerinde uçuşan bir bilgi bulutu gibidir. Her nesil o buluta kendi katkısını yapar ve düşünce dünyası gelişir. İnsanların kendi aralarındaki iletişimleri kültürel önyargılarla sakatlanmış olduğundan, bütün kurallardan bağımsız bir düşünce dünyası belki de internet aracılığıyla bugün –ağır aksak da olsa- somutlaşmaya doğru gidebilir. Tabii ki internetin o “her şeyden muaf” yapıya bürünmesi çok zor ancak yine de sözünü ettiğiniz o anonimliğin çok önemli olduğunu düşünüyorum. Böylece düşünceyi üretenden çok, düşüncenin içeriğinin tartışılabileceği bir zemin sahibi olma ihtimali var. Çünkü bugüne kadar, düşünceyi üretenlerin dinî, kültürel, cinsel vs. kimlikleriyle meşgul olmaktan, düşünceleri gerçekten tartışmaya pek vaktimiz olmadı.

McLuhan’ın deyimiyle “Araç mesajdır. Önce biz kullandığımız aletlere şekil veririz ve sonra onlar bizi şekillendirir. Bir mesaj iletiildiği araca göre değişiklikler gösterir.” El yazması kitaplar topluluğa sesli olarak okunuyordu ve toplu halde geliyordu insanlar. Basılı kitap toplumsal değişime sahne oldu. Daha bireysel bir alan doğdu mesela. İnsanlar köşelerine çekilip istediği kitabı istediği kadar tekrarlar okuyabiliyorlar. Toplu olarak değil birey olarak gelişim ortaya çıktı.Sizce e-kitaplar –bir araç olarak- nasıl bir değişim gösterecek?

Belki de e-kitaplar, el yazmaları çağıyla basılı kitaplar çağını birleştirecek ve üst düzeyde bir paylaşılabilirliği olması açısından aynı metnin, yüzlerce kişi tarafından aynı anda ancak yalnız başına okunmasını sağlayacak. Ve yine aynı teknoloji sayesinde, birbirini hiç tanımayan o okurlar, söz konusu metin hakkında, bütün baskılardan olabildiğince uzak biçimde, derhal tartışabilecek. Böylece hem dünyanın bir parçası olacak hem de yalnız kalabilecekler. Bir birey olarak kalarak, istedikleri topluluğa özgürce dahil olup istedikleri topluluğu özgürce terk edebilecekler.

Castells'in dediği gibi “ağlarla bağlanmak” ikinci bir sanal kimlikle ikinci bir alanda yaşatacak. Geleneksel olarak araştırmak, okumak fiziksel katılım ister. Elektronikte ise soyut bir uzamda oturulduğu yerden bir katılım var. Böylece temas kaybolacak ve soyutlanma olacak. Roman dünyasını bu soyutlanma durumuyla nasıl ilişkilendirebiliriz?

Hikâyeler yazmak ve okumanın temel amaçlarından biri de, fiziksel katılım olmadan başka hayatlar deneyimlemek değil mi? Başka yüzyıldan bir roman karakteriyle birlikte, asla gidilemeyecek bir okyanusta balina avına çıkmanın, sanal bir kimlikle, olmayan bir şehrin sokaklarında dolaşmaktan ne farkı var? Dolayısıyla bütün bunlar, bireyin, yaşadığı toplumda hiçbir zaman sahip olamayacağı kimliklere bürünmesini sağlayan ve “diğer ihtimalleri” en azından tatmasını sağlayan birer araç. Tabii ki bütün bu araçların kullanım kılavuzlarının son cümlesi şudur: “Daha fazla bilgi için evden çıkınız.” Ve tabii ki okur ya da sanal kimlik sahibi bu gerçeği bilir. Yine de gerçeğin uzağında başka bir gerçeklik yaşama ihtiyacı sağlıklı biçimde tatmin edildiğinde, bireyin, içinde yaşadığı toplumun baskısına direnme gücü yükselir. Ayrıca bütün bunların sonucunda, “temasın” bütünüyle kaybolacağını da pek sanmıyorum. Çünkü insan, bir bedene sahip olduğu sürece “temas” da elbet var olacaktır.

Yazarken nasıl bir dünya oluşturuyorsunuz? İzole olunuyor mu o süreçte? Dijitalleşme ile sokağa çıkmadan birçok şeyi öğrenir olduk? İzole olunması bile imkansızlaştı.

Evet, gelelim bütün bu dijitalleşme ve bilgi paylaşım patlamasının belki de en önemli yan etkilerinden birine: Her şeyi bilme illüzyonu! Hiç gidilmeyen coğrafya ve kültürler hakkında bilgi sahibi olduğunu sanmak ve kameralar neyi gösteriyorsa o görsellikle yetinmek... Herhalde en büyük sorunlardan biri bu. Hatta en büyük tehlike: Bireyin, gördüğü her şeye inandığı bir çağa girmek... Bireyi, kendi evi dışında her yerde bir savaş olduğuna inandırıp onu korkuyla hapsedmek... Sonuçta iki tür bilgi var: Ayağına kadar gittiğiniz bilgiler ve ayağınıza kadar gelen bilgiler. Ve ayağınıza yani ekranınıza kadar gelen bilgiler genellikle size bir şey satmaya çalışanlar... Ya bir bilgi ya da bir ürün. Dolayısıyla daima uyanık olmak gerekiyor. Sorgulayıcı bir zihin yapısının her şeye rağmen ayakta kalması... Bunun da yolu okumaktan geçiyor olmalı. “Oturulduğu yerden bile yapılırsa” araştırmaktan ve özellikle “ayağa kadar gelen” bilgilerden kuşku duymaktan... Evet, yazarken kendimi hikâyeyle bir odaya kapatabiliyorum. Çünkü ancak öyle çalışabiliyorum. Ancak tabii ki bu bir çaba gerektiriyor. Sonuçta bu, kapınızın sürekli çalındığı bir çağ. Ama onu kime açıp açmayacağınız size kalmış.

Edebiyat da bir sanat ama diğer sanatlardan hangisine daha yakınsınız? E-kitabınıza animasyon, video, ses, müzik hangisini eklersiniz? Sanatların iç içe geçtiği günümüzde roman hangi sanatla kaynaşmalı?

Müzikle ilgileniyorum. Ve herhalde bir e-kitapta müziğin varlığı hoşuma gidebilirdi. Ancak bu noktada denge çok önemli. Ve bir de okurun istediği anda müziği susturulabilme seçeneğinin olması!

Günümüzde yazarın Tanzimat yazarları gibi mesaj verme kaygısı olmalı mı?

Ben sadece hikâyeler anlatıyor ve yazarak düşünmeye çalışıyorum. Gerisi beni ilgilendirmiyor. Eğer yazdıklarımın bir mesaj çıkartılabilirse, bu herhalde önce kendimedir.

Seslenen Kitap diye bir internet sitesi var örneğin. Kitabı okumak mı dinlemek mi?

Şimdilik okumak... Ama bir gün gelir de gözlerim bozulursa durum değişir tabii!

Kitap fragmanlarına yaklaşımınız nedir?

Bir kitap tanıtımının her biçimde yapılabileceğini düşünüyorum. Hatta bana kalsa, sanat ürünleri (tiyatro, sinema, sergi, konser vs.) dışındaki ürünlerin reklam ve tanıtımını tamamen yasaklarım. Çünkü bir otomobilin kaç taksitle satıldığı ya da bir bankanın hangi faizle kredi verdiği beni ilgilendirmiyor. Benim öğrenmek istediğim, o sırada şehrin neresinde hangi gösterinin olduğu ya da yeni çıkan kitapların neler olduğu. Dolayısıyla kitap fragmanlarını da böyle görüyorum. Kitabın sunduğu dünyayı tanıtıcı birer broşür gibi...

(Röportaj yazar Ayşe Kulin ile yapılmıştır.)

E-kitap hakkında ne düşünüyorsunuz? Yaklaşımınız nedir?

E- kitap, benim için hiç bir zaman normal kitabın yerini tutamaz. Ben üzerinde not alamayacağım, kalemle satır altlarını çizemeyeceğim, kokusu ve dokusu olmayan bir kitabı okumaktan zevk almam. Ama yeni kuşaklar sanırım kolaylığından dolayı tercih edecekler.

Siz hiç e-kitap aldınız mı kendi açınızdan durum nedir?

İndirdim ama keyif almadığım için okuyamadım.

Yazarın dünyasındaki değişim dijitalleşme ile etkilendi mi? Kağıt, kalem, kitap yerine ekran, klavye, e-kitap geldi. Dijitalleşme sizin hayatınıza nasıl yansdı?

Ben yazmaya daktilo ile başladım. Bilgisayar ile devam ettim. Bilgisayar hayatıma girmeseydi, bu kadar üretken olamazdım. Çağımın dışına düşmemek için dijitalleşmek zorundayım.

Teknoloji edebiyatı nasıl etkiliyor? Edebiyatın yozlaşması açısından bir tehdit olabilir mi? Ya da edebilik ölçütlerini etkiler mi dijitalleşme?

Sanmıyorum. Bir eseri kalemle veya tuşlara vurarak yazmanın arasında bir fark olmamalı. Yaratıcılığın bu tür ayrıntılardan etkilenmemesi gerekir.

E-kitapla birlikte hipermetin kavramı da çıktı. Okurun düz metin okuma alışkanlıkları değişiyor. Romanda bunu nasıl değerlendirebiliriz?

Bu kavramı hiç duymadım. Anlamını bilmiyorum. Ama şunu biliyorum, her kuşağın okuma alışkanlığı değişiktir. Değişime açık olmazsak, yerimizde sayar ileri gidemeyiz. Sürekli yeni fikirler, tarzlar ve elbette teknolojiler üretmeliyiz.

E-kitaba multimedya alanlar da eklenebiliyor. Bunca görsel ve işitsel unsurun yanında metnin tekeli sarsılmayacak mı? Ya da belki gördükleriyle okurun imgelemi bozulacak...

Okurun imgeleri zaten bozuldu. Yeni yetişenler resimsiz kitap okuyamıyorlar. Bunun esas nedeni dijitalleşme değil eğitimdeki aksaklıklar; sözlü ve yazılının yerini test usulü sınavın alması, ayrıca okuyup anlama, kompozisyon yazma gibi öğrencinin kendini ifade etmesine

yol açan ögelerin kaldırılması yepyeni bir kuşağın gelişmesine yol açtı. Buna bir de elektronik iletişimin kısaltılmış mesajlarını ekleyin. İnsanlar arası iletişim artık çıt-çıt-çıt'lardan ibaret.

Görsel işitsel unsurların eklenmesiyle post-modernizm gibi yeni bir akım değil de yeni bir roman türü olarak post-roman diyebilir miyiz?

Bence henüz o noktaya gelmedik. Gerçi teker teker kapanıyorlar ama dünyada hala kitapçılar var.

Dijitalleşme ile yayın evine bağlı kalmaksızın bireysel yayıncılık da yapılabiliyor. Kişi kendi kitabını bir takım formatlarla internette yayınlayabiliyor. Böylece büyük bir havuz oluşacak. Bu noktada nitelikli olana ulaşmakta bir zorluk olacak mı?

Kendi kitabını bu şekilde okurlarıyla buluşturan yazarlar tanıyorum. Bunun nitelikle ne alakası var? Burnundan kıl aldirtmayan ve hikmeti sadece kendinde saklı yayınevlerinin kibriden kurtulmak için, bence harika bir yol bu. Bu yolu deneyenlerin bastıkları kitaplar nitelikli değilse, okunmaz! Kaldı ki, yayınevleri tarafından basılan her kitap nitelikli mi sizce?

Ek olarak bu durum –herkesin rahatça paylaşım yapabilmesi- kitch roman oluşumuna sebep olur mu?

Önce topluma bakın! Her toplum layık olduğu yönetimle yönetiliyorsa eğer, her okur da layık olduğu kitabı okur.

El yazması dönemdeki gibi anonim eserler de ortaya çıkmaya başladı (internette). Edebiyat açısından bunu nasıl değerlendirebiliriz?

Ben henüz öyle bir eser okumadığım için, değerleri hakkında fikir yürütmem doğru olmaz.

McLuhan'ın deyimiyle “Araç mesajdır. Önce biz kullandığımız aletlere şekil veririz ve sonra onlar bizi şekillendirir. Bir mesaj iletildiği araca göre değişiklikler gösterir.” El yazması kitaplar topluluğa sesli olarak okunuyordu ve toplu halde geliyordu insanlar. Basılı kitap toplumsal değişime sahne oldu. Daha bireysel bir alan doğdu mesela. İnsanlar köşelerine çekilip istediği kitabı istediği kadar tekrarla okuyabiliyorlar. Toplu olarak değil birey olarak gelişim ortaya çıktı. Sizce e-kitaplar –bir araç olarak- nasıl bir değişim gösterecek?

Bence büyük bir fark olmayacak çünkü e-kitapları da insanlar tek başlarına okumaya devam edecekler. Toplu halde insanlar ancak vaaz dinleyebilir ki, onu da dinliyorlar mı yoksa dinler gibi mi yapıyorlar?

Castells'in dediği gibi “ağlarla bağlanmak” ikinci bir sanal kimlikle ikinci bir alanda yaşatacak. Geleneksel olarak araştırmak, okumak fiziksel katılım ister. Elektronikte ise soyut bir uzamda oturulduğu yerden bir katılım var. Böylece temas kaybolacak ve soyutlanma olacak. Roman dünyasını bu soyutlanma durumuyla nasıl ilişkilendirebiliriz?

Kitap sayfaları ya da e- kitap sayfaları aynı fiziksel katılımı okunur. GÖREREK. Elimizde tuttuğumuz kitabı da (ne kitap olursa olsun) oturarak okuruz, dolaşarak değil. Kısacası değişen bir şey yok! Araştırmak ise, okumak için değil, yazmak içindir.

Yazarken nasıl bir dünya oluşturuyorsunuz? İzole olunuyor mu o süreçte? Dijitalleşme ile sokağa çıkmadan birçok şeyi öğrenir olduk? İzole olunması bile imkansızlaştı.

İzole'den keskin bir yalnızlığı kastediyorsanız, hayır ben 'izole' olmuyorum. Her ortamda konsantre olabilme yetim var benim. Kaldı ki bilimsel rapor ya da tarih değil roman yazıyorum. Dikkatten çok hayal gücü isteyen kurgu öyküler yani! Dijital kolaylıklarla sokağa çıkmadan öğrenebilmeye ise, şükran ve minnet borçluyum. Bilginin parmaklarımin ucunda olması harika bir şey!

Edebiyat da bir sanat ama diğer sanatlardan hangisine daha yakınsınız? E-kitabınıza animasyon, video, ses, müzik hangisini eklersiniz? Sanatların iç içe geçtiği günümüzde roman hangi sanatla kaynaşmalı?

E-kitap okuyanlara sonsuz saygım var. Tuğla gibi kitapları uçakla seyahat ederken yanlarında taşımak zorunda değiller, mesela. Ama ben şahsen, kitabıma dokunmak isterim. O nedenle e-

kitabın hangi sanatla iç içe geçmesi gerektiği umurumda değil. Romana gelince, roman tiyatrodan, felsefeden, resimden ve müzikten beslenir. Çünkü içinde hayatı, rengi ve ahengi barındırır. Sanatın dallarını birbirinden tamamen ayırmanın imkanı yoktur bence.

Günümüzde yazarın Tanzimat yazarları gibi mesaj verme kaygısı olmalı mı?

Mesaj verme kaygısı olan kitapları okumayın, yırtın atın.

Seslenen Kitap diye bir internet sitesi var örneğin. Kitabı okumak mı dinlemek mi?

Kitap okunmak içindir. Ama bir insanın bazen okumaya gerçekten vakti olamıyorsa, örneğin iki, üç çocuklu bir anne gün içinde okumaya vakit bulamıyorsa, ütüsünü yaparken, sebzelerini doğrarken, ya da bebeğini uyuturken, bir yandan da kitabını dinleyebilir. Tüm gün çalışan bir adam, trafikte evine giderken, müzik yerine bir kitap dinleyebilir. Neden olmasın!

Kitap fragmanlarına yaklaşımınız nedir?

Bu sorunuz anlamadım: Film fragmanlarını biliyorum da, kitap fragmanı nedir acaba? Kitap çıkmadan önce kısa bölümler mi sunuluyor okura? Eğer öyle ise, kitap da bir ürün olduğuna göre, fragman, satışını tetikleyebilir. Ama ben bunu şahsen kendi kitaplarıma yapmak istemem. Bunu yapmak yanlış olduğu için değil, ben demode olduğum için.

(Röportaj yazar Ahmet Ümit ile yapılmıştır.)

E-kitap hakkında ne düşünüyorsunuz? Yaklaşımınız nedir?

Teknik olarak çok yararlı bir şey. Bir seyahate çıkarken yanımda 5-10 kitap götürmem mümkün değil. Sonuçta e-kitap teknik olarak büyük kolaylıklar sağlıyor. Bir yazar olarak da şöyle düşünmek lazım. Bizim yaşadığımız çağda formu kağıt ve kapaktan oluşan kitap dediğimiz bir tür var. Ama başından beri böyle bir form yoktu. Tabletler vardı örneğin Gılgamış destanı tabletlere yazılıyordu. Çivi yazısı vardı, duvarlara, mum tabletlere bir şeyler yazılıyordu. Sonra parşömene yazılmaya başladı. İnsanlara kitabın, metinlerin ulaştığı değişik araçlar vardı. Bugün de kitaplar var. Dolayısıyla gelişmeyle beraber yeniden dijital tabletin olması kaçınılmaz ve buna karşı çıkmak da doğru olmayabilir. Ama elbette ki bu bir alışkanlık meselesi. İnsanlar ne kadar sürede buna geçecekler bilmiyorum. Çünkü bende kitabı okuyarak mutlu oluyorum. Bir dijital metni okurken hem gözlerim yoruluyor, hem belki de alışık değilim. Bir de o kağıdı çevirmek, onun çıkardığı ses, temas hepsi başka bir şey. Dijitaldekine dokunmak daha soğuk, kağıda dokunmak daha başka bir şey. Dolayısıyla ben ve benim kuşağım belki henüz buna alışık değiller ama zaman içinde buna alışılacak ve e-kitap elbette romanlarda öykülerde şiirlerde olacak.

Siz hiç e-kitap aldınız mı kendi açınızdan durum nedir?

Aldım ama okuyamadım. Gözümü çok yoruyor. Deneme amaçlı almıştım. Ama yurtdışında arkadaşlar var Kindle denilen araçları alıyorlar, içerisine bir sürü kitap koyuyorlar. Okuduklarını söylüyorlar. Ben henüz orada değilim.

Yazarın dünyasındaki değişim dijitalleşme ile etkilendi mi? Kağıt, kalem, kitap yerine ekran, klavye, e-kitap geldi. Dijitalleşme sizin hayatınıza nasıl yansıdı?

Ben zaten uzun süredir bilgisayarla çalışıyorum. Çok kısa süre daktilo ile yazdım. 1982 yılından 1989 yılına kadar daktilo ile yazdım. Ama o zaman benim yazar olarak çok aktif ve yoğun olduğum bir dönem değildi. 1989'dan itibaren bilgisayarla çalışıyorum. Şuanda bilgisayarım olmazsa herhalde yazamam. Çünkü ona alışım. Elle kalemle yazmak çok zor olur diye düşünüyorum.

Kolaylaştırıcı etkisi var diyorsunuz...

Bir kere kesinlikle çok kolaylaştırıcı etkisi var. Edebiyatta şu önemlidir: Yazarken bazı sözcükleri çok kullanıyoruz. Normalde ben daktilo ile yazsam sık kullandıklarımı bulmam zor olur. Ama bilgisayarda ne kadar kullandığımı görebiliyor, o kelimenin muadilini yakalayıp kullanabiliyorum. Özellikle de benim gibi polisiye yazarı için çok önemli. Bir teknik bilgiyi bir yerde kullanıp kullanmadığım çok önemli. Psikolojik bir tarafı da var; ekranı görmek klavye ile çalışmak alışkanlık yarattı. Bazı arkadaşlarımız var kalem ya da daktilo olmadan yazamıyor. Mesela Selim İleri hala daktilo ile yazıyor.

Teknoloji edebiyatı nasıl etkiliyor? Edebiyatın yozlaşması açısından bir tehdit olabilir mi? Ya da edebilik ölçütlerini etkiler mi dijitalleşme?

Ben bir tehdit olduğunu zannetmiyorum. Yeni şeyler getirebilir ama bir tehdit oluşturmaz. Çünkü sanat, insanın var oluşundan beri var. Mağaradaki çizilen resimler, ateş başında anlatılan masallar, hikayeler, ilkel insanların avda yaşadıklarının resimleri, farklı kabilelerle yapılan savaşlardaki anlatılan kahramanlık ya da korkaklık hikayeleri... Bunlar hep edebiyat, sanat. Sonra bu sözlü edebiyat çok farklı şekillerde yazılı hale dökülmüş. Dijital ortaya çıktığı zaman aşk biter mi?

Bitmez ama etkilenir.

Niye etkilensin etkilenmez.

Mesela sosyal medyada sürekli bir takip hali. Gizem kalmıyor.

Sen kendini gizlersen niye gizlilik kalmasın? Kişiye bağlı. Bir insana aşık oldun ama teknoloji geldi aşık olmayacağım diye bir şey yok ki! Ne olursa olsun gizlilik kalsın ya da kalmasın farketmez.

Mektup ve mail arasında fark yok mu?

Onların hepsi hikaye. Kaç kişi mektup yazıyordu. Çok hızlandı şimdi. Aşk bitmez. İnsanın duyguları bitmez. Güzellik, çirkinlik karşısında duygular bitmez. Teknik olarak değişiklik olur. At arabasıyla gidiyordu şimdi uçakla gidiyor. Seyahat seyahattir, farketmiyor. Yine o seyahati yaşıyoruz. Aynı duygular devam ediyor. Bazı şeyler değişiyor ama teknik olan değişmez. Dolayısıyla edebiyatın sanatın değişeceğini sanmıyorum ben. En azından roman mutlaka devam edecek. Bazı türler geride kalacak ama devam edecek. Yeni şekiller olacak.

Mesela tiyatro ölüyor diyorlardı şimdi yeniden canlandı. İnsanın sanata ihtiyacı var. O nedenle yaratıcılar, sanatçılar dijitali doğru kullanırsa çok yararı olabilir. Mesela benim için dijital ortamın çok yararı var. Twitter'dan imza günümü duyuruyorum, bir sürü okurla buluşuyorum. Hepsine cevap veremiyorum. Çok enteresan bir şey olursa ancak cevap verebiliyorum.

Sosyal medyadan çok büyük bir kitleye hitap ediyorsunuz.

İnanılmaz bir şey. Bugün biri İran'ın Tebriz kentinden bir mesaj yazıyor bana “sizin kitabınızı çevirmek istiyorum, yazarım” diye. Normalde bunun olabilmesi için onun gidip benim kitap ajanımı bulması gerekiyor. Doğrudan bir ilişki geliyor yani. Şimdi ben Roma şehrini bilgisayar başında yazabilirim. 360 derece dönen görüntüler var. New York'taki bir adam da Topkapı Sarayı'nı yazabilir. Sorun ilişkinin derecesidir. Dijital teknoloji seni esir alıyorsa yani masandan kalkmıyorsan, gezmiyorsan, denizi, ormanı, tarihi yerleri görmeye gitmiyorsan o zaman bir sıkıntı var. Sıkıntı senin gelişmemendir. Bilinçli kullanılmalı ama kitap da bunu yapabilir. Bazı insanlar odasından çıkmadan kitap okuyor. İnsanlarla ilişki kurmak yerine kitaplarımı okurum diyor, böyle insanlar var.

E-kitapla birlikte hipermetin kavramı da çıktı. Okurun düz metin okuma alışkanlıkları değişiyor. Romanda bunu nasıl değerlendirebiliriz?

Metnin kendisi ile ilgili bir şey. Benim gibi yazarlar için böyle bir şey söz konusu değil. Çünkü okur, merak edecek ve her ayrıntıyı okumak zorunda kalacak. Kafka okuru için de aynı şey geçerli. O bölümleri bölüm bölüm okuyacak. Ama bazı metinleri hızlı okur, parça parça okur, aralarını okur, çaprazlama okur. Orada bir sıkıntı yok o her zaman olan bir şey. Asıl mesela şu; insanoğlunun romana, edebiyata, sanata ilgisi bitecek mi bitmeyecek mi? Bence bitmeyecek. Bazı insanlar biraz daha asosyal, fazla konuşmuyor ama diğer yandan o adam İzlanda'da öldürülen folkler için buradan eyleme geçebiliyor. Mahallesindekiyle görüşmüyor ama bilmem neredeki bir canlı türü ya da öldürülen kadınlar için bir şeyler yapıyor. Böyle olanakları var. İki taraflı düşünmek lazım. Bazı olumsuz yanları olabilir kabul ediyorum ama sanatta esas olanı öldüreceğini zannetmiyorum, başka bir şekil alır.

Nasıl bir şekil alır?

Şöyle akıl yürütebiliriz: Sanat yerelden çıkıyor. Beyoğlu'ndayım Beyoğlu'nu yazıyorum. Pekin'de veya başka bir yerde çevirdiğinde okuyor. Diyor ki “ben İstanbul'u merak ediyorum

ve bir yazar Beyoğlu'nda geçen bir hikaye anlatmış". Giderek o ortadan kalkabilir. Herkes her şeyi öğrenebileceği için başka bir sunum yapmak gerekebilir. Her şeye ulaşmak kolay oluyor.

E-kitaba multimedya alanlar da eklenebiliyor. Bunca görsel ve işitsel unsurun yanında metnin tekeli sarsılmayacak mı? Ya da belki gördükleriyle okurun imgelemi bozulacak...

Doğru, metin her zaman çok yer kaplıyor. Bu yenilikler okuru seslerle renklerle yönlendiriyor. Çünkü öteki türlü metinle baş başa kaldığınızda o metnin, sözcüklerin size verdikleri, sizin hayalinizde canlandırdıklarınız sizi duygusal olarak hayal gücünüz doğrultusunda etkiliyor. Ama burada bir yere müzik veya ses koyuyor böylece metnin dışında bir şeyle etkiliyor. Ama ne olursa olsun metin her zaman çok etkili. Mesela Shakespeare yıllar önce tiyatrodaki sahnelenirken elektrik, teknolojik olanaklar yoktu. Mum ışığı ya da değişik ışıklarla yapılıyordu. Şimdi biz Hamlet'i multivizyonla, teknik ışıklarla falan izliyoruz. Ama metin, aynı metin. Bizde yarattığı şey; niye varız, ben kimim, olmak mı, olmamak mı. Bunu film olarak da oyun olarak da görsek bitmiyor. Ana metin var. Sanat olma özelliğini koruduğu sürece bitmez. Sanat reklam ürünü, aracı gibi olduğunda o başka bir şey. Ama bu etkilenmeler yönlendirmeler olacak. Bunlar insanlığın kültürel zenginlikleri. O bittiği zaman orada öteki duracak. Bir seçenek olarak kitap orada duruyor. Siz de o kitabı okuyacaksınız. Şimdi el yazmalar ne kadar değerli. Ama ben dijitalden okuyacağım diyorsun oradan okuyorsun.

Görsel işitsel unsurların eklenmesiyle post-modernizm gibi yeni bir akım değil de yeni bir roman türü olarak post-roman diyebilir miyiz?

Orada tartışmamız gereken mesele şu. Roman edebiyat ürünü ve bir sanat. Bu post-roman dediğimiz şey bir sanat olacak mı olmayacak mı? Postmodernizm bir felsefi akım. Modernizm sonrasındaki duruma dikkat çekiyor. Modernizmin bir anlamda eleştirisi de. Yeni bir şey önermiyor aslında.

Bir şeyleri yıkıyor ama karıştırıyor da.

Tabii karıştırıyor ve sistematik olarak yeni bir şey önermiyor. Postmodernizmde antik olanla modern olanın birliğinden söz edebiliyorsunuz mesela. Biz romanda da postmodernizmi kullandık. Yani antik dönemde geçen bir hikaye ile günümüzde geçen bir hikayeyi birleştirdik. Bunu fantastik öğelerle de yapıyoruz mantıksal çerçevede de yapıyoruz. Post-roman çok iddialı bir tanımlama. Dolayısıyla olabilir veya olamaz demem çok zor. Biraz

erken. Şimdi post-roman dediğinde akla hemen oyunlar geliyor. Video oyunlar, dijital oyunlar. Mesela asasin(?) diye bir oyun var. Şehirde geçiyor. Onu yaratan Kanadalı çocuk gelmişti, ortak bir konuşma da yaptık biz. Çok enteresandı. Çünkü ben İstanbul Hatırası'nı yazmışım, şehirde geçen bir hikaye. O ise şehirde geçen bir oyun kurgulamış. Fakat arada büyük farklar var. İkisinde de bir hikaye anlatılıyor. Ama onun hikayesinde kimse kendisiyle yüzleşmiyor, eğleniyoruz sadece zevkli. Roman okurken zevk alıyorsun ama aynı zamanda kendinle yüzleşiyorsun. Oradaki karakterle özdeşleştiriyorsun. Romanın böyle bir özelliği var. Dolayısıyla post-roman tanımı yapabilmek için romanın bu özelliğinin kaybolmaması lazım. Bu özellik kaybolmazsa belki olabilir. Kesin konuşmak çok zor.

Dijitalleşme ile yayın evine bağlı kalmaksızın bireysel yayıncılık da yapılabilir. Kişi kendi kitabını bir takım formatlarla internette yayımlayabiliyor. Böylece büyük bir havuz oluşacak. Bu noktada nitelikli olana ulaşmakta bir zorluk olacak mı?

Doğru ama aslında daha kolay olabilir. Şimdi Stefan King Avrupa ve Amerika pazarı için bunu yapıyor. Ben yapsam okur sayım düşer. Çünkü benim okurum kitap okumayı seviyor. Yazar için kitap başına yayınevinden alınan en yüksek rakam 2 dolar falandır. Mesela ben ülkemize göre çok yüksek telif alan biriyim. Normal yazara göre 2 katı. İnternette kazanç daha fazla olur. Ama benim o kitabı yayımlayabilmem için İngilizce, Almanca, Fransızca gibi yaygın dillere çevrilmesi lazım, o da bir iş. Tüm dillerde çıkmak yazar açısından çok avantajlı olabilir. Bunun zararı yayıncılık sektörünü öldürebilir. Ama hayat böyle bir şey ekonomi böyle akıyor. Nitelikli olup olmama durumu dilden dile yayılıyor. Nitelikli olana ulaşılır. Ben ilk hikayemi 1982'de yazdım. İlk tanındığım zaman 1996, 14 sene geçti. Çok satmaya başladığım zaman 2000, 18 yıl geçti. Bugün çok daha kolay. Çünkü blogda yazıyorsunuz twitterda herkese duyurma şansınız var. Mesela enteresan bir şey çıkıyor o çok hızlı yayılıyor. Avantajları çok fazla benim için. Biz kendimizi duyurana kadar gidip Varlık'ta, Adam Sanat'ta yazılar yayınlıyorduk. 2000-3000 kişi okuyor o dergileri. Oralara şiirler hikayeler veriyorduk. Şimdi blogun var orada yazıyorsun. Bir süre sonra insanlar adresi öğrenecekler. Böyle bir adres var ben buraya gidip bakacağım diyecekler. Zaten yazar tanınmışsa sıkıntı yok gidip alıyor.

Ek olarak bu durum –herkesin rahatça paylaşım yapabilmesi- kitch roman oluşumuna sebep olur mu?

Şimdi de oluyor. Her zaman oluyor. Yayınevleri paraya bakar. Sanatsal kaygıları olan yayınevleri olabilir ama yayınevleri daha çok paraya bakar. Yayınevleri şöyle bir şey de

yapıyor. Edebiyat ürünü olanlarla diğerlerini ayırmak için kategoriler oluşturuyor. Ne olursa olsun bir edebi eseri tanımlamada iki şey vardır. Birincisi eleştirmenler, akademisyenler eseri inceliyor, bu değerli bir eserdir diyor. İkincisi okur okuyor ve çok beğeniyor. Ama sonra bakıyoruz ki yazar ölüyor, aradan zaman geçiyor, kötü dedikleri yazar devam ediyor, iyi dedikleri yazarın hiç şansı yok. Yüzlerce örneği var bunun. En iyi karar verebilecek şey zamandır. O da biz öldükten sonra. Bir zarar vereceğini düşünmüyorum açıkçası. Olanakların daha fazla olacağına inanıyorum ben. Gerçekten bir değer var ise bu değer hep ayakta kalır. O değer hangi bahçede olduğu önemli değil. Çöl, dağ, ada, gökyüzünün fotoğraflarını çekiyorsunuz. Bunların hepsi güzel. Ama değişik yerlerde. Burada siz güzellik değeri yarattığımızda karşılığını alırsınız. Sanılanın aksine kitap okuma azalmıyor artıyor. Çocuklar artık dijital çağda doğuyor ve bilgisayarla ilişki kurmak demek okumak demek. Bir şekilde cahillik kırılıyor. Kültürel alanda bir patlama yaratacak. Gericiliği ortadan kaldıran bir şey olacak. Çünkü dil, din, ırk farkını ortadan kaldırıyor. Yazıştığın arkadaşın Londra'daki bilmem ne meydanından, öteki Amsterdam'dan, öteki Suudi Arabistan'dan anlatıyor. Bütün dünyayı görme şansına sahipsin. Daha önce böyle bir şey yoktu ki. Osmanlı döneminde Fransa'ya gidecek eğitim alacak, mühendis olacaktı, şimdi bu bitti. Böyle her yere ulaşmak mümkün oldu.

El yazması dönemdeki gibi anonim eserler de ortaya çıkmaya başladı (internette). Edebiyat açısından bunu nasıl değerlendirebiliriz?

Hiçbir sakıncası yok. Bunların hepsi olumlu şeyler. Teknolojiyi ayrı tutmak lazım. Teknoloji hayatımızı kolaylaştıran bir şey. Ama kapılıp gidersen, hayatı tek bir boyuta indirersen olumsuz, nasıl kullanacağını bilersen olumludur. Mesela İttihat Terakki romanı üzerine çalışıyorum. Eskiden kitapçıya gidip hangi kitaplar var diye soracaktım. Ama şimdi onunla ilgili her bilgiye internetten ulaşıyorum. Müthiş!

Ama anonimde yazar ortadan kalkıyor. Yazar da önemli değil mi yoksa salt metin mi önemli olan?

Yazar çok önemlidir. Bilgisayardaki anonim bilgilere çok fazla güvenmemek lazım. O verileri uzmanların bilgileri ve imzalı bilgilerle karşılaştırmak lazım. Hepsine bakılmayacak tabi ki. Ayıklama yapılacak ve ondan sonra yine incelemek lazım.

McLuhan’ın deyimiyle “Araç mesajdır. Önce biz kullandığımız aletlere şekil veririz ve sonra onlar bizi şekillendirir. Bir mesaj iletildiği araca göre değişiklikler gösterir.” El yazması kitaplar topluluğa sesli olarak okunuyordu ve toplu halde geliyordu insanlar. Basılı kitap toplumsal değişime sahne oldu. Daha bireysel bir alan doğdu mesela. İnsanlar köşelerine çekilip istediği kitabı istediği kadar tekrarlar okuyabiliyorlar. Toplu olarak değil birey olarak gelişim ortaya çıktı. Sizce e-kitaplar –bir araç olarak- nasıl bir değişim gösterecek?

E-kitapla kitap arasındaki fark çok büyük değil. El yazması dönemde okuma oranı çok az olduğu için toplu okunuyordu. Burada kağıttan okuyorsun diğerinde dijitalden ne fark edecek? Bunun çok fazla bir şey getireceğini zannetmiyorum. Ben tercih etmem çünkü alışık değilim. Ama torunum tercih edecek. O bununla başladığı için okulda da onlarla çalışıyor oyununu da onunla oynuyor. Böyle bir değişim olur ama dijitale geçtiğinde okur açısından bir değişim olacağını sanmıyorum. Çünkü Ahmet Ümit okuyacak, yine benim sözcüklerim. Ne değişecek? Bilmiyorum ki! Dijitalden okuyan da kitaptan okuyan da aynı yorumları yapıyor hikayeye ilgili. Hikayenin dili veya yapısı değişmiyor oradan okunduğunda. Zayıflamıyor veya güçlenmiyor. Şöyle bir avantaj oluyor: Kindle içine 50 roman koyuyorsunuz. Londra’ya 2 yıl master için gittiğinde kütüphaneni yanında götürürsün.

Castells’in dediği gibi “ağlarla bağlanmak” ikinci bir sanal kimlikle ikinci bir alanda yaşatacak. Geleneksel olarak araştırmak, okumak fiziksel katılım ister. Elektronikte ise soyut bir uzamda oturulduğu yerden bir katılım var. Böylece temas kaybolacak ve soyutlanma olacak. Roman dünyasını bu soyutlanma durumuyla nasıl ilişkilendirebiliriz?

Kitapçıya gidip kitap seçmek yerine internete girip kitap seçiyorsun aradaki tek fark bu. Ama onun dışında bir romanı okurken yazarın gücüne bağlı olarak bir süre sonra yazıları görmüyorsunuz ve bir dünyanın içine giriyorsunuz. Roman o demek zaten. Birden bire bu dünyadan kopup başka bir dünyada yaşamaya başlıyorsunuz. Bence dijital ortamda da aynı şey olacak. O dünyanın içinde yaşamaya başlayacak. Psikolojik olarak kağıttan okumak yerine dijitalden okumak nasıl bir şey ortaya çıkarır bilmiyorum. Film de sinemada veya uçakta izliyorsunuz. Sinemada kocaman, uçakta küçük. Ama o film sardığı zaman o ekranı da uçağı da unutuyorsunuz. Tüm evren orası oluyor. Ama o sırada hostesin gelip sizi “limonata istermisiniz” diye bölmesi gibi bir şey var. Emin değilim ama bir şey değiştirmiyor. Diyelim ki eve eşya alacağım. Mağazaya gidip o mu bu mu diye seçiyorum. Ama aynı şeyi

evde internetten de yapıyorum. Diğerinde birileriyle konuşuyorum ve eşyaya dokunuyorum. Ne getirir ne götürür bilmiyorum. Teması şöyle yapsak; toplanabildiğimiz parklar olsa. Mahallemizin, apartmanın, okulumuzun v.s. sorunlarını konuşabileceğimiz alanlar olsa. Satıcıyla ilişkiye girmemin etkisi var ama daha önemlisi kamusal alanlar yapılırsa. Mesela bu şehrin meydanları yok, bu dijitallikle ilgili değil. Hristiyanlıkla ilgili. Pagan döneminde meydanlar var. Hristiyanlıkta kapanalım ibadet yapalım, görünmeyelim, kendimizi göstermeyelim dendi. Müslümanlara da onlardan geçti bu. Daha büyük zarar. O zaman dijital falan hiçbir şey yok.

Aslında dijitalde de belli bir alana kapanıyor. Benziyor gibi...

Evet bu sorunu çözeceksek katılımcı demokrasi diye bir şey önermemiz lazım. Dijitalin ya da insanın yabancılaşması ve yalnızlaşması. Kafka böcek romanını yazdığı zaman dijital yoktu. Ama o yalnızlaşma ve yabancılaşmayı insanın böceğe dönüşmesi olarak verdi. Anlamı insanları yitirdim ben idi. Dijitale yüklemenin alemi yok. Sistemin kendisinde sıkıntı var. Sistem, insana yabancı bir sistem. Sizi tanımlarken saçınız gözünüz v.s. olarak değil saatiniz nerde oturduğunuz kıyafetiniz arabanıza göre tanımlıyoruz. Uzun süredir böyle. Şimdi bu durum sosyal medyada internette bambaşka bir özellik kazanıyor ama bu çok önce başlamıştı. O yüzden soruların kaynağı burası değil. Bu doğru kullanılırsa eğer hayatı kolaylaştırabilecek bir alan. Sanayi toplumu kapitalizmi yarattı. Ama sanayi toplumundan daha özgürlükçü bir toplum çıkmış olsaydı, olumsuz yanlarından kurtulacaktık. Ama sanayi toplumunun olumlu yanlarından biri; biz artık açlığı çözdük. Şimdi ürünleri biriktirebiliyoruz. Buzdolapları yaptık. Gübreyi bulduk, geliştirdik. Daha sağlıklı evler yaratmaya başladık. Aynı zamanda daha sağlıksız evler yaptık, ruh sağlığımızı kaybettik, kanseri patlattık. Bunun nedeni de sanayi toplumunu kendisi değil sistemin toplumun belli bir kesimine yarar sağlaması ve diğer kesimine zarar vermesi. Bence dijitalden önce buraya bakmak lazım.

Yazarken nasıl bir dünya oluşturuyorsunuz? İzole olunuyor mu o süreçte? Dijitalleşme ile sokağa çıkmadan birçok şeyi öğrenir olduk? İzole olunması bile imkansızlaştı.

Ofisim var, kapanıyorum ve orada yazıyorum. Çünkü konsantrasyon çok önemli, bu dünyadan kopmam lazım. Bunu yaparken de kimse bana bulaşmayacak, ses olmayacak. Sözsüz müzik olacak. Bunları yapıyorum o arada da yine internet müthiş pratik bir şey. Mesela Ayasofya'nın kubbesinin çapı çok büyük bununla ilgili yazarken kahramanım konuşuyor: "Biliyor musun Ayasofya'nın kubbesi ..." diyor, sonra dünyada başka nerede

böyle bir şeyin olduğunu söyleyecek, bakıyorum internetten çıkıyor. Hemen ekliyorum. Ama internetten öğrendikten sonra gidip görüyorum, doğruluğundan emin olmam lazım. Öteki türlü düşünemeyeceğim çünkü bir şeyi düşünmek için olması lazım. Dijital hayatın çok fazla bir şey değiştireceğini zannetmiyorum, bir şeyler ekler. Zararları da olabilir ama insanın temeli değişmez. Mesela İlyada ya da Gilgamiş destanı 3 bin yıl önce yazılmış, Tevrat 3 bin yıl, İncil 2 bin yıl, Kuran 1400 1500 yıl önce yazılmış. Baktığında insan temelde değişmemiş. Değişse zaten bunlar saçma der, atarız. Hala okuyoruz ve bunlar için insanlar birbirlerini öldürmeye çalışıyorlar. Okuduğumuz destanlar hala etkili. Homeros İlyada'yı yazdığı zaman mızrak ve kılıç vardı, şimdi nükleer silah kullanıyoruz. Ama kahramanlık yine kahramanlık, korkaklık yine korkaklık. Paris, Truvalı Helen'i kaçırıyor. Yasak aşk hala var. Kadeh savaşı 3 bin yıl önce olmuştu. Bugün Suriye'de yine savaş var. Bilim adamlarının bu işi incelemesi değerlendirmesi önemli. Ama bir yazar olarak baktığımda beni ilgilendiren kısmı büyük ilham veriyor. Kurgusal açıdan da büyük ilham veriyor. Sosyal medyaya da dayalı onlarca hikaye kurabilirim. Ne mutlu bana. Çok büyük faydası oluyor. Bence asıl mesele bizim hayat tarzımızı geliştirmek. Dijitali buluyoruz bu bizi mahvediyor diye bakmamak gerek. Nasıl yaşadığımız, ne odaklı yaşadığımız önemli. Merkezinde doğa, insan mı var, para, mal, mülk mü var, mutluluk mu var, başarı mı var. Sen başarı odaklı yaşıyorsan o zaman interneti bunun için kullanacaksın. Mutluluk odaklı yaşıyorsan niye tüm gün bilgisayar başında oturayım gidip yürüyeceğim, bir şeyler içeceğim dersin.

Edebiyat da bir sanat ama diğer sanatlardan hangisine daha yakınsınız? E-kitabınıza animasyon, video, ses, müzik hangisini eklersiniz? Sanatların iç içe geçtiği günümüzde roman hangi sanatla kaynaşmalı?

Sinemaya daha yakınım. Ama aslında e-kitaba eklemeleri doğru bulmuyorum. Çünkü okura müdahale olur. Edebiyatın en büyük özelliklerinden biri ve görsel sanatlardan farkı okurun hayal dünyasına çok insiyatif tanınması. Diyelim ki bir karakter yazıyorum. Sonra filmi çekilecek mesela siz diyorsunuz ki bu karakter George Clooney, diğeri hayır Alpacino diyor. İkisi de haklı. Bu edebiyatın okura tanıdığı özgürlük, sanata saygı ve insiyatiftir. Sinema bu saygıyı göstermez. Oyuncu, mekan bellidir.

Belki bir olayın durumu açık bırakılabilir sadece.

Evet. Mesela ben bir cinayet sahnesi yazıyorum. Mekanını anlatıyorum. O sırada orada okurun kafasında bir oda canlanıyor. Ama ötekinde sanat yönetmeninin isteğine göre mekan

tasarlanıyor. Böylece hayal dünyası bitiyor. Sen sadece olay üzerine düşünebiliyorsun. Ama roman öyle değil. Çok demokratik. O yüzden bir şey koymak istemem. Müzik de öyle okur istediğini dinleyebilir ama ben eklemem yönlendirmiş olurum. Burada Beethoven dinleyeceksin diyorum. Niye dinlesin? Demokratik değil. Edebiyatın bu özelliği çok büyük bir avantajdır, aşılamıyor. Okura diyor ki sen kur. Bir şeyi tarif ediyor ve sen kur, sen yap diyor.

Günümüzde yazarın Tanzimat yazarları gibi mesaj verme kaygısı olmalı mı?

Edebiyatın çok işlevi var. Hoşça vakit geçirir, eğlendirir kaçışı sağlar, estetik haz verir, aydınlatır, eğitir. Sonuçta bir dünya anlatıyoruz biz. O dünyada okur görüyor ve bu dünyaya bakıyor, bakarken o dünyadaki karakterle özdeşleşip kendini görüyor. İstedığınız kadar kendinizi mesaj vermeyeceğim diye zorlayın yine de mesaj verirsiniz. Aynaya baktığında ayna konuşmuyor. Saçının rengini değiştir demiyor. Ama sen bakıyorsun yüzüm çok solgun, sakalım uzamış gibi mesajları alıyorsun. Roman da böyledir. Ama fiziksel olarak değil ruhunuza söyler. Dolayısıyla her yazarın elbette bir mesaj verme vermeme tercihi olabilir. Bir şey diyemem. Ama ben Ahmet Ümit olarak romanın mutlaka yanlışları ve eksileri göstermesinden yanayım. Çünkü roman bilimden farklı olarak hayatı parçalara ayırmaz, birleştirir. Mesela 100 tane tıp dalı var, o bile parçalara ayırır. Bir konuda uzman olabilirsiniz, uzaya giden adamsınızdır ama hayat konusunda hiçbir bilginiz yoktur. Edebiyatın ya da yazarın hayat konusunda fikri olmak zorundadır. Çünkü anlattığı karakter bu dünyaya, bu topluma ait bir karakterdir. O nedenle ister istemez mesaj vermek zorundayım. Ama bu mesaj şöyle olmaz bu doğrudur, bu yanlıştır, şu yıkılmalıdır, bu desteklenmelidir gibi olmaz. Çünkü bir süre sonra bunlar biter, onlar biterse sen de bitersin.

Seslenen Kitap diye bir internet sitesi var örneğin. Kitabı okumak mı dinlemek mi?

O konuda da çok ters düşünmüyorum. Mesela uzun bir yolda giderken dinlemek keyifli olur. Örneğin benim hikayemi NTV radyodan radyo tiyatrosu olarak sunuyorlardı. Dinledim, hoşuma gitti. Orada yönlendirme de var. Müzik, efekt, ses tonu oluyor. Yani radyo tiyatrosu gibi biraz da düzenlediler. Yolda giderken bunu dinleyebilirsiniz. Burada bir sıkıntı olduğunu düşünmüyorum. Bu bir seçim. Senin eserini olumsuz etkilemiyor ki! Bir şey kaybolmuyor. Ben o konuda biraz daha rahat bir yazarım. Çok esnek bakarım. Benim tercihim okumak. Ama buradan arabayla Diyarbakır'a gidiyorsam yolda hikaye dinlemek hoşuma gider. Mesela Sait Faik'in hikayelerini dinlemek isterim.

Kitap fragmanlarına yaklaşımınız nedir?

Çok iyi. Onu ilk ben yaptım Türkiye’de. Çok önemli, çünkü ilk yaptığım için insanlar yadırgamıyorlar. 1996’da Sis ve Gece romanım çıkmıştı. Sinemacı bir çocukluk arkadaşım vardı. Romana çok güveniyordum ve ne yapsak diye düşünüyordum. Bir de kitap polisiye olduğu için sinemaya çok yakın. Düşünürken çekelim mi dedik, başladık. Paramız falan da yok. Fida Film ve Pera Palas sponsor oldu. Artık her roman için bir tane yapıyorum. Benden sonra da Orhan pamuk yaptı. Şimdi herkes yapmaya başladı. Çok da iyi oldu.

KAYNAKÇA

Akaş, Cem. *Varlık Dergisi*, Şubat, 2012

Aktulum, Kubilay. *Metinlerarası İlişkiler*, İstanbul: Öteki Yayınevi, 1999

Akyüz, Kenan. *Türk Edebiyatının Ana Çizgileri*, İstanbul: İnkılap Kitapevi, 1995

Alankuş, Sevda. *Yeni İletişim Teknolojileri ve Medya*, İstanbul: Bia Yayıncılık, 2005

Anameriç, Hakan. ve Rukancı, Fatih. *E-kitap Teknolojisi ve Kullanımı*, Türk Kütüphaneciliği Dergisi 17, 2(2003) 147-166

Antakyalıoğlu, Zekiye. *Roman Kuramına Giriş*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2013

Baldini, Massimo. *İletişim Tarihi*, çev: Gül Batuş, İstanbul: Avcıol Yayıncılık, 2000

Batuş, Gül., Alver, Füsün., Arık, Bilal., Çoban, Barış., ve Çığ, Ünsal. *Kadife Karanlık 2*, İstanbul: Su Yayınevi, 2011

Bilsel, Şeref. Cenk Gündoğdu, *Şiir Defteri*, İstanbul: İkaros Yayınları, 2012

Binark, Mutlu. *Yeni Medya Çalışmaları*, Dipnot Yayıncılık, 2007

Bourse, Michel. ve Yücel, Halime. *İletişim Bilimlerinin Serüveni*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2012

Budak, Ali. *Batılılaşma ve Türk Edebiyatı*, İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2008

Castells, Manuel. *Ağ Toplumunun Yükselişi*, çev: Ebru Kılıç, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2008

Dino, Güzin. *Türk Romanının Doğuşu*, İstanbul: Agora Kitaplığı, 2. Basım, 2008

Edebiyatta Üç Nokta Dergisi, 2012 Bahar, sayı 7

Erkman, Fatma. *Edebiyat ve Kuramlar*, İstanbul: İthaki Yayınları, 2010

Göktürk, Akşit. *Okuma Uğraşı*, İstanbul: YKY: 5. Baskı

Hepkon, Zeliha. *İletişim ve Teknoloji*, İstanbul: Kırmızıkeci Yayıncılık, 2011

Innis, Harold A. *İmparatorluk ve İletişim Araçları*, çev: Nurcan Törenli, Ankara: Ütopya yayınları, 2006

İnci, Handan. *Türk Romanının İlk Yüz Yılında Anlatım Tekniği ve Kurgu*, Kitap-lık Dergisi, YKY, Sayı: 87, Ekim

Jean, Georges. *Yazı İnsanlığın Belleği*, İstanbul: YKY

- Kefeli, Emel. *Metinlerle Batı Edebiyatı Akımları*, İstanbul: Akademik Kitaplar, 2010
- Kramer, Samuel Noah. *Tarih Sümer'de Başlar*, İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2002
- Kundera, Milan. *Roman Sanatı*, çev. Aysel Bora, İstanbul: Can Yayınları, 3. Basım 2009
- Laughey, Dan. *Medya Çalışmaları*, çev: Ali Toprak, İstanbul: Kalkedon, 2010
- Lucy, Niall. *Postmodern Edebiyat Kuramına Giriş*, çev. Aslıhan Aksoy, İstanbul: Ayrıntı Yayınları,
- McLuhan, Marshall. ve Povers, Bruce R. *Global Köy*, çev: Bahar Öcal Düzgören, İstanbul: Scala yayıncılık, 2001
- McLuhan, Marshall. ve Fiore, Quentin. *Medya Mesajı Medya Masajıdır*, çev: İlke Haydaroglu, İstanbul: Mediacat Yayınları, 2012
- Moran, Berna. *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış*, İstanbul: İletişim Yayınları, 19. Baskı 2007
- Ong, Walter. *Sözlü ve Yazılı Kültür*, çev: Sema Postacıoğlu Banon, İstanbul: Metis Yayınları, 2012
- Önder, Işık. *Elektronik Kitap*, Ankara: Orient Yayınları, 2013
- Özdemir, Emin. *Türk ve Dünya Edebiyatında Dönemler-Yönelimler*, Ankara: Bilgi Yayınları, 2013
- Özdemir, Emin. *Yazınsal Türler*, Ankara: Bilgi Yayınevi, 2008
- Parla, Jale. *Babalar ve Oğullar*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2006
- Parla, Jale. *Don Kişot'tan Bugüne Roman*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2013
- Rigel, Nurdoğan., Batuş, Gül., Yücedoğan, Güleda. ve Çoban, Barış. *Kadife Karanlık I*, İstanbul: Su Yayınevi, 2005
- Stevenson, Nick. *Medya Kültürleri*, çev: Göze Orhon, Barış Engin Aksoy, Ankara: Ütopya Yayınları, 2008
- Tanpınar, Ahmet Hamdi. *19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Çağlayan Kitapevi, 2003
- Tekinalp, Şermin. ve Uzun, Ruhdan. *İletişim Araştırmaları ve Kuramları*, Beta Yayınları, 2009
- Tez, Zeki. *Kağıdın ve Matbaanın Kültürel Tarihi*, İstanbul: Doruk Yayıncılık, 2008,
- Ünlü, Mahir. ve Özcan, Ömer. *20. Yüzyıl Türk Edebiyatı*, İstanbul: İnkılap Yayınları, 2013

Yaylagül, Levent. *Kitle İletişim Kuramları*, Ankara: Dipnot yayınları, 2013

Yeding, Serhan. ve Akman, Haşim. *İnternet Çağında Gazetecilik*, İstanbul: Metis Siyah Beyaz yayınları, 2002

Yengin, Deniz. *Yeni Medya Ve...*, İstanbul: Anahtar Kitaplar, 2012

Yılmaz, Durali. *Roman Kavramı ve Türk Romanının Doğuşu*, İstanbul: Ozan Yayıncılık, 2002

Yılmaz, Durali. *Roman Sanatı ve Toplum*, İstanbul: Kesit Yayınları, 2011

<http://www.muvidu.com/index.php/fiyatlar/kitap-fragmanlar>

<http://1sosyalmedya.com/bu-kitabi-2-ay-icinde-okumalisiniz-aksi-taktirde-video.html>

<http://www.ozguruckan.com/kategori/kultur-ler/22237/evrenin-yeni-bellegi-sanal-kitaplik>